

**TÜRKİYE’DE SOSYAL KONUT POLİTİKALARI İLE
YOKSULLUĞUN YÖNETİMİ**

Mustafa KOÇANCI

**DOKTORA TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

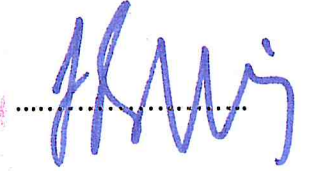
HAZİRAN 2014

MUSTAFA KOÇANCI tarafından hazırlanan "TÜRKİYE'DE SOSYAL KONUT POLİTİKALARI İLE YOKSULLUĞUN YÖNETİMİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi SOSYOLOJİ Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Sosyoloji, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Suna BAŞAK

Kamu Yönetimi, Gazi Üniversitesi

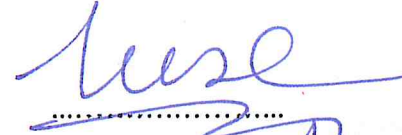
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Ayşe CANATAN

Sosyoloji, Gazi Üniversitesi

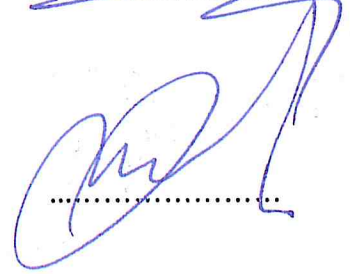
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Cahit GELEKÇİ

Sosyoloji, Hacettepe Üniversitesi

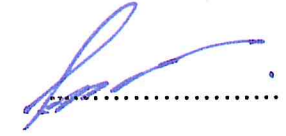
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Serdar SAĞLAM

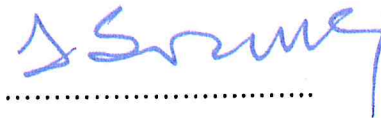
Sosyoloji, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 23/06/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mustafa KOÇANCI

23.06.2014

TÜRKİYE’DE SOSYAL KONUT POLİTİKALARI İLE YOKSULLUĞUN YÖNETİMİ

(Doktora Tezi)

Mustafa KOÇANCI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2014

ÖZET

Bu çalışmada, toplumsal tabakalaşma ve yoksulluk kuramları çerçevesinde, Türkiye’de 2009 yılından itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları kullanılarak, sosyal güvenlik sistemi dışında olan ve kayıtlı herhangi bir geliri olmayan kişiler için Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’na yaptırılan “Yoksul Sosyal Konutları” incelenmiştir. Literatürde sınıf altı olarak tanımlanan ve özellikle yoksulluk söyleminde kent yoksulluğu göstergelerine sahip olan, yoksul sosyal konut yararlanıcılarının sosyal dışlanma süreçleri, geliştirilen sosyal dışlanma etki alanı yaklaşımıyla, toplumsal tabakalaşma kuramlarıyla ele alınmış, bu çerçevede “sınıf altı” teorik tartışmasına Marx’ın “artık nispi nüfus” ve Weber’in “toplum dışı” kavramları da dahil edilmiştir. Bu çerçevede üç ilde 33 derinlemesine görüşme, beş serbest görüşme ve toplam 15 kadın katılımcının yer aldığı üç odak grup çalışması yapılmıştır. Gerçekleştirilen görüşme ve yapılan değerlendirmeler neticesinde yoksul sosyal konutların ekonomik, mekânsal, normsal, siyasal ve kültürel dışlanma süreçleri sınıf altı tartışmasına uygun olarak incelenmiştir. Kentin sınırlarına ya da sınırlarının dışına inşa edilen konut alanlarının yoksulluğa dayalı oluşturulmuş olması, bu alanların işgücü piyasalarına uzaklığı ve konut alanlarında sosyal karışımın bulunmaması kısa zamanda bu alanların yeni çöküntü alanlarına/ neo- slumlara dönüşmesine sebep olmuştur. Konut alanlarının kent dışında inşa edilmeleri ve düşük konut standartlarına sahip olmaları da çöküntü sürecini pekiştirmektedir. Ayrıca incelenen konutların yerel ve genel idarenin sunduğu hizmetlerden niceliksel ve niteliksel olarak yeterince yararlanamadığı da gözlemlenmiştir. Konutlarda yaygın olarak görülen uyuşturucu madde ve alkol kullanımı gibi sosyal etkileri negatif olan davranışlar, çevre konutlar tarafından “yoksul sosyal konutları”nı yalnızlaştırmakta ve sosyal dışlanmaya farklı bir boyut katmaktadır. Çalışma kapsamında, aldıkları yardımların kesilmemesi için işgücü piyasalarına katılmayan ya da kayıt dışı katılan kişilerin birbirleriyle organize olmayan bir geçinme stratejisi uyguladıkları gözlemlenmiş ve bu yoksulluk, karakterize yoksulluk olarak adlandırılmıştır.

Bilim Kodu: 1138

Anahtar Kelimeler: Sosyal Konut, Yoksul Sosyal Konutlar, Yeni Çöküntü Alanları, Karakterize yoksulluk, Yoksulluk, Toplumsal Tabakalaşma, Sınıf altı, Sosyal Dışlanma.

Sayfa Adeti: 289

Danışman: Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

MANAGEMENT OF POVERTY WITH PUBLIC HOUSING POLICIES IN TURKEY

(Ph. D. Thesis)

Mustafa KOÇANCI

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June 2014

ABSTRACT

In this thesis, "Poverty Social Houses" built in Turkey after 2009 were investigated within the framework of the societal stratification and poverty theories. Those houses were constructed with the financial resources of "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" by Housing Development Administration of Turkey for poor people who live outside of Turkish Social Security System without any registered income. The people who are the beneficiaries of these public houses have common urban poverty properties in accordance with the theory of poverty and they are mostly categorized as "under class" in the literature. The social exclusion of this kind of people was discussed with the help of social exclusion influence area which was developed in accordance with the concept of Social Stratification. Additionally, the concepts of "surplus population" by Marx and "social outcast" by Weber were also included into the analysis of "under class". In this context, 33 in-depth interviews, five free style interviews and three focus groups with 15 women participants were conducted within three different cities. As a result of these interviews and their analysis, the economical, spatial, political and cultural exclusion processes were investigated according to "under class" discussion. Due to the location of public houses which are established/built especially either at the city border or outside of the city centers based on poverty, their huge distances from labour market centers and absence of social mixture, these public housing areas have turned into new social collapse areas/neo-slums in a very short time. The poor quality of the housing and their locations far away from city centers also reinforced and accelerated this social collapsing. Additionally, it was observed during this study that these public houses cannot get enough amount of social service from local municipalities and government in term of neither quality not quantity. Drug and alcohol are commonly seen at these areas which expedites the isolation and exclusion of these public housing areas from other housing areas. Within the scope of this study, it was clearly observed that the inhabitants of those public housing areas prefer either not to work or unregistered employments in order not to lose their welfares. This fact causes an un-organized means of living which is defined as "Characterized Poverty" in this thesis.

Science Code: 1138

Keywords: Social Housing, Poverty Social Houses, New Collapsing Areas, Characterized Poverty, Poverty, Societal Stratification, Under Class, Social Exclusion.

Number of Pages: 289

Advisor: Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

TEŞEKKÜR

Tez çalışmasının başladığı günden itibaren kuramsal ve pratik açıklama ve önerileriyle yol gösterip, danışmanlık görevini fazlasıyla yerine getirirken, çalışmanın yoğunlaştığı dönemlerde düşen motivasyonumu yükseltmek için özel çaba harcayan, hedefler koyan, çalışmaya dair takvim çizelgeleri oluşturup bunların kontrolünü yapan Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden değerli hocam Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ'ye,

Tez İzleme Komitesinde yer alıp tezin açmaza girdiği/ girebileceği noktalarda uyarılar yapan, ünlemler koyan; metinler üzerinden tartışma başlatarak onların geliştirilmesini sağlayan ve ihtiyaç duyduğum her an sorularıma yanıt alabildiğim Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden Doç. Dr. Ayşe CANATAN ile Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden Doç. Dr. Cahit GELEKÇİ'ye,

Tezin özellikle son aylardaki yazım sürecinde gerçekleştirdiği ince dokunuşlarla çalışmanın detaylarının şekillenmesinde büyük emeği geçen aynı zamanda tez jürisinde bulunan Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden Doç. Dr. Serdar SAĞLAM'a ve doktora ders döneminde kendisinden öğrendiğim araştırma tekniklerini teze yansıtmaya imkanı bulduğum, tezin jüri sınavında da büyük bir nezakette yer alan Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden değerli hocam Prof. Dr. Suna BAŞAK'a,

2011 Eylül'ünden bugüne kadar gelen doktorantlık döneminde birlikte çalıştığım ve çalışmaktan büyük keyif aldığım yol arkadaşım Alper MUMYAKMAZ'a ve yabancı dildeki metinler konusunda yardımlarını esirgemeyen Mehmet Hakan ÖKTEM'e,

Görüşmelerin gerçekleştirdiği Ankara, Van ve Konya'daki yoksul konutlarında çalışmam için bana evini ve ofisini açarak yardımlarını esirgemeyen ve görüşmelere katılan değerli insanlara,

Oğullarım Bekir Rüzgâr ve Mete Deniz'in anneleri, özellikle son 10 aydır tezin yazımı nedeniyle ortak hayatımızın tüm yükünü tek başına sırtlayan sevgili eşim Gonca KOÇANCI'ya

bu çalışmanın ortaya çıkmasında vermiş oldukları destek, göstermiş oldukları hoşgörü, sabır ve iyi niyet için teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. YOKSULLUK	23
2.1. Toplumsal Tabakalaşma İçinde Yoksul ve Yoksulluk	23
2.1.1. Marx'ın sınıf anlayışında sınıf altı: lümpen proletarya ve artık nispi nüfus	29
2.1.2. Weber'in sınıf statü ve parti anlayışında toplum dışındakilerin topluma girmesi	31
2.1.3. Toplumsal tabakalaşma kuramlarında alt sınıf analizleri ve eşitsizlik	37
2.2. Yoksulluk ve Yoksulluğa Dair Yaklaşımlar	45
2.2.1. Yoksulluk türleri ve sınıfsal göstergeleri	47
2.3. Kentsel Yoksulluk	56
2.3.1. Kent ve kentlerin genel özellikleri	56
2.3.2. Kentsel yoksulluk	68
3. SOSYAL DIŞLANMA	79
3.1. Sosyal Dışlanma Etki Alanı	86
4. SOSYAL KONUT	89

Sayfa

4.1. Konuttan Sosyal Konuta: Tarihsel Gelişim.....	93
4.2. Türkiye’de Yoksul Sosyal Konut Uygulamaları	101
4.3. Bazı Avrupa Ülkelerindeki Sosyal Konut Uygulamaları	110
4.3.1. Hollanda.....	110
4.3.2. Avusturya	112
4.3.3. Almanya	113
4.3.4. Fransa.....	114
4.3.5. İngiltere	115
4.4. Avrupa Sosyal Konutları ile Türkiye’deki Yoksul Sosyal Konutların Temel Farkları	116
4.5. Yoksul Sosyal Konutları ve Kentsel Dönüşüm Konutlarının Farklılıkları	118
5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	121
5.1. Örneklem ve Konut Alanları Hakkında Genel Bilgiler ve Gözlem Notları.....	121
5.1.1. Gözlem notları ve izlenimler.....	122
5.1.2. Görüşülen kişilere ait demografik ve nitelden çalışmadan dönüştürülen veriler	133
5.2. Sosyal Konut Yararlanıcıları ve Sosyal Dışlanma Süreçleri.....	138
5.2.1. Konutların mekânsal/ kentsel konumlanması ve sosyal dışlanma.....	138
5.2.2. Ekonomik göstergeler ve sosyal dışlanma	170
5.2.3. Ayrımcılık, normsuzluk ve sosyal dışlanma.....	193
5.2.4. Kültürel formlar ve sosyal dışlanma	204
6. SONUÇ	213

Sayfa

KAYNAKLAR	225
EKLER.....	239
EK-1. Fotoğraflar	239
EK-2. Krokiler	269
EK-3. Görüşme Formu	272
EK-4. Sosyal Konut Projesi Uygulama Yönergesi	275
ÖZGEÇMİŞ	289

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1	11
Tablo 2.1	46
Tablo 2.2	53
Tablo 2.3	66
Tablo 3.1.	80
Tablo 3.2	83
Tablo 4.1	96
Tablo 4.2	99
Tablo 4.3	102
Tablo 4.4	107
Tablo 5.1.	133
Tablo 5.2.	133
Tablo 5.3	134
Tablo 5.4	134
Tablo 5.5	135
Tablo 5.6	135
Tablo 5.7	135
Tablo 5.8	136
Tablo 5.9	136
Tablo 5.10	137

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1.	26
Şekil 3.1.	86
Şekil 5.1.	148

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ANAR	Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi
TKB	Türkiye Kalkınma Bankası
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DG	Derinlemesine Görüşmeler
OG	Odak Grup Görüşmeler
vd.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
ty	Tarih yok

1. GİRİŞ

Yoksulluk tarih boyunca edebiyattan müziğe, politikadan bilime, siyasetten insanların gündelik yaşantılarına kadar tüm dünyanın ilgilendiği, güncelliğini sürekli koruyan bir konu olmuştur.

Yoksulluğun en temel formu olan ve yoksulluk denildiğinde akla ilk gelen yoksulluk hali, elbette gıda/yiyecek yoksulluğudur. Gıda yoksulluğu insan organizmasının bir sonraki güne kalmasının da ön şartı olduğundan bu alan, insanlık tarihi boyunca toplumların hem kendi içlerinde hem başka toplumlarla giriştikleri mücadelelerde, “daha fazla pay almak” şeklinde çatışmalara neden olmuştur. Ayrıca yoksulluk toplumların idari sistemlerinin oluşmasında, yıkılmasında, değiştirilmesinde de etkili bir unsurdur (Kesici, 2007).

XVIII. Yüzyıl Fransa’sında XVI. Louis’in iktidarı döneminde eşi kraliçe Marie Antoinette’in açlıktan ölümler yaşayan halkı için “Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler” sözü, Fransız Devrimine giden yolda “Elmas Gerdanlık” olayı ile birlikte, sadece Fransız aristokrasisinin değil aynı zamanda Fransa’yla birlikte tüm dünyadaki sistemlerin değişmesinde/ eski üst sınıfların yok olmasında başlangıç noktasını oluşturmuştur. Adaletsiz ve eşitsiz bir paylaşım, bir başka ifade ile yoksulluktan kaynaklanan pay alma mücadelesi, klasik sosyoloji yazınında özellikle de Marx’ın sosyolojik bakış açısıyla inşa edilen sınıf savaşları dünyasında temel uzlaşmaz çelişki merdiveninin ilk basamağını oluştururken, “biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar” sözü tarihsel olarak yoksulluğun yol açabileceği sonuçları göstermektedir.

Yoksulluk, bilimsel bir araştırma çerçevesinde ilk defa 1899 yılında, Londra’da yapılan bir araştırmada ele alınmış, birincil ve ikincil yoksulluk olarak iki farklı yoksulluk tipinin olduğu bu çalışma sonucunda ortaya konulmuştur (Erdem, 2003: 20). Bu iki farklı yoksulluk tipinden birincil yoksulluk olarak tanımlanan tip, gıda yokluğunu işaret eden yoksulluk türüdür. İkincil yoksulluk olarak adlandırılan yoksulluk türü ise, kişilerin kendi öznel durumlarını algılayışları üzerinden tanımlayan ve kişinin yine kendine has ihtiyaçlarına göre belirlenen yoksulluk

tipidir. İkinci tip yoksulluk başka bir ifadeyle gıda dışındaki yoksulluklara işaret etmektedir.

Günümüzde yoksulluk tanımlamalarının tümü, özü bakımından bu iki yoksulluk türünün karakteristik özellikleri esas alınarak geliştirilmiştir. Örneğin mutlak, görelî, öznel, kronik, ultra (derin), kent, barınma, insani yoksulluk gibi tüm yoksulluk çeşitlerinin temelinde yukarıda bahsedilen ilk çalışmanın sahip olduğu gıda ve gıda dışı yoksulluk anlayışının getirdiği temel özellikleri referans alınmakta ve yoksulluğun değişen halleri bu esaslara göre tanımlanmaktadır.

Yoksulluğa ilişkin tanımlamaların çeşitlenmesi ya da yoksulluk türlerinin artması, aynı zamanda yoksulluğun nereden/neden kaynaklandığına ilişkin sorulara verilen yanıtların değişmesiyle de ilgilidir. Yoksulluğun neden ortaya çıktığına ilişkin farklı görüşleri dört ana akımda toplamak mümkündür.

Bu akımlardan ilki yoksulluğun, yoksulların kendi yetersizliklerinden kaynaklandığını ve yine kendi eksiklikleri nedeniyle yoksulluklarının devam ettiğini ileri süren bireyselleştirilmiş popüler görüştür (Kerbo: 1996: 265- 268).

Toplumsal sistem bakımından, temelde para ekonomisinin kendine has kurallarının olması, büyük ve sürekli işsizlik, düşük ücret politikaları, sosyal, ekonomik ve politik örgütlenmenin dar gelirli kümeler için erişilebilir olmamasını doğurmaktadır. Soy ilişkileri ve akrabalık ağları üzerinden sınırlanan bir yaşam nedeniyle yapılaşdırılmış olan, bununla birlikte sistem dışına çıkamayan yoksulların kişisel yetersizliklerine de sorumluluk yükleyen, yoksulluğun bireysel ve yapısal düzlemde ortaya çıktığını ve kuşaklar arasında aktarıldığını söyleyen ikinci önemli akım, yoksulluk kültürüdür (Kaya, 2010: 20).

Sosyal ve politik bir yaşantının yoksulluğu oluşturduğu ve sürekli kıldığı ve yoksulluğun insanların bireysel mücadeleleriyle değişmeyeceğini vurgulayan ve insanların sadece kendilerine sunulana dışarıdan sahip olduğu bir duruma işaret eden yoksulluk yaklaşımı, durumsal yoksulluktur. Bu üçüncü akım aynı zamanda yoksulluğun herkes için kalıcı olmadığını, durumsal olarak değiştiğini de belirtmektedir. Bu yaklaşım kapsamında, sosyal ve siyasal sistem yoksulluktan

kurtulma noktasında yoksullara bir imkân sağlarsa, bu yoksullar tarafından da algılanır. Algılanan yoksulluk, yoksullar tarafından dönüştürülmeye, değiştirilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda durumsal yoksulluk kavramsallaştırması, yoksulluğun politikalar aracılığıyla nasıl belirlendiği ve yoksulların sosyal değişime nasıl adapte olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Kerbo, 1996: 269- 270). Durumsal yoksulluk, bir anlamda “nöbetleşe yoksulluktur”. Yoksulluk/ yoksullar kendi içinde güçlenerek, bulunduğu yeri terk eder ve kendinden önce gelenin yaptığı gibi, yoksulluğu kendinden sonra gelene devreder. Hem yoksulluk kültürü hem de durumsal yoksulluk, yoksulluğun nedenini sistem olarak görür. Ancak yoksulluk kültüründe birey, sistem karşısında çaresizken; durumsal yoksullukta birey, sistem tarafından kendine sunulan, refaha ulaşmaya dair ipuçlarını yakalar.

Yapısal yoksulluk görüşü ise, yoksulluğun kaynağı ve devamlılığının açıklanmasında ortaya çıkan dördüncü akımdır. Bu akıma göre, yoksulların bireysel yeterlilikleri ya da yetersizlikleri yoksulluğun oluşmasında, sürmesinde ve sonlandırılmasında etkili değildir. Meydana gelen yoksulluğun önlenmesi, doğrudan doğruya sosyal ve siyasal yapının dönüşmesine ya da o yapının yeniden organize edilmesine bağlıdır (Kerbo, 1996: 270; Ergun, 2011: 30). Bu yaklaşımda bireyin yapı karşısında çaresizliğine vurgu yapılmaktadır.

Yukarıda belirtilen ve yoksulluğun ne olduğunu ortaya koyma kaygısındaki tüm yaklaşımlar, yoksulluk olgusunu açıklamada tek başlarına yeterli olmayıp, farklı kavramların da bu tartışmanın içine girmesine ihtiyaç duymaktadır. Sınıf altı, enformel sektör, ötekiler, çalışan yoksullar, alt sınıflar, sosyal dışlanma gibi kavramlar, yoksulluk olgusunun kavranmasında ve açıklanmasında son derece önemlidir.

Çalışma kapsamında, üzerinde durulan konulardan biri de sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma kavramı, Bauman'ın ifadesiyle; tüketim üzerinden yapılan ve kişinin alım gücüne bağlı olarak, birey dışından kişiye yansıtılarak oluşturulan, zihinsel ve sosyal iletişimin kesilmesi durumudur ve sosyal dışlanma süreci, iktidar kurumları ve sosyal ağlar sayesinde, siyasal, kültürel ve ekonomik alanların tümünde gerçekleşir. Yoksullar bu süreçte, örneğin sağlık güvenceleri olmadığı için sağlık sisteminden dışlanabilir, eğitim-öğretim için gerekli kaynağı

ayıramadıkları için eğitim hayatından dışlanabilir, eğitim-öğretim yaşamları normalden daha kısa bir sürede bitebilir, kişilerin yararlandığı belediye hizmetleri kullanım hakkı, bedelini ödeyemediklerinden, bu hizmetleri almak için yeterli gelire sahip oluncaya kadar ellerinden alınabilir. Dolayısıyla Bauman'a göre, bu anlamda sosyal dışlanmanın ortaya çıktığı nokta, tüketim sürecinde bireyin yetersiz kaynakla donanmış olmasıdır (Bauman, 1999: 17- 28).

Akçalı'ya (2006) göre yoksullukla başa çıkmak, tüketim toplumu öncesinde varolan toplumlarda daha kolay başarılabilen bir durumdur. Çünkü modern yaşantıda birey arzularla kışkırtılan ve yönlendirilen yeni bir yoksulluk içindedir ve yoksul, artık yoksulluğu besin yetersizliği üzerinden görmeyerek yeni bir yoksulluk algısına sahip olmaktadır. Tüketim teşvikiyle birlikte ortaya çıkan bolluk ve çeşitlilik ona ulaşamadığında dışlanmaya yol açar ve dışlanma algıya bağlı olarak sadece ekonomik değil psiko- sosyal bir süreç olarak da gerçekleşir.

Sosyal dışlanma kavramının gelişmiş ülkeler dışında kullanılması, tartışmalı bir konu olsa da dışlanma sürecinin bireyin sosyal, siyasi ve yurttaşlık haklarını kullanamaması, bu haklardan mahrum bırakılması ya da toplumsal zeminde meydana gelen siyasi ve ekonomik faaliyetlere katılamaması şeklinde tanımlanması halinde, sosyal dışlanmanın tüm toplumlarda görüldüğü söylenebilir (Bayram, Aytaç, Sam ve Aytaç, 2010). Bu nedenle sosyal dışlanma, genel anlamda işsizlik, maddi yoksunluk ve sosyal haklardan mahrum bulunma hali olarak kabul edilebilir (Kaya, 2010: 15- 16).

Sosyal dışlanmanın tarihsellik içerisinde değiştiği, sadece tüketim ve istihdam alanında bulunmadığı: etniklik, akrabalık, coğrafi aidiyetlik gibi çeşitli konularda da dışlanma süreçlerinin çeşitlendiği ifade edilebilir. Şahin'e göre, sosyal dışlanmanın nedenleri arasında: iş piyasasında yaşanan değişimler, iş gücünün niteliğine göre arz ve talep değişikliği, refah devletinde meydana gelen değişiklikler, işte, evde ve mahallelerdeki sosyal ilişkilerde yaşanan değişiklikler, etnik, ulusal ve kültürel açıdan farklı olan grupların birbirleriyle kurdukları ilişkilerin değişmesi, vatandaşlık haklarının yeniden tanımlanması, işsizlik ve güvencesiz işlerin artması (enformel sektörlerin yaygınlaşması), teknolojik yenilikler ve göçler gelmektedir (Şahin, 2010: 21).

Özbay'a göre sosyal dışlanma, bireysel tutum ve davranışlardan üretilse ve uygulansa bile, kişilerin yapısal olarak dışarıdan devraldıkları bir davranış modelidir (Özbay, 2009: 40). Sadece yoksulluk üzerinden tanımlanmayan ve ayrıca mekânsal, siyasal, ekonomik, kültürel olarak da gerçekleştiği ileri sürülen sosyal dışlanma süreci, aynı zamanda 'öteki'nin de yaratılması sürecidir. Adaman ve Keyder'e göre, sosyal dışlanma ile yoksulluk arasında mutlak bir ilişki bulunmamaktadır (Adaman ve Keyder, 2005).

Kentte bulunan yoksulların durumlarına ve bu yoksul kümelerinin sosyal dışlanma sürecindeki etiketlenmelerine bağlı olarak, farklı toplumlarda farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Örneğin; Amerika'da "sınıf-altı", Fransa'da "dışlananlar", Latin Amerika'da "marjinaler" kent yoksullarını işaret etmekte kullanılan, sosyal dışlanmaya maruz kalmış kesimleri ifade eden kavramlardır (Buğra ve Keyder, 2003: 20). Sayılan kavramların tümünün ortak özelliği, herhangi bir sınıfsal konumlanmaya dahil edilemeyen, çoğu kez işsiz, yardım bağımlısı ve yetersiz eğitim almış, suç işleme potansiyelleri yüksek, sosyal hareketliliği dikey yönlü gerçekleştiremeyen kişilerin oluşturduğu kategorileştirme olmasıdır (Ward, 2009). Türkiye'de 1950'lerden itibaren başlayan ve giderek artan, kentlere yönelmiş göç dalgaları, kent yoksulluğunda daha öznel/ dar durumların vurgulandığı çeşitli tanımları ve nitelendirmeleri de ortaya çıkarmıştır. "Sokak çocukları", "tinerci çocuklar", "baliciler" vb. olarak dışta tutulanlar, sınıf altı denilen kavrama denk düşen güncellenmiş kitleyi oluşturmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003: 30). Dolayısıyla her toplum, Weberian anlamda "sınıflar dışı"nda kalanlara bir isim takarak, sınıf dışında olanları aynı zamanda toplum dışında olarak da etiketlemiştir.

Yoksulluk kültürü, yoksulları ortak davranış ve anlayışlar esasında bir araya getirerek yoksulluğun açıklanması çabası olarak tanımlanır. Özdoğan (2010: 12), yoksulluk kültürü kavramının aslında olumsuz/negatif bir anlam taşıdığını belirtir. Bununla birlikte kavramın politik alanda kullanılması sonucunda özellikle ABD'de refah devleti uygulamalarından vazgeçildiği ve neo-liberal politikaların yaygınlaştırılmasında yoksulluk kültürünün önemli bir dayanak olduğu belirtilmiştir (Taştın, 2010: 53- 55).

Nihayetinde Refah Devletinde uygulanan sosyal politika ile neo-liberal devlet sisteminde uygulanan sosyal politikalar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin; Amerika'daki herhangi bir sosyal konutta 26 yaşındaki bir kadının, 13 yaşındaki kızının yeni doğmuş bebeği ile beraber yaşadığının gözlemlenmesi mümkündür. Üç kuşak halinde yaşayan bu ailenin giderlerinin, toplumun vergi veren kesimi tarafından karşılanması ise neo liberal politikalar çerçevesinde kabul edilemez. Bu nedenle de başta refah devletinin “gereksiz” harcamalarının önlenmesi ve aile kavramının yeniden inşası, neo liberal modelin köşe taşlarından birini oluşturur ve sosyal konut politikası bu ilkelere göre yeniden düzenlenmiştir (Abbot ve Wallace, 1992: 12- 53).

Sosyal konut bölgeleri, refah devleti politikalarının ve dışlanma olgusunun tüm yönleriyle, derinlemesine izlenebileceği alanlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra artarak gündeme gelen ve Refah Devleti sosyal politikalarının vazgeçilmezlerinden biri olan sosyal konut uygulamaları, öncelikle çalışan, ancak gelir yetersizliği içinde olan kişilere barınma ihtiyaçların giderilmesi için konut sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Süreç içerisinde bu konutlardan sadece çalışan yoksullar değil, sınıf altı olarak tanımlanan, iş gücü piyasalarına eklemlenmemiş ve aynı zamanda dezavantajlı gruplara dahil kişiler de yararlanmaya başlamıştır.

1980'lerle birlikte refah devletinin “kısmen” askıya alınması, öne çıkan neo-liberal politikalar nedeniyle, yoksullar için konut yapımı gibi maliyetli bir işin sonlanması gerektiğini ileri sürmüş ve özellikle Batılı ülkeler, konutların satışı başta olmak üzere, sosyal konut alanındaki desteklerini göreceli olarak geri çekmişlerdir. Buna karşın, yine 1980'lerden sonra Batı ve Kuzey ülkeleri dışında yer alan çevre ülkelerde ya da üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan ülkelerde gerek planlı kentleşmeyi sağlamak, gerekse kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılamak için yoğun bir konutlaşma, sosyal konut üretimi dönemine girilmiştir. Batı'da sosyal konut üretimi/ uygulamalarından vazgeçilirken Doğu'da sosyal konut üretimine başlanması, Doğu ve Batı arasındaki tarihsel kovalamacının da başka bir versiyonudur.

Türkiye'de yatırım araçları içinde yüksek bir paya sahip olan konut yatırımlarının, kendi dışındaki onlarca sektörü ekonomik olarak doğrudan etkilediği

göz önüne alınırsa, önemli bir kalkınma aracı olduğu söylenebilir. Türkiye özellikle 2002 yılından sonra konut üretim hızında önemli bir büyüme yakalamıştır (Ayan, 2011). Konut üretimindeki bu büyüme, konut edinimindeki süreçleri de değiştirmiş, konut sahipliğine erişebilirliği kolaylaştırmıştır.

Türkiye’de Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından konut yapımına geçildikten sonra, çalışamayan alt sınıflar ve sınıf altı olarak tanımlanan iş piyasalarına eklenememiş kişilerle, engelli, yaşlı, tek ebeveynli aileler gibi ödeme gücü olmayan kişiler için de sosyal konutlar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu araştırmanın odağında ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla (SYDTF), Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’na (TOKİ) yaptırılan sosyal konutlar yer almaktadır.

Türkiye’de sosyal konutlar üzerine yapılmış çalışmaların sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir (Kunduracı, 2013). Akademik ilginin aksine Türkiye’deki sosyal konut üretimi ise son derece büyük bir hızda artmaktadır. Dolayısıyla konut sayısının niceliksel artışı takdirle karşılanacak bir durum olsa da özellikle sosyal konut alanlarının düşük standartlarda örgütlenişi bizi, bu alanların sosyal politika perspektifiyle şekillendirilmediği sonucuna götürür. Ayrıca devletin sosyal konut alanında resmi kayıtlarının olmaması, varsa bile kamuoyuyla paylaşılan istatistiki bilgilerin sadece inşa edilen konut sayısından ibaret olması gibi durumlar, yoksul sosyal konutlara ilişkin yapılacak çalışmalarda bilgi toplamayı zorlaştırmaktadır.

Türkiye’nin, yoksul vatandaşları için geliştirdiği sosyal konut programının temeli, yoksul kişilere mülk edindirmeye dayanmaktadır. Avrupa’daki uygulama ise, sosyal konutların kiralık olarak yoksullara verilmesi üzerine kurgulanmıştır. Kiralık sosyal konutlar, bünyelerinde toplumsal hareketlilik barındırarak, bu alanlarda sağlıklı sosyal karışımların ortaya çıkmasını sağlamaktadırlar. Ancak yukarıda bahsedildiği şekilde neo-liberal iktisadi yaklaşımlar gereğince, son dönemde mevcut konutların kısmen satışı da gündeme gelmektedir. İngiltere’deki 5 milyon sosyal konuttan 2 milyonu, konutlarda oturan kişilere satılmıştır. Satışlar farklı statü ve gelir gruplarındaki kişilerin sosyal karışımı olumsuz etkilese de İngiltere’deki sosyal konut uygulama rakamlarının Türkiye’deki 523 bin olan tüm

tiplerdeki sosyal konut sayısı ile kıyaslanması elbette mümkün değildir. Öte yandan ABD daha ilk baştan ağırlıklı olarak mülk esasında bir konut edindirme politikası sürdürürken, özellikle 1960'lerden sonra konutlara (public housing) dar gelirli çalışanlar dışında gelirsiz, evsiz, tek ebeveynli, engelli grupların da yerleşmesiyle, kiralık sosyal konut uygulamalarına da hız vermiştir. Çin'in sosyal konut politikasının esası ise kiralık konut sisteme dayanmaktadır.

Araştırmanın Tasarımı

Bilimsel çalışmaların sonucunda elde edilen bilgiyi, diğer bilgi türlerinden ayıran en önemli özellik, bilimsel bilginin bir sistematik içinde, kurallara uygun olarak, belirli ilkeler çerçevesinde toplanmasıdır (Punch, 2005: 10). Bu nedenle, her bir bilimsel faaliyet belirli bir yöntemle göre tasarlanmakta ve bir yaklaşıma dayandırılarak ele alınmaktadır. Bilimsel faaliyetin bu özelliği sayesinde elde edilen bulgu ve bilgilerin genel geçerliliği, güvenilirliği yeniden test edilebilirliği sağlanmaktadır. Bilimin nihai amacı olan 'açıklama'nın yapılabilmesi ve daha sonra başka araştırmacılar tarafından da uygulanarak değişimin ortaya konulması için bilimsel faaliyetin yönteminin açıklanması zorunludur. Yöntem, bu anlamda kuramla araştırmayı birleştirme ya da başka bir ifadeyle kuramla araştırma arasındaki karşılıklı ilişkileri denkleştirme işidir. Dolayısıyla yöntem, 'nasıl'a yanıt vererek, bir amaca göre araştırma planı oluşturmaktır. Bunu gerçekleştirirken de yöntemin görevi, araştırma konusunu tamamıyla anlaşılır kılmaktır (Ergun, 1995: 47-49).

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Türkiye'de, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla, Toplu Konut İdaresine yaptırılan ve yoksul oldukları, sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunup bulunmamalarına bakılarak ve haklarında sosyal inceleme raporları hazırlanarak iki koldan belirlenen, bu belirleme neticesinde çekilen kura sonucu kendisine sosyal konut verilen kişilerin, yeni barınma alanlarındaki yaşamlarının nasıl değiştiğinin, sosyal tabakalaşma, yoksulluk ve yoksulluk kuramlarına ait kavramlarla incelenmesi, araştırmanın konusunu oluşturur.

Türkiye'nin içinde bulunduğu kentleşme hızı, özellikle 1950'lerden sonra hızla artmış ve ancak, özellikle son yıllarda, kentsel fazla nüfus, barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla ötürü başta gecekondu ve varoş bölgelerinde birikerek çeşitli sosyal problemlerin nedenini oluşturmaktadır.

Türkiye 2009 yılından sonra, işgücü piyasalarının dışında kalan ve sınıf altı olarak tanımlanan kişilerin sağlıklı barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, mülkiyet edindirme esasına dayalı sosyal konut inşasına girişmiştir. Böylece belirli bir ekonomik seviyede olan memur, işçi vb. gibi gelir azlığı içinde olsa da, aktif işgücünün bir parçası olanlara yapılan sosyal konut uygulamaları genişletilmiş ve yaygınlaştırılmıştır.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, yaptığı konutların neredeyse tümüne sosyal konut ismini vermektedir. Bu genel tanımlama, sosyal konutun en genel ve yüzeysel anlamı olan kamu idareleri tarafından halkın genelinin konut ihtiyacını karşılamak için yaptırılan konutlar olarak tanımlanmasından ileri gelmektedir. TOKİ tarafından yapılan konutların (alt gelir ve yoksul grupları dışındaki tüm konutların) temel başvuru şartı, hane üyeleri üzerine 1/ 1 oranında tapulu konut kaydının olmamasıdır. Ancak çalışma konumuz olan yoksul sosyal konutlarına başvurmak içinse sosyal güvenlik sistemi dışında olmak ve yoksulluk içinde oluşlarının ve barınma koşullarının sağlıksızlığının, düzenlenecek sosyal inceleme raporu ile tespiti neticesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) müteveli heyetince karara bağlanmış olması gerekmektedir.

Çalışmanın konusu olan ve TOKİ tarafından yoksul konutları olarak inşa edilen sosyal konutlar, başvuru ve konut taksitlerinin geri ödemeleri açısından da TOKİ'nin diğer uygulamalarında tamamen farklıdır. Buna karşın TOKİ'nin üst, orta ve alt sınıflara yaptığı konutlarla, yoksullar için inşa ettirdiği konutların benzeştiği yön, konutların mülkiyet esasına dayalı olarak üretiliyor olmalarıdır.

Mülkiyet edindirme esasında tasarlanan sosyal konut politikasında, konut alacak kişinin belirli bir ödeme gücünün olması beklenirken, SYDTF tarafından yaptırılan konutlarda aranan öncelik, kişinin sosyal güvenlik sistemi dışında bulunmasıdır. Açıkça görüleceği üzere bu yaklaşım piyasa kurallarıyla

uyuşmamaktadır. Çünkü; sosyal güvenlik sistemi dışında olmak, sadece sağlık hizmetlerinden yararlanmamak anlamına gelmemekte, aynı zamanda kişinin formel alanda herhangi bir gelirin de olmaması anlamına gelmektedir. SYDTF tarafından yaptırılan konutlarda, geliri/kazancı olmayan kişilere mülkiyet satılması anlamında bir sosyal politika geliştirilmiştir. Dolayısıyla, geliri olmamayı şart koşan ve yoksul olup olunmadığı yerinde incelenerek belirlenen kişilerin konuta sahip olma sürecinde, başta satışa ilişkin geri ödemeler olmak üzere toplu konutlarda yaşamının diğer tüm maliyetlerini karşılaması beklenmektedir. Bu maliyetlerden bazıları ortak alan giderlerinin karşılanması için toplanan site aidatları, binaların bakım ve onarımına ilişkin ortaya çıkan ekstra masraflar, ulaşım masrafları, kış aylarındaki ısınma giderleri (genelde Vakıflardan karşılanmaktadır), konut standartlarının düşüklüğü nedeniyle konut içi ve dışında ortaya çıkan tadilat ve düzenlemeler, hatta ve hatta önceden ödenmeyen elektrik ve su faturaları gibi kent yaşamının fatura problemleri gelmektedir. Dolayısıyla geliri olmayan kişilere konut satışı yapılması nedeniyle hane halkının konutlara taşınmasıyla birlikte omuzlarına daha önceden sahip olmadıkları birden fazla kalemden, extra masraf eklenmiş olmaktadır.

Sosyal konut uygulamaları, yukarıda belirtildiği üzere, makro uygulama/ tüm konutlar için çatı ifade olduğundan kentsel dönüşüm süreçlerine ilişkin üretilen konutlar da sosyal konut sayılarına TOKİ tarafından dahil edilmektedir. Diğer taraftan üzerine çalışılan yoksul konutları da kentsel dönüşüm nedeniyle üretilen konutlardan farklıdır. Farklılık iki noktada meydana gelir. Kentsel dönüşümden ev sahibi olan kişilerin üzerlerine kayıtlı olan bir evleri bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm katılan evler bu anlamda sahiplerine belirli oranda bir sermaye sağlamaktadır (Kara, 2012: 4- 5). İkinci farklılık ise yoksul konutları ile kentsel dönüşüm konutlarının mimari tasarımından büyüklüklerine, donanımlarından donatılarına kadar gerçekleşen farklı imalat ve bu imalatlara bağlı olan ücretlendirmelerdir. Kentsel dönüşüm konutlarından yararlanan kişilerin arasında işsizler/ gelirsizler gibi ekonomik gücü olmayanlar bulunsada yoksulluk olgusunun kronikliği ya da kente bağlanma süreçleri bakımından yoksul sosyal konut yararlanıcılarının aynı durumda olmadığı, yoksulluk kültürü içinde olan sınıf altı kesimlerdekikadar yoğun bir sosyal dışlanma süreci yaşamamakta oldukları düşünülmektedir.

Tablo: 1.1 : TOKİ'nin 2003- 2013 Arasında İnşa Ettiği Sosyal Konutlar (TOKİ Faaliyet Raporu 2014)

Konut Tipi	Konut Sayısı	Oran
Alt- Yoksul Gelir Grubu	145.078	%23,75
Dar ve Orta Gelir Grubu	246.702	%40,38
Gecekondu Dönüşüm	88.240	%14,44
Afet Konutu Uygulaması	37.842	%6,19
Tarım Köy Uygulaması	5.694	%0,93
Toplam Sosyal Konut	523.556	%85,70

Uygulama alanına bakıldığında, kentsel dönüşüm kapsamında kent dışında dönüştürülen konutlar ile sosyal konutların aynı bölgelerde bulundukları gözlemlenebilmektedir. Belirtildiği üzere öncelikli olarak kentsel dönüşüm projeleri kapsamındaki konutların konut standartları yoksul konutlarında kullanılan standartlara göre çok daha iyi durumdadır. İkinci olarak, dönüşüm sırasında dönüştürülen mahallenin sakinleri, yeni taşındıkları yere gelirken beraberinde daha önceden kurdukları ilişkileri de getirmekte ve yeni yerleşim alanlarında yeni baştan dayanışma örüntüleri kurmak zorunda kalmadan, sosyal çevresini sadece yeniden revize ederek komşuluk ilişkilerini kurmaktadır. Yoksul konutlar ise şehrin farklı yerlerinden gelmiş ve birbirini tanımayan insanlardan oluşmaktadır. Bu kişilerin, kentsel dönüşüm konutlarındaki kişilerden farkı, istisna olmaksızın tamamının formel işgücü pazarında yer almıyor olmasıdır.

Yoksul sosyal konutlarında engelliler için ayrılmış olan özel bir kontenjanın bulunması, kentsel dönüşüm konutlarında olmayan ancak, yoksul konutlarında “yaşamayı zorlaştıran” bazı özel durumları ortaya çıkartan “pozitif ayrımcılık” örneğidir. Yoksul konutlar ile yoksul konutların çevresine yapılan kentsel dönüşüm konutlarının belediye ve genel idare hizmetlerinden birbirinden farklı düzeylerde yararlanması nedeniyle bu durumun yol açtığı sosyal dışlanma süreçleri de iki yoksul grup için farklı uygulanan konut politikası kapsamında farklılık göstermektedir.

Kentsel dönüşüm çalışmalarının ivme kazanmasıyla birlikte, özellikle kentsel dönüşüm üzerine çok sayıda nitelikli araştırmalar yapıldığı, literatür taramalarında gözlemlenmiştir (Polat ve Dostoğlu, 2007). Ancak, Türkiye'deki yoksul grubu sosyal konutları üzerine yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Mevcut

yayınlar da daha çok mimari ve şehir planlaması alanlarındadır. Bu bakımdan araştırma, Türkiye’de yoksul sosyal konut alanlarının sosyolojik incelenmesini hedefleyen ve saha taraması içeren ilk çalışma olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, Türkiye’de sürdürülen yoksul sosyal konut uygulamaları neticesinde yeniden yerleşime maruz kalmış yoksulların, yeni yaşamlarındaki değişen durumların yoksulluk ve konut bağlamında ortaya çıkarılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için sadece gelir-gider yoksulluğu üzerinden bir araştırma iskeleti kurulmamış, araştırma sosyal dışlanma süreçleri bakımından kurgulanmış ve sosyal dışlanma olgusuna sınıf/ statü ekseninde açıklama getirme gayreti gösterilmiştir.

Sosyal dışlanma kavramı dilimize yabancı literatürden girmiştir. Dolayısıyla yurt dışı örneklerinde olduğu gibi tüm boyut ve türlerinin Türkiye’de olup olmadığının bulunması, bir saha araştırması çerçevesinde gözlemlenmesi ve kuram ile gerçeklik arasındaki bağın kurulması da sosyal dışlanma kavramının yerelleşmesi anlamına geleceğinden, çalışmanın amaçları arasında bu kavramın, Türkiye’deki yoksul sosyal konutlar açısından süreçleri açıklama kabiliyetinin gösterilmesi de amaçlanmaktadır.

Araştırmanın teorik çerçevesi, sadece sosyal dışlanma kavramıyla sınırlı olmayıp aynı zamanda sosyal konut kavramıyla da ilgilidir. Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal konut uygulamalarının, dünya örnekleriyle ne kadar benzeştiğinin ortaya konulması ve ayrıştığını noktaların belirginleştirilmesi çalışmanın bir başka amacıdır.

Çalışmanın birincil amaçları arasında yer almasa da sonuçları bakımından ikincil amaçlar olarak tanımlanabilecek ve görece önemli olduğunu düşündüğümüz amaçlar sosyal politikalara ilişkin pratik öneriler geliştirilmesidir. Böylece, sosyal konut uygulayıcısı olan kurum ve kuruluşlar sonraki dönemlerde inşa edilecek konutlarda yaşayacak kişilerin gerek kentsel gerekse toplumsal bütünleşmelerinde sorun yaratacak alanları bir kez daha görmesi ve alınabilecek tedbirlerle

yoksulların yaşadıkları sosyal dışlanma problemlerinin krizlere dönüşmeden çözülmesi ve yoksulluk yönetiminin sağlıklı yapılarak, kişilerin yoksulluktan kurtulması, sosyal konut alanlarının bir geçiş noktası olarak yeniden kurgulanması ve sosyal konut politikalarının ülkemizdeki sosyal politika yapıcı ve akademisyenlerinin tartışması gereken önemli konulardan biri haline getirilmesinde katkı sunması amaçlanmıştır.

Araştırma Yöntemi, Yaklaşımı ve Kullanılan Veri Toplama Tekniği

Sosyal konut uygulamalarının bir tarafında devlet; bir tarafında da yoksul vatandaşlar yer almaktadır. Bu uygulama çerçevesinde devletin görevleri; vatandaşların ise sorumlulukları bulunur. Sosyal konutlar, mevcut haliyle vatandaşlar tarafından çeşitli talepler geliştirilen ve devlet tarafından da bu taleplerin tümünün karşılanmadığı, karşılanmaması oranında da sorunlara yol açan bir mücadele alanı ortaya çıkarır. Yoksul sosyal konut alanlarında yaşayanların merkezi ve yerel yönetimlerden gerçekleştirdikleri taleplerin yanı sıra çevrede oturan ve toplumun genelinin tutumlarını barındıran çevre konutlar/ mahallelerle ilişkileri de bu mücadele alanı çerçevesine dahil düşünülmelidir. Dolayısıyla sosyal konutların çevresinde devlet ya da kamu adı verilen kurum ve kuruluşlar ile konut alanlarına komşu olan yerleşim yerleri bulunur. Buna göre sosyal konutlar ile çevre arasında sürekli talep, dışlanma, yoksulluk, tüketim gibi karşıtların bulunduğu bir mücadele bulunur. Karşıtlıkların bir arada olması ve mücadelesi, ortaya yeni bir sonuçlar çıkartmaktadır. Örneğin konut alanlarında oturanlar evlerine ulaşmak için toplu taşıma aracı talep ederken yerel yönetimler bu alanlara çeşitli sebeplerle araç göndermemektedirler. Bu, konut alanları ile çevre arasında bir çatışma doğurmakta ve her çatışmada olduğu gibi sonuçta ortaya yeni bir sonuç çıkmaktadır. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi yoksul konutlar yerel yönetimlerden araç alamazken minibüs/ dolmuş hatları üzerinden, yeterli ya da yetersiz olması bir tarafa, alternatif bir çözüm ile sorunu çözmektedirler.

Bu açıdan diyalektik yöntemin, araştırma konusunun tüm boyutlarıyla ele alınmasında yararlı olacağı düşünülmektedir. Ancak bahsedilen diyalektik yöntem, Marxist geleneğinin sahip olduğu tarihsel maddeci yöntemle karıştırılmamalıdır. Kabul edilen diyalektik yaklaşım daha çok Simmel'in yaklaşımına paralel olan

diyalektik metodolojidir ve bu yaklaşım çatışma olgusunu pozitif kabul ederek çatışmayı işlevselleştirir ve bireyi toplumsal yapıdaki çatışmanın bir ürünü olarak kabul eder. Böylece diyalektik metodoloji sayesinde ortaya çıkan bu ürünün çatışma ve ilişkiler açısından süzülerek toplumsalı nasıl ortaya çıkardığı bulunabilir (Kızılçelik, 1994: 395).

Diyalektik modelin özünde, çatışma ögesi yatmakta olup, çatışma sosyoloji teorileri içerisinde sadece yıkıcı ve yok edici bir unsur olarak görülmez. Çatışma, aynı zamanda doğru değerlendirilirse, olumlu işlevsel bir etkiye sahip olacaktır. Hondrich, sınırları hukuksal normlarla belirlenmiş olan çatışmanın, çatışmanın taraflarını güçlendireceğine ve böyle bir çatışmanın devam etmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Böyle bir çatışmadan ilerleme/gelişme çıkacağını, çünkü aynı çatışmanın, çatışmayı düzenleyen normları/ kabulleri de değiştireceği anlamına geleceğini söyler. Örneğin sendika hakkının kazanılması buna örnek verilebilir. Çatışma sonucunda taraflar, üzerinde çatışma olan normdan vazgeçerek yeni bir norm üretmişlerdir. İşlevsel çatışmanın başka bir boyutu da, çatışmanın uzlaşısı ile sona ereceği görüşüdür (Hondrich, 1991). Coser'da benzer şekilde çatışmaya olumlu işlevler yüklemektedir. Coser'ın olumlu çatışma işlevlerine dair en bilinen kuramı "emniyet sübabı" (Poloma, 1993: 100). Bu kuramda çatışma her zaman yıkıcı olmamakla birlikte, grup dinamikleri açısından bakıldığında çoğu zaman çatışmanın bütünleştirici bir rolü olduğu da söylenebilir.

Sosyal konut yararlanıcılarının, konutların mülkiyetini elinde bulunduran ve konutların yönetimlerinden birinci derecede sorumlu olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile sürekli çatışma halinde olmaları, komşularıyla kavga etmeleri, konutların çevrelerindeki konutlarla çok çeşitli konularda problem yaşamalarına bir sorun alanı olarak değil, çözüme giden yolda bir aşama olarak bakılmalıdır. Böylece çatışmaya olumlu bir işlev de yüklenmiş ve yoksul konutları yararlanıcılarının sağlıklı toplumsallaşma sürecine hız kazandırılabilceği kabul edilmiştir.

Hegel'e göre, diyalektik yöntemin temelde dört yasası bulunmaktadır. Bu yasalar bütünlük, hareket, çelişme ve niteliksel değişme yasalarıdır (Eroğlu, 1967)

ve çalışma kapsamında diyalektik modelin bu ilkelerine uygun bir tasarım gerçekleştirilmiştir.

Sosyal konut uygulaması, yoksul vatandaşların sistemle bütünleşmeleri ve ihtiyaç duydukları sağlıklı barınma koşullarının bu kişilere sağlanması gibi pozitif ve yapıcı bir vizyonla oluşturulmuş bir politikadır. Ancak bu politika, uygulama aşamasında beklenenden çok uzak sonuçlar doğurmuş, yoksulların daha iyi barınma ve sağlıklı çevreye kavuşması kısmi olarak sağlanırken onların sosyal ve ekonomik hayattan bütünüyle ayrıştırılan bir uygulama haline gelmiştir. Bu olumsuz etkilerin ortadan kaldırılmaması durumunda, Batı'daki örneklerine benzer şekilde, Türkiye'deki sosyal konutlar da, uyuşturucu kullanımı başta olmak üzere madde bağımlılığının yaygınlaştığı, fuhuşun arttığı, suç merkezlerinin olduğu yerler olarak, olumsuz olaylarla anılmaya başlanacaktır. Dolayısıyla sosyal konut uygulamalarına ilişkin eleştirel/ çelişkili yönlerinin ortaya konulmasının daha sağlıklı bir sosyal konut politikası geliştirmede, uygulayıcılara yardımcı olacağı düşünüldüğünden yöntemin çatışma üzerinden kurgulanması işlevsel görülmüştür.

Diyalektik yönteminin temel özelliklerine uygun olarak tasarlanan çalışma, öncelikle toplumsal tabakalaşma, yoksulluk ve sosyal konut kavramlarının kullanılmasıyla gerek kendi başlarına gerekse birbirleriyle ve yan kavramlarıyla bütünsel bir bakış açısıyla ele alınmış, buna yaklaşıma göre kuramsal çerçeve çizilmeye gayret edilmiştir. Bu çerçevede öncelikli olarak tabakalaşmanın, yani sınıf/statü görünüşleri üzerinden kimin yoksul olduğu sorusu sorulmuş ve yanıtı aranmıştır. Sosyal konut yararlanıcılarını oluşturan yoksulların, toplumsal tabakalaşmadaki konumlarının ortaya çıkarılmasından sonra, yoksulluk kavramı, tarihsel ve türsel bakımdan incelenmiştir. Yoksulluğun genel görünümünden sonra, sosyal konut uygulamaları göz önüne alındığında iki asli unsur karşımıza çıkmıştır. Bunlardan biri kent yoksulluğu diğeri ise sosyal dışlanmadır. Araştırma kapsamında kent yoksulluğu ve sosyal dışlanmaya da toplumsal tabakalaşma penceresinden bakılmış ve teorik tartışma gerçekleştirilmiştir. Böylece, sosyal konut yararlanıcılarının sahip oldukları yaşam döngüsü ve dinamikleri bir vaka tartışmasından çıkartılarak, sosyal konut uygulamalarının toplumsal yapıda ortaya çıkardığı etkilerin gözlemlenebileceği düşünülmüştür.

Bu çerçevede literatür incelenmiş, ancak yurt içinde sosyal konutlarla ilgili yayınlanan birkaç makale dışında (ki onlar da mimarlık ve şehir bölge planlamacılarının yaptığı çalışmalardır) sosyal konutlara ilişkin yayının bulunamamıştır. Daha sonra, araştırmının saha çalışması kısmı organize edilmiş Van, Konya ve Ankara illerinde nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşmeler, serbest görüşmeler ve odak grup görüşmeler yapılmıştır.

Çalışma ilk planlandığında kadın ve erkeklerle derinlemesine görüşmeler yapılması öngörülmüştür. Ancak sahaya gidildiğinde, kadınlarla görüşme yapmanın, erkek bir araştırmacı için oldukça zor olduğu görülmüştür. Görüşme sırasında görüşmeciyi yanımda başka erkeklerin ya da kadınların da bulunması nedeniyle görüşme boyunca görüşülen kişinin verdiği yanıtlara çevrenin müdahale etmesi ve kadın görüşmecilerin kendine ait sorgulamalarının objektif olarak yapılamadığı gözlemlenmiş ve bu “görüşememe” hali bizi farklı bir tedbir almaya yöneltmiştir. Netice olarak araştırmının yürütüldüğü illerde sadece kadın katılımcılardan oluşan odak grup çalışması yapılması kararı alınmıştır. Böylece, alanda tek başına bilgi alamadığımız kadınlardan topluca, üstelik tartışma yaratılması ihtimalinin yüksek olduğu bir ortamda, bilgi toplanabileceği düşünülmüş ve odak grup organizasyonları yapılmıştır.

Araştırmanın saha aşaması, nitel görüşmelere dayanmaktadır. Nitel görüşmeler, bilindiği üzere toplumsal gerçekliğin kültürel anlamlarda bulunduğunu sayılırlar. Bununla birlikte etkileşim içindeki süreçlere, olaylara odaklanır ve yaşanan gerçeklik ile ilgilenir. Analizde, gözlem birimlerinin değerleri açıkça görülür ve değerlendirme, incelenen durumlarla sınırlıdır. Genelleştirme yapmaya olanak vermez ve tematiktir (Neuman, 2010: 21- 34). Bununla birlikte, nitel çalışmaların bir diğer özelliği ise, araştırmacının doğrudan doğruya gözlem birimiyle etkileşim içinde olmasıdır. Bu durum, sosyal yaşantının paydaşları olarak araştırmacının da araştırma nesnesi haline dönüşmesine yol açmaktadır ¹.

¹ Her ne kadar metodolojik bir tartışma olsa da sosyal bilimlerde en çok tartışılan konulardan biri özne ve araştırma nesnesi arasındaki ilişkidir. Sosyal bilimcilerin araştırdıkları nesnenin bir parçası olması sorunu hakkında Kadir Cangızbay'ın **Sosyolojiler Değil Sosyoloji** isimli eserinde yer alan “Doğa Bilimleri-Beşeri Bilimler Farklılığı ya da Beşeri Bilimlerde Nesnenin Kaçınılmaz Özneliği” ve “Beşeri Bilimlerde Özne-Nesne Kesikliliğinin Kurulması Üzerine” isimli makalelerinin incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Tüm bunların sonucunda, Van, Konya ve Ankara illerinde, Aralık 2013 ve Şubat 2014 tarihleri arasında 33 kişiyle, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır.

Ayrıca konutlar dışında yaşayıp konutlara komşu olan 5 kişiyle de serbest görüşme yapılarak konutlara ilişkin düşünceleri alınmıştır.

Gerek derinlemesine görüşmeler, gerekse odak grup görüşmeleri yoğun bir iletişim süreci olarak değerlendirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 120- 121). Hazırlanan form, hane halkı bilgisine bağlı iş gücü ve aile büyüklükleri, geçmişte oturlan yerin özellikleri, hane halkı üyelerinin geleceğe ilişkin düşünceleri, konutun mimari ve inşaat özellikleri bunların kullanımının sağladığı olanak ve imkânlar, geçmiş yaşantıyla kıyaslandığında bu konutu sahiplenme durumu, sosyal konutlarda yaşama nedenleri, bu konutların sosyal/ yönetsel problemleri, konutların kentsel konumlanmaları, belediye ve genel idare hizmetlerine ulaşım, sorun çözümleri, sosyal dışlanma hakkındaki görüşlerinin ne olduğu, sosyal yardımlar hakkındaki düşünceleri, boş vakit ve sosyal örgütlenmelere katılım, engelli ve yaşlılara ilişkin düşüncelerin sorgulandığı bir yarı standartlaştırılmış form aracılığıyla bilgi toplanmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Sosyal Konut Projesi kapsamında, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 2023 hedefleri çerçevesinde 100 bin konut yapılmasını hedeflemekte olup, 2013 yılı sonu itibariyle yaklaşık 18 bin konutun inşaatı tamamlanmış durumdadır. Şuan inşaatı tamamlanan konutlar 1+1 nitelikte olsalar da yapımına başlanılan 2+1, konutlar da inşaat programına eklenmiştir. Ancak; araştırma kapsamında sosyal dışlanmaya maruz kalma boyutlarına bakılacağından, gözlemlenecek kişileri oluşturan hedef grubun, bu konutlarda belirli bir süre kalmış olmaları, konutlarda yaşantı deneyimlerinin olması koşulu aranmıştır. Bu nedenle, örneklem grubuna 2+1 nitelikteki yoksul sosyal konutları dâhil edilmemiştir. Ancak; bu çalışma kapsamında olmasa da, başka nedenlerle yapılan

görüşmelerde² 2+1'lerde oturan fayda sahiplerinin de 1+1'lerde oturanlar gibi, konutların mimarisine yönelik genel eleştirilerini tekrar ettikleri görülmüştür.

Yoksul sosyal konut uygulamaları, Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının talepleri ve merkezi siyasi otoritenin istekleri doğrultusunda planlanmaktadır. Dolayısıyla, illerin kalkınma hedefleri, konut ihtiyaçları, konutların kentlerin hangi bölgesine inşa edilecekleri gibi pek çok soruya yanıt bulunmadan, konutların inşa edilecekleri iller bu tartışmadan bağımsız olarak belirlenmektedir. Bu çerçevede, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına, illerde şartları yukarıda belirtilen tarzda kaç konuta ihtiyaç duyduklarını sormakta ve gelen yanıtlar çerçevesinde bir talep listesi hazırlayarak bu konut talep listesini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonuna sunduğu, yapılan görüşmelerden öğrenilmiştir. Bu anlamda, sosyal dışlanma süreçlerinin de farklı olup olmadığının gözlenebilmesi için, çeşitli kentleşme düzeyleri gösteren Van, Konya ve Ankara illerinde çalışmanın yürütülmesine karar alınmıştır. Zamansal ve ekonomik nedenlerden dolayı diğer illerdeki sosyal konutlara ait sosyal dışlanma süreçleri incelenememiştir.

Belirtilen kavramsal ve zamansal kısıtlılıklar neticesinde yoksul konutların problemlerinin yerel yönetimlerle ilişkisi, konut istenci, arsa spekülasyonları, konut inşaatlarına ilişkin fonlama çalışmaları gibi pek çok bakımdan da ele alınamamıştır. Her biri ayrı bir çalışma olan bu başlıkların, aynı zamanda kentsel planlama kavramıyla da birleştirilmeye muhtaç olması, araştırmanın sosyolojik bakış düzeyini farklılaştıracağından, çalışma kapsamında kentsel planlama olgusunun dışarıda bırakılmasına neden olmuştur. Ancak, sosyal konutların, birer mekânsal alan olarak mutlaka kentsel entegrasyonun sağlanması gereken alanlar olduğu unutulmamıştır. Bu nedenle, kentleşme ve kentsel bütünleşme pratikleri, ayrı bir başlık altında verilmese de, görüşme formunda kişilerin kente bağlanma konusunda ifade ettikleri görüşlerin alınmasına özen gösterilmiştir.

² Sosyal konutlar üzerine başka bir çalışma, TÜBİTAK 1001 Proje Destekleri kapsamında desteklenen 113K079 kodlu "**Sosyal Konut Uygulamaları ve Yoksulluğun Yönetimi Üzerine Ampirik Bir Çalışma**" isimli proje olup, araştırma Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ'nin yürütücülüğünde gerçekleştirilmektedir. Projenin 2015 yılı sonbaharında tamamlanması planlanmaktadır.

Çalışmanın sadece nitel olarak örgütlenmesi bir tercih olduğu kadar, veri toplama alanındaki sınırlılıktan kaynaklanan bir zorunluluktur. Yoksul sosyal konutların bir anlamda yoksul vatandaşların geri ödemeleri takip edilmeksizin verilmesi, giderlerinin kamu tarafından karşılanması gibi olaylar konut yararlanıcılarının evlerini kaybetmemek için kendisine sorulan sorulara temkinli yanıt vermelerine neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle anket uygulaması gibi derinleşmesi zor olan bir teknik yerine detay bilgilere ulaşılabilecek bir teknik olan derinlemesine mülakat ve odak gruplar seçilmiştir. Ancak yaptığımız çalışma göstermiştir ki, yoksul konut alanları aynı zamanda sosyal dışlanmadan çevreye, kentten istihdama, kadın ve çocuk çalışmalarından, engelli çalışmalarına kadar pek çok alanda oldukça yoğun nicel ve nitel bilgiler alınabilecek alanlardır.

Ayrıca Van ilinde gerçekleştirilen görüşmelerde yöresel dilin bilinmemesi de çalışmanın sınırlılıkları arasında bulunmaktadır.

Araştırmanın Soru Cümleleri

Yoksul konut alanları zaman içinde yeni çöküntü alanlarına (neo slums) dönüşecek midir?

Yoksul konut yararlanıcıları yoksulluğu alt kültürel bir değer olarak aktarılmakta mıdır?

Yoksul sosyal konut yararlanıcıları çevrelerine göre öteki grubunu oluşturmakta mıdır?

Yoksul sosyal konut yararlanıcıları engelliler, farklı etnik kimlikler vb. özellikler taşıyan kişileri dışlayarak, “ötekinin ötekisi”ni oluşturmakta mıdır?

Konutların büyüklüğü hane büyüklükleriyle orantılı mıdır?

Yoksul sosyal konut alanlarına tutunma sağlanabilecek midir?

Konutların inşaat, malzeme ve donatıları yararlanıcılarının sosyo- kültürel dokularına uygun olarak tasarlanmış mıdır?

Yoksul konut yararlanıcılarının sahip oldukları barınma koşulları önceki barınma koşullarına göre nasıl değişiklik göstermiştir?

Yoksul sosyal konutlarında yaşayan kişiler, yerel ve genel idarenin sunmakla mükellef olduğu hizmetlerden yeterince yararlanabilmekte midir?

Yoksul sosyal konutların yararlanıcılarıyla kamu kurum ve kuruluşları arasında nasıl bir ilişki vardır?

Yoksul sosyal konutların yararlanıcılarıyla, bu konutların çevrelerinde inşa edilen konutlar oturan kişiler arasında nasıl bir ilişki vardır?

Tanımlar

Toplumsal Tabaklaşma/ Sınıf: Toplumun farklı kesitlerini toplumsal yapılanmadaki rollerini ve bu kesitlerin toplumsal hiyerarşideki güçlerini/ etkilerini açıklayan yaklaşımdır.

Sınıf Altı: Gelir yetersizliği/ azlığı/ yokluğu içinde olan ve bununla birlikte toplumsal değer, anlam ve sembollerden farklı olarak bir alt kültür içinde yaşayan, yabancı literatürde bu göstergeler yanında etnik kimlikler üzerinden de tanımlanan toplumsal tabakadır.

Artık Nispi Nüfus: İşgücü piyasasına katılamamış ya da yarı zamanlı katılan olan kişilerin oluşturduğu kategoridir.

Lümpen proletarya: Marx'a göre kapitalist toplumun tortusudur.

Toplum Dışılar: Weber'in işgücü piyasalarına katılmayan/ katılamayan ve rasyonel eylemde bulunamayanları tanımlamak için kullandığı kavramdır.

Yoksulluk: Kişinin gelir ya da tüketim azlığı/ yetersizliği/ yokluğudur.

Mutlak Yoksulluk: Kişinin bir günde 2400 kalori almasına yetecek gelire sahip olamaması durumu ya da buna tekabül eden günlük bir Amerikan Doları gelire ulaşamama durumudur.

Kronik Yoksulluk: Mutlak yoksulluk durumunun beş yıl süreyle devam etmesidir.

Ultra (Derin) Yoksulluk: 2400 kalori olan günlük fizyolojik ihtiyacın ancak %80'inin karşılanabiliyor olmasıdır.

Görelî Yoksulluk: Kişinin kendi düzeyindeki kişiler arasındaki gelir ya da tüketim yoksulluğudur.

İnsani Yoksulluk: Kişinin sadece gelir ve tüketim konularındaki yoksulluğuna değil, içme suyu, coğrafi ve beşeri çevre gibi göstergeleri de yoksulluk hesabına katan yoksulluk türüdür.

Sosyal Dışlanma ve Etki Alanı: Özellikle sosyal koruma sistemine dahil olmayan sınıf altı ve alt sınıfların yoğun olarak yaşadığı mekansal, siyasal, kültürel, ekonomik ve normsal dışlanmadır. "Sosyal Dışlanma Etki Alanı" ise sosyal dışlanmanın toplumsal tabakalaşmada etkilediği kesimleri ifade eder. Sosyal dışlanma, sınıf altında yaygın olarak görülürken giderek azalan şekilde alt sınıflar ve orta sınıflar içinde sonlanır.

Sosyal Karışım: Toplumu oluşturan birey ve grupların sosyo- ekonomik farklar ya da kültürel özellikler dikkate alınmaksızın bir arada bulunmasıdır.

Sosyal Konut: II. Dünya Savaşından sonra yaygın olarak uygulanan ve gelir azlığı/ yetersizliği/ yokluğu içindeki kişilerin mülkiyet ya da kiralama yoluyla barınma ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Yoksul Sosyal Konutlar: 2009 yılından bugüne Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları kullanılarak Toplu Konut İdaresi Başkanlığına yaptırılan ve sosyal güvenlik şemsiyesine girememiş yoksullara satılan konutlardır.

Karakteristik Yoksulluk: Yoksulların almış oldukları yardımların kesilmemesi için işgücü piyasasına katılmamaları ya da katılsalar bile kayıt dışında kalınarak kazanılan gelire ek olarak alınan yardımların devam etmesinin sağlandığı yoksulluk türü ve geçinme stratejisidir.

1+1 Yoksul Sosyal Konutları: Büyüklükleri brüt 47,65m² olan ve aylık taksitleri 100- TL olan konutlardır.

2+1 Yoksul Sosyal Konutları: Büyüklükleri brüt 64,71m² olan ve aylık taksitleri 135- TL olan konutlardır.

2. YOKSULLUK

Bu bölümde, yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının toplumsal tabakalaşma perspektifiyle sosyoloji kuramları içerisindeki yerlerine değinilmiş, bu kavramların içsel ve dışsal çelişki ve dinamikleri incelenmiş ve kavramlara ait tarihsel süreçteki değişmeler ele alınmıştır.

2.1. Toplumsal Tabakalaşma İçinde Yoksul ve Yoksulluk

Sosyologlar, toplumsal yapı ile toplumu oluşturan üyeler arasındaki ilişkilere dair açıklamalar yapabilmek için, bu üyeleri çeşitli ortak özellikleri ya da farklılıklarına göre bir araya toplama, birbirlerinden ayırma ve eşitsizlikleri temelinde de kategorize etme ihtiyacı hissetmektedir. Bu çerçevede, küçük gruplardan, en geniş toplumsal birlikteliklere kadar toplumsal yapı içindeki tüm konumlanmalar, roller, statüler ve elbette sınıflar otorite ve güç ilişkileri tarafından belirlenmiş ve eşitsiz olarak örgütlenmişlerdir. Bu eşitsiz örgütlenmeler de farklı sosyal tabakaları ortaya çıkarmaktadır (Ünal, 2011: 7).

Giddens (2008: 340), toplumsal tabakalaşmayı, insanların ayrı ayrı gruplanmalarının arkasındaki yapısal eşitsizlikler olarak tanımlayarak, tabakalaşmanın “toprak katmanları” gibi görülebileceğini ve bu tabakaların alt seviyelerinde az ayrıcalıklı; üst seviyelerinde ise ‘kayırılmış’ olanların bulunduğunu söylemektedir. Giddens’a göre, toplumsal tabakalaşmanın üç temel özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerden ilki, tabakalaşmanın sıralanmasıdır. Tabakaların hiyerarşik sıralaması, kategorilerin içerdiği yakınlaşmalar ve karşıtlıklar üzerinden yapılmaktadır. İkincisi, insanların yaşam deneyimlerinin onları bir tabakanın içine sokuyor olmasıdır. Bu noktada tabakalaşma teorisinde önemli bir detay olarak ortaya çıkan, kişinin/grubun toplumsal konumlanmadaki yerinin belirlenmesi sırasında, sadece yaşam deneyimlerinin ve kazançlarının değil aynı zamanda kendi varlığının öncesinden, kişinin/ grubun doğarken sahip olduğu atfedilmiş/ verilmiş statü özellikleri de toplumsal tabakalaşmada etkilidir. Daha açık bir ifade ile doğum öncesinden sahip olunan özellikler, bir kişinin kadın ya da erkek olması, zenci olması ya da olmaması, köle olup olmaması, Roman olup olmaması gibi doğum öncesinden sahip olunan özellikler olup, kişinin kendi tasarrufunda/

tercihinde bulunmamaktadır. Bu sahip olunuşluk, kişiyi bir toplumsal tabakanın doğal üyesi yapabilir. Giddens'a (2008: 340) göre, tabakalaşmanın üçüncü özelliği ise farklı toplumsal kategorilerin tabakalaşma içindeki sıralamasının zaman içinde değişmesidir. Örneğin; feodal dönemde toplumsal tabakada aristokratlar önemli bir sosyal tabaka iken, sanayi devrimiyle birlikte aristokrasinin toplumsal tabakalaşmadaki yaygınlığı ve önemi değişmiştir. Toplumsal tabakalaşmanın tarih içindeki seyrine bakıldığında, tabakalaşma biçimlerinin temelinde mülkiyete bağlı (kölelik), aile/soy devamlılığı temelinde (kast), meslek ve ayrıcalıklar temelinde (zümre) ve iradi ya da kendiliğinden üye olunan (toplumsal sınıflar) tabakalaşma sistemlerinin geçirdiği evreler olduğu söylenebilir.

Kölelik, kast ve zümre tarihsel bir toplumsal tabakalaşma biçimi iken, sınıf ise güncel bir tabakalaşma türü olarak karşımıza çıkar. Toplumsal tabakalaşmanın ana eksenini sınıf olgusu oluşturur ve sınıflar arasındaki geçişler için (tabakalar içinde hareket) ihtiyaç duyulan koşulların yerine gelmesiyle gerçekleşir. Tarihsel süreçte meydana çıkmış tabaka türleri içinde görülmeyen sınıf geçişleri, güncel tabakalaşmada toplumsal hareketliliği yatay ve dikey yönde ortaya çıkarır.

Toplumsal sınıflar da kendi içlerinde mülk sahipliği, statü durumları, partiler, tüketim gücü, gelir düzeyi gibi çeşitli sahiplik ya da yoksunluk durumlarına göre tanımlanırken Giddens (2008: 344), tabakalaşmada görülen sınıf kuramının dört karakteristik özelliği olduğunu söylemektedir. Buna göre sınıflar arasındaki geçişlerin mümkün olduğunu, sınıfsal aidiyetliklerin kazanılabildiğini ya da kaybedilebildiğini, sınıflaşmanın temelinde ekonomik faaliyetlerin bulunduğunu, tabaka boyutlarının önceki tabaka türlerine göre çok daha büyük olduğunu ve tabakalar arasındaki ilişkilerin bireysel düzeyde değil, yazılı kurallar ve normlar şeklinde, ikincil düzeyde olduğunu belirtir. Bu durum, aynı zamanda, eşitsizlikler temelinde meydana gelen toplumsal tabakaların yeni ve eski formları arasındaki farklardır.

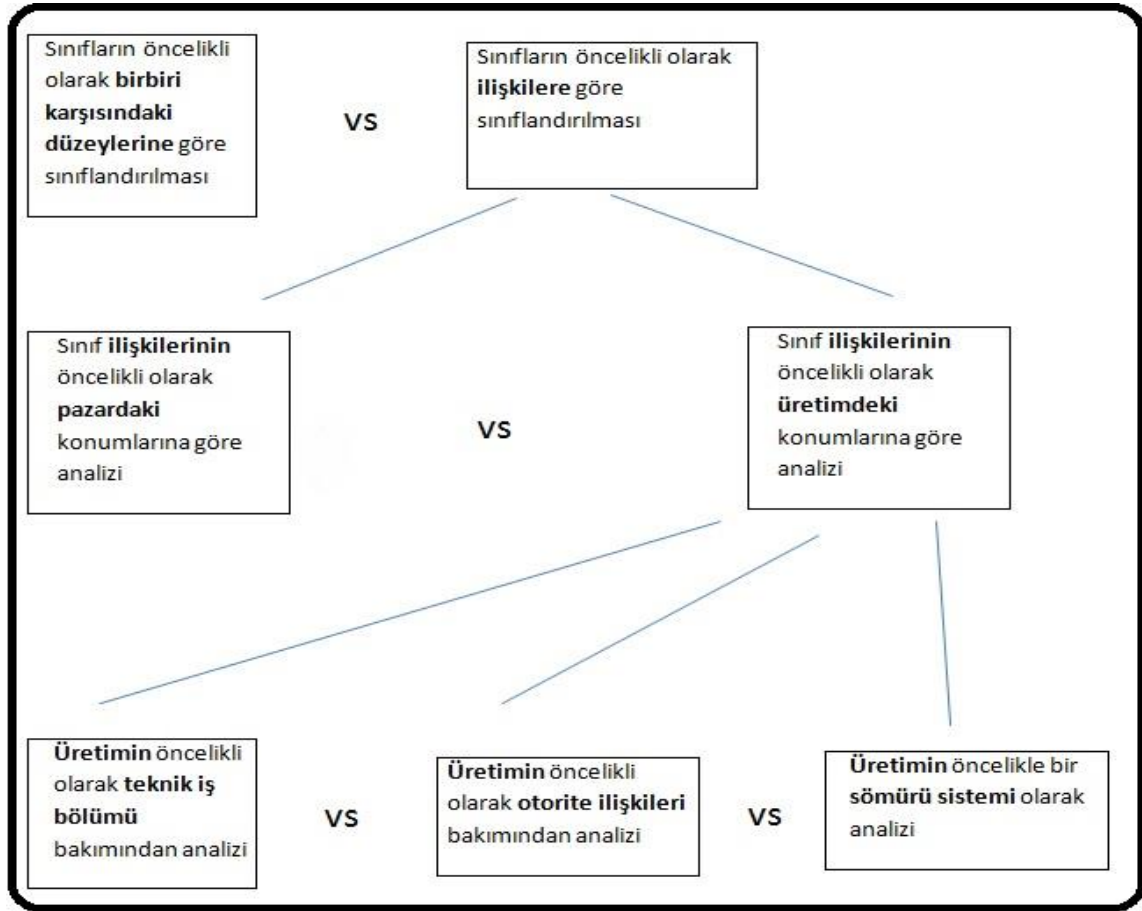
Wright'a (1979:3) göre sınıf, sosyolojinin yegâne bağımsız değişkenidir. Sosyal bilimcilerin hemen hepsi sınıf kavramını göz önüne alarak sosyal olgu ve olayları açıklama gayretine girmiştir. Bu anlamda tüm sosyologların sınıf kavramına ilişkin görüşleri olduğunu Wright şu ifadelerle belirtmektedir:

“Bazı sosyologlar, sınıf kavramının insanların işgal ettikleri yaygın statü hiyerarşilerini refere ettiklerini söyler (Warner, 1949; Parsons, 1970; Williams, 1960). Bazılarına göre ise sınıf, güç ve otorite yapıları ile belirlenen çatışma grupları olarak tanımlanmaktadır (Dahrendorf, 1959; Lenski, 1966). Weberyen gelenekten gelen sosyologlar sınıfları, insan gruplarının ekonomik yaşam statülerinin değişiklikleri olarak görür (Weber, 1922; Giddens, 1973; Parkin, 1971) ve Marxistler de sınıfı öncelikli olarak üretime ait sosyal organizasyonun yapısal pozisyonları açısından tanımlar (Bukharin, 1921; Lenin 1914)”(Wright, 1979: 3).

Tüm sınıf tartışmalarının içinde klasik sosyoloji döneminin iki isminin (Marx ve Weber) ortaya attığı sınıf kuramları, kendilerinden sonra gelen tüm düşünceleri etkilemiştir. Yoksulluk ve yoksulluğa dair açıklamalarınsa, sosyal tabakalaşmada yer alan sınıf tartışmaları esasında Weber’e göre Marx’ın sınıf kuramında daha çok yer aldığı görülmektedir. Weber ve Marx dışında sınıf kavramsallaştırmada kullanılan diğer yaklaşımların özetlendiği bir tabloyu Wright hazırlamıştır (Wright, 1979, 5- 19). Bu tabloya göre sınıf kavramıyla uğraşan sosyologlar, sınıfı gördükleri bağlam bakımında birbirlerinden farklılaşmaktadırlar.

İlk sınıfsal ayrım aşağı ve yukarı sınıflar olarak yapılmıştır ve bu aynı zamanda sınıfsal açıdan tabakalaşmaya ait en genel tanımdır. İkinci sınıflandırma, toplumsal grupların kurdukları ilişkiler üzerinden yapılmıştır. Wright, bu iki tanımlama türünü daha sonra analize dönüştürür. Bu analizde sınıflar arasındaki ilişki, öncelikli olarak pazar ve üretim yönleriyle analiz edilmektedir. Sınıflaşmanın üretim ilişkilerine göre analizi, üç tür sınıflaşma tipolojisi ortaya çıkartır. Bunlar üretim ilişkilerinin teknik uzmanlaşmasının analizi, üretim üzerindeki otorite ilişkilerinin analizi ve üretim sürecinin bir sömürü sistemi olarak analizidir. Sınıf tipolojisinin bu gösterimi toplumsal tabakalaşmadaki dikey katmanları da ortaya koymaktadır. Bu tipoloji tablosunun alt kırımlarına indikçe, gelir düzeyi ve statünün, sınıfsal pozisyonlanmayı etkileyen iki önemli etken olarak tabakalaşma kuramlarına katıldığı görülmektedir.

Şekil 2.1: Wright'ın sınıf tanımlamasına ait tipolojisi (Wright, 1979: 5- 19)

Sınıfların, aşağı ve yukarı tabakalar şeklinde dizilmesini esas alan yaklaşım, kendi içindeki sıralamasını gelirler üzerinden yapmaktadır. Yüksek gelire sahip kişiler, zenginler olarak yukarı (üst) sınıfı; orta düzeyde gelire sahip olanlar, orta sınıfı; az geliri olanlar ya da geliri olmayanlar da alt sınıfı oluşturur. Bu yaklaşım kuramsal olarak statü gruplarını da içermektedir. Statü grupları, temelde saygın ve imtiyazlı gruplar olduğundan tabakalaşmanın bir katmanı olarak, daha çok üst sınıfların içindedirler (Turner, 2000: 14-15).

Marx'a göre sınıfların sınırları, birbirleriyle olan ilişkilerine göre değil, birbirleriyle olan karşıtlıklarına göre belirlenir. Bu konuda Marx, Hegel'in "kendisi için sınıf" kavramını, sınıf bilincine sahip olunması olarak yorumlar ve kendine karşıt olan sınıfların varlığının bilinmesi de bu bilincin gereğidir. Örneğin; bir kölenin, sahibine karşı yürüttüğü mücadele, bu iki kişiyi çıkarları bakımından karşıt sınıfların üyesi yapar. Yine bir işçi, burjuvaziye karşı verdiği iktidar odaklı mücadele sayesinde, işçi sınıfının mensubu olur ve sınıflaştığı andan itibaren

Marx'ın "uzlaşmaz çelişki" dediği sermaye ve emek karşıtlığı/mücadelesi başlar. Aksi durumda, bir karşıtlık üzerinden farkındalığın oluşmadığı durumlarda ise sınıf, kendiliğinden sınıf özelliği taşıdığından sadece bir birliktelik göstergesi olarak kalmakta ve toplumsal tabakalaşmada özne olarak bu tabakalaşmayı belirleyememektedir (Öngen, 2002).

Weber'in sınıf yaklaşımında sınıflar, emek pazarında bulunulan konuma göre oluşur. İşçi, pazarda emeğin satıcısı; burjuva ise emeği alan/kiralayan kişidir. Sınıf Weber'de de gelir düzeyi gibi daha az/daha çok sahip olunan 'şeyler' üzerinden tartışılmaz (Wright, 1979: 6). Weber yaklaşımını oluştururken, sınıfın tanımlanması sırasında, sadece işgücünün satımı/alımı ya da üretim sürecindeki kurulan ilişkiler üzerinden yaklaşır. Ancak Poulantzas modern sınıf tanımlamalarında işgücünün uzmanlaşması, otorite ilişkileri ve sömürü sistemi tartışmaların da yaygın olarak kullanıldığını belirtir (Poulantzas, 1992: 153- 154).

İşgücünün uzmanlaşması, beyaz yaka, mavi yaka, yöneticiler gibi çoğu zaman muğlak ve bir biri içine geçmiş girift bir yapıyı işaret eder (Erdayı, 2012). Hatta, bu muğlaklık o kadar yoğunudur ki, mavi-beyaz yaka, yönetici gibi alt sınıflamalar kolaylıkla daha alt sınıflara ayrılabilir. Örneğin; mavi yakalıların içine giren vasıflı ve vasıfsız işçiler, bazen mavi yakalıların içine giren fakat aynı anda hem yönetici hem de beyaz yakalı olan teknokratlar, profesyonel üst düzey yöneticilerin aynı zamanda patrona ücret karşılığında çalışması, bu anlamda beyaz yakalı görünse de aslında ücretli yönetici olması gibi ara formlar sınıfların analizinde kolay anlaşılır ve üretime izin veren tanımlar olsa da, sınıfsal aidiyet ve sınırların çizilmesinde yukarıda bahsedilen muğlaklığı yaratmaktadırlar. Weberyen bakış açısıyla ifade edilirse bu iç içe geçmişlik, bir kişinin emek pazarında, aynı zamanda hem emeği kiralanan hem de emeği satın alan kişi olabilir ki toplumsal olan, tarihsel diyalektik materyalizmde olduğu gibi sadece siyah ve beyazdan oluşmaz. Arada açıklanması gereken tonlar ve geçiş renkleri vardır ki sınıfın ara tonlarının ortaya konması çağdaş sınıf yaklaşımlarında görülmektedir.

Dahrendorf'a göre, toplumsal tabakalaşmada kullanılan sınıf kavramının, yukarıda tartışıldığı üzere, üretim ilişkileri ya da üretim sürecine ilişkin ortaya çıkan pazar esasında tanımlanması eksik bir tanımlamadır. Dahrendorf'a göre sınıf,

otorite ilişkileri üzerinden belirlenir. Bu tespite göre tabakalaşmadaki esas sınıflar, emir veren sınıflar (command classes) ile emre uyan sınıflardır (obbey classes) (Wright, 1979: 13- Poloma, 1993: 115- 120). Ancak, otorite oluşturan ve otoriteye uyanların sınıf oluşturmaları tartışmasının, sosyoloji tarihinde hak ettiği yeri almadığı ifade edilebilir. Öte yandan sınıfsal analizlerde otoriteye uyma/uymama temelinde gerçekleşen tartışmaya Weber'den Foucault'a kadar pek çok düşünür otorite üzerinden katılmış ve otoriteye bağlı sınıfsal tabakalaşma tartışmalarına katkı sunmuştur.

Wright'ın sınıfları tanımladığı tipolojide yer alan sistem sömürüsü görüşü, üretim ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan ve Marxist/ Neo-marxist tüm görüşlerin temelinde olan ortak düşüncedir. Bu anlamda eski ya da yeni Marxist yaklaşımlar, hangi sınıfın baskın/ yönetici hangi sınıfın çekinik/ yönetilen olduğu ile yakından ilgilendir. Eğer baskın olan sınıf burjuvazi ya da kapitalist sınıflar ise, Marxist yaklaşımlar bakımından bu sistem, açıkça ve peşinen bir sömürü sistemi olarak kabul edilmektedir. Buna karşın geniş emekçi kesimlerinin iktidar olduğu sistemlerin bir sömürü sistemi olmayacağı yine peşinen kabul edilmektedir (Wright, 1979: 17- 18). Görüleceği üzere, toplumsal tabakalaşmayı sömürü sistemi yaklaşımıyla açıklayanların sahip olması gereken yoğun bir ön kabul ve hükümler silsilesi bulunmaktadır. Birbirinden keskin bir çizgiyle ayrıldığı kabul edilen sömürenler ve sömürülenler ilişkisi, ortaya çıkan yeni orta sınıfların (beyaz yakalılar/ teknokratlar/ yöneticiler vb.) taşıdıkları işlevsel özelliklerinin, mevcut sistemin devamlılığını sağlayan rollerinin ve toplumsal yapıyı açıklarken, sınıflar arasında ve sistem teorisinin de anahtarı olan iş birliği ve uzlaşi pratiklerinin görülememesi/ görmezden gelinmesi ya da reddedilmesi gibi önemli bir riski barındırmaktadır.

Yoksulluk sahip olunan ya da içinde bulunulan bir durumdur. Dolayısıyla yoksulluk bir grup ya da kişinin yaşadığı süreç olduğundan bu sürecin yapısal özelliklerini ortaya koyabilmenin ön koşulu da yoksul çatısı altına kimlerin gireceğinin tespit edilmesidir. Yoksullar günümüzde, tüketim aşamasında, gelir azlığı/ yetersizliği/ yokluğu içinde olanlardan oluşmaktadır. Bu kişiler aynı zamanda üretim süreçlerindeki yerlerine göre toplumun genel değer, sembol ve

anlamalarını kabul edip etmemeleri bunlara uyup uymamaları noktasında da toplum içinde ya da toplum dışında olarak nitelendirilebilmektedir.

Toplum dışılık, güncel yaklaşımlar açısından, daha çok sınıf altı olarak tanımlanan ve başta üretim ilişkileri içinde bulunmayan, işgücü piyasasına girememiş bununla birlikte toplumun başat kültürel ve sosyal özelliklerini bünyesinde barındırmayan ya da bu özellikleri, duygudaşlığı/ düşünce ortaklığını, taşısa bile etnik aidiyetleri nedeniyle toplumun genelinden farklılığı olan kişilerin oluşturduğu sınıftır.

Sınıf altı kavramı 60'lı yıllarda ortaya çıkan çağdaş bir sosyal tabakalaşma tartışmasıdır ve tartışmanın odağında etnik kimlik farklılıkları yer almaktadır. Sınıf altını oluşturan kişiler ile sosyal dışlanmaya maruz kalan kişilerin aynı kümede olması ve sınıf altı tartışmalarının yoğunlukla etnik kimliklerin dışlanması üzerinden yürütülmesi Amerika başta olmak üzere çeşitli Batı ülkelerinde toplumsal tabakalaşmayı açıklıyor olsa da sınıf altı yaklaşımının klasik sosyolojideki karşılığında etniklik üzerinden oluşturulan toplum dışındakiler kategorisi bulunmamaktadır. Etnik ayrımlar üzerinden gerçekleşmeyen klasik sınıf altı kurgusu özellikle Türkiye gibi etnik farklılıkların homojen gruplar yaratmadığı ülkelerde işlevsel olarak kullanılmaya uygundur.

2.1.1. Marx'ın sınıf anlayışında sınıf altı: lümpen proletarya ve artık nispi nüfus

Marx, sınıf teorisini geliştirirken, toplumsal sınıfları sahip oldukları ya da olmadıkları mülkiyetler esasında ayırıştırarak tanımlamaktadır (Edgell, 1998:12). Marx'ın üretim araçlarının mülkiyeti temelinde yapmış olduğu bu sınıflandırma, kendi tarih tezleri doğrultusunda oluşturduğu devrim teorisi gömleğini üzerine giydireceği aktör sınıfın ortaya çıkarılması/belirginleştirilmesi bakımından işlevseldir. Ancak, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayanlar ile bu mülkiyete sahip olanlar arasındaki mücadele, modern toplumların karmaşık ve iç içe girmiş toplumsal tabakalaşmasını açıklamada çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.

Marx, sanayi devriminin yarattığı toplumsal sistemin analiz edilebilmesi için sistemin, kapitalizm esasında bir değerlendirilmeye tabi tutulması gerektiğini belirtmektedir. Edgell'in de (1998: 13) ifade ettiği gibi kapitalist toplumda burjuvalar ve proleterler iki temel sınıfı oluşturur. Ancak Marx, toplumun sadece iki sınıftan oluştuğunu hiçbir zaman söylememiştir (Ünal, 2011: 29). Bilindiği üzere Marx teorisindeki üretim araçlarına sahip olmasa da işçiler gibi yoksulluk içinde de olmayan ve adına orta sınıf denilen yapıların zamanla bir kısmının burjuvaziye; büyük bir kısmının da proletarya saflarına geçerek eriyeceği/ yok olacağı görüşü de tarihsel pratik içinde zıddına dönüşerek gerçekleşmiştir. Daha açık bir ifade ile belirtmek gerekirse, Tarihsel süreçte Marx'ın son bulacağını düşündüğü orta sınıflar varlığını güçlendirerek genişletmiştir (Edgell, 1998: 20).

Durand, Marx'ın sınıf tahlili yaparken birbiriyle çatışma içinde olan, ancak ihtiyaçları temelinde birbirleriyle ittifaklar kuran 8 farklı toplumsal sınıf tipinden bahsetmektedir (Durand, 2002: 65-68). Bunlar: mali burjuvazi, sanayi burjuvazisi, ticaret burjuvazisi, küçük burjuvazi, köylü sınıfı, proletarya ve lümpen-proletaryadır. Fakat hatırlanmalıdır ki, Marx'ta aksiyoner sınıftan söz edebilmek için ancak kitlelerin sınıf bilincine ermesi gerekmektedir.

Marx proletaryanın sömürüldüğünü belirtmekte ve proleterlerin ürettiği artı değeri, sömürünün kalbi olarak görmektedir. Proleter, ürettiği ürün başta olmak üzere, kendi toplumsal varlığına yabancılaşır. Bu sırada alt yapıdaki sömürü ilişkileri, üst yapının da belirleyicisi durumundadır. Hukuk, siyaset, din gibi üst yapı kurumları, alt yapının birer yansıması olarak, alt yapıyla birlikte toplumsal yapının içeriğini belirleyip, sınırlarını oluşturur. Marx, zenginleşen, üretim araçlarına sahip burjuva sınıfının refahının arttığını buna karşın işçi sınıfının yoksul kaldığını vurgular. Yoksullaştırma terimini, kapitalist sistem içerisinde, giderek güçsüzleşen işçi sınıfının durumunu betimlemek için kullanır (Giddens, 2008: 346).

Marx'ın "odun hırsızlığı tartışması" isimli makalesi, ormanların kişilerin özel mülkiyetlerine geçirilmesi üzerine yazılmıştır. Bu çalışmasında Marx, yoksulluğun sivil toplumun bir unsuru olduğu kabulünü eleştirir ve yoksulluğun devlet tarafından yapısal bir sorun olarak görülmemesinden şikayet eder (Yücel, 2012). Dolayısıyla, Marx'a göre burjuva devleti, yoksullara ilişkin sorunu görmezden gelerek, bu

sorunla ilgilenme işini sivil topluma bırakmıştır. Böylece, yoksulların yoksul olmaları ve yoksul kalmaları nedeniyle yönlendirilebilmelerinin çok daha kolay olduğunu vurgular. Marx, (2003: 63) aynı zamanda Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'sinde bir anlamda dip sınıf olarak gördüğü ve burjuvaların hizmeti altına aldığı Lümpen-proletaryayı eleştirirken; devlet müdahalesi dışında tutulan yoksullara, sivil toplum (ki bu Marx'ta burjuva örgütlenmelerdir) tarafından yapılan yardımı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bonaparte, daima 10 Aralık derneğine bağlı kişilerle birlikteydi. Bu dernek, 1849'da kurulmuştu. Bir yardımsever dernek kurmak bahanesi ile Paris lümpen-proletaryası, gizli kollar halinde örgütlenmişti, Derneğin kendisi Bonapartçı bir general tarafından yönetilmek üzere, her bir kolun başına Bonapartçı ajanlar konulmuştu. Geçimlerinin ve hatta kökenlerinin nereden geldiği şüpheli, yıkıma uğramış “kibar düşkünler” yanında, burjuvazinin kokuşmuş serüvencileri ve döküntüleri yanında, bu dernekte, başı boş serseriler, yol verilmiş askerler, zindandan çıkmış forsalar, sürgün kaçkını kürek mahkumları, hırsızlar, şarlatanlar, lazzaroniler, yankesiciler, gözden sürmeyi çeken hokkabazlar, kumarbazlar, pezevenkler, genelev işletenler, hamallar, işsiz yazarlar, org çalıcıları, paçavracılar, bileyiciler, kalaycılar, dilenciler, kısacası Fransızların “Bohème” ne olduğu belirsiz, çürümüş, kararsız tüm yığını vardı. İşte Bonaparte, kendisine yakın olan bu unsurlarla 10 Aralık Derneğinin gövdesini oluşturmuştu. “Yardımseverler Derneği” şu anlamda ki, Bonapart gibi bütün üyeler, emekçi halkın zararına birbirlerinin yardımına koşmak gereksinmesini duyuyorlardı. Kendisini lümpen-proletaryaya başkan atayan, kendisinin kişisel olarak ardında koştugu çıkarları çoğaltılmış, çeşitlendirilmiş bir biçimde yalnız lümpen-proletaryada bulan, toplumun bütün sınıflarının bu tortusunu, bu döküntüsünü, bu firesini kayıtsız şartsız yaslayabileceği tek sınıf olarak gören bu Bonaparte, gerçek Bonaparte'dir” (Marx, 2003: 63).

Görüleceği üzere Marx, Bonaparte'nin siyasi hamlelerini eleştirirken, sefil (lümpen) bir sınıf kategorisi çizmekte ve bu sınıfı “tüm sınıfların tortusu, döküntüsü” olarak tanımlamaktadır. Farkında olmadan da olsa, Marx burada, kendi çağdaş takipçilerinin dip-alt sınıf olarak tabir ettikleri toplumsal tabaka kategorisinin ana çizgilerini çizmiş olmaktadır.

2.1.2. Weber'in sınıf statü ve parti anlayışında toplum dışındakilerin topluma girmesi

Weber'e göre sosyal sınıf, “toplumda kendilerine mal ve hizmet sağlayacak konumlara ulaşabilecek benzer güçlere sahip olan ve uygun bir hayat tarzı sayesinde mal ve hizmetlere ulaşabilen insanlardan oluşur” ayrıca Turner ve arkadaşları, Weber'in sosyal sınıf tipinin piyasalarda konumlanmış kişilerin

istatistiki konumu olduğunu belirtmektedir (Turner, Beeghley ve Powers, 2010: 230).

Ünal ise, Weber ve Marx'ın, sınıflaşma teorileri bakımından, bir noktada yakınlaştıklarını belirtir. Bu yakınlaşma, üretim araçlarına sahip olma durumunun, kişilerin "hayat şansları"nın belirlemesinde kişilere sağladığı olumlu etkidir (Ünal, 2011: 34). Weber'e göre, işgücü piyasasında satıcı durumda olan biri, başka bir iş kapsamında aynı pazarda alıcı konumunda olabilir. Böyle bir durumda, kişinin rasyonel hareket etmesi beklendiğinden emeğini kiralayacağı/satacağı anda en yüksek ücreti talep etmesi, emek kiralayacağı/alacağı zamansa, en düşük ücreti vermesi kaçınılmaz olup, bu durum piyasa koşulları içerisinde kendiliğinden bir dengeyi oluşturacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Marx ve Weber'in sınıf yaklaşımlarının farklılığı daha açık görülmektedir.

Weber de, Marx'ın çıkış noktasından hareketle toplumsal sınıfları mülk sahipleri ve mülksüzler olarak temel iki gruba ayırmaktadır (Weber, 1978: 927). Mülk sahibi olmak, toplumsal yaşamda bir ayrıcalık meydana getirir ve statünün atfedilmesine işaret eder. Marx'la aynı çıkış noktasından hareket etse bile Weber, sınıf analizinde mülk sahibi sınıfları kendi içinde iki gruba ayırırken, mülksüzleri de dört alt gruba ayırır. Mülk sahiplerindeki 'Rantiyeciler' ve 'Girişimciler'dir. Mülksüzlerde ise 'Orta Sınıflar', 'Vasıflı İşçiler', 'Yarı Vasıflı İşçiler', 'Vasıfsız İşçiler'dir. Dolayısıyla Marx'ın gibi Weber'de çalışmasında ara katmanları belirtir (Turner vd., 2010: 236).

Weber, Marx'ın aksine mülksüz sınıfın bir araya gelerek devrim gerçekleştirmesi ihtimalini düşük bir olasılık olarak görür ve bu durumunun tarihte oldukça nadir gerçekleştiğini de belirtmektedir. Bunun yanı sıra mülk sahibi sınıflar ile mülksüz sınıflar arasında bir mücadele olduğunu da kabul eder. Ancak mücadelenin konusu Marx'ın dile getirdiği gibi, iktidar olma değil daha çok fırsatlara erişim, ekonomik sorunlara çözüm bulma gibi konulardır (Weber, 1978: 305, 930- 931).

Weber'in sınıf analizinde, statü, sınıf ve parti olarak tanımlanan üç temel husus oldukça önemlidir. Toplumsal tabakalaşmayı, sadece iki ana tabaka, mülk

sahibi olma ya da olmama üzerinden tanımlamayan Weber, pazarda oluşan sınıflanmalardan bağımsız olarak saygınlık ve ayrıcalık temelinde ortaya çıkmış statü grupları ile ortak çıkar birliktelikleri üzerinden formel olarak gözlemlenebilen partileri de tabakalaşma tezi içine koyar ve böylece Marx'ın kurgusuna göre çok daha karmaşık bir analiz ortaya çıkartır. Dolayısıyla Weber'e göre toplumsal tabakalaşma tartışması sınıf, statü ve partinin iç içe geçmişliği üzerinden bu değişkenlerin etkilerinin açıklanmasıyla yapılmalıdır (Ünal, 2011: 35).

Durand, Weber'in sınıfsal konumlamada, üç tip gösterge kullandığını ifade etmektedir. Bunların en başında bir sermaye oluşturma aracına sahip olup olmama durumuna bağlı oluşan sınıflar bulunur. "Akar vakıflar, madenler, imalathaneler, gemi işletme sahipleri, tefeciler vb. gruplar" mülkiyet sınıflarını oluştururken; mülkiyet mağduru sınıflar ise esirler, eski suçlular, yetersizliklerinden dolayı iş bulamayanlar gibi "toplum dışı" olanların oluşturduğu kesimlerdir. Weber'in sınıfsal konumlamalardaki ikinci göstergesi ise, üretim araçlarının kullanımından kaynaklanmaktadır. Tüccarlar, sanayiciler bu gruba girer ve bunların karşısında işçiler bulunur. Üçüncü sınıfsal konum ise, genetiğe dayanan ve insanın doğumla birlikte kazandığı toplumsal konum ve başarıdır. Durand, Weber'in mülk sahibi olma konusunda ayrıcalıklı olanlarla, mülksüz olan sınıflar arasında kalanları, orta sınıflar olarak tanımlar (Durand, 2002: 118). Bir başka ifadeyle orta sınıflar, potansiyel olarak mülk edinmeye dolayısıyla da mülk ayrıcalığına sahip olabilecek sınıflardır.

Weber'in sınıf analizinde "hayat şansı" kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Marshall'a göre, "hayat şansı", bireyin güce sahip olmasını, onun pazardaki konumunu ve mülk sahipliği durumlarını doğrudan etkiler. Kişinin sahip olduğu bu verili durum, rasyonel sosyal eylemin nasıl gerçekleşeceğine de işaret eder. Bir eylemin başarıya ulaşması ya da amaçlarını gerçekleştirme tamamen verili durum tarafından belirlenirken, bu aynı zamanda kişinin yaşam şansını oluşturmaktadır (Marshall, 1999:815).

Mills, hayat şansı kavramını, ciddi şekilde eleştirmektedir (1964: 129- 137). Kişinin doğduğu aile, sahip olduğu gelir, boyu kilosunu, genetiğe bağlı olan hastalıkları/üstünlükleri ve çevresel nedenlerden kaynaklanarak elde ettiği

ayrıcalıklar şans faktörünün eleştirilen noktalarıdır. Bu konuda aslında felsefi bir tartışma da yaşanmaktadır. İnsanın genetik ya da sosyo- ekonomik aktarımlarla sahip olduğu bir takım avantajların ya da dezavantajların, kendi varlığında ve yaşam mücadelesinde doğrudan doğruya etkili olması ya da bu sahipliklerin getirileriyle kendi dışındakiler üzerine hegemonya kurması, otorite oluşturmalarının ne ölçüde kabul edilebilir olduğu Fransız Devriminden bugüne tartışılmaktadır.

Weber'in "hayat şansı" olarak belirttiği hususu, Weber'den çok önce yaşayan Marx, Kapital adlı eserinde eleştirerek, bu kavramın içerdiği eşitsizliği şu şekilde ifade etmektedir:

"Manchester'daki sağlık görevlisi Dr. Lee, bu şehirde ortalama insan ömrünün varlıklı sınıf için 38, işçi sınıfı için 17 yıl olduğunu hesaplamıştır. Liverpool'da ortalama ömür, ilk sınıf için 35; diğeri için ise 15 yıldır. Böylece görülüyor ki, ayrıcalıklı sınıfın işleri tıkırında olan insanları, kendilerinden daha az şanslı hemşerilerine göre iki kattan daha uzun bir süre yaşama hakkına sahip bulunuyor" (Marx, 2011: 620)

Weber, iktidar çözümlemesinde "toplumsal eşitsizliği" görür ve onun kaçınılmaz olduğunu belirtir ve çözümlemesinde tarihteki tüm toplumlarda aynı durumun yaşandığından bahsetmektedir. Bu kapsamda Çin, Hindistan, Amerika ve antik dönemdeki eşitsizlikleri karşılaştırmalı olarak inceleyen Weber, Marx'tan farklı olarak geleceğe yönelik bir toplum mühendisliği çalışması yapmaz ve eşitsizliğin sona ereceği bir toplum modeli önerisi sunmaz. Marx ve Weber'in toplumsal açıklamaları ve toplumsal tabakalaşma görüşleri bakımından okuyuculara itici ve çekici gelen yeri burasıdır. Turner, toplumsal tabakalaşmada Weber'in kullandığı eşitsizlik fikrinin kaçınılmazlığının kabul edilmesinin, eşitsizliği ahlaki bir haklılık olarak değerlendirilmemesi ve bu yaklaşımın eşitsizliğin daha da arttırılması talebi olarak görülmemesi gerektiğini belirtir (Turner, 2000: 85).

Turner ve arkadaşlarına göre sınıf ile statü arasındaki fark şöyle özetlenebilir (Turner vd., 2010: 234):

"Bir yandan, kişinin işinden elde ettiği gelir malları satın alma ve onarla sahip olma gücü sağladığı için sınıf üyeliği salt maddi çıkarlar temelinde nesnel olarak belirlenebilir. Öte yandan, statü ve onur insanların birbirlerinin kökenleri, yetişmeleri, karakterleri, ahlakları ve topluluk içindeki konumlarına göre yaptıkları değerlendirmelere dayandığı için kişinin bir statü grubuna üyeliği her zaman öznel olarak belirlenir. Bu yüzden, statü yönelimli davranış değer- rasyonel eyleme yani, başlı başına bir değere veya değerlere sahip olduğuna inanılan eyleme örnek oluşturur. Bu

yüzden, statü yönelimli insanlar daha ziyade ekonomik çıkarlara göre değil, özel bir hayat tarzını ve toplumsal onurunu paylaştıkları bir grubun üyesi olarak davranırlar”

Diğer taraftan Weber, statü gruplarının tam olarak formel bir şekilde oluşmadığından bahseder. Bir başka ifade ile statü gruplarının davranış modelleri ve değerleri belirliken, yapıları şekilsizdir (Weber, 1978: 932). Bu şekilsizlik statü gruplarına aynı zamanda dışarıdan giriş yollarının da açıkta olmaması anlamına gelir. Dolayısıyla Weber statüyü aileye, yetişme biçimlerine, alınan eğitime, mesleki tecrübelerle bağlı olarak ortaya çıktığını söylemektedir (Weber, 1978: 306).

Bendix, Weber’in statü kavramını aile üzerinden şöyle tanımlamaktadır (Turner vd., 2010: 235):

“Statü gruplarının kökeninde aile yaşantısı yatar. Birey, gelişimini tamamlamadan önce ailesinin toplumsal prestiji mesleki alt kültürü ve eğitim düzeyinden nasiplenir. Müşterek bir eylem olmadığında bile, aileler ortak bir hayat tarzını ve benzer tutumları paylaşırlar. Sınıflar örgütlenmeden hiçbir şeyi başaramazlar. Ancak, benzer statü konumundaki aileler daha aşağıda olduklarını düşündükleri insanlara karşı ayrımcılık için onlarla iletişim kurmama ve aralarında örgütlenme gereği duyarlar.”

Statü gruplarının özelliklerine bakıldığında, statünün toplumsal tabakalaşmada ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkmaktadır (Weber, 1978: 306-935). Buna göre Weber, insanların “kendileriyle eşit gördükleri” kişilerle sohbet etmek, arkadaşlık ve ortaklık kurmak eğiliminde olduklarını, sosyal çevrelerini bu bakış açısıyla kurduklarını söyler. Böylece kişilerin kurdukları aileler de bu sosyal çevreden olmakta ve benzer davranışlar sergileyenler, benzer davranışlar sergileyecek sonraki kuşakları dünyaya getirerek, statü gruplarının devamlılığını sağlamaktadır. Bu benzerlikler üzerinden insanlar daha geniş bir kitleye ulaşma ihtiyacı hissederler ve bunun için aktiviteler gerçekleştirirler. Bu aktivitelerin gerçekleştiği yerlerin başında kiliseler, kulüpler, dernekler vb. organizasyonlar gelmektedir.

Weber’e göre statü gruplarının en önemli özelliği, varlıklarını ekonomik bir faaliyet sürdürerek gerçekleştiriyor olmasıdır. Böylece statü grubu üyeleri kendileri gibi olanlarla bir araya gelerek güçlenir. Meslekler üzerinden ayrıcalık inşa etme gayreti de statü gruplarının ekonomik faaliyetleri kapsamında yaygın olarak görülmektedir. Örneğin sanatçılar, savcılar/ hakimler, doktorlar ve benzeri gruplar sosyal çevrelerini ekonomik çevrelerine bağlı olarak bu şekilde kurar. Bu nedenle

statü grupları meslekler üzerinden toplumsal tabakalaşmayı ortaya çıkarmaktadır (Weber, 1978: 306- 935).

Statü grupları yaklaşımını değerli kılan bir başka önemli özellik ise statü gruplarıyla toplumsal yaşantının kapitalist pazar ağının gelişmesinden çok önceki dönemlerinin de açıklayabiliyor olmasıdır (Turner, 2000: 13). Örneğin ortaçağdaki şövalyeler bir statü grubudur ve toplumsal yapı içinde aynı bir noktada bulunmaktadır. Statü gruplarının kendilerine özgü ayrıcalıkları vardır ve bu ayrıcalık onların saygınlığından üretilerek aynı zamanda statüye ilişkin saygınlık algısının devam ettirilmesini de sağlar. Weber, sınıfların toplum içerisinde alenen görünemeyeceğini ve sınıfsal konumlanmalar bakımından farklı sınıflarda olan kişilerin eş zamanlı olarak, aynı statü gruplarına üye olabileceklerini belirtir ve statü gruplarının gözlemlenebileceğini söyler (Ünal, 2011: 38).

Giddens (2008: 346- 348) statü gruplarını açıklarken, “kibar yoksulluk” ve “yeni zenginler” metaforunu kullanır. Bu iki örnek, gelir durumları değişse de aslında statü grupları değişmediği için toplumsal saygınlık algısının değişmeyeceğini göstermektedir. Örneğin; kibar yoksulluk, önceden zenginlik içinde yaşayan ve mülk sahibi olan kişilerin, servetlerini kaybetmeler bile önceden dahil oldukları toplumsal ağın bu servet yitimi sonrasında da devam ettiğini anlatmak için kullanılmaktadır. Aynı şekilde “yeni zenginler” ise, daha önceden yoksul olan ve saygınlık/ statü göstergelerinden mahrum, alt tabakaya üye olan kişilerin, zenginleşmeler dahi, üst statü gruplarına giremiyor ve saygınlık kazanamıyor olmalarını anlatır. Buna göre statü kavramı, kendi içinde atfedilmiş statü ve kazanılmış statü olarak ikiye ayrılmaktadır (Turner, 2000: 14).

Weber’in tabakalaşma anlayışında partilerin özel bir yeri vardır. Weber’e göre sahip olunan iktidar, parti ‘aygıtı’ aracılığıyla kitleler arasında dağıtılır. Bu nedenle kişi, sınıfsal olarak pazarın ticari faaliyetlerinde hangi konumda bulunursa bulunsun, ister doğumuyla beraber atfedilen, isterse daha sonrasında kazanılan statü gruplarında olsun, partilere aidiyetle birlikte partinin sahip olduğu iktidardan, parti içindeki yerine göre payını alır (Ünal, 2011: 39). Toplumsal sınıfların hiyerarşilerine ilişkin dikey durumu, partiler söz konusu olduğunda, partililik temelinde öncelikle yatay hale gelir ve kendi içinde partideki makam ve statülere

göre yeni bir paylaşım hiyerarşisi oluşur. Weber'e göre partilerin amacı, üretim biçimini ve alt yapı ilişkilerini değiştirmekten ziyade, çıktıların yeniden paylaşımını gerçekleştirmektir.

Weber'in parti anlayışı, günümüzde açıklanmaya çalışılan pek çok sosyal eylemin anlaşılmasında anahtar roldedir. Marxist bakış açısına göre, işçi sınıfı içinde bulunan bir kişinin, işçi sınıfının partileri olduklarını ileri süren partiler yerine, burjuvaların kurduğu ve yönettiği partilere katılması, o parti için çalışması, en genel anlamda sınıf bilincinin olmadığına dair bir durumu işaret eder ve değişen koşullara göre kişinin başka bir partide yer almasının "sınıfa ihanet" olarak nitelendirilmesi bile mümkündür. Oysa, Weber bu süreci rasyonel yaklaşıma uygun açıklamış ve bu tür bir davranış sergileyen kişinin ait olduğu sınıftan farklı bir parti adına çalışmasının, o partiye oy vermesinin iktidarın yukarıdan aşağıya paylaşılmasındaki çıkarlar olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, kaynakların yeniden paylaşımında partinin üstlendiği anahtar rolün doğru anlaşılması, saha çalışmasında gözlemlenen konut yararlanıcılarının siyasal dışlanma süreçlerinde gerçekleştirdikleri eylemi anlamamız bakımından önemlidir.

2.1.3 Toplumsal tabakalaşma kuramlarında alt sınıf analizleri ve eşitsizlik

Hem Marx hem de Weber, toplumsal tabakalaşma kurgularında yoksulların kimler olduğuna ilişkin geniş çaplı ve derinlemesine analizlerde bulunmamış olsalar da, çizdikleri çerçeveler bakımından yoksulun kim olduğuna dair önemli ipuçları vermektedirler. Klasik sosyoloji kuramları dahilinde "yoksul kimdir?" sorusuna verilen yanıt, üretim sürecine dahil olan ancak, gelir azlığı yaşayan kişilerdir. Üretim ilişkileri dışında kalan, emeğini pazara çıkarmayan/ çıkaramayanlarsa "toplum dışı"ndakilerdir.

Marx lümpen proletaryayı hakim sınıfların ayak işlerini yapan zavallı bir sınıf olarak görür. Çoğunlukla lümpen-proleterler, normsuzdur ve gündelik çıkarları hangi yöndeysse o koşullara uygun davranırlar. Lümpen proleterlerin ideolojik bir dayanakları olmadığı gibi, hayatlarını ayak işlerini yaptıkları sınıfın verdiği yardım ve ücretlerle geçirirler. Bu anlamda Marx, yoksullara yapılan yardımların, sınıfların

uzlaşmaz çelişkilerinin önüne geçmek için yapıldığını belirtir (Marx, 2003: 62- 63). Dolayısıyla Marx'a göre yapılan yardımların da bir çeşit afyon olduğu söylenebilir.

Lümpen proleterya dışında Marx, işgücü sürecine girmek isteyen, ancak kendi dışındaki nedenlerden ötürü iş bulamayan insanları ayrı bir kategori olarak belirtir. Bu günümüzde kent içinde oluşan sınıf altı/ alt sınıf/ dip sınıf olarak yapılan kategorik ayrımın ilk şekillerinden biridir. Marx günümüzde sınıf altı tabakası için kullanılan özelliklerin pek çoğunu “atık nispi nüfus” ve lümpen proleterya kavramlarıyla açıklar. Artık nispi nüfus kavramıyla “bugün tam zamanlı ya da yarı zamanlı bir işte çalışan kişiler olsa bile, yarın işten çıkarmalarla işsiz kalabilecek” kişiler ile hali hazırda işsiz olan kişilere işaret eder. Böylece üretim sürecine katılan nüfus, lümpen-proletaryadan ayrılır ve toplumsal tabakalaşmada bir katman olarak toplum yapısına dahil edilir. Atık nispi nüfus kategorisine giren kişilerin ortak özelliği işsiz, yarı işsiz ya da işsizlik potansiyellerine sahip olmalarıdır. İşsizliğin nedeni ise, yoksulluk yaklaşımlarından hatırlanacağı üzere kişilerin yetersizlikleri değil, kapitalist sistemin sürekli daha ucuz emek kullanma isteğidir. Marx, kapitalistlerin devamlı olarak “...İşsiz kitleler... Sokakları doldurduğu sırada bir yandan da işçi yokluğundan” şikâyet ettiklerini söyler. Marx, gerçek Lümpen-proleterya (haydutlar, fahişeler, suçlular vb.) bir tarafa bırakıldığında, artık nisbi nüfusu oluşturan kitlenin, üç katmanı olduğunu belirtir. Artık nispi nüfusun üç katmanından ilki, çalışabilecek durumda olanlardır. Fakat bu kişiler yüksek işgücü maliyetleri nedeniyle işsizdirler. İkinci kategori yetim, kimsesiz ve yoksul çocuklardır. Bu grup, birinci grubun işgücü piyasasındaki pazarlık gücünü düşürür ve işverenler için düşük maliyetli alternatif bir işgücü kitlesini oluştururlar. Üçüncü grup ise, iş kazası geçirmiş ve bu nedenle sakat kalmış kişilerle bu kazalarda ölen kişilerin ailelerinin oluşturduğu gruptur. Bunlar, herhangi bir işte çalışamayacak olduklarından üretim bantlarının tamamen dışındadır (Marx, 2011: 619- 626).

Marx'ın yedek sanayi ordusu düşüncesi, öncelikli olarak yoksulluğun kalıtsal aktarılmasına ve sonrasında yoksulluğun kronikleşmesine ilişkin önemli bir tespiti içerisinde barındırır.

“Yedek sanayi ordusunun göreceli büyüklüğü, zenginlik potansiyeli ile birlikte artar. Ama bu yedek ordunun faal orduya oranı ne kadar büyükse, sefaletleri çarşıma sırasında

katlandıkları işkenceyle ters orantılı olarak artan artık nüfus, o kadar yığınsal şekilde yerleşiklik kazanır” (Marx, 2011: 262)

Görüleceği üzere Marx, üretim sürecine girmek için hazır kıta bekleyen işsizler ordusunun büyüklüğünün, mülkiyet sahibi sınıfların zenginliklerinin artışıyla doğru orantılı olduğunu söyler. Diğer taraftan artık nispi nüfusun büyümesi, sahip oldukları işsizlik durumunun kronikleşmesine neden olur. Çünkü işgücü piyasaları en düşük ücretle çalıştırmak üzere işçi arasalar da, ihtiyaç duydukları işgücü sınırlıdır. Bu nedenle artık işgücü nüfusunun büyümesi, işçi sınıfı için bir tehdit iken, burjuvalar için zenginlik potansiyellerini arttırıcı bir faktördür. Bu büyüme artık nispi nüfus içinse yoksulluğun kronikleşmesi demektir.

Storch’a göre, toplumsal zenginliğin artması, en sıkıcı, en bayağı en iğrenç işleri yapan insanların var olmasıyla mümkündür. Bu zor ve pis işlerin yapılması, diğer sınıflara zaman, huzur ve karakter yüceliği sağlamaktadır (Marx, 2011: 625). Dolayısıyla, toplumda kimsenin yapmak istemediği işleri yapanlar, aslında bir anlamda, “toplum için kendini feda eden” kişilerdir. Yaptıkları bu fedakarlık neticesinde, toplumun geri kalanı refahını sürdürmektedir (Erdem, 2003: 60- 61).

Erdem, fırsatlara ulaşmada ve toplumsal konumlanmalarda meydana gelen bu eşitsizliği tamamıyla ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını söylemektedir. Ancak bu duruma karşın eşitsizliği geliştirip derinleştiren nedenlerin ortadan kaldırılmasını mümkün görmektedir (Erdem, 2003: 60-73). Bu bir anlamda eşitsizlik denkleminde dezavantajlı kesimde bulanlar aleyhine eşitsizliğin kullanılmasını önleme gayretidir. Alt sınıfların varlığını işlevsel olarak gören yaklaşımların pek çoğu, yoksulluğun nedenini kişisel yetersizliklere, norm dışı ahlaki olmayan davranışlara bağlamaktadır. Yoksulların (alt sınıfların) yaptıkları iş, önemli ve işlevsel olsa da bu kişilerin bireysel yetersizlikleri ve ahlaksal çöküntüleri olması onları “gözden çıkarılabilir” kılmaktadır. Aslında bu “gözden çıkarma” ekonomik bir tercihtir çünkü alt sınıfların yetiştirilmesinde harcanan zaman, para ve emek; orta ve üst sınıfların yetiştirilmesinde harcanan zaman, para ve emekten çok daha azdır. Ancak, alt sınıfların toplumdaki işlevselliğine ilişkin gerçekleştirilen tartışma oldukça ilginçtir. Yoksulluğa ilişkin kullanılan bazı kavramlar, yoksulluğa dair tüm toplum tarafından ortak anlam, değer ve düşüncelerin olgunlaştırılması için kullanılır. Buğra’ya (2005) bu kavramlardan en önemlilerinin acıma, suçlama,

korku, ekonomik çıkar, sosyal eşitsizlik olduğunu söyler. Bu kavramlar yoksulların hayatlarına bakılarak onlar dışında kalan kişilerin ‘değerlerini’ oluşturmaktadır.

Başta Gans olmak üzere, yoksullara ve yoksulluğa eşitsizlik üzerinden bakarak işlevsel anlamlar yükleyen yaklaşımları özetleyen Erdem, bu yaklaşımların temelinde yatan dört özelliği şöyle sıralamaktadır (Erdem, 2003: 66-68):

Bu özelliklerin başında yoksulluğun ekonomik fonksiyonu gelir. Yoksullar kimsenin yapmak istemediği işleri yaparlar ve kimsenin yapmadığı işlerin yapılması toplumsal işbölümü açısından işlevseldir. Diğer bir ekonomik işlev ise yoksulların işverenler için alternatif düzeylerde maliyetler ortaya çıkarmasıdır. Böylece pazarlık etme gücü üzerinden işverenlere daha ucuz işgücü giderini tercih etme serbestliği sağlarlar. Alt sınıflar, yeni mesleklerin oluşmasına da yol açarlar. Böylece kolluk kuvvetleri, ceza hukukçuları, tefeciler vb. meslek ve işler ortaya çıkar. Ekonomik işlevselliğin bir diğer alt fonksiyonu da, bazı mesleklerde uzmanlaşmış, ancak iyi yerlerde çalışamayacak durumda olan yeteneksiz kişilerin, daha geri kalmış bölgelerde iş bulmalarına olanak sağlamasıdır. Kötü eğitim almış doktorlar, avukatlar gibi çeşitli mesleklerle mensup kişiler yoksullara hizmet vererek hem onların ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamakta hem de kendileri için birer geçim kapısı, deneyim alanı yaratmaktadırlar.

Yoksullar ve yoksulluk sosyal alanda da işlevsel özelliklere sahiptir. Örneğin yoksullar, diğer toplumsal kümelerle oranla daha yüksek oranda ve o kümelerle kıyasla kolay bir şekilde sapkın olarak etiketlenebilirler. Yoksulluğun özellikle suç ve erdemli davranışla olan karşılıklı ilişkisi neticesinde yoksullar, toplumun geneline, sürekli olarak yaygın/ kabul gören normları hatırlatır. Böylece sapkın oldukları öne sürülen yoksullar, topluma “doğru yolu” göstermektedir. Erdem’in Gans’tan aktardığı bir başka önemli sosyal boyut fonksiyonu ise, yoksullara yapılan yardımların, zenginlerin hayırseverlik, merhamet duygularını tatmin etmesidir. Hatta bu durum, cennete gitme arzu ve isteği ölçüsünde sıradan bir işlev göstergesinden öte, yerine getirilmesi gereken bir şart olarak görülmekte ve cennete gitme yolunda alınan bir “vize” olmaktadır. Yoksulluk, sosyo-ekonomik ve psikolojik açıdan kıyaslama yapılabilen bir durumdur. Böylece yoksul olmayanlar

kendi grupları ve durumları için yoksulların yaşantılarını referans alıp, yoksulların durumuna düşmemek için çeşitli tedbirler alabilir. Eğitimlerinin ve ekonomik durumlarının yeterli olmaması gibi sebeplerle genelde toplumsal tabakalaşmada yükselmeyecek bir küme olan yoksullar, bu yarışa girmeyerek kendileri dışındaki sınıfların bu tabakalaşmada katmanlarındaki yükselme şansını arttırır. Dolayısıyla sosyal açıdan yoksulluk ve yoksullar toplumun geneli için olumsuz örnekleri göstermesi açısından işlevsel kabul edilmektedir.

Yoksulluğun estetik boyutlarının da olduğunu söyleyen Gans, alt sınıfların çeşitli toplumlara emek gücü bakımından fazlasıyla önemli katkılar sunduğunu söyler. Çin Seddi, Mısır Piramitleri gibi çeşitli ve estetik olarak mükemmel yapıların ortaya çıkmasında, alt sınıfların emek katkısı yadsınamaz. Bunun dışında sahip oldukları kültürlere bağlı ortaya çıkardıkları müzik, kıyafet vb. ürünler, zenginler için 'otantik' ürünlerdir.

Sınıf altı yoksul insanların bir diğer özelliği ise, siyasal davranışlar sergilememeleridir. Ancak, sınıf altı ya da alt sınıf mensupları siyasete katılmasalar da sol ve sağ siyasetlerin üzerlerinden politika ürettikleri birer malzeme durumundadırlar. Sınıf altı yoksullar üzerinden siyasi söylem geliştirilmesi, sağ ve sol ideolojilere dinamizm getirmektedir. Yoksulların politik süreçlere katılmaması, onlar haklarında alınan kararlara müdahalesiz bir biçimde uymaları anlamına gelmektedir. Örneğin; yoksullar kentleri kurup büyütür. Ancak, zamanı geldiğinde, yeni yerleşim planları ortaya çıktığında, ilk olarak yoksullar kent dışına itilir ve sahip oldukları değerli hale gelmiş arsalar ellerinden kolayca alınabilir. Yoksulların önce kentleri kurmaları sonrasında da daha üst toplumsal sınıflar lehine kenti terk etmeleri, kendileri için uygun görülen politik karar ve süreçlere uymalarına örnek olarak verilebilir.

Klasik sosyolojinin iki ekolünden birinin kurucusu olan Weber, etnik statü ayrımını kısmen de olsa barındıran bir sınıf altı tipolojisi çizer. "Toplumdan atılmışlar", "borçlu sınıflar" ve "fakirler" Weber'in sınıf altı yaklaşımının bileşenlerini oluşturur. Statü bakımından da bu gruplar, olumsuz bir ayrıcalığa sahiptir (Edgell, 1998: 90).

Weber, etnik statü ve toplum dışı değişkenlerini, toplumsal tabakalaşmaya sokarak kendinden sonra gelen pek çok kişiye öncülük etmiş; Giddens, Foucault, Dahrendorf, Murray, Wilson gibi pek çok sosyoloğun kendi alt sınıf kavramsallaştırmalarında etnik statü ve toplum dışı kavramlarını kullanmalarında etkili olmuştur.

Marx'ın "artık nispi nüfus" kurgusundaki uzun süreli işsizlik formu ile Weber'in etnik statü vurgusu, Amerika'daki Afrika kökenli kişilerin incelendiği çalışmalarda gözlemlenir ve sınıf altı tartışmaların merkezine yerleşir (Edgell, 1998: 90- Giddens, 2008: 362- 363). Giddens, Amerika'daki alt sınıfların Weber'in de işaret ettiği etnik statü üzerinden kurgulandığını belirtir. Dolayısıyla, Amerika'daki siyahî toplulukların, derin ve uzun süreli bir işsizlikle baş başa kalmalarıyla birlikte (artık nispi nüfusa anlaşılmalıdır), yaşadıkları etnik ayrımcılık, sınıf altına mensubiyetlerinin göstergelerini oluşturmaktadır.

Wilson'a göre kronik işsizlik ya da etnik ayrımcılık, sınıf altı oluşumunun sahip olduğu tek sorun değildir. Sınıf altı mensuplarının kentte yaşadığı kalıcı yoksulluk, çocuklara ortak değerlerin aktarılamaması, sosyal konutlarda devam eden ahlaksal çöküşler içinde yaşamak zorunda olmaları, kamu okullarının niteliklerinin düşüklüğü, kent hizmetlerinden yararlanamama vb. sorunlar sınıf altı üyelerinin topluma ve kente bağlanma süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Wilson, 1981; Warner, 2009).

Wilson, alt sınıf teorisinde siyahi gettolarda yaşayan kişileri aldıkları yardımlar bakımından karşılaştırmış ve bu gettolarda yaşayanları kendi içinde "düşük yoksullar" ve "sıra dışı yoksullar" olarak iki farklı grupta toplamıştır. Bu yaklaşım Wilson'u getto içinde getto ya da üst düzeyde bir gettolaşma anlamına gelen 'hipergetto' kavramına ulaştırmıştır (Wilson, 1981). Hipergetto, hem gettonun büyüklüğünü hem de gettonun yeniden organizasyonu vurgulamaktadır. Hipergettolarda eski toplumun kanaat önderleri ve din adamları artık gettonun dışına çıkartılmıştır ve getto, kendi normlarını ihtiyaçları doğrultusunda ortaya koyan/ geliştiren bir alan haline gelmiştir.

Sınıf altı kategorisini sadece istihdam dışlıkları ya da sahip oldukları dezavantajları nedeniyle toplum dışında kalanlar oluşturmamaktadır. İrksal unsurlar da alt kültür ve gelir kadar önemli olan sınıf altı göstergelerindendir. Öte yandan ırksal unsurları içeren sınıf altı yaklaşımı tüm ülkelerde gözlemlenen bir durum olmamakla birlikte sınıf altı tartışmalarının odağında, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, deri rengi başlı başına alt sınıf etiketlemesi için yeterlidir. Murray, Britanya'da yaptığı sınıf altı çalışmasında, ırksal aidiyetlere bağlı etiketlemenin önemli bir yer tutmadığını belirtir (Giddens, 2008: 363). Sınıf altı tartışmasına bu bağlamda bakıldığında, Amerika'daki kölelik sisteminden arta kalan ırk ayrımcılığının izlerinin kültürel olarak halen devam ettiği söylenebilir.

Murray sınıf altı kavramının “çirkin bir kelime” olduğunu belirtmektedir. “Yoksul olanları değil özellikle yoksul olanları işaret eder” der ve sınıf altı kavramının yoksulluğun bir derecesini değil, yoksulluğun bir türünü ifade ettiğini vurgular (Murray, 1996). Lümpen-proletarya kavramı gibi, sınıf altı kavramının da insanları aşağıladığını belirten Murray, toplumsal düzlemde çoğu zaman alt sınıflara işaret etmek için çok daha ‘aşağılayıcı’ ifadelerin kullanıldığını söylemektedir. “Hak etmeyenler”, “saygı duyulmayanlar”, “ahlaksızlar”, “aşağılık insanlar”, “onursuzlar” ya da “sorumlular” gibi ifadeler toplum içinde yaygın olarak sınıf altı mensupları için kullanılmaktadır (Murray, 1996).

Bu tip nitelendirmeler sadece Murray'ın inceleme yaptığı batı toplumlarında değil aynı zamanda Hindistan gibi sosyo- kültürel açıdan Batı'dan tamamen farklı toplumlarda da kullanılmaktadır. Örneğin Hindistan'da “dokunulmazlar” olarak nitelenen paryalar toplumun en altında bulunan istenmeyen, kötü ve suçla ilişkili görülen dip sınıfı oluşturur.

Yoksullar için dünyanın farklı yerlerinde kullanılan olumsuz ifadeler Türkiye'de de kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle sosyal yardımların yatay ve dikey büyümesi neticesinde görülmeye başlanan bu etiketleme sürecinde en çok kullanılan kelimeler ‘makarnacılar’ ve ‘kömürcüler’dir. Sınıf altı tartışmasında bir bilim insanı olarak tarafsız olan Murray, yoksullara toplumun geneli gibi eşit olma şansı verilirse, onların da diğer insanlar gibi başarılı olacağını belirtir ve sınıf altı

olarak adlandırılan yoksulların “kurban edilmiş” olduklarını vurgulamaktadır (Murray, 1996).

Sınıf altı kavramı, Türkiye’de özellikle son on yılda gerçekleştirilen “kentsel gelişme, kentsel ekonomi, adalet/ ıslah, karşılaştırmalı kentsel çalışmalar, kentsel planlama, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, sosyal çalışma ve politika” çalışmalarında giderek artan şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Erkilet, 2011).

Erdem’in belirttiğine göre, Türkiye’de sınıf altı kavramının moda haline gelmesi, bu alanda kaleme alınan bilimsel makale sayısından da anlaşılabilir. Örneğin, 1966-1970 yılları arasında, Sosyal Bilimler Atıf Endeksi’nden yapılan aramada, yoksulluk kültürü hakkında yazılan makale sayısı 15 iken, alt sınıf hakkında yazılan makale sayısı birdir. 1987 yılına gelindiğinde, yine aynı endekste yapılan taramada, o yıl sınıf altı ile ilgili olarak 14 yayın yapıldığı gözlemlenirken; yoksulluk kültürü alanında hiç makale yayınlanmadığı görülmektedir (Erdem, 2003: 53). Erdem’in bu tespitine dayanarak sınıf altı kavramının yoksulluk kültürü kavramından daha operasyonel ve daha kullanışlı bir kavram olduğu ileri sürülebilir.

Erkilet, “moda” olan bu kavramı, yoksulluk yerine kullanılan ikame bir kavram olarak mı; yoksa gerçek anlamıyla mı kullanıldığı konusunda bir belirsizlik olduğunu belirtir. Sınıf altı kavramının, sadece gelir yetersizliği/ yokluğu ya da eşitsizlikler gibi müdahale edilebilir, kısmen düzeltilebilir durumlardan arındırılıp arındırılmadığı meçhuldür. Auletta, sınıf altı kavramının, dört gruba ayrılarak incelenebileceğini belirtmiştir. Buna göre yoksulluktan farklı olan sınıf altını oluşturan gruplar şunlardır (Erkilet, 2011):

- 1- Edilgen yoksullar, daha açık bir ifade ile yardım bağımlıları,
- 2- Sokak suçluları, fahişeler ve uyuşturucu bağımlıları,
- 3- Alkolikler, evsiz kadınlar, hastaneden salınan akıl hastaları gibi gidecek yeri olmayıp toplumdan yalnızlaştırılmış olanlar,
- 4- Mafya gibi yer altı ekonomisine eklemlenmiş ancak, şiddet suçlarını sürekli işlemeyen kişiler.

Myers'a göre tüm bunların sonucunda sınıf altı teorisini oluşturan üç ana akımdan söz etmek mümkündür: Bunlardan ilki davranışsal- tutumsal nedenlere dayandırılarak açıklanan ve anomi üzerinden kurgulanan kuramdır. İkincisi, Oscar Lewis'in literatüre kazandırdığı, kültürel unsurlara bağlı ortaya çıkan yoksulluk kültürünün işlendiği yaklaşımdır. Üçüncüsü ise, yapısal nedenler olarak, ırk, etnik ayrımcılık ve eşitsizlikler ile sınıfsal/ ekonomik faktörler üzerinden geliştirilen akımdır (Erkilet, 2011).

Aksan (2012), Oscar Lewis'in yoksulluk kültürü kavramının "kişiselliğe aşırı biçimde eğilmiş bir kapitalist düzende, aşağı sınıfın gösterdiği tepki ve koşullara uyma çabasını" ortaya koyan bir alt kültür formu olduğunu söylemektedir. Ancak, Türkiye'de yoksulluk kültürü üzerine gerçekleştirilen çalışmaların ilklerinden olan Türkdoğan'ın araştırması, Oscar Lewis'in yoksulluk kültürü kavramsallaştırmasına dayansa da, bu iki çalışmanın özünde, toplumsal tabakalaşmaların belirginleştirilmesi açısından önemli bir farklılık bulunmaktadır. Lewis, yoksulluk kültürü içinde olanların, klasik sosyolojideki yaklaşımdan hatırlanacağı üzere sınıfsal ilişkilerin dışında bulunduğunu ifade ederken; Türkdoğan, yoksulluk kültürünün mensuplarını çalışan ancak gelir azlığı içinde olan kişiler olarak görmüştür. Bir başka ifadeyle, Lewis'in sınıfsızları, Türkdoğan'da alt sınıfa dahil olan, bu nedenle de kötü barınma koşullarında (gecekondu) kalmak zorunda olan, çalışan sınıflardır. Özdoğan yoksulluk kültürüne dahil olan sınıf altı mensuplarına sınıfsal bir anlam kazandırdığı için Türkdoğan'ı eleştirmektedir (Özdoğan, 2010: 25).

2.2. Yoksulluk ve Yoksulluğa Dair Yaklaşımlar

Çalışma bakımından yoksulluk kavramının toplumsal tezahürünün zihinlerde canlandırabilmesi için bir önceki bölümde, toplumsal tabakalaşma bağlamında sınıfsal aidiyetler açısından 'yoksul'un kim olduğu ve toplumda nerede bulunduğu gösterilmeye çalışılmış, sınıf altını oluşturan yoksullara dair geliştirilen sosyolojik tartışmalar Marx ve Weber gibi iki önemli ismin perspektifinden aktarılmıştır. Bu bölümde ise, yoksulluk türlerinin ne olduğu ve nasıl değiştiği aktarılacak ve mutlak, ultra (derin), göreceli, insani ve kentsel yoksulluk türlerine değinilerek bu kavramların

bir önceki başlıkta verilen sınıf perspektifli tabakalaşma yaklaşımlarıyla ilişkileri kurulacaktır.

Yoksulluğun bileşik ve karmaşık bir yapısının olması yoksulluk incelemesinin çok yönlü ve birbirine bağlı olan sosyal ilişkiler çerçevesinde incelenmesini zorunlu kılar. Yoksulluğun üretimine katkısı olan belirli faktörleri ayırmak ve kavramsal/analitik olarak yoksulluğu tanımlamak tüm bu karmaşıklığa rağmen mümkündür (Çabuk, 2003).

Bu bağlamda yoksulluk çalışmalarının tümünde, yoksulluğun neden kaynaklandığını açıklama gayreti güdüldüğü söylenebilir. Ayrıca yoksulluk çalışmaları zorunlu olarak yoksulluğu, aktör ve/veya yapı açısından ele almaktadır. Öte yandan, yoksulluğun ortaya çıkmasındaki içsel ve dışsal nedenler de vurgulanır. Yoksulluk, aşağıda yer alan tabloda belirtilen şekilde aktör- yapı, içsel ve dışsal olarak tasniflenmiştir.

Tablo 2.1: Yoksulluk Olgusuna Yaklaşım Türleri (Wright, 1994: 32)

		Üretimdeki Talihsizlik (Dışsal)	Özsel bir özellik (İçsel)
Yoksulluğun Nedenleri	Bireysel Nedenler (Aktör)	Yoksulluk Kültürü	Genetik/İrksal Aşağılama
	Sosyal Sistemler (Yapı)	Tahrip edilmiş sosyal değişim	Sınıf Sömürüsü

Buna göre yoksulluk kültürü yaklaşımı, yoksulluğun ortaya çıkış nedenini birey kaynaklı görmektedir. Öte yandan bu yaklaşımda yoksulluk dışarıdan belirlenen faktörlere de bağlı olduğundan birey, üretim sürecine sistemin bozukluğu nedeniyle de katılamaz. Yoksulluğa ilişkin genetik aşağılama yaklaşımı yoksulluğun nedenini bireysel özelliklere bağlar. Yoksulluk sahip olunan genetik ya da ırksal özelliklere göre açıklanır. Tahrip edilmiş sosyal sistemler yaklaşımı ise, mevcut toplumsal sistemin yoksulluğu ürettiğini ifade eder ve yoksulluğu açıklarken dışsal nedenler üzerinde durur. Örneğin bu yaklaşım yoksulluğun nedeni yardım sisteminin kendisi olarak görmektedir. Yardım sisteminin değişmesiyle birlikte yoksulluk, piyasa dengeleri içinde normale dönecektir. Sınıf

sömürüsü yaklaşımı da yoksulluğun nedenini, yapıda/ sistemde görür. Ancak bu defa sisteme dışarıdan müdahaleler yapılması, yoksulluğu çözmez. Yoksulluk, kapitalizmin özünde bulunmaktadır. Bu nedenle yoksulluğun nedeni, kapitalizmin kendisidir (Wright, 1994: 32, Şentürk, 2009).

Yoksulluk ister bireysel ister yapısal ister dışsal ister içsel nedenlerle olsun çeşitli göstergelere sahiptir. Tekeli (2000: 143), Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yoksulluk ölçütlerinin bir ailenin beslenme, barınma ve giyim gibi ihtiyaçlarını karşılayamaması, içme suyu, kanalizasyon, elektrik, ulaşım, sağlık, eğitim gibi tüketim ihtiyaçlarının karşılanamaması, karar alma süreçlerine katılamaması, temel insan haklarının kullanılamaması olduğunu belirtir. Görüleceği üzere yoksulluk, çok geniş bir yelpazede bulunabilir.

Bununla birlikte, yoksulluğun bir de kültürel boyutu bulunmaktadır. Yoksulluk ölçütlerinin geliştirilmesi sırasında, yoksulluğun nedenlerini ve yoksulluğa ilişkin çözümleri, yoksulluğun kültürel boyutundan ayrı tutarak, sadece üretim ya da tüketim üzerinden kurgulamak ve bu dar çerçevede yoksullukla mücadele etmek Türkdoğan'a göre kalıcı ve gerçek anlamda bir mücadele değildir (Türkdoğan, 2003). Buna göre yoksulluğun kültürel bir form olarak değerlendirilip tahlil edilmesi ve alt kültür unsuru olarak toplumdan temizlenmesi yoksulluğu kalıcı olarak kaldıracaktır.

2.2.1. Yoksulluk türleri ve sınıfsal göstergeleri

“Yoksulluk... mevcut toplumda “mutlu bir yaşam”ı ifade eden tüm imkânlardan yoksun bırakılmak, “hayatın sunmak zorunda olduğu”nu alamamak anlamına da gelir. Bu da, kendini değersiz görmek, şiddet içeren ve katı davranışlar biçiminde beliren kin ve öfkeyle ya da her ikisiyle de sonuçlanan bir süreçtir” (Bauman, 1999: 60).

Yoksulluk, sosyal bilimcilerin uzun zamandır üzerine düşündükleri ve çözüm aradıkları konulardan biri olsa da, bu alanda yapılan ilk saha araştırması ancak 1899 yılında Booth tarafından, İngiltere’de gerçekleştirilmiştir (Erdem, 2003: 20). Booth’un çalışmasının hemen ardından 1902 yılında Rowntree, yine İngiltere’de, yeni bir saha çalışması yapmıştır. Bu çalışmaların temel ve ortak özelliği, klasik toplumsal tabakalaşma tartışmalarını işin içine katmadan, yoksulluğu sınıfsal yaklaşımların dışına çıkarak, sadece gelir ve gidere bağlı kazanç ve tüketim

üzerinden ihtiyaçların karşılanmasında sahip olunan imkanları dikkate almışlardır (Marshall, 1999: 827).

Dolayısıyla, 20. yüzyılın başından itibaren gerçekleştirilmiş yoksulluk araştırmaları, çoğunlukla yoksulluk alanındaki sınıfsal pozisyonlamalara değinmeden, eşitsizliklerin, özellikle de gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Bu perspektif yoksulluğa ilişkin eylemsel bir tavır almada oldukça etkili olmuş ve eşitsizlikler boyutlarının görülmesi, yoksulluğun çözümünde daha “eşitlikçi” bir formül bulmaya çalışan politikalar geliştirilmesinde katkı sunmaktadır.

Bilen ve Şan, yoksulluğu eşitsizlik temelli bir sorun olarak algılanmanın hatalı olduğu görüşündedir. Onlara göre yoksulluk, adaletsizlik temelinde ele alınmalıdır. Buna göre:

“...Yoksulluk, eşitsizlikten değil de adaletsizlikten kaynaklanır. Buna göre temel sorun, kişinin pastadan eşit pay alması değil, bazılarının pastadan eşit pay alsalar da daha önceden getirdiklerinin bu pastaya eklenerek paylaşımın yapıyor olması, adaletsiz bir bölüşüm ilişkisidir. Bir metafor olarak aylık bin, 20 bin ve 100 bin lira ücret alan 3 kişinin ücretlerine %10 zam yapılması, eşitlikçi bir bölüşümdür. Ancak, yoksulluk sınırının 2.5 bin olduğu bir ülkede, bin lira ücret alan kişinin maaşının gelen zamlarla 1100 lira olması, 2 bin lira maaş alan birinin 2.200 lira maaş alması ve 100 bin lira ücret alan bir kişinin 110 bin lira ücret alması aynı şey değildir. Dolayısıyla, toplumsal yapının farklı konumlanmaları içinde eşitliğe dayanan bir bölüşümde daha çok yoksulluk sorunu, adil bir bölüşüm sorunudur.” (Bilen ve Şan, 2006)

Bu yaklaşım yaygın kabul görmese de, adalet ve eşitlik kavramlarının da tıpkı yoksunluk ve yoksulluk gibi, çoğu zaman birbirleri yerine, birbirlerini ikame edecek şekilde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu bakış açısına göre yoksulluk, pastadan alınan payın yokluğu/azlığıdır. Adaletsiz bir dağılım aynı zamanda içinde eşitsizliği de barındırmaktadır ve kast edilen eşitsizlik ilk etapta gelir eşitsizliği üzerinden yapılan bir kategorileştirme olan, mutlak yoksulluk türünü ortaya çıkarmaktadır.

Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk tipolojisine dahil olanlara, gelir eşitsizliği başta olmak üzere, tüm eşitsizlikler negatif olarak yansımaktadır. Ayrıca bu gruptakilerin en önemli

sorunu, fizyolojik varlıklarını bir sonraki güne aktarabilmektir. Bu anlamda Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde mutlak yoksulluk türünün, beslenme ihtiyacına tekabül ettiği ve bunun karşılanmaması noktasında diğer üst ihtiyaçların giderilemeyecek olduğu ifade edilebilir.

Tekeli'ye (2000) göre, insanın biyolojik olarak kendisini bir sonraki güne ulaştıracak gerekli gıdayı alamaması, kişiyi mutlak yoksulluk kategorisine sokmaktadır. Ancak, bu grubun sınırları o kadar net ve o kadar sadedir ki, yoksul denildiğinde ilk akla gelen grup yine bu gruptur. Yoksulluğu derin bir çukura benzetilirse, mutlak yoksulluk, bu çukurun en derin noktası/dibi olabilir ve sınıfsal olarak hem üretim hem de pazar ilişkilerine giremeyenleri işaret eder.

Mutlak yoksulluk grubundakilerin yaşam maliyetleri (living cost), toplumun geneli tarafından karşılanır. İleride değinileceği üzere, çeşitli program ve müdahalelerle ortaya çıkan yaşam maliyeti toplumun geneline yayılır. Ancak Marx, bu grupta olan kişilerin giderlerinin yine emekçiler tarafından karşılandığını belirterek emekçilerin faturayı ödemelerine rağmen bu grubun burjuvalar tarafından yaşandığını belirtir (Marx, 2011: 621).

Mutlak yoksulluğun sınırları, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişliklerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin, az gelişmiş ülkelerde kişi başına günde 1 ABD Doları elde edilmesi yoksulluk sınırının eşiğini oluştururken, Latin Amerika için bu sınır 2 ABD Doları, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından da sınır 4 ABD Doları olarak kabul edilir. Sanayileri gelişmiş ve ekonomik refahları yükselmiş ülkelerde ise günlük gelir bakımından mutlak yoksulluk sınırı, 14,40 ABD Doları olarak belirlenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001: 104; Es ve Güloğlu, 2004).

Erdem (2003: 24), mutlak yoksulluğun isminde bile mutlak kelimesi geçmesine rağmen, bu tip yoksulluğun kesin sınırlarının olmadığını söylemektedir. Bir kişinin biyolojik bir organizma olarak fizyolojik varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan kalori miktarı ve bu kalorinin karşılanması durumu olan mutlak yoksulluk, kalori üzerinden hesaplanırken bile Batılıların ihtiyaç duydukları kalori ile Doğuluların ihtiyaç duydukları kalorinin aynı olmaması dikkat çekicidir. Mutlak

yoksulluk kavramsallaştırmasında kullanılan kalori miktarının ne olduğu üzerinde farklı görüşler olsa da³ gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duyduğu ve 14,40 ABD Doları tutarındaki günlük ihtiyaç listesinin kalorisi 3390'dır. Dolayısıyla, gelişmiş bir ülkede yaşayan ve ortalama düzeyde bir iş yapan insanla, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan ve aynı işi yapan insanlar arasında 1000 kalori kadar fark bulunmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde ise, bu fark yaklaşık 1300 kalordir (Tireli, 2010: 33).

Şenses (2001: 80-96), mutlak yoksulluk kavramına çeşitli eleştiriler getirir. Bunlardan ilki, gıda dışı ihtiyaçlar düşünüldüğünde, mutlak yoksulluk kavramının işlevsiz kalmasıdır. İkinci eleştiri Erdem'e paralel olarak, insanın biyolojik varlığının devamlılığı temelinde tasarlanmış olan bir kavramın ülkeden ülkeye değişiklik gösteriyor olmasıdır. Bu durum, ülkeler arasında karşılaştırma yapma olanağı vermemektedir. Üçüncü eleştiri noktası ise yoksulluk içinde bulunanların benzeştirilmesi/ tek tipleştirilmesidir. Bu tek tipleştirme, yoksulların günlük ihtiyaçlarının aynı olduğunun kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Buna karşılık Şenses, yoksulluğun göreceli olarak tartışılması gerektiğini belirtir.

Yoksulların, bir çizgi altında ve dar bir ihtiyaç listesine bağlı olarak tipleştirilmesi mutlak yoksulluğun açıklayabilme yeteneğini sınırlandırmaktadır. Örneğin, mutlak yoksul kategorisine yerleştirilen, şeker hastalığı ya da bağırsak kanserine yakalanmış olan kişilerin gıda ihtiyaçları bu yoksulluk türünde aynı görürken onların ilaç ihtiyaçları, ilaca ulaşma maliyetleri görmezden gelinmektedir. Oysa bu kişilerin beslenmeleri kadar kullandıkları ilaçlar ve gıda takviyeleri de biyolojik varlıklarının bir sonraki güne kalması açısından zaruri ihtiyaçlarıdır. Dolayısıyla, mutlak yoksulluk için ülkeden ülkeye değişen kişisel hayati ihtiyaçları

³ Erdem, mutlak yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde kullanılan gıda ihtiyacının karşılanması çitasında 2400k/cal olduğunu söyler. Tıbben bir kişinin günlük harcayacağı kalenin 2800/3000 k/cal olduğu ve ağır işlerde çalışanların ise ortalama günde 3200-3800 k/cal almaya ihtiyaç duyacağını belirtir. Dünya bankasının bu tespitten yola çıkarak, yukarıda belirtilen para karşılıklarını kişi başı ihtiyaç olarak belirlemiştir. Buna karşılık Tireli, günlük kalori ihtiyacının TÜİK tarafından 2100 k/cal olarak hesaplandığını söyler. Gıda paketindeki kalori üzerinden yapılan hesaplamanın rakamsal karşılığı, mutlak yoksulluğun alt sınırını oluşturduğundan, TÜİK'in yaptığı çalışma sonucunda, bir kişinin mutlak yoksul sayılmaması için ihtiyaç duyduğu para daha az olacaktır. Tabi kaloriye esas alınan gıda paketlerinin içeriklerinde farklılaşma olması halinde de mutlak yoksulluk birim maliyetlerinin daha da azalacağını söylemek mümkündür. Sepet içeriğinin ve sepetin zaman içerisinde nasıl değişebildiğini, böylece mutlak olarak tanımlanan bir yoksulluğun aynı zamanda nasıl göreceli olabileceği tartışmasına ilişkin olarak Ahmet İnel'in Toplum ve Bilim dergisi, 2011 yaz döneminde çıkan "iki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri" isimli makalesi incelenebilir.

dikkate almayan, mutlak olmayan/ değişken bir değerlendirme yapılmasını zorunlu tutmaktadır. Günlük 2400 kalori ya da buna karşılık gelen 4 ABD Doları gelirin olması maalesef toplumsal yaşantıdaki diğer değişkenler devreye girdiğinde, mutlak yoksulluk türünün yoksulluğu bütünsel açıklama gücünü elinden almaktadır.

Mutlak yoksulluk kavramının içerisinde yer alan ve gıda yoksulluğunun hayati tehlike sınırlarına geldiğine işaret eden bir başka kavram da “ultra (derin) yoksulluk” tur. Bu yoksulluk türü, mutlak yoksulluğun derinliğine işaret eder. Ultra yoksulluk sınırı, günlük kalori ihtiyacının %80’inin karşılanması durumudur ki, yaşamsal faaliyetlerin devamlılığı açısından bu sınır oldukça büyük hayati riskler barındırmaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008: 23- 24).

Görelî Yoksulluk

Yoksulluk türleri arasında mutlak yoksulluk kavramına oranla daha çok kabul gören bir başka kavram da yoksulluğun kişiden kişiyeye, toplumdan topluma, coğrafyadan coğrafyaya değişebildiğine işaret eden görelî yoksulluk kavramıdır. Bu kavram “genel anlamda ortalama tüketim imkânlarının altında yaşam şartlarına” sahip olunması anlamına gelmektedir (Özbay, 2009: 37). Görelî yoksulluk, bir kişi ya da hanenin kendisiyle benzerlik gösteren diğer kategorilerle kıyaslandığında, yaşanan yoksulluğun ortaya konulabilmesine imkân veren yoksulluk tipidir.

Görelî yoksulluk kavramı, genelde mutlak yoksulluk sınırının üzerine çıkmış insanlarda görülen ve mutlak yoksulluğun atlatılmasından sonraki bir aşama gibi düşünölmektedir. Ancak, görelî yoksulluk ile mutlak yoksulluk arasında öncelik ve sonralık durumu bulunmamakla birlikte, büyüklük ya da küçüklük ya da iç içe geçmişlik, konu bazında farklılaşma (gıda mutlak yoksulluğun konusu, gıda dışı yoksulluk ise görelî yoksulluğun konusu) gibi bir ayırım da yoktur ve bu gruba giren kişilerin belirlenmesindeki ölçü, refah ölçüsüdür. Bir başka ifade ile görelî yoksul gruplarının farklılaştığı çıta tüketim ve gelir düzeylerine bakılarak ortaya konmaktadır. Bu yaklaşım, aslında yoksulluğu gelirden ve tüketimde olmak üzere iki alt yoksulluk türüne daha ayırmaktadır. Alt görelî yoksulluk türlerinin sınırlarının

nerede başlayıp nerede bittiği ise, yine görelî olarak belirlenmektedir (Tireli, 2010: 34).

Gelir açısından görelî yoksulluk ölçümleri için öncelikli yapılması gereken işlem, yoksulluk düzeyi hesaplanacak hedef grubun ortalama gelirlerinin bulunmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, hesaplanan ortalama gelirin %50'sine sahip olamayanlar, gelirlerine göre yoksul kabul edilir. Örneğin, bir işçi ailesinin ya da bir holding sahibinin kendi benzerlerinin sahip olduğu ortalama gelirleri tespit edildikten sonra, benzerlerinin kazandığı gelirden %50⁴ az kazanması, işçi ailesinin ya da holding sahibi ailenin gelire bağlı yoksulluk içinde olduğu sonucuna bizi götürür. Tüketim aşamasında da benzer bir işlem uygulanır ve öncelikli olarak aynı düzeyde olan, benzerlikler gösterenlerin ortalama tüketimlerine bakılır. Ortalama tüketimin altında bir tüketime sahip olunması da harcama esasında görelî yoksulluğu belirtmektedir (Coşkun ve Tireli, 2008: 25). Görelî yoksulluk hesaplamaları, aynı zamanda ülkeden ülkeye değişiklik göstereceğinden (örneğin gelişmiş ülkelerde görelî yoksulluk sınırı, ortalama gelirin %60'ına sahip olamamaktır), ülkeler arasındaki farklar da hesaba katıldığında, görelî harcama ve gelir yoksulluklarının bizatihi kendilerinin de ülkeler arasında kıyaslama yapmayı mümkün kılmamaktadır.

Görelî yoksulluk kavramı, sınıfsal bir karşılığa denk gelmemektedir. Bu nedenle, toplumsal tabakalaşma açısından, mutlak ve ultra yoksulluk tiplerinde olduğu gibi, sınıfsal konumlanmaları itibarıyla, bu yoksulluk grubuna kimlerin girdiğinin bulunması da mümkün değildir. Öte yandan her sınıf için görelî yoksulluk hesaplaması yapılabilir. Görelî yoksulluk kavramı, sınıfsal işaretlerden uzak olsa da, statü gruplarına gönderme yapmaktadır. Statü gruplarının, toplumsal tabakalaşmadaki farklı konumlanmaları, farklı gelirlere sahip olmaları ve farklı harcama davranışları sergilemeleri, görelî yoksulluk hesaplamalarında toplumun daha çok en üst ve en alt düzeylerinde kalan %20'lik kesimin toplumun kalanına oranla, gelir dağılımı içerisinde ne kadar pay aldığını gösterir. %20'lik dilimlere ilişkin bir örnek aşağıdaki gibidir:

⁴Erdem (2003: 28) çalışmasında bu oranın %40 olduğunu belirtir.

“1973 yılında en düşük gelirli Birinci %20’lik nüfus diliminin gelirden aldığı pay %3,5 iken, bu oran 1987 yılında %5’e çıkmış, 1994 yılında ise %4,86’ya gerilemiştir. Orta gelirli kesim olarak kabul edilen Üçüncü %20’lik kesimin aldığı gelir payları, sırasıyla 12,5-14,1 ve 12,6 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek gelire sahip Beşinci %20’lik dilimin gelir payları ise, 56-49,9 ve 54,9 olmuştur. Bu oranlara bakıldığında, yapılacak tespitlerden ilki nüfus dilimleri arasındaki gelir uçurumunun önemli boyutlarda olduğu, ikinci olarak da gelir dağılımının, 1990’larda düşük ve orta gelirli aleyhine bozulduğudur. Nitekim gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı açısından 1973’te 0,51 olan katsayı, 1987’de 0,43’e gerilemiş, 1994 yılında ise tekrar artarak 0,49’a çıkmıştır” (Doğan ve Tek, 2007).

Mutlak ve görelî yoksullukları birbirleriyle kıyaslayan Erdem’in oluşturduğu tablo, en temel iki yoksulluk türüne ait farkları daha anlaşılır olarak ortaya koymaktadır. Buna göre:

Tablo 2.2: Mutlak ve Görelî Yoksulluk Karşılaştırması (Erdem, 2003: 29)

Mutlak Yoksulluk	Görelî Yoksulluk
Kişi başına tüketilen kalori düzeyine bağlıdır	Minimum kalori ihtiyacına ilaveten kültürel ve toplumsal açıdan tüketilmesi zorunlu olan malları ifade eder
Hayatta kalabilmek için 2400 k/cal besin almaya gücü yetmeyenleri kapsar	Ülkedeki ortalama gelirin belli bir oranın altındakileri kapsar
Kalkınmakta (ve geri kalmış) olan ülkelerin yoksulluğu olarak bilinir	Kalkınmış ülke yoksulluğu olarak bilinir
Dünyadaki yoksulluk ele alınır, karşılaştırmalar yapılır	Bir ülkedeki yoksullukla ilgilenildiğinde kullanılır (ancak bu ülkelerin birbirleriyle karşılaştırılmayacağı anlamına gelmez)
Analiz düzeyinde yararı: Ülkeler arasındaki yoksulluk oranlarının karşılaştırılmasını sağlar, yoksulluk hakkında sayısal bilgiler verir	Analiz düzeyinde yararı: gelir dağılımındaki eşitsizliği en açık şekilde verir
Eleştiri: Dengeli beslenme göz ardı edilir. Yoksulluğun yoğunluğu ve derinliği hakkında bilgi vermez	Eleştiri: Salt kişi başına ortalama gelir ele alınır, dolayısıyla kişilerin yaşam standardı hakkında bilgi vermez

Öznel/ Yapılandırılmış/ Kronik Yoksulluk

Öznel yoksulluk ya da diğer bir ifadeyle “yapılandırılan katılımcı yoksulluk”, kişilerin hangi gelir ve harcama düzeyinde olursa olsun kendi iç dinamik ve ihtiyaçlarına bağlı olarak yoksulların kendilerini nasıl tanımladığına dair ortaya çıkan yoksulluğa işaret eder (Erdoğan, 2002). Bu yoksulluk grubuna giren kişiler, ihtiyaçları üzerinden kendi yoksulluk durumlarını yapılandırırlar.

Yapılandırılan katılımcı yoksulluk türü, aynı görelî yoksullukta olduğu gibi doğrudan sınıfsal konumlanmaları göstermemektedir. Ancak, kişiler bu yapılandırma sürecinde ihtiyaç duydukları geliri, eğlenmek için ne kadar zamanda bir dışarıya çıktıklarını, buna ne kadar bütçe ayırdıklarını vb. giderleri kendi ihtiyaç ve dinamikleri üzerinden belirttiğinden, hem tüketime hem de gelire ilişkin gruplandırmalar daha kolay yapılabilmektedir.

Yoksulluk türlerinin buraya kadar olan bölümlerinden anlaşılacağı üzere, konu hakkında gerçekleştirilen tipoloji çalışmalarında ilk önceleri, fizyolojik, beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yaklaşımlar değerler dizisi (paradigma) olarak kabul edilmiş, sonrasında ise yoksulluk tiplerinin içerikleri gelir, harcama, sosyal ihtiyaçlar şeklinde genişletilerek değişikliğe uğramış ve yoksulluk göstergeleri daha da çeşitlenerek toplumsal eşitsizliklerin doğru tespit edilmesi ve giderilmesine dair politikaların üretilmesinde kullanılmıştır.

Özellikle 1940 ile 1980 yılları arasında hakim devlet modeli olarak görülen refah devleti yapılanması, toplumsal zeminde kişilerin yaşadığı yoksulluk süreçlerini öncelikli olarak birincil ihtiyaçların karşılanması olarak kabul etmiş, ancak gelir yetersizliği/ azlığı dışında kalan ve gelir yokluğu yaşayan kişilerin, refah devleti modelinde üretici birimler haline gelemeseler bile yaşam maliyetlerinin toplum tarafından karşılanması eleştirilmiş, neo- liberal politikalarla şekillenen yeni bir ekonomik modeli ortaya çıkmıştır.

Pek çok ülke uyguladığı yardım ve sosyal hizmet modellerini bu çerçevede yeniden düzenlemiş, devletin harcamalarını kısacak yönde adımlar atmıştır. Refah devletinin yoğun sosyal desteğine karşı neo liberal politikalar belirli seviyede bir önlem geliştirse de küreselleşen dünyada yoksulluğun yeni görünümleri ortaya çıkmış ve yeni tip yoksulluklarla mücadelede devletler ve uluslar arası kuruluşlar neo- liberal politikalara rağmen çözümler geliştirme gayreti göstermişlerdir.

İnsani Yoksulluk

Yoksulluk olgusunun tüketim ve gelir üzerinden algılanmasının yanında çağdaş dünyada sadece bu alanlarda değil aynı zamanda, kişinin değişim aracı

kullanarak ulaşamayacağı ve insanca bir yaşam zorunlu ihtiyacı olan mal ve hizmetlere sahip olamama durumunu da tanımlayan yeni yoksulluk tanımları geliştirilmiştir.

Bu yoksulluk tiplerinden biri de insani yoksulluktur. Adından da anlaşılacağı üzere, insani yoksulluk kategorisinde, sadece gelir ve harcamalar değil, kişilerin olabildiğince sahip olması gereken yaşam süresi, eğitim imkânları ve sosyo-ekonomik olanaklar vb. yoksulluğu etkileyen/ belirleyen değişkenler olarak işin içine katılır ve bu kategoriye diğer yoksulluk türlerinden ayrılması için de uluslararası düzeyde kabul edilmiş, standart bir ölçek geliştirilmiştir (Özbay, 2009: 37).

İnsani yoksulluğu ortaya çıkarmak için geliştirilen “insani gelişim endeksi” bu bağlamda 1990 yılından beri aktif olarak kullanılmaktadır. Bu endeks, gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta ve sosyal büyümenin ekonomik büyüme ile ilişkilendirilebilmesini sağlamaktadır. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin sahip oldukları yoksulluk durumlarının karşılaştırılmalı olarak izlenmesi, bu endekse göre mümkündür. Kişi başı gelir seviyesi, satın alma gücü, okur-yazarlık, sağlık hizmetlerinden yararlanma, bu alanda harcanan para, eğitim hizmetlerine erişme vb. konularda endeks belirlenmiştir ve 130 ülkede bu endeks kullanılmaktadır (Kaya, 2010: 17- 18).

“İnsani yoksulluk endeksi” ise Birleşmiş Milletler tarafından daha sonradan çıkarılan ve insani gelişim endeksinden farklı olarak yoksulların kaliteli su kaynaklarına erişimlerinden, yoksul çocukların beslenme düzeylerine kadar kayıtlarının tutulduğu ülkeler bazında karşılaştırma yapmaya imkân veren ve aktif olarak kullanılan bir diğer endekstir.

Görülebileceği üzere günümüzde yoksulluk, sınıfsal, statüsel aidiyetler taşısa da sadece bir grubun, sınıfın ya da tek bir ülkenin kendi başına sahip olduğu bir problem değildir. Dünyanın ekonomik olarak tek piyasa, yönetsel olarak da tek sistem olma yolunda devam ettiği küreselleşme süreci, yoksulluk başta olmak üzere yaşanan tüm sorunları aynı düzeyde olmasa da “ortak bir sorun” paydasında dünyanın ortak gündemine taşımaktadır (Özkan ve Sıdal: 2008; Yılmaz, 2012).

Yoksulluk sorununun küreselleşmeyle birlikte değişim içine girdiği, eski kurumların çözüldüğü, biçim değiştirdiği; kişilerin algılarının, eğilimlerinin, inançlarının değiştiği, üretim ve tüketim alışkanlıklarının farklılaştığı; hukukta, sanatta, yönetimde, aile yaşamında, vergilendirmede, boş zaman değerlendirmesinde, giyim kuşamda ve tutumlarda yenilikler meydana gelerek yoksulluğu da çerçeveleyen yeni bir yapı ortaya çıkmakta ve yoksulluğa, yeni yapıya uygun yeni yaklaşımlar getirilmeye çalışılmaktadır.(Smith, 1996: 87).

2.3. Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluk ve sosyal dışlanma, araştırma kapsamında öne çıkan iki önemli kavramdır. Bilim insanlarının açıklamak istedikleri toplumsal olguyu tek başına kendi içinden değişkenlerle ele alamayacaklarını, ilgilenilen olgunun açıklanabilmesi için diğer toplumsal olay ve olgulara bakılması gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu nedenle kent yoksulluğunun ve sosyal dışlanmanın incelenebilmesi için, kısa da olsa kent ve kentlileşmeye ilişkin tartışma sürdürülmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

2.3.1. Kent ve Kentlerin Genel Özellikleri

İlk kent örneklerinin M.Ö. 4000'lerde Mezopotamya'ya kadar uzandığı, kent formunun tarihsel dönemler içinde değiştiği ve kırsal yaşantısı karşısında sahip olduğu farklılıklar temelinde kavramsallaştırıldığı görülmektedir (Görmez, 1997: 9-10). Dolayısıyla kent, kendinden önce var olan kırsal profillerden farklılaştığı ve bu profillere zıt anlamlar taşıdığı ölçüde kendi sınırlarını çizebilmekte ve varlık kazanmaktadır. Bununla birlikte tarihsel süreçte dünyanın her tarafında kentler, parçası oldukları toplumun karakteristik özelliklerini taşımakta ve bu özellikleri kuşaklar arasında aktarmaktadırlar (Yılmaz ve Çiftçi, 2011).

Modern zamanlarda kentin hangi yönü/yönleri ya da özellikleri üzerinden tanımlanacağı uzun, başka bir tartışmanın konusu olsa da; günümüzdeki tek boyutlu kent tanımlamaları, kentlerin açıklanmasında yeterli olmamaktadır. Kent tanımında olması gereken farklı boyutlar ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Kentin farklı bireylerin bulunduğu hane halklarından oluşması, mesleki, siyasi, sosyal örgütlenme ya da kümelenmelerin birbirleriyle ilişkiler kurması, kurulan ilişkilerin sürdürülmesi ya da sonlandırılması nedeniyle dayanışma ve çatışma unsurunu içinde barındırması; yaşamın bütünlüğü karşısında iş bölümünün ve özneler arasında sürekli yeniden üretilen sosyalizasyon ve hiyerarşi ilişkisinin olması kentin toplumsal boyutunu oluşturur.
- Kentin yönetimine ilişkin politika üretilmesi ihtiyacı ve yönetimin bir sistem olarak, program ve plan dahilinde organizasyonlanması, kentin yönetsel (idari) boyutunu oluşturur.
- Kentlerin sınıfsal bölünmüşlüğü içinde arındırması ve sınıfsal göstergelerin alenen gözlemlenebildiği bir alan olması bakımından siyasal taleplerin merkezi olması ve siyasal hareketlerle organize edilmesi, kentin siyasal boyutunu oluşturur.
- Kent, üretim ve tüketim ilişkilerinin içinde barındıran bir “üretim ve pazar birimi” olması bakımından ekonomik bir boyuta sahiptir.
- Kentler, yasal düzenlemelere tabi olması ve güvenlik politikalarının kurumsallaşması ve kolluk kuvvetleri barındırması nedeniyle, hukuksal bir boyuta daha sahiptir.
- Kentler inşaat, ulaşım, altyapı gibi hizmet sunumları nedeniyle teknolojik unsurları da barındırdığından, teknolojik bir boyuta da sahiptir.

Dolayısıyla ideal kent tanımının, bu boyutlardan beslenerek ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

Kentleşme, dar anlamıyla, kentte yaşayan insanların sayıca çoğalması durumudur. Bu, daha çok kentin demografik özellikleri üzerinden yapılan bir tanımlamadır ve yukarıda bahsi geçen kent özellikleri açısından değerlendirildiğinde kentleşme, kentsel nüfusun neden arttığı sorusunun ekonomik, sosyal ve siyasal yönden tanımlanmasıyla ortaya konabilir. Buna göre kentleşme sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucu oluşan artan örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma barındıran; insan davranış ve ilişkilerinde, sadece kentlere özgü

değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlanmaktadır (Keleş,1990: 21-26).

Sezal'a göre (1992: 12-13) kent, sosyal hayatı mesleklere, iş bölümüne farklı kültür gruplarına göre organize edilip kurumlaştığı, kurumlaşmanın organize edildiği karmaşık ilişkiler etkisinde kalmış bir mekândır.

Lefebvre kent sosyolojisinin konusunu, üretim ilişkilerinin, ideolojilerin ve toplumsal pratiğinin mekâna yansıması ve mekânın bu süreçlerin sonucunda oluşması düşüncesinden hareketle kurgular. Ona göre kent incelenirken mekân, coğrafi ya da soyut bir nesne olarak değil, doğrudan doğruya toplumsal bir olgu olarak kabul edilmelidir (Tolan,1991: 160).

Tatlıdil, kent sosyolojinin dönemsel olarak değiştiğini ve başlıca dört dönemde kent sosyolojisi çalışmaların tasniflenebileceğini belirtmektedir. Buna göre kent sosyolojinin tarihsel dönemlerinden ilki 18-19. yüzyıl geçiş dönemidir. Bu dönemde, kentlerin oluşumu, kırdan kente yaşanan göç, merkantilizmden sanayiye geçişe bağlı olarak ortaya çıkan yoğun kentleşme, feodaliteden kapitalizme geçişle birlikte gerçekleşen idari farklılaşmaya bağlı demokrasi, kentsel bir yönetim şekli olarak meşrutiyetten demokrasiye geçiş gibi kentin farklı boyutlarının ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. Kent sosyolojisinin ikinci dönemi ise, II. Dünya Savaşı sırası ve sonrasında, büyük kentlerde yaşanan sosyal çözülme ve bütünleşmelerin konu alındığı dönemdir. Bu tarihlerde yaşanan kitlesel göçler, Chicago Okulu'nun kent çalışmaları, bu bölümün ana konularıdır. Kent sosyolojisinin üçüncü dönemi ise, 1960'ların bağımlılık okulları görüşleri, yeni ortaya çıkan radikal çatışma kuramları ve yeni toplumsal hareketlerdir. Bu dönem tartışmalarında kentin ürünü olan, modernizm ve sanayileşmiş akıl yaklaşımını eleştirilmektedir. Protest iklime uygun olarak "çiçek çocukların" toplumu ve dolayısıyla kenti yeniden organize etmeyi düşlediği dönem bu dönemdir. 1980'lerdeki kriz sonrası merkez-çevre ilişkileri ve yeni bağımlılık ilişkileri kent sosyolojisinin konu bazlı dördüncü dönemini oluşturur (Tatlıdil, 1992).

1960'larla ortaya çıkan yeni sosyal hareketlerin hepsi, kent merkezlidir ve kırım kent üzerindeki sürekliliğine vurgu yapmadan, ondan kurtulmak şeklinde

genelleştirilebilecek talepleri bünyesinde barındırır. Bir başka ifade ile yeni sosyal hareketlerin talepleri, kırsal yaşamda kabul edilebilir hareketler değildir ve bu taleplerin önceki toplumsal ve idari sistemler içinde barınmaları da mümkün görülmemektedir. Eşcinsellik, feminizm, çevrecilik vb. yeni sosyal hareketlerin tümü, kırsal kültürde bulunmayan, buna karşın kentte, kentle birlikte anlam kazanarak yayılan, kültürel ve sosyal içerikleri olan istemlerdir. Yeni sosyal hareketlerin ortaya çıkması, kent sosyoloji bağlamında Weberci ve Neo-Marxçı yaklaşımları klasik dönem kent kuramlarına göre daha hakim konumlara yükseltmiştir (Castells, 1997: 25- 32). 1980'lerle birlikte kent sosyolojisi çalışmalarında gözlemlenebilen en önemli değişikliklerden biri de, ekolojik yaklaşımın giderek bu çalışmalarda daha fazla yer almasıdır (Tatlıdil, 1992; Keskinok, 2006: 1- 10).

Kentin, kıra göre tanımlanmasında, klasik sosyolojinin önemli isimlerinden biri olan Tönnies'in etkisi büyüktür. Tönnies'in zıtlıklar doğrultusunda, "Gemeinschaft" ve "Gesellschaft" ayrımından hareketle açıklanan kent, diğer taraftan Durkheim'in mekânîk ve organik dayanışma kavramları ile birleşince, demografik ilişki ağları ve fonksiyonel uzmanlaşmalar üzerinden kurgulanır olmuştur.

Sosyolojinin üç kurucu düşünürü (Marx, Durkheim ve Weber) kent olgusunu geliştirdikleri kuramsal yaklaşımlara paralel olarak ele almış ve kente dair incelemelerini kendi teorilerini desteklemek için kullanmışlardır (Keleş, 2005).

Buna göre Marx, kenti "sınıf çatışmasının gerçekleştiği alan" olarak tanımlarken, Durkheim iş bölümü, Weber ise rasyonalizasyon sürecinin maksimize olduğu yer olarak kenti görmektedir (Bal, 1999: 4-8). Kent ve kentleşme, bu üç düşünür tarafından sanayileşmenin bir sonucu ve sanayileşmenin getirdiği bir "hal" olarak ele alınmaktadır. Elbette Marx, Durkheim ve Weber'den sonra gelen ve kent sosyolojisinin kurucuları arasında yer alan Chicago Okulu (özellikle Park, Burgess ve McKenzie) çalışmalarında kentin ele alınışını tamamen değiştirmiş ve bir anlamda "ayakları üzerine oturtmuş"tur. Sonraki sosyologlarda kentin sahip olduğu başta sanayileşme olgusu olmak üzere tüm olguları, kent- kentleşme- kentleşme kavramlarıyla bağımsız değişken görevi/ ilişkisi içinde açıklamıştır (Tatlıdil, 1992).

Tankut'a göre kentlileşme, kente gelen kuşaklar arasında bilginin edinilmesi, sorgulanması ve benimsenmesi, geçmişin olumlu değerlerine sahip çıkılması bu değerlerden akıllıca ve eleştirel bir yaklaşımla yararlanılması, mevcut durum ve koşulların değerlendirilmesi ile gerçekleşebilir. Aynı zamanda kenti kent olarak algılama ve kent mekanını deneyimleme, onunla bütünleşme süreci olan kentlileşme, yeni bir kültürel oluşuma işaret etmektedir (Erkan ve Bağlı, 2005).

Kentleşmenin ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko-sosyal nedenleri bulunmakla birlikte bu nedenler üç ana kol altında; çekici, itici ve iletişimsel nedenler olarak sınıflandırılmaktadır (Şatıroğlu, 2011). Kırdan kente yaşanan göçün temelinde, kırsal olanakların kente göre geriliği ve kırdaki kişilerin yeterli gelir seviyesine ulaşmamaları yatmaktadır. Bunun karşıtı olarak kent, gelir düzeyinin arttırılmasını sağlayacak çeşitli potansiyeller içermektedir. Kent, uzmanlaşma-biriktirme-mal ve hizmetlere kolay ve ucuz ulaşma ile yoğun iş imkânlarının bulunması noktalarında kırsal yaşantıya göre önemli üstünlüklere sahiptir. Goodall, bu durumun kentlerin büyümesiyle arttığını ve büyüme arttıkça daha fazla insanın kırdan ayrılarak kente geldiğini belirtmektedir (Keleş, 1990: 8 - 12).

Kentsel büyümeyi arttıran ana gücün, kente yaşanan göçler olduğu yaygın olarak kabul gören bir yaklaşım olsa da, kent oluşumunu sadece kırdan kente yaşanan göçle açıklamanın eksik olacağı düşünülmektedir. Kentsel alanlardaki çocuk ölümlerinin kıra göre daha az olması, hastalıkların teşhis ve tedavisinin kıra göre daha kısa sürede ve daha gelişmiş ekipman ve uzmanlarca kontrol altına alınması gibi kentsel avantajlar da, kentsel nüfusun artmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla kentleşmenin özünde insanların daha iyi bir şansa sahip olma istekleri önemli bir rol tutmaktadır (Lipset and Bendix, 1960: 81- 107).

Kentte yaşayanların, kendi durumlarına özgü davranışlar geliştirerek, kente has ekonomik, kültürel ve sosyal örüntüler ortaya koyması da, kentleşmenin göstergelerindendir. Bu değişim insanların dönüşmesi anlamına gelirken, aynı zamanda kentleşmenin, kentin yaşam biçiminin yeniden üretilmesi anlamına da gelmektedir (Tosun, 2007).

Davranış açısından kentlileşme, altı farklı alanda kendini göstermektedir (Bal, 2003). Buna göre, kente özgü ekonomik davranışlar arasında sayılan sanayi ve hizmet sektöründe çalışma, tasarruf yapabilme, iş adımlarını planlama, iş geliştirme gibi davranışlar, ekonomik davranışlar kategorisinde kentsel kentlileşmenin farklı bir boyutuna işaret eder. Bu aynı zamanda kentlileşmenin ilk alanıdır.

Kentlileşme sürecinde, sosyal davranışlar da kente özgü hale gelmektedir. Aile içinde kadın erkek eşitliği, toplumsal fayda gözetmedeki hassasiyet, ortak yaşama kurallarının kabulü bu alana örnek gösterilebilir. Bu kentlileşmenin ikinci boyutudur.

Siyasal davranışlar da kentte farklılaşma gösterir ve birey, bu davranışları sergilediği ölçüde kentsel yaşamı paylaşır ve bu yaşamı yeniden üretir. Yurttaşlık bilincinin yaygınlaşması ve yurttaşlığın kimlik olarak kullanılması, demokrasinin kabulü ve kendisi gibi olmayanların da kendini ifade etmesine karşı saygı ve hoşgörü geliştirmesi gibi başkalarını kapsayıcı davranışlar, kentlileşmenin siyasi yönüne örnek gösterilebilir.

Kentlileşmenin psikolojik boyutu ise, rasyonel davranma, plan yapma, tedbirli olma gibi tavır ve tutumların sergilenmesidir. Diğer taraftan kent, inanç bakımından da kırdan farklılaşır. Kentlileşmenin yaygınlaştığı durumlarda, batıl inançlar ve dogmalar yerini sorgulamalara bırakırken, başka inanç ve yaşam tercihlerine saygılı olmak, onlarla bir arada yaşayabilmek kentlileşmenin göstergeleri arasında kabul edilir.

Estetik davranışların gelişmesi de kentlileşme sürecinde değişen kente özgü karakterleri olan davranışlardır. Buna göre kentlileşen birey, çeşitli ekolojik ve estetik kaygıları gütmeye başlar. Kır yaşantısından farklı olarak, folklorik davranışlar yerine daha modern ve önceden sahip olduğu kültüre yabancı sanat türlerini özümsemek ve onlarla uğraşmak eğilimi kişide yaygınlaşır. Tüm bunların sonucunda, kentlileşmenin altı boyutta birey/ grup/ aile üzerinde inşa edildiği söylenebilir (Bal, 2003).

Kentleşme ve kentlileşme süreçleri farklı süreçler olmasına karşın çoğu zaman birbirinin içine geçerek birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu nedenle Keleş, kentleşme ve kentlileşme ayrımının bilimsel çalışmalarda mutlaka yapılması gerektiğini vurgularken, kentlileşmenin toplumsal anlamda bir boyutlandırma olduğu; kentleşmenin de daha çok mühendislik ve plancılık faaliyetlerini kapsadığını ifade eder (Keleş, 1990: 5).

Simmel, Tönnies'in cemaat ve cemiyet kavramlarını "Metropoller ve Akılsal Yaşam" isimli çalışmasında kente uyarlamıştır. Böylece kent yaşantısının, kentte yaşayan herkesin sahip olduğu, ortak bir kişilik yarattığını ifade edilmiştir. Simmel'e göre, kent yaşamının karmaşıklığı, bireyselliğin yaygınlaşması gibi unsurlar ortak algı ve uyum içerisinde birey tarafından içselleştirilmektedir (Bal, 1999: 6).

Diğer taraftan Park ve Burgess geliştirdikleri kent sosyolojisi kuramında, Darwin'in bir kavramı olan "yaşam için mücadele" ile Durkheim'in bir kavramı olan "moral uzlaşma" kavramlarından hareket ederek "beşeri çevre" yaklaşımını geliştirmişlerdir. Bu yaklaşıma göre kendine has bir yaşam formu olan kentsel organizma, kendi çevresini sürekli olarak organizmasının ihtiyaçlarına uygun olarak şekillendirme eğilimi taşır. Dolayısıyla kent, sakinlerinin ihtiyaçları temelinde, sürekli yenilenen bir organizasyon şemasıdır.

Chicago Okulu'nun bir başka temsilcisi olan L. Wirth ise, kentleşme konusunda çevresel etkilerden çok kültürel etkilere yönelerek "Bir Yaşam Yolu Olarak Kentleşme" isimli çalışmasında, heterojen kentlerin sahip olduğu büyük ve yoğun nüfusun insanlar arası ilişkileri azalttığını, coğrafi hareketliliği arttığını vurgulamıştır. Wirth ile birlikte Gans, Williams ve Castells gibi yazarlar da, kent sosyolojisi çalışırken kentin kültürel yönüne ağırlık vermiştir (Bal, 1999: 6; Arlı, 2012). Sorokin ve Zimmermann da kent ve kır yaşam biçimleri arasındaki farklılaşmanın neler olduğundan bahsetmiş, kır-kent sürekliliğinden de söz etmişlerdir.

Sosyal hareketlilik, çatışma, kentler ve kentleşme açısından önemli bir kavramdır (Kamacı, 2004). Sanayi devrimiyle ortaya çıkan ve sanayileşme

sürecinde devam eden “burjuva” ve “proleter” sınıf kavgası, en önemli savaşını uzun çalışma süreleri ve düşük ücret politikası olarak vermiş, ancak bu durum “eski” sosyal hareketler kapsamında Refah Devleti modeli içerisinde çözümlenmiştir (Ersöz, 2005). Kent ve işgücü yaşamındaki katı ve acımasız koşullara rağmen, kırdan kente yaşanan göç, özellikle yığınsal demografik/ yatay sosyal hareketliliklerin görülmesini sağlamıştır.

Sezal, Türkiye’deki kentleşme sürecinin son dönemini iki temel parçaya ayırmaktadır. Buna göre 1970- 1980 arasındaki dönemi “köyleşen şehirler”, 1990’lardan sonraki döneme ise “şehirleşemeyen şehirler” olarak ayırmaktadır. Böylece bu tarihsel süreçte kentleşmenin farklı çehreleri olduğunu ileri sürmekte; birinci dönem kentlerin köyleştiği, ikinci dönem ise batılı anlamda şehirleşemeyen/ örgütlenemeyen şehirler olduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2010).

Kırdan kente gerçekleşen yatay hareketlilik, yoksulluğun tipini ve içeriğini de değiştirmiş, yukarıda belirtildiği üzere kırsal olan kültürel formların kentsel olan yaşam formları içerisine girmesine neden olmuştur. Kentin sahip olduğu imkânlar, yoksulluğun mutlaklık tanımlamasına odaklanırken, yoksulluğun göstergelerine ilişkin tartışma ise, göreceli yoksulluk üzerinden yapılmıştır (Pehlivan, 2010).

Sanayileşme ve buna bağlı kentleşme pratikleriyle birlikte, dünya nüfusu 1800’lerde 990 milyon iken, 1900’lerde 1 milyara, 1960’larda 3,3 milyara, 20. yüzyılın sonunda ise 7 milyara yükselmiştir. Nüfus artışının, yoksullukla ve aynı şekilde kentle olan ilişkisi sürdüğünden, tüketime endekslenmiş bir yoksulluğun kent içinde bulunduğu ve kırsal alan yoksulluğundan nitelik ve nicelik olarak farklılaştığı, kentin sahip olduğu yoksulluk göstergelerinin daha radikal ve bu yoksulluğun türünün yakıcı problemleri olduğu ileri sürülebilir (Altun, 2007: 30- 32; Aydın, 2005: 9- 15).

Gecekondu, kentleşme ve kentleşme sorunsalı kapsamında daha çok kentleşme alanında değerlendirilen bir unsur olmakla birlikte, aslında kentleşmenin ön aşaması ya da kente gelen kişilerin bir bekleme odası, kentleşme havuzu olarak tasavvur edilebilir. Bu anlamda gecekondu, göçün yaşandığı kentteki konut olanaklarının yetersiz olduğu durumlarda, barınma

sorununun enformel olarak çözüldüğü, mekânsal ölçek olarak tanımlanmaktadır (Ergun, 2011: 37).

Keleş, gecekondu olgusunun ortaya çıkmasını, kentsel gelişim hızının, göç hızının altında kalmasına bağlar ve Türkiye'nin kentlerinin yaklaşık %50'sinin de gecekondulardan oluştuğunu belirtmektedir (Keleş, 1990: 327). Gecekonduların işlevselliği, sosyolojik anlamda yeni toplumsal ilişkilerin öğrenildiği ve eski ilişkilerle harmanlanarak kente uygun hale getirildiği yerler olmasından kaynaklanmaktadır. Kente gelen bireyin, kentle doku uyuşmasının sağlandığı bu noktalarda üretilen ilişki türleri ve sosyal ağlar, kentleşme düzeyi ve yoğunluğuna etki etmektedir.

Gecekondu, toplumsal bir olgu olarak, tampon kurum kavramsallaştırılmasıyla daha kolay açıklanabilmektedir (Özer, 2004: 78). Gökçe ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği araştırmada gecekondu, kente gelmiş kişilerin kentle bütünleşmesini sağlaması bakımından ele alınmıştır. Buna göre gecekondulaşma aile/akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinin kullanılması neticesinde oluşarak, sosyal dayanışmanın sağlandığı ve bu dayanışma ağının kentleşme sürecini başlattığı ifade edilmektedir. Böylece gecekonduların kent yaşantısındaki olumsuz etkilerine rağmen kullanıcıları açısından olumlu, işlevsel bir mekânsallaşma olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Gökçe vd., 1993: 257-260).

Gecekondu olgusunun, kentleşme aracı olarak işlevselliğini ifade eden bir başka yaklaşım da marjinal sektör yaklaşımıdır. Marjinal sektör, kente formel yollardan giremeyen göçerlerin, kendilerini enformel ilişkiler yoluyla ayakta tutarak kente dışarıdan eklemlenmesidir (Ergun, 2011: 40). Gecekondu alanlarında oluşan sosyal, ekonomik ve kültürel ağlar, genellikle kent merkezinde görülen sosyal ekonomik ve kültürel ağdan farklıdır ve marjinal sektör yaklaşımında gecekondular, kentin toplumsal yaşamından soyutlanırken, ekonomik yaşantısında marjinalleşerek yer almaktadır. Böylece kent içinde orta ve üst sınıfların yapamayacağı pek çok ekonomik faaliyet (örneğin çöplerden atık toplamak gibi) bu çevreye yerleşmiş kişilerce gerçekleştirilir. Ekonomik marjinalleşmenin siyasi marjinalleşmeyi beraberinde getirmesinden dolayı, marjinalleşme bir *çizgi altı* durumdur. Kente ve ülke yönetimine dair süreçlerin belirlenmesinden, kendi yaşadıkları alanların yönetimine kadar idareye ilişkin tüm alanlarda gecekondular

siyasal olarak marjinalleşebilirler. Kıra ait olan değer, anlam ve sembollerin gecekondulu içinde, dolayısıyla kente eklemelenmeye çalışılan bu süreçte devam ettirilmesi de gecekonduların kültürel anlamda marjinalleşmesi anlamına gelmektedir (Ergun, 2011: 41).

Gecekondular, ilk başlarda yerleşme noktaları bakımından iş olanaklarına yakın, kentin içinde yer almayan, kente çeşitli sokak ya da caddelerle tutulmuş mahalleler olarak ortaya çıkmışlardır. Zaman içinde kentleşmenin yönü ve gelişmesine bağlı olarak kent özdeklerinde kalmışlar ve çirkin, kentsel estetiği bozan ve kentin gelişmesini olumsuz etkileyen kalabalık yapılar olarak nitelendirilmişlerdir (Kocabaş, 2006: 5- 6). Bu yaklaşım karşısında geliştirilen çözüm, gecekonduların yıkılarak, kentin yıkım alanları üzerine yeniden inşa edilmesidir. Kentin fizyolojik büyüme neticesinde, önceden kentin hemen yanı başında bulunan gecekondular, zaman içinde kentin fizyolojik sınırlarının içinde kalmakta, klasik kent ve yoksulluk yaklaşımlarının ortaya koyduğu çöküntü alanlarını oluşturmaktadır. Gecekonduların kentsel dönüşümü ve kentsel yoksullukla ilişkisi, çalışma açısından önemli bir noktayı ortaya çıkarmaktadır. Bu nokta, gecekondulu dönüşüm alanlarından gelen ve yeni yaşam alanlarına yerleşen kişilerin, çalışmanın örneklemiyle komşu mekanlar içinde yaşamalarına, birbirine yakın sosyo- kültürel ve ekonomik özelliklere sahip gruplar olmalarına rağmen, kentsel dönüşümden yararlananlarla yoksul konut yararlanıcılarının ortak mekânlarda birbirlerini dışlamaları durumudur ve bu farklılaşmaya çalışmanın bulgular bölümünde detaylıca yer verilmiştir.

Türkiye’de gecekondular üzerine çok sayıda araştırma yapıldığı söylenebilir. Ancak gecekondulaşmanın halen devam etmesi, toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ve sosyal hareketler gibi nedenlerle gecekondulu araştırmalarının popülerliğini koruduğu da belirtilmelidir. Bu araştırmaların tamamına yakınında gecekondulu, kente göçle gelen insanların kente girişlerinde geçici olarak konakladıkları, kent hakkında bilgi edindikleri, ekonomik olarak güçlendikleri ve sosyo-kültürel açıdan kırdan getirdikleri aktarımları değiştirmeye çalıştıkları bir durak olarak tasvir edilmektedir. Buna karşın Amerika ve İngiltere’de yapılan araştırmalar başta olmak üzere gecekondular, sınıfsal özellikleri açısından değerlendirilmektedir. Bu anlamda Türkiye’deki gecekondularla Amerika’daki

gecekondu benzer özellikler gösterebilir de önemli farklılıkları bulunmaktadır. Amerika'daki "slum"lar yani çöküntü mahalleleri, yoksulluk kültürünün üretildiği ve bu kültürün sonucunda ortaya çıkan bir yerleşim yeridir. Karpat, Türkiye'deki gecekonduların, hızlı ekonomik gelişme ve sanayileşme ile ortaya çıkan konut darlığı sonucu oluşan kulübe şehir (shany town) tipinde olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla Erdem, slum ve kulübe şehir karşılaştırmasını şu şekilde yapmaktadır:

Tablo 2.3. : Slum ve Kulübe Şehir karşılaştırması (Erdem, 2003:43)

Slum	Kulübe Şehir (Shany town)
Gelişmiş toplumların eski mahalleleridir	Gecekondu, yüksek yaşama seviyesine kavuşma umudunun hissedildiği yerlerdir.
ABD (Batı toplumlarında sıklıkla görülür) kültürünün ürünüdür	Üçüncü Dünya ülkelerinin ürünüdür
Şehir hayatına ulaşmada başarısızlığı temsil eder	Şehir hayatıyla bütünleşme çabası vardır. Bu yüzden yoksulluk var, fakat yoksulluk kültürü yoktur

Bu aşamada kullanılan 'slum' kavramı, saha çalışmasında yoksul konutları için gözlemlenen bazı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Yoksul konutlarının, kentsel yoksulluk göstergelerine tümünden sahip olması, çok katlı binalardan oluşması, bireyselleşen- dayanışma ağlarının zayıfladığı mekanlar olması, kent hayatına eklemlenmede yaşanan sorunlar, kendi içine kapanma ve çeşitli suç davranışlarının görülmesi ve hatta bu davranışların 'normal' kabul edilmesi gibi özellikler, incelediğimiz yoksul konutların neo-slumlar olarak tanımlanabileceğine dair ipuçları vermektedir.

Tüfekçioğlu (2003), Karpat'ın gecekonduya ait ifade ettiği özelliklerin, ilerleyen kentleşme düzeyinde sergilenmediğini, gecekonduların bununla birlikte yeni bir kentsel kümelenme şeklinde varoşlara dönüştüğünü söylemektedir. Örneğin, ilk yapıldığında derme çatma kulübe niteliğinde olan gecekondu, zaman içerisinde çok katlı müstakil binalara dönüşmekte ve zamanında "başını sokacak yer" arayan göçerlerin, kentleşmesi ve kentsel kaynaklardan gelir elde etmesi ölçüsünde kente yeni gelenleri çok katlı müstakil binalarına kiracı olarak aldığı ve ücret karşılığında bu kişilere barınma imkânı sağlayan kişilere dönüştüğünü belirtilmektedir.

Tüfekçioğlu (2003), gecekonduların varoşlara dönüşmesindeki birinci etkenin kentsel mekânın yoğun yerleşime açılması ve mevcut konutların dikey olarak yükselmesi olduğunu söylemektedir. Siyasi iktidarların, hemen her dönemde, çeşitli aflarla gecekonduılara ait kaçak yapılaşmaları kente dahil etmesi hem yeni kaçak konut alanları açılmasını teşvik ettiği hem de mevcut kaçak ve plansız yapılaşmaların dikey olarak yükselmesini sağladığı belirtilmektedir. Gecekonduların varoşlaşmasındaki ikinci etkense, kente önceden gelen kişilerin, kentin işgücü pazarlarında söz sahibi olması ve bu pazarda kendine yer edinmesidir. Kente daha önce gelen bu nüfus yatay ve dikey sosyal hareketlerle de kente entegre olmaktadır. Gecekonduların varoşlaşmalarındaki üçüncü etken gecekondu örgütlenmesindeki klasik dayanışma ağlarının kente entegrasyonla birlikte zamanla gözlemlenemiyor olmasıdır. Varoşlarda yaşayanlar arasında artık rasyonel bir alış-veriş ilişkisi bulunmaktadır. Ancak Tüfekçioğlu'na göre gerek gecekondu gerekse varoşlar köy ile ilişkilerini halen devam ettirmektedir (Tüfekçioğlu, 2003).

Konut sorunu, kentin en önemli sorunlarından biri olarak kabul edilmekte ve bu sorunun çözümünde çok boyutlu bir inceleme yapılması gerekmektedir. Çakır (2006: 11- 12), konut inşaatlarına ilişkin olarak dikkate alınması gereken hususları şöyle belirtmektedir:

- Konutun sadece bir barınak değil aynı zamanda sosyalleşme alanı olması, inşa edilecek konutlarda yaşayacak ailelerin kültürel değerlerinin de dikkate alınması gerektiği anlamına gelmektedir. Konutun inşa edildiği yer ve konut mimarisi, konuta sahip olan kişilerin ekonomik göstergelerini açıkça ortaya koymakta ve sınıf/statü aidiyetlerinin doğal gözlem düzeyinde elde edilmesine imkân vermektedir. Ayrıca konut, mimari ve mühendislik kullanımı bakımından teknolojik bir uygulama alanıdır. Böylece konutun nerede ve nasıl yapıldığı konuta tutunmayı belirler. Bir başka ifadeyle konut, inşa edildiği andan itibaren kullanıcısının sahip olduğu maddi ve manevi değerleri açıktan gösteren mekândır. Bu bağlamda konutun kültürel özellikleri konut inşasında oldukça önemlidir.
- Konutun kente bağlanması ve özellikle toplu yaşam alanlarını oluşturması itibarıyla bu alanlarda hukuksal ve idari bir düzeninin bulunması gerekmektedir. Konut inşaatında doğması muhtemel hukuki ve yönetsel

problemlerin de konut inşaat kararı verilmesi öncesinden öngörülmesi gerekmektedir.

- Konut inşa edildiği andan itibaren gerek yerel idarenin gerekse merkezi idarenin hizmet sunduğu bir mekan haline gelmektedir. Sunulan hizmetlere erişim açısından konut başına ortaya çıkan bir yaşam maliyetinin olması ve bunların karşılanmaması durumunda yaptırımlara maruz kalınması sebebiyle konutlar, modern anlamda, müşteri-hizmet sağlayıcı ilişkisinin sürdürüldüğü ve bu ilişki üzerinden kent siyasetinin geliştirildiği bir toplumsal alan olarak kabul edilmelidir. Ayrıca konut inşaatlarından önce hizmet sunma şekli, sunulan hizmetin kalitesi ve süresi de planlanmalıdır.
- Konut, kentleşme açısından, sahip olduğu donatılara göre değer kazanmaktadır. Konutlara ilişkin talepler de bu donatılara bağlı olarak belirlenmektedir. Konutların çevresinde başka konutların olması, okullar, sağlık kuruluşları, açık hava sahaları ve oyun alanları, alış-veriş merkezleri, ibadethaneler, toplantı yerleri, çok amaçlı tesisler, ulaşım olanakları konutların kullanım ve değişim değerini arttıran donatılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla konut imalatında yukarıda bahsedilen hususlara dikkat etmek konutlarda yaşayanların sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantılarının devamlılığının sağlıklı bir şekilde sonraki kuşaklara aktarılması ve kentin de sağlıklı bir organizasyona sahip olması açısından önem taşımaktadır.

2.3.2 Kentsel Yoksulluk

Kent, tarihin her döneminde sınıfsal göstergelerin açıktan gözlemlenmesine fırsat verecek bir yaşam alanı olmuştur. Platon bu konuda, kenti oluşturan iki temel unsurdan şöyle bahsetmektedir: “herhangi bir şehir, küçük de olabilir, aslında iki parçaya bölünmüştür. Biri yoksulların şehridir; diğeri zenginlerin. Bunlar birbiriyle savaş içindedir ve dahası bölünmüş pek çok küçük parça daha vardır ve bunların tümüne tek bir devlet gibi muamele edilir” (Hamnett, 2001). Dolayısıyla, ister antik uygarlıklarda olsun, ister modern medeniyetlerde kent, temel olarak tüm tarihsel aşamalarda içerisinde en az iki farklı sınıf ve statü durumunu: zenginleri ve yoksulları barındırır. Kentler, tarihsel seyirlerinde askeri kentler, kültürel kentler ve

siyasal kentler olarak çeşitlenmiş ve gelişmişlerdir. Bu ayırmadan da görüleceği üzere kent, merkez konumunda bulunan kişi ve gruplara göre tasniflenmektedir. Günlük hayatta görülen ve toplumsal tabakalaşmada Dahrendof'un sınıflar açısından geliştirdiği buyuranlar ve buyruk alanlar yaklaşımı, kentsel alanda da kendini aynen göstermektedir.

Birinci sanayi devrimi İngiltere'de başlamış, 1870 ve 1913 yılları arasında devam eden çelik üretimine dayalı fabrikalaşma süreciyle gelişmiş ve sürekli göç alan, ilk kent formlarını ortaya çıkartmıştır. İkinci sanayi devrimi ise içten yanmalı motorlar, elektrik kullanımı, haberleşme aygıtlarının yaygınlaşması nedeniyle işgücü ihtiyaçlarının niteliklerini değiştirmiş, ikinci sanayi devriminde de artan işgücü ihtiyacının giderilmesi için de kentler çok yoğun nüfus hareketlerine sahip olmuşlardır. Netice olarak modern kent, bu iki sanayi devrimi tarafından oluşmuş, kurumsal ve kentsel örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. (Arlı, 2012). Ancak gerek birinci gerekse ikinci sanayi devrimlerinde organizasyon şemalarında dolayısıyla sınıfsal ara katmalarda yeni konumlar ortaya çıksa da yoksulluk çalışan kesimler için değişmeden devam etmiştir.

Kentlere olan yoğun ilgi, kentin sahip olduğu barınma olanaklarıyla karşılanamayınca, ortaya yeni yerleşkeler çıkmıştır. Ortaya çıkan yeni yerleşkelerde yaşayan kişilerin ortak özellikleri ise yoksul olmalarıdır. Batıda 'squatter' ya da 'slum'lar olarak ortaya çıkan bu yeni yerleşkeler, Brezilya'da Favela, Peru'da Barriadas, Arjantin'de Villas Miseria, Kolombiya'da Ciudades Asilas, Meksika'da Colonia Proletarias, Peru'da Carralones Peublos Jovenes, Panama'da Barriadas Brujas, Şili'de Poblaciones Callampas, Uruguay'da Cantegrilles, Venezuela'da Rancherosor Conqueros, Irak'da Sarija, Fas'da Berraka ve Noula, Cezayir'de Bidonville, Tunus'da ise Goubivilles gibi isimlerle adlandırılmıştır (Karpas, 2003: 34-39).

Yeni yerleşkelerdeki ortak özelliklerin başında gelen yoksulluk, beraberinde işsizlik, kentsel hizmetlere erişememe, konutların mimari yetersizlikleri, imarlarının yasallık problemleri, suç, şiddet, sosyal dışlanma gibi pek çok ortak sorunu da ardı

sıra getirmektedir. Özbay (2009: 22), ABD’de getto⁵ ve sınıf altı tartışmalarının, Avrupa’da banliyöleşme ve dışlanma başlığı altında, Latin Amerika’da ise daha çok marjinalleşme kavramı altında tartışıldığını ancak ortak noktanın sosyal dışlanma ve dışlanmaya bağlı hususlar olduğunu belirtmektedir.

Yoksulluk, en genel anlamda bir ihtiyacın karşılanamamasıdır ve bu durum kişiden kişiye, toplumdan topluma, coğrafyadan coğrafyaya farklılık göstermektedir. Ancak yine de yoksulluğu, yukarıdaki bölümde ele alındığı şekilde, gelir ve harcama ekseninde tespit edip, yoksulluğun sınıfsal konumunun gösterilmesi, kimin yoksul olduğunun bulunması, yoksulluk analizlerinin ve buna bağlı üretilen politikaların etkilerinin sağlıklı olmasının kontrolü bakımından oldukça önem taşımaktadır.

Kent yoksulluğu denildiğinde, öncelikle yakın ya da uzak bir zamanda kırdan kente göçle gelmiş ve işsizlikleri nedeniyle herhangi bir geliri bulunmayan kişiler kastedilmektedir (Aytaç ve Akdemir, 2003):

“Yeni kentliler, göç, kentleşme, kentlileşme, küreselleşme, liberal ekonomi politikaları, sosyal devletten geri çekilmeler, tüketimcilik, gösterişçi kültür, suç, mafya, çete vb. sosyal ilişki ve etkileşim hinterlandı üzerinde, yeni oluşmakta olan tipik bir kültürlenme ve kimliklenme sürecinin muhatabıdır. Ayakta kalmak, direnmek, tutunmak vb. varoluşsal kaygılar, bir şekilde değer aşınması süreci yaşayan yeni kentlileri, kuraldışı yaşamlara ve çevrelere itmektedir. Göçle gelenler, kentin yarışmacı, koşuşturmacı, yıkıcı çarkı içerisinde çoğu zaman yiten hayatların, kaybolan umutların ve dramatik öykülerin figürleri haline gelmektedirler”

Kentsel yoksulluk alanındaki çalışmalar, bu yoksulluğun açıklanmasında, kente gelen göç üzerinden bir tartışma başlatarak, kente gelen ancak işgücü piyasalarına eklemlenemeyen kişilerin yaşadıkları duruma ilişkin bu yaklaşımını çerçevelendirmişlerdir. Ancak, kentsel yoksulluk denildiğinde, bu yoksulluk türünü ortaya çıkaran başat etkenin göç olduğunun ifadesi kabul edilse de kentlerde hali hazırda çok önceden oturan kişilerin de yoksul olması kent yoksulluğunun farklı

⁵ Getto, ırksal, dinsel, ailesel ya da kültürel bir aidiyet temelinde bir araya getirilmiş insanlardan oluşur. Amerika’da siyah ırkın ya da Fransa’da Cezayirli bir araya gelerek içlerine görece kapalı yaşam alanları oluşturmaları, gettolaşmaya örnek olarak verilebilirken, ülkemizde gettoya işaret edecek kültürel, ırksal, dinsel aidiyetlere dayalı özel yerleşim birimlerinin olduğu söylenemez. Bu anlamda, yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan bir yerleşimden bahsetmenin yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda TDK’nın güncel sözlüğüne de bakılabilir.

dinamiklerinin de olduğu sonucunu doğurmaktadır. Pek çok kentin göç vermesine karşın, yoksul sayılarında halen artış görülmesi, kent yoksulluğunu oluşturan başka nedenlerin de olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla gelir azlığı/ yokluğunun istihdamla ilişkisi kent yoksulluğunun bir başka yönünü göstermektedir.

Kentsel yoksulluğun işlendiğı birçok çalışmada, genel anlamda sınıf altı kavramı kullanılmaktadır. İçerisinde hem Weberian anlamda statü kavramı barındıran, hem de Marxist anlamda artık nispi nüfus tabakasına ait aidiyetleri gösteren sınıf altı kavramı, önceki bölümlerde belirtildiğı üzere, üretim ve pazar ilişkileri dışında kalmış, alt kültür özellikleri taşıyan kişilerin mensup olduğı kategoridir.

Bununla birlikte Marx, kentte görülen yoksulluğun, kentin kendisi ile açıklanamayacağını, bu yoksulluğun kapitalist üretim süreçleri ve ilişkileri nedeniyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Kent yoksulluğunun, toplumun bir bütün olarak dönüşmesi sonucunda yok olacağını savunan Marx ve ardılları, kent içinde yaşanan burjuva ve proletarya arasındaki çatışmayı da yine bağlı bulundukları teori çerçevesinde yorumlar ve “beklenen son”a doğru süreci hızlandırdığı için kent yoksulluğunu işlevsel bulurlar (Keleş, 1990: 73- 74).

Myrdal, sınıf altı kavramını ilk kullanan kişidir ve bu kavramı ekonomik büyümeye rağmen varlığını ısrarla koruyan ve değişmeyen bir durum olarak; işsizlikten, ayrımcılıktan muzdarip bir kesimi tanımlamak için kullanmıştır. Mevcut sınıfların dışında yeni bir zihinsel kategorileştirmede bulunarak, üretim ve pazar ilişkileri dışında kalan yeni bir sınıfın olduğunu belirtmektedir (Myrdal, 1963: 10).

Gans, kentsel yoksulluğa ilişkin görüşlerini aktarırken, kent yoksulluğuna üretim süreci açısından yaklaşmış ve kişilerin işgücü piyasalarına katılımlarını incelemiştir. Buna göre kent yoksulları, özellikle ücretli olarak tam zamanlı işlerden, yarı zamanlı ve esnek çalışma biçimlerine doğru giderek artan biçimde farklı şekillerde istihdam süreçlerine dahil olmaktadır. Gans, enformal sektörün ve kayıt dışı ekonominin, kent üzerinde, özellikle kent yoksulları üzerinde, illegal ve legal görünümünün olduğunu söylemektedir. Öte yandan, yoğun ve yükselen bir işsizliğin olduğu, çok sayıda genç insanın çalışmadığı, çok sayıda orta yaşlı

insanın da işini kaybettiği böylece, kentsel yoksulluğun yayıldığını ve kent yoksullarının büyük bir bölümünün de bir daha tam zamanlı bir iş bulma şansının olmadığını söylemektedir (Gans, 1996).

Aytaç ve Akdemir (2003), kent yoksullarını oluşturan alt sınıfın kimlerden meydana geldiği sorusuna çalışmayanlar, evlilik dışı çocuğu olanlar, devlet yardımıyla geçinenler, evsizler, dilenciler, alkol ve madde bağımlıları, suçlular yanıtını vermektedir. Ayrıca *sosyal konutlarda yaşayanlar*, kaçak göçmenler, çete üyeleri de sınıf altına dahil edilerek, kent yoksulları kapsamına alınmaktadırlar.

Kent yoksullarının sahip oldukları statüler, kendileri dışında kalan kişilerin sahip oldukları statülerden daha düşüktür. Yoksulluğun bu yeni türü içinde yaşayan kişilerin dükkanlardan, bankalardan, diğer ticari işlerden, ibadethanelerden ve tüm kamu hizmetlerinden diğer insanlara nazaran daha çok mahrum oldukları ifade edilmektedir (Gans, 1996). Bu nedenle sınıf altı mensupları aynı zamanda yeni yoksullar olarak adlandırılan kesimdir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 70).

Yeni yoksulluk ortaya yeni bir yoksul tipolojisi çıkarmıştır ve yeni yoksulların eski yoksullarla arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Buğra ve Keyder (2003: 23) “yeni yoksulluk olgusunun, toplumsal bütünleşme ihtimalini büyük çapta ortadan kaldıran koşulların ürünü...” olduğunu söyler. Dolayısıyla eski yoksullar toplumla bütünleşebilirken, yeni yoksulların böyle imkanı/ problemi/ amacı neredeyse bulunmamaktadır. Öte yandan yeni yoksullar ve yeni yoksulluk yönetimi değişen dünyada, küresel süreçlerden de etkilenmektedir (Karakaş, 2010).

Yeni yoksulluk ile eski yoksulluğu birbiriyle karşılaştıran Erdem (2003: 59-60), eski yoksulluğun kıtlık ve temel ihtiyaç maddeleri yoksulluğu olduğu, buna karşın yeni yoksulluğun her şey varken yaşanan “risk yoksulluğu” olduğunu belirtmektedir. Ayrıca eski yoksulluğun, ekonomik durumlarla ilişkili olduğunu; yeni yoksulluğun sadece gelir yoksunluğuna bağlı tüketememeyi değil, sosyal çevre ve toplumdan dışlanmayı da içerdiğini söylemektedir. Eski yoksulların çalışmak ve iş aramak gibi bir amaçları varken; yeni yoksulların iş bulma, gelir elde etme gibi bir problemlerinin bulunmadığını belirten Erdem, eski yoksulların, geleceğe ilişkin

ümitler beslediği; yeni yoksulların ise, 'kurtuluşlarına' dair ümitlerinin olmadığını; eski yoksullukta aile fertlerinden birinin iş bulması durumunda yoksulluğun ortadan kalktığı, ancak yeni yoksullukta aile fertlerinin tümünün iş bulsalar bile yoksulluktan kurtulamadıkları, yoksulluktan kurtulmak için gelir dışındaki sosyal, mekânsal ve kültürel davranış ve yaşantı formların da değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Kentlerde yaşayan yoksullar, sadece mekânsal bir ayrışmaya tabi tutulmamaktadır. Bununla birlikte etnik, dini, cemaat, gelir, gider, sınıf ve statü gibi çeşitli ayrışma süreçleri de kent yoksulları arasında yaşanmaktadır. Dini cemaatlere yakınlık, hemşerilik ilişkileri gibi birçok husus kentin mikro yaşantı alanlarını oluşturur ve kent yoksulları bu yaşantıların içerisinde kendilerine yer edinmektedir (Kurtuluş, 2003).

Kentsel yoksulluk, sınıf ilişkileri kadar beşer altı ve beşer üstü olarak tanımlanan, genetik ve inançsal faktörlerle de bezenmiştir. ABD'de görülen siyahlar ve hispanik göçmenler, Fransa'daki Cezayirli Müslümanlar gibi pek çok grup farklı coğrafyalarda kent yoksullarının temel unsurunu oluşturmaktadır (Aytaç ve Akdemir, 2003; Chow and Coulton, 1998).

Weber'in "social clause" yani toplumsal duvarlar kavramı, toplumsal grupların, kaynak ve fırsatlara erişimi konusunda, eşitsizlik içinde olduğuna işaret etmektedir. Az sayıda seçilmiş insan, diğerlerinin kaynak ve fırsatlara erişimini engelleyen duvarlarını örmektedir. Kent, bu anlamda toplumsal duvarların açık ve çoğunlukla net olarak görülebildiği yerdir (Alver, 2007: 45- 55). Böylece kentsel yoksulluk içinde bulunanların temel problemi, bazılarının ördüğü duvarlar neticesinde bu kaynaklara ve fırsatlara ulaşamamaktır.

Işık ve Pınarcıoğlu'na göre (2001: 42), kentlerde yoksul ve zenginlerin yaşadıkları mekânlar birbirlerinden; birbirlerini görmeyecekleri, temas etmeyecekleri şekilde ayrılmıştır. Ancak, bu görüşün tam da böyle olmadığı söylemek yanlış olmayacaktır. Kent yoksulları korunaklı sitelerin içerisine istedikleri gibi giremeseler de, özellikle hurda, kâğıt vb. çöp materyallerin toplanması amacıyla, zenginlerin yaşadıkları semtlere ulaşmakta ve bir şekilde buranın sakinleriyle temas sağlamaktadır. Ayrıca formel ya da enformel olarak

işgücünün bir parçası olan düşük gelirli, alt sınıf üyesi kişiler, bahsedilen “Steril Hayatlar”a, bu hayatın sahiplerine hizmet ederek de iletişim/ etkileşim halinde olmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, insan davranışı, bir mekân içinde gerçekleşir ve insan, bu mekânın sınır ya da avantajlarına/ dezavantajlarına göre hareket eder. Mekânlar, insanın statüsüne ilişkin göndermeler yapar. Alver, mekânın insan kimliğinin oluşumunda önemli etkisi üzerinde dururken “Steril Hayatlar” adını verdiği çalışmasında, üst sınıfların yerleşim alanlarını incelemektedir (Alver, 2007: 12). Bu anlamda Steril olmayan hayatların yaşam sürdüğü yerler, kent yoksullarının yaşadıkları mekânlar olarak tanımlanabilir. Akcan’a göre mekân, kimlik, politika, farklılık, ötekilik, sosyal adalet, sınıf ilişkileri, kültürel çeşitlilik gibi pek çok kavramı da barındırmaktadır (Akcan, 1994).

Mekân, üzerinde yaşayanları değiştirdiği kadar, yaşayanlar da o mekânın değişmesinde etkilidir. Bu diyalektik süreç, politika ve ideoloji düzlemi içinde oluşur ve toplumsal yaşamda bulunan soyut iktidar ilişkilerini, güce sahip olmanın görüntüsünü, mekanın içinde barındırmaktadır (Alver, 2007: 20).

Güç gösterilerinin yapıldığı mekânlar olan kentler, yoksullar ve yoksul olmayanlar arasındaki sahiplik durumlarına gösterir. Simmel, bu güç gösterilerinin etkisini mekânın sınırlandırılmış etkinliklerine, kendisine has toplumsal iletişimlerin olmasına, görme duyusuna bağlı olan yakınlık ve uzaklık ilişkisinin kurulmasına, kentte yaşayanların sosyal konumlarının değişebilmesine ve yabancılarla etkileşim içine girilmesine bağlamaktadır (Alver, 2007: 30).

Tönnies, geleneksel toplum ve modern toplum ayrımını, mekânlar üzerinden yapar. Sennet, cemaat-cemiyet ayrımını, mekânsal olarak açıklar ve mekânlardaki zıtlıkları vurgular. Sennet insanla birlikte “haritada olan bir yerin ahlaksal olan bir yere” dönüştüğünü söyler. Bu ‘urbsun’un ‘civitas’a dönüşmesidir (Alver, 2007: 31).

Lefebvre, mekânı fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak ayrıştırarak tanımlamaktadır (Lefebvre, 1991: 2- 50). Harvey, toplumu değiştirmek isteyen herhangi bir proje, mekânsal ve zamansal anlayıştan yoksun olarak, toplumun

dönüşümünü kavrayamaz demektedir. Foucault mekânı, güç ve iktidar bağlamında ele alır. Mekân, gücün ve iktidarın kurumsallaştığı ve inşa edildiği yerdir. Hapishaneler, tımarhaneler ayrılmış tüm yapılar bu gruba girer. Boudrillard “simülasyon kuramı”nda mekânların gerçeklikten yoksun olduğunu ve sanal olarak üretildiğini söyler. Buna örnek olarak da hipermarketleri, oyun alanlarını gösterir. Dolayısıyla mekân, ‘sosyal’in oluştuğu yerdir (Alver, 2007: 31- 32).

Bourdieu’nun, toplumsal sınıf tanımlamasıyla toplumsal mekan tanımlaması arasında paralellik bulunmaktadır ve bu ilişki, bireyin toplumsal pozisyonuyla yaşadığı mekansal uzamdaki yerle örtüşmektedir (Erkul, 2010: 33). Bir başka ifadeyle kişi sahip olduğu sermayeler üzerinden (sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeler) toplumda bir yer edinir ve bu sermayeler aracılığıyla kendine bir coğrafi bir alan açar. Bu alan mekândır ve konut bu anlamda hem sosyal hem de coğrafi bir yatırımdır. Dolayısıyla konut barınak özelliği kadar aynı zamanda yatırım özelliği de taşımaktadır. Bourdieu konutu biyolojik ve sosyal olarak tasarlanan yeniden üretim projesi olarak görmektedir (Erkul, 2010: 36).

Keleş (1990: 271), Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına kadar, konut sorununa ilişkin çözümlerin, devlet politikaları dahilinde üretilmediğini belirtir. Ancak daha sonraki dönemlerde devletin bizzat kendisinin konut politikası geliştirdiğini de söylemektedir. Bu değişikliğin nedenleri arasında sanayi bölgeleri çevresinde ve kentlerin eski kesimlerinde yoksulluk yuvalarının (slum) doğması, kent nüfusunun hızla artması, dar gelirli ve yoksul kesimlerin yaşadıkları sürecin kronikleşmesi, savaşlar ve doğal yıkım olayları, kaynak sorunlarına bağlı ekonomik nedenler gelmektedir. Devletlerin konut inşasına yönelik yaklaşım/ politika geliştirmelerinin bir başka nedeni ise refah devleti anlayışının yaygınlaşmasıdır. Buradaki temel amaç kent yoksulluğunun azaltılması ve ortadan kaldırılmasıdır.

Ersoy ve Şengül (2003: 5-9), kentsel yoksulluğu oluşturan alt göstergelerin, iş yoksulluğu, tüketim yoksulluğu, hizmet yoksulluğu olduğunu belirtir. Emek pazarına girememe, çalışabilir yaştaki kişilerin işgücü piyasalarında yer bulamaması ya da kısmen/ yarı zamanlı olarak yer alması iş yoksulluğunun göstergeleri arasındadır.

Tüketim yoksulluğu temelde iki grupta toplanabilir: Bunlardan ilki, mutlak yoksulluğa ilişkindir ve doğrudan doğruya gıda yoksulluğunu kapsar. İkincisi ise, görelî yoksulluk kavramı altına giren, tüketim yoksunluğudur. Ersoy ve Şengül'e göre bu sübjektif bir değerlendirme ya da ihtiyaç belirleme sürecine denk gelmektedir. Ayrıca konuta sahip olamama da, başlı başına kente ait olan bir yoksulluk göstergesidir. Bunun yanı sıra, konutta kişi başına düşen oda sayısı, konutun metrekaresi, konutta kullanılan malzeme kalitesi gibi durumlar da kentsel yoksulluğuna dair önemli göstergelerdir.

Belediye ve genel idare hizmetlerinden yararlanıp yararlanamama ise, başka bir yoksulluk göstergesidir. Ayrıca, sadece hizmetlerden yararlanıp yararlanmama değil, alınan hizmetlerin kalitesi ve hizmet alım süresi de kent yoksulluğuna ait diğer göstergelerdir (Es, 2007: 19- 35).

Yoksulluk kültürü kavramsallaştırması, kentsel yaşam alanlarında yoksulluğun, bir kültürel form olarak görüldüğünü ileri süren yoksulluk yaklaşımıdır Şenses bu konuda yoksulluk kültürünün negatif etkisinden şöyle bahsetmektedir (Şenses, 2001: 210):

“... Yoksulların çalışmayı reddederek, sürekli yoksulluk içinde kalmalarını tutum, davranış ve inançlarla ilişkilendiren, yoksulların muhtaç konumlarına tepki olarak, toplumun genelinden farklı davranış ve yaşam biçimleri sergilemelerine yol açan bir yapı olarak yoksulluk kültürü, aynı zamanda bu insanların yoksulluktan çıkabilmelerinin karşısındaki en büyük engeldir.”

Buna göre yoksullar, yoksulluk nedeniyle ve yoksullaşmaya tepki olarak farklı davranış ve yaşam biçimleri sergiler. Lewis, farklı kültürler üzerinde yürüttüğü çalışmalar ekseninde yoksulluk olgusunu geniş toplum kesimlerinden ayırır ve bu kültür formunu bir alt kültür olarak tanımlar (Bilen ve Şan, 2006: 170-171).

Lewis, yoksulluk kültürünün bir toplumda ortaya çıkması için bazı şartların oluşması gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre, bir toplumda devamlı ve yüksek oranlarda işsizliğin olması, ücretlerin düşük olması, aşağı tabakalarda sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin olmaması, toplumun alt sınıflara ait olmanın nedenini kişisel yetersizlikler olarak görmesi, yoksulluk kültürünün oluşmasının ön şartlarıdır (Erdem, 2003: 40). Yoksulluk kültürünün, sınıf altındakilerin sahip olduğu bir alt kültür olarak görülmesi nedeniyle, bu kültürel formdan sadece gelire

bağlı bir iyileşmenin bu alt kültür formundan kurtulmada yeterli olmayacağı da belirtilmelidir. Yoksulluk kültüründen kurtulmak için gelirin yanı sıra sahip olunan alt kültür yaşam standartlarından ve düşünsel etkinliklerinden de kurtulmak gerekmektedir.

Lewis, yoksulluk kültürüne ait davranışları dört başlık altında toplar. Buna göre, yoksulluk kültürü içinde olanlar, siyasal davranışlar sergilemezler ya da diğer kişilere göre, daha az sergilerler. Barınma koşulları, insanca yaşamaya uygun değildir. Kalabalık aileler kurarlar ve bu ailelerde yasal hale gelmemiş birliktelikler yaygın olarak görülür. Bireysel boyutta toplumdan ayrı durma, çaresizlik hisleri, içgüdüsel baskıların davranışlara yansımaları, günlük düşünme, plan yapamama, tevekkül, kader inancının yaygınlığı ve erkek egemenliği yoksulluk kültürü içinde açıkça gözlemlenebilen hususlardır (Erdem, 2003: 42).

Türkdoğan, yoksulluk kültürünü, yoksulların bir toplumda yaşanan genel kültürel özelliklerden sapması olarak görür. Bu sapmalar neticesinde yoksullar, kendilerine özgü yeni kültürel formlar geliştirirler. Hızlı şehirleşme neticesinde kent çevrelerinde meydana gelen “gecekondu adacıkları” ve bu bölgelerde yaşayan insanlar, yoksulluk kültürünün üreticileri ve tüketicileridir (Türkdoğan, 1977: 147).

Yoksulluk kültürünün özelliklerinden biri olduğu ileri sürülen, yoksulların siyasi davranışlarda bulunmaması, pek çok araştırmacının da ilgisini çekmektedir. Buna göre kentlileşme ve siyasal davranışlar arasında ilişki olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. Ancak kentlileşmeyle birlikte yoksul kitlelerin kullandıkları oyun, yönünün değişip değişmediği de çok bilinmemektedir. Siyasal yönelim çalışmaları, yoksulluk alanlarında çoğunlukla hizmet kesimlerini oluşturan marjinal toplulukların sahip olduğu siyasal davranışların tutucu olacağını öngörmektedir. Bu yaklaşımın temelinde kişilerin, köylerindeki kiyasla daha fazla gelire ve “başlarını sokabilecekleri” bir eve sahip olmaları, kent yoksullarının tutuculuklarını arttırırken, yerel ve genel idari hizmetlerinden yararlanmaya başlamaları da konut alanlarında görülebilecek düzeni değiştirici ya da devrimci eğilimlerinin yaygınlaşmasının önüne büyük oranda geçmektedir. Huntington, buna karşıt görüş bildirse de, kentleşmenin başladığı gecekondu çevresinde ve bu bölgelerde yaşayan kent yoksullarında, refahın görece artışının, kendilerinin kente sonradan gidecekler için

referans gösterilmesi vb. özellikler, ilk göç dalgasını gerçekleştiren göçerlerin sisteme bağlı kalma davranışını anlaşılır kılmaktadır (Keleş, 1990: 16-17).

Kente gelen yoksulların, ikinci ya da üçüncü kuşaklarının, gelen birinci kuşaktan daha farklı bir siyasal yönelimde bulunacağı düşünülebilir. İkinci kuşağın, sürekli artan bir refah eğilimine sahip olmaması, kentin asli unsuru olan “kentsoylular” tarafından maruz kaldığı negatif etiketlenme, eski ve yeni kültürel davranışlar arasında kentle bütünleşme sorunları neticesinde, kente ve kent toplumuna karşı siyasal olarak farklı bir duruşla keskinleşebilir. Böylece yoksulluk kültürü içinde bile olsa marjinalleşme görülebilir. Keleş’e göre Marx ve Durkheim ifade edilen bu görüşü desteklemektedir. Göreceli olan ya da hissedilen yoksulluk, yabancılaşmanın ve protesto niteliğindeki davranışların güçlenebileceğine ilişkin işaretler vermektedir (Keleş, 1990: 17- 18). Bu durum, varoşların marjinal siyasal hareketler için neden uygun bir zemin olduğunun da farklı bir ifadesidir.

3. SOSYAL DIŞLANMA

Yoksulluk, yani sahip olmama durumu, özünde sınıf ve statü aidiyetlerinin sonucu/ yansıması/ göstergesi olarak karşımıza çıkmakta ve bunlara sahip olanlarla olmayanlar arasındaki farklar kentsel alanda daha kolay görülmektedir.

Kentin aksine kır yaşantısındaki uzmanlaşmanın sınırlılığı ve işbölümünün gelişmemesi, kırsal yaşantıyı tek boyutlu kılmakta ve ayrıca kırsal alandaki sosyal yaşantı, geleneksel değerler üzerinden inşa edildiğinden bunun sonucu olarak da alt kültür formlarının kırdaki oluşması mümkün olmamaktadır. Öte yandan kırsal yaşantıda üretim süreçlerine etki eden en büyük gücün doğa olması ve insanın doğa karşısında gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetin devamlılığına ilişkin aldığı tedbirlerin sınırlı bir önleyiciliğe sahip olması nedeniyle kırsal alanda yaşayan kişilerin gelirleri arasında derin farklılıklar da bulunmamaktadır. Böylece kır yaşantısının homojen bir mekânda sürdüğü söylenebilir. Tek tipleşmenin (homojenizasyonun) olduğu bölgelerde sosyal dışlanmanın görülme olasılığı ise azdır.

Buna karşın sosyal dışlanma, işbölümü neticesinde birbirinden farklılaşmış kişilerin bir arada olduğu, üretim sürecinin doğanın belirlemesinden uzak, insan, makine ve ekipman üzerinden gelişerek belirlendiği ve buna bağlı olarak ekonomik farklılıkların derinleşmesi kent yaşantısında kolayca gözlemlenebilmektedir. Kırsal yaşantının birbirine benzerliği oranında, kentsel yaşantı içindeki insanlar birbirinden farklılaşır. Bu farklılaşmada kırsal yaşam, Marxçı bir pencereden ifade edilirse, tarihsizdir.

Sosyal dışlanmanın en önemli nedeni ve tüm dışlanma türlerinin hayata geçmesindeki temel etken, kişinin ekonomik faaliyetler dışında kalmasıdır. Böylece kişi, ekonomik problemler nedeniyle anti sosyal davranışlar geliştirmeye başlar.

Münch'e göre sosyal dışlanmanın en önemli nedeni yoksulluktur. Bunun yanında Münch, eşitsiz konut hakkı, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanamamayı da sosyal dışlanmanın göstergeleri olarak belirtir (Münch, 2012: 377).

Ancak Cooten'e göre sosyal dışlanma, sadece emek piyasasında bulunma ya da bulunmamaya bağlı olarak ortaya çıkmamaktadır. Bireyin işgücü piyasalarının dışında kalması, onun sosyal dışlanma sürecinde olduğunu; işinin olması ise sosyal dışlanmaya maruz kalmadığı anlamına gelmez. Bireyin işgücü piyasasına katılmadığı durumda sosyal bütünleşme dayanışma ağları aracılığıyla sağlanırken; alt sınıfların dışlanması sorunu, bu sınıfların hem işgücü pazarlarından dışlanması hem de sosyal hayatın dışında tutulması anlamına gelmektedir (Cooten, 1999: 63).

Yoksulluk ve sosyal dışlanma arasında çoğu kişi tarafından “mutlak eşit” olarak görünen ilişkiyi, Adaman ve Keyder şu şekilde ifade eder:

Tablo 3.1.: Dışlanma ve Dışlanmama (Adaman ve Keyder, 2005: 7)

	Dışlanmış	Dışlanmamış
Yoksul	1	2
Yoksul Değil	3	4

Adaman ve Keyder yukarıdaki tabloda sosyal dışlanmanın sadece yoksulları kapsamadığı, yoksul olmayanların da kendini dışlanmış olarak görebileceklerini öte yandan yoksul olanların kendilerini dışlanmış olarak da görmeyebileceklerini belirtir. Yukarıda verilen tablonun 2 numaralı hücreindeki yoksullar ile 4 numaralı hücreindeki yoksul olmayanlar kendilerini dışlanmamış olarak tanımlamaktadırlar. 1 numaralı hücredeki yoksul ile 3 numaralı hücreye giren yoksul olmayanlar ise, kendilerini dışlanmış olarak tanımlayabilmektedir. Özbay, bu tablonun canlı olduğunu ve hücrelere giren kişilerin aynı anda yatay ve dikey olarak, konular bazında, birden fazla hücreye de girebildiğini belirtmektedir (Özbay, 2009: 42).

Sosyal dışlanma kavramı, son yıllarda ilgi çeken ve yoğun olarak kullanılan bir kavramdır. Bu yaygın kullanım nedeniyle sosyal dışlanma, bazen yoksulluk anlamında da kullanılmaktadır. Oysa yoksulluk ve sosyal dışlanma, hem boyut hem de içerik bakımından birbirinden farklıdır ve birbirlerinin yerine kullanılmaması gereken kavramlardır. Silver'a göre yoksulluk, tek boyutludur ve finansal ya da materyal kısıtlılığına ya da gelir yoksunluğuna işaret eder. Sosyal dışlanma ise, pek çok boyuta sahiptir. Bunlardan bazıları tam yurttaşlık hakkından mahrumiyet, hak edilen ücretlerin alınamaması, gelir elde edememe, eğitim olanaklarından mahrumiyet ya da bu olanaklara erişememe, barınak yoksunluğu (konuta sahip

olamama), sağlık standartlarının altında yaşama ve bu alandaki hizmetlerden toplumun geneli düzeyinde yararlanamama, kişilere verilen desteklere ulaşamama, kamu hizmetlerine erişememe gibi pek çok boyuta sahiptir (Silver, 1994).

Sosyal dışlanma kavramı, en genel anlamda, bireyin/ grubun toplumla kurduğu ilişkinin kalitesizliğine işaret etmektedir (Bhalla ve Lapeyre: 2004:1). Haan sosyal dışlanma kavramını “bireyin sosyal, siyasi ve yurttaşlık haklarından mahrumiyet veya bireyin toplumun genel faaliyetlerine (sosyal, siyasi ve iktisadi) katılamaması olarak tanımlar. Daha açık bir ifadeyle “iş piyasalarından” dışlanma, maddi yoksunluk veya temel sosyal hakları kullanama sosyal dışlanmanın hem türlerini hem de alanlarını oluşturmaktadır (Haan, 1998). Walker ve Walker (1997: 8), sosyal dışlanmayı “kişinin toplumla sosyal bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemden kişinin kısmen veya tamamen dışlanması” olarak tanımlarken (Çakır, 2002), Oppenheim (1998: 11- 12) sosyal dışlanmayı ekonomik, sosyal, politik ve kültürel hayattan dışlanma, toplumun geneline yabancılaşma olarak ifade eder (Gijssbers and Vrooman, 2007: 20).

Sosyal dışlanmanın tersi ya da sosyal dışlanmayı kendiliğinden ortadan kaldıracak bir süreç olarak sosyal içerme politikalarının geliştirilmesi sosyal dışlanmanın önlenmesinde tek başına yeterli değildir (Şahin, 2010: 40). Avrupa Komisyonu’nun raporuna göre, sosyal dışlanmayı ortaya çıkaran/ tetikleyen buna karşılık sosyal içerme üzerinde negatif etkisi olan unsurların başında düşük gelir, niteliksiz işgücü, kötü sağlık koşulları, göç, düşük eğitim seviyesi, okulun terk edilmesi, cinsiyetler arası eşitsizlikler, ayrımcılık ve ırkçılık, yaşlılık, boşanma, madde bağımlılığı, alkolizm ve kötü mekânlarda yaşamak gelmektedir (Shaaban, 2011). Dolayısıyla sosyal dışlanmanın ortadan kalkması için sadece tek bir konuda mücadele sergilemesi yeterli olmamaktadır.

Sosyal dışlanmanın en önemli özelliği, insanların diğer insanlardan izole hale gelmesi ya da normal davranışlar yerine marjinal davranışlar sergilemesidir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan sınıf altı mensuplarının genel özellikleri ise eğitim seviyelerinin ve yaşam standartlarının düşük olmasıdır. Dolayısıyla düşük gelire sahip olanlar, işsizler, tek ebeveynli aileler, eski mahkûmlar, kadınlar ve yaşlılar

sosyal dışlanmaya maruz kalırlar (Levitas vd., 2007). Batı toplumlarında ırksal aidiyetler de sosyal dışlanmayı ortaya çıkartmaktadır.

Dışlanma kurumsal, sosyal, kültürel ve politik alanlarda meydana gelmektedir. Örneğin etnik aidiyetlerinden dolayı bir kişinin oy kullanamaması, kendisi gibi olanlar için yapılan özel bir okulda eğitim görmesinin hukuken zorunlu olması, inancının gereği olan kültürel faaliyetlerini sürdürmesine izin verilmemesi gibi nedenler, sosyal dışlanmanın tüm boyutlarını kapsayan kamusal alandan dışlanmaya örnek olarak verilebilir (Pradhan, 2006).

Silver'a göre, sosyal dışlanmanın üç temel paradigması bulunmaktadır. Bu paradigmlar, dışlanma süreçlerinin ele alınışı, nedenleri ve dışlanmanın sonlanması için geliştirilen çözüm önerileri barındırmaktadır (Silver, 1994):

- a) Dayanışmacı paradigmaya göre sosyal dışlanma, geleneksel olarak Fransa cumhuriyetçiliği, Rousseau'nun yazıları ve Durkheim sosyolojisinin ait olduğu geleneğine bağlı olarak çözümlenir. Bu paradigmaya göre sosyal dışlanmanın nedeni, kolektif değerlerin erozyonu, birey ve toplum arasındaki bağın kopmasıdır. Buna karşın sosyal sorunun çözümünde, bireysel hakların geliştirilmesi, dayanışma yükümlülüklerinin belirlenmesi ve kamu kurumlarının yoksullar lehine hareket etmesi önemli görülmektedir.
- b) Uzmanlaşma paradigması, sosyal dışlanma çözümlemesini Anglo Amerikan liberalizm, neo-liberalizm ve sosyal liberalizmin penceresinden bakarak yapmaktadır. Uzmanlaşma paradigması, sosyal dışlanmanın kaynağını sosyal değişim ve sosyal hareketlerin önündeki engeller olarak görmektedir. Bu sorunun çözümü için haklar, anayasal zorunluluklar ve sınırlı kamu müdahale alanlarının belirlenmesi gerekmektedir.
- c) Tekelci paradigmanın sosyal dışlanma olgusuna yaklaşımındaki teorik çerçevesi Avrupa solu, Max Weber ve Karl Marx'ın analizleridir. Bu paradigmaya göre sosyal dışlanmanın nedeni, farklı hiyerarşilerdeki sınıfların kaynaklara erişememesidir. Bu paradigmanın dışlanmanın ortadan kalkması için getirdiği çözüm önerisi ise, eşit yurttaşlık haklarının yayılımı ve aktif kullanımı ile toplum hayatına katılımın tüm yönleriyle herkes için sağlanmasıdır.

Sosyal dışlanmanın, bu üç farklı paradigma tarafından nasıl ele alındığına ilişkin daha detaylı bir tabloyu Şahin, Silver'dan şöyle aktarır:

Tablo 3.2. : Sosyal Dışlanmanın 3 Paradigması (Şahin, 2010: 38)

Paradigma Adı	Dayanışma	Uzmanlaşma	Tekelleşme
Bütünleşme Kavramı	Grup Dayanışması- kültürel sınırlar	Uzmanlaşma, ayrı sınıflar, birbirine muhtaç olma	Tekelleşme, sosyal kapanma
Bütünleşme Kaynağı	Ahlaki bütünleşme	Mücadele	Vatandaşlık hakları
İdeoloji	Cumhuriyetçilik	Liberalizm	Sosyal Demokrasi
Söylem	Dışlanma	Ayrımcılık, sınıf altı	Yeni (kentsel) yoksulluk, eşitsizlik, alt sınıf
Düşünürler	Rousseau, Durkheim	Locke, Madison ve faydacı entelektüeller	Weber, Marx, Marshall
Uygulayıcılar/Örnek Gösterilenler	De Foucauld, Xiberras, Schnapper, Costa-Lascoux, Douglas, Mead	Stoleru, LenoirShklar, Allpot, Chicago Okulunun çoğulcu entelektüelleri, Murray	Dahrendorf, Room, Townsend, Balibar, silverman, Gobelot, Bourdieu
Yeni Politik-Ekonomik Model	Esnek üretim	Hünerler, çalışma güdüler, ağlar, sosyal sermaye	Emek piyasasının bölünmesi

Bu tabloya göre, her bir paradigmanın kendine has bütünleşme kavramı, kaynağı, ideolojisi, söylemi, düşünürleri, uygulayıcıları ile ekonomik/ politik bir modeli bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın toplumsal bir olgu olduğu ve her toplumun ve her rejimin ortak sorunu olduğu kabul edilmektedir (Halleröd and Larsson, 2008).

Sosyal dışlanmanın görüldüğü alanların başında, ekonomik alan gelir. Bu noktada birey/grup, ekonomik faaliyetlere katılım bakımından bir başarı elde edemez. Ekonomik dışlanmayı kendi içinde üç farklı türe bölmek mümkündür. Bunların ilki mal ve hizmet piyasalarından dışlanmadır. Bu dışlanma, bir anlamda gelir yokluğuna ya da yetersizliğine tekabül eder. Kişilerin gelire bağlı olarak sahip oldukları eğitim, sağlık, konut, enerji, iletişim ve ulaşım gibi konulara erişim engeli, burada sunulan mal ve hizmete erişememe, dışlanma anlamına gelmektedir (Sapancalı, 2005: 125).

Sosyal dışlanmanın, güncel tartışmalarda yakından ilişkili olduğu kavramlardan biri de sosyal sermaye kavramıdır (Daly and Silver, 2008). Bastelaer'e göre bu kavram en genel anlamda "insanlar arasında bağlantı kuran, kurumlar, ilişkiler, tavırlar ve değerlerin ekonomik ve sosyal gelişmeye yaptıkları katkılar" anlamına gelmektedir (Altay, 2007).

Altay'a göre (2007) sosyal sermaye yoksulların refah düzeylerinin artmasında olumlu bir etki yapabilir. Dezavantajlı gruplarla birlikte ekonomik olarak da gelirsiz olanların ya da düşük gelirli olanların sorunlarına çözüm üretmelerinde katkı sunabilir. Sosyal dışlanma karşısında, sosyal içerme pratiğinin bir parçası olarak sosyal sermaye, yoksulluk ve sosyal dışlanma dışında sivil oluşumların ve yönetişimin kalitesini, kişisel refah- sağlık ve yaşam tatminini, ekonomik performansları, eğitim başarısını arttırırken, suç ve sosyal farklılıkları da azaltmaktadır ancak bu etkiler, sivil toplum kuruluşlarının yaygınlığı ve işlerliği ile de doğru orantılıdır (Boon and Farnsworth, 2011).

Türkiye'de sosyal sermayenin ölçülmesine yönelik çalışma sayısı oldukça az olsa da bu alanda yapılan bir çalışmada Türkiye için şu bulgular elde edilmiştir (Altay, 2007):

- 1- Türkiye'de sosyal sermaye düzeyi düşüktür.
- 2- Türkiye'de sosyal sermaye, siyasi ve sivil katılımcılar için fark etmeksizin sorgulamadan itaat istemekte ve karşıt olanlara hoşgörüsüzlük içermektedir.
- 3- Sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşması siyasi hayatın canlanmasıyla doğru ilişkilidir. Bu sosyal sermayenin gelişmesi anlamına gelmektedir.
- 4- Sosyal sermayenin gelişmesi ve güven ilişkisi, demokratik yaklaşımlar geliştikçe ortaya çıkmaktadır.

Sosyal sermaye kavramına bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki sosyal dışlanmanın önüne geçemeyeceği ya da sosyal dışlanmanın azaltılmasında etkili olacak düzeyde olmadığı kolaylıkla görülmektedir.

Bauman (1999: 124- 125), sosyal dışlanmanın aslında iki gruba ilişkin gerçekleştiğini ifade eder. Bunlar "düzen bozanlar" ve "norma uygun

davranmayanlar"dır. Düzen bozanlar, daha çok madde bağımlıları, suçlular gibi bireysel istek ve iradeleriyle hareket edenlerden oluşurken, norma uygun davranamayanlar ise, daha çok kısıtlılıklardan dolayı standart davranışları sergileyemeyenlerden oluşmaktadır. Buna göre norma uymama, bir tercih değil, dışarıdan bir veri olarak bireye kendini dayatan bir durumdur. Bu özel dışlanma türünün göstergesi ise, tüketememektir. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunun bir yönü de, kişilerin standart tüketim davranışını sergileyemiyor olmasıdır ki bu durum yetersizlik, eksiklik ve kusur olarak da yorumlanabilmektedir (Bauman, 1999: 60).

Ekonomik anlamda sosyal dışlanmanın başka bir alt türü ise, istihdam/işgücü piyasalarından dışlanmadır. Kişinin çalışacağı bir iş bulamaması ya da bulunduğu işlerde tutunamaması, sosyal dışlanma sürecinde o kişinin risk grubuna girmesi anlamına gelir. Ancak işgücü piyasalarından dışlanma, sürekli işsizlik yaşayanlar ile çalışmasına rağmen işsizlik riskiyle karşı karşıya kalanlar için farklılığı olan iki ayrı süreçtir. Bu nedenle, sürekli işsizlik yaşayanların dışlanmasında işsizlik, bireysel bir yetersizlik/isteksizlik ve alışılmışlık hali olarak görülürken; çalışan, ancak işten çıkarılan kişilerin geçici durumları sistemden kaynaklanan eksiklikler olarak değerlendirilmelidir (Osmani, 2003: 4). Bu dışlanmanın yapısal ve bireysel temellerine ilişkin bir göndermedir.

Sosyal dışlanmanın kültürel boyutu, sahip olunan ırksal, etnik, inançsal özelliklerin gereklerinin yerine getirilememesi ya da bu aidiyetlerin devamlılığının sağlanmasıdır ve bu durum, sahip olunan kültürün sonraki kuşaklara aktarılamıyor olması anlamına gelmektedir. Toplumun genelinden farklı olmak, onlar gibi giyinmemek, konuşmamak, çoğu zaman bir alt kültür olarak yorumlandığından, bu alandaki sosyal dışlanma oldukça sık görülmektedir (Silver and Miller, 2003; Şahin, 2010: 76).

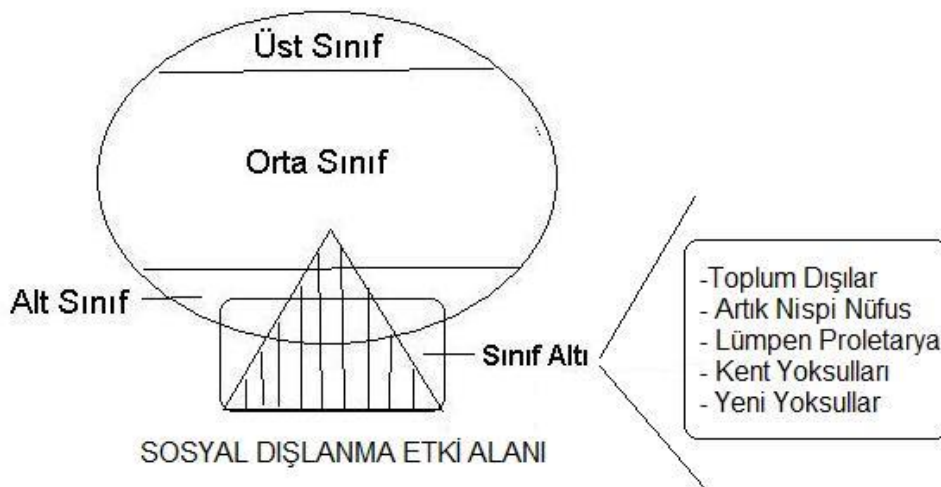
Sosyal dışlanmanın bir başka boyutu ise, siyasal (politik) dışlanmadır. Bu dışlanma türü, toplumsal hak ve hukuksal düzenlemelere dahil olamama (Adaman ve Keyder, 2007) ve sosyal güvenlik kapsamında bulunmama, kanun önünde eşitlik, fırsat eşitliği, sendikal hak ve ifade özgürlüğü gibi pek çok konuyu kapsamaktadır (Sapancalı, 2005: 195). Şahin (2010: 77), diğer dışlanma türlerinde

olduğu gibi siyasal dışlanma türünde de, dışlananlar arasında, dışlananların kendi içinde ciddiye alınması gereken bir hiyerarşi bulunduğunu belirtmektedir. Örneğin kadınlar, sosyal dışlanmışlar arasında, erkeklere göre siyasal alanın daha da dışında yer almaktadır.

3.1. Sosyal Dışlanma Etki Alanı

Sosyal dışlanma etki alanı, sınıfsal konumlanma açısından sosyal dışlanmanın toplumsal tabakalar arasında hangi kesimlerde daha yoğun yaşandığının gösterilmesi amacıyla kurgulanmıştır. Sosyal dışlanma da aynı yoksulluk kültürü gibi, sadece gelir yoksulluğuna bağlı değildir ve ekonomik iyileşmeler sonucunda ortadan kalkması beklenmemektedir. Sosyal dışlanmanın sona ermesi, yoksulluk kültüründe olduğu gibi sosyo-kültürel özelliklerin de değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Geniş'e (2007) göre sosyal dışlanma olgusu, aynı zamanda toplumsal sınıfların birbirine yabancılaşmasını sağlamaktadır. Toplumsal eşitsizliğin ve ayrışmanın 'normalleşmesi', yoksulluğun ve yoksulların kent merkezlerinden uzaklaştırılması, üst ve orta sınıflardan uzakta tecrit edilmesi sosyal dışlanmanın sınıfsal boyutuna işaret etmektedir. Bu anlamda Weberyen sınıf yaklaşımıyla hazırladığımız sosyal dışlanma etki alanı gösteriminin, konunun sınıf boyutuyla anlaşılmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 3.1: Sosyal Dışlanma Alanı

Bu şekle göre sosyal dışlanma etki alanı, sosyal dışlanmanın sadece gelire bağlı olmadığını gösterir ve dışlanma bu nedenle orta sınıfın içlerine doğru azalarak uzanmakta ve kaybolmaktadır.

Alt sınıf kavramı, iş gücü piyasalarında halen çalışsa da, gelir azlığı/ yetersizliği içinde olan ve statüye bağlı saygınlığı bulunmayan dolayısıyla statü grupları içinde de yer almayan kişileri kapsamakta ve tabakalaşmayı gösteren şekilde elipsin alt bölümünde yer almaktadır. Şekilde dikdörtgen alanla gösterilen sınıf altı ise, çağdaş yaklaşımlar doğrultusunda işgücü piyasalarına eklemlenmemiş ya da kısmen (yarı zamanlı işlerle) eklemlenmiş olan, sosyo ekonomik bakımdan risk grubu olarak görülen ve yukarıda değinilen sapma davranışına sahip olan kişilerden oluşmaktadır. Marxsist terminoloji ile ifade edilirse lümpen proletaryaya ve nisbi atık nüfusa tekabül eden, kültürel olarak da alt kültür formları oluşturmuş kümelenmeyi göstermektedir.

Sosyal dışlanma etki alanı, sosyal dışlanmanın tüm boyutlarında hakimdir ve sınıf altı gruba giren bazı kişilerin, bu katmandaki durumlarının geçici olması ya da bireysel entegrasyon becerileri gibi nedenlerle sosyal dışlanma alanı içinde bulunmayabilirler. Dolayısıyla bu gösterim dikdörtgenle belirlenmiş parçanın dışında kalan sınıf altı ve alt sınıf mensuplarıdır.

Sosyal dışlanma alanına, alt sınıfın bazı üyeleri de dahil değildir. Bunların büyük çoğunluğu, gelir azlığı temelinde alt sınıf göstergelerine sahiptir, ancak sosyo-kültürel kabul/ davranış ve aidiyetler bakımından, toplumun genelinden bu kişiler ayrılmamaktadır. Sosyal dışlanma alanın belirtildiği şekilde görüleceği üzere, toplumsal tabakalaşmada yukarı katmanlara doğru çıkıldıkça, sosyal dışlanmanın etki alanı giderek daralmaktadır. Ancak yine de orta sınıflar içerisinde çok az bir kesim dışlanma sürecinden nasibini almaktadır.

Sosyal dışlanma etki alanı, Giddens'in sosyal dışlanma tanımına paralellik göstermektedir. Buna yoksul fakat statü sahibi bir kişi, toplumda saygı görmeye devam ederken; zengin ancak sosyo-kültürel göstergeler bakımından sınıf altı kategorisine mensup olan kişi, sosyal dışlanma süreçlerini yaşamaya devam ederek sosyal dışlanma etki alanında bulunur (Giddens, 2008: 348-339).

4. SOSYAL KONUT

Barınma, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de görüleceği üzere, karşılanması zorunlu olan, hayati derecede önemli bir ihtiyaçtır. Organizmanın devamlılığı, yani kişinin bir sonraki güne kalması anlamına gelen fizyolojik aktarım, bir önceki bölümde mutlak yoksulluk içinde verilen "gıda ihtiyacının karşılanması" olarak geniş bir perspektifle tartışılmıştır. Ancak aynı durum, yani fizyolojik devamlılık hususunda barınma ihtiyacının giderilmesi de bizce mutlak yoksulluk göstergelerine dahil edilmelidir. Daha geniş bir perspektifle organizmanın devamlılığı denildiğinde yiyecek, birinci öncelikli olmakla birlikte içinde barınmanın, güvenliğin, sağlık ihtiyaçlarının da olduğu bir çerçevenin mutlak yoksulluğa dâhil edilmesinin yararlı olacağı düşünölmektedir. Çünkü organizma, ancak yiyecek ve barınma imkânı ile güvenli ve sağlıklı bir ortam bulursa bir sonraki güne kendini aktarabilir. Dolayısıyla mutlak yoksulluğun güncellenerek, bu ihtiyaçları da asgari düzeyleri bakımından içine alacak şekilde kurgulanmasını önemli bulduğumuzu belirtmek yerinde olacaktır.

Araştırma nesnemiz olan yoksul sosyal konut yaşıntısının ortaya konulmasında, barınma yoksulluğunun birinci düzeyde bir yoksulluk göstergesi olarak kabul edildiği ve bu çerçevede konutun mimari, çevresel, kentsel ve yönetsel konumlanmaları da bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Sağlıklı barınma/ konut hakkı, hem ulusal hem de uluslararası metinlerde yer almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde şu şekilde yer almaktadır:

"Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşıması için yeterli yaşıama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşıllık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan, başta geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar"

1961 Anayasası, "Devlet yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirler alır" hükmüne yer verirken; 1982 Anayasasında ise, "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler" ifadesi bulunmaktadır. Bu durum sadece konutun

değil, aynı zamanda sağlıklı barınmanın anayasal hak olarak görüldüğü anlamına gelmektedir⁶.

Ancak yukarıda verilen iki anayasanın maddeleri arasında açıkça görülebilecek bir fark bulunmaktadır. 1961 Anayasasında, “yoksul ve dar gelirli” vatandaşların barınma ihtiyaçlarının karşılanması vurgulanırken (Batuman, 2006); 1982 Anayasasında, bu lafız kaldırılmıştır. 1961 ve 1982 Anayasaları arasında gözlemlenebilen bu farkın, ileride dünya genelindeki sosyal konut uygulamalarında da görülen bir değişiklikle dönemsel olarak örtüştüğü söylenebilir. Refah devleti politikaları ve neo-liberal konut politikaları, 1945-1980 ve 1980 sonrasında açıkça farklılaşır. Dolayısıyla 1960’ların refah devleti modelinin, 1980’lerin başından itibaren neo- liberal ekonomik modele dönüşmesiyle birlikte, yoksul ve dar gelirli konut inşa edilmesi de piyasa koşullarına uygun olarak tartışılan bir konu haline gelmiştir (Keleş, 1988; Conway, 2005: 7).

Türkiye’de 1980’ler, sadaka, fitre, zekat gibi geleneksel dayanışma biçimlerinin güncel yoksullukla mücadele etmede yetersiz kaldığı buna karşın “yoksulları ne yapacağız?” sorusuna cevap arandığı yıllardır. 1986 yılında kamuoyunca Fak Fak Fon olarak bilinen Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşmayı Teşvik Fonu bu yeni yoksullukla baş etmek için özel olarak kurulmuştur. Teşkilat sistemi, Osmanlı ve İslam dünyası tarihi boyunca önemli bir yere sahip Vakıf sistemidir (Buğra, 2008). Ancak bu Vakıf sistemi klasik dönemden farklı olarak gelirlerini doğrudan kamudan almakta dolayısıyla Vakıfların yerellikleri gelir elde etmek konusunda değil, sadece gelirlerin harcanmasında yaşanmaktadır. Bununla birlikte Vakıflar çeşitli şekillerde bağış alarak faaliyetlerini sürdürmekte olsalar da ana kaynakları SYDTF’dir. Balaban’a göre Batı, neo liberal söylem ve uygulamalara geçişi sancısız ve kolay atlatmıştır. Ancak Doğu’da yoksulluk boyutlarının derinleşmesi nedeniyle neo- liberal politikalara kolayca geçilememiş ve bu bağlamda Dünya Bankası özellikle geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal uygulamalara destek olmak için önemli fonlar vermiştir (Balaban, 2012).

⁶ Anayasa metinlerinin bir arada okunması için Prof. Dr. Suna Kili ve Prof. Dr. A. Şeref Gözübüyük tarafından hazırlanan “Türk Anayasa Metinleri (Sened- i İttifaktan Günümüze)” isimli Türkiye İş Bankası Yayınlarından 2000 yılında çıkan kitaba bakılabilir.

Türkiye 2000'li yılların son çeyreğinden itibaren, yoksul kesimlerin de konut ihtiyacını karşılamak üzere konut imalatına girişerek, neo- liberal ekonominin genel çizgileri dışına çıkmıştır. Bu anlamda belki de Cumhuriyet tarihinde ilk defa mutlak yoksulluk içinde bulunan kişilere yoksul sosyal konut yapılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye'deki refah dönemi uygulamalarına bakıldığında, rakamsal olarak çok da yüksek olmayan yoksul, kimsesiz, engelli vb. kesimlere yönelik konut edindirme faaliyetleri, özellikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları kullanılarak ülke genelinde, giderek yaygınlaşmıştır. Ayrıca adı geçen kurumun sadece sosyal konut uygulamaları bulunmamakta olup, ihtiyaç sahiplerine arazi mülkiyetini ya da süresiz yer tahsisini sağlamaları şartıyla konut yapım ve konut onarım desteği gibi *karşılıksız* barınma yardımları da sunmaktadır. Ayrıca Türkiye'de yoksul aileler için kira yardımı destekleri de verilmekte olup, yoksullara yapılan barınma yardımı faaliyetlerinin 2000'lerden itibaren neo-liberal ekonomi-politiğin ortaya çıkış kurallarının tam tersine, refah devletinin en radikal döneminde bile görülmeyen şekilde, yoksul kişilere barınma yardımı yapıldığı, olanaklar sağlandığı ifade edilebilir. Bu 'çelişki'nin siyasal kaygı ve davranışlara dayanan çeşitli açıklamaları olsa da, konumuzun sınırları bakımından o tartışmaya değinilmeyecektir.

Tüm dünyada barınma yardımı tiplerinden biri olan sosyal konutun nereye yapılacağı, büyüklüğünün ne olacağı, konut donatılarının neler olacağı, kullanılacak malzemelerin ve bu malzemelerinin kalitesinin ne olacağı, kaç haneyi kapsayacak şekilde düzenleneceği, hangi esaslarda yapılacağı (mülkiyet- kira) kimlere verileceği, hak sahipliği belirleme işleminin nasıl gerçekleştirileceği, öncelikli hak sahipliği durumlarının olup olmadığı, konut alanlarının kim tarafından ve nasıl yönetileceği, kamunun bu yönetim sürecinde hangi destekleri hangi şartlarla vereceği ve bu desteği ne kadar sürdüreceği, konutlardaki sosyal yaşama adapte olamama ve anti sosyal davranışlar gelişmesi durumunda bu durumla nasıl başa çıkılacağı, konut alanlarının başta iş gücü piyasaları olmak üzere kente nasıl bağlanacakları, konut yararlanıcılarının yatay ve dikey sosyal hareketlerinin nasıl olacağı, gelire göre konuttan yararlanma sürelerinin ne kadar olacağı, mülkiyet esasında verilen konutların hak sahiplerinin ölümleri durumunda konutun hukuksal

varlığının ne olacağı, sosyal dışlanma karşısında hangi sosyal içerme programlarının geliştirileceği gibi konular, sosyal konut inşa eden tüm sosyal politika kurgulayıcıları tarafından cevaplanması zorunlu olan sorulardır.

Sosyal içerme (sosyal kaynaşma) kavramı Bernard'a göre yarı kavram niteliğindedir. Bunun nedeni kavramın bir tarafının bilimsel bir içerik taşıırken diğer tarafının ise bir eylemin konusu olmasıdır (Duman ve Alacahan, 2010). Sosyal içerme ekonomik, sosyal, kültürel alanda üretilen programlar dahilinde gerçekleşerek birey ve topluluklar arasındaki eşitsizlikleri önleme çabasıdır. Bu açıdan Türkiye'deki sosyal konut uygulamalarına baktığımızda, yukarıda belirtilen sorular sorulmuş olsa da uygulamanın bu yanıtlar dahilinde şekillenmediği, en azından ülke genelinde uygulama birlikteliği sağlanmadığı görülmektedir.

Peace, önceden yoksul olarak tanımlanan kişilerin artık dışlanmış olarak tanımlanmasının anlaşılır olduğunu söyler. Yoksul nitelendirmesinden dışlanmışa dönülmesi, sosyal dışlanma ifadesinin yoksul kavramına göre daha açık ve kolay şekil alabilmesine bağlanmaktadır. Böylece hükümetler geliştirdikleri programlar temelinde hiçbir zaman tam olarak yoksulluktan kurtaramayacakları kesimi, dışlanmışlıklar üzerinden yakalayacak ve bu ihtiyaçların sosyal içerme politikalarıyla giderilmesi sayesinde kişiler kendilerini yeniden toplumun bir parçası gibi hissedebileceklerdir. Bu çerçevede Avrupa'da özellikle Avrupa Birliği bazında hazırlanan program ve eylem şemaları hala güncelleştirilerek devam ettirilen bir uygulamadır (Peace, 2001).

Barınma, sadece yaşamın sürdürüldüğü kapalı yerler değildir ve insanların gerek kentte gerek kırdaki, yaşamsal, zorunlu bir ihtiyaç olarak sahip oldukları mekânsal birimleri ifade eder. Öte yandan barınılan konut, sosyal, ekonomik ve kültürel bir üretim birimidir. Konutun içini dolduran aile, yeni kuşakların sosyalizasyon süreçleri başta olmak üzere, hem kendilerinin hem de iletişim ve etkileşimle birlikte aile içinden başlayan, yakın çevre (komşular) üzerinden giderek genişleyen ve toplumun tümüne ulaşan bir paylaşım mekânıdır. Bu nedenle konut denildiğinde akla gelen beton, demir, kum vb. malzemeler önce konutu, daha sonra da o konutun içine insanların girmesiyle birlikte 'ev'i oluşturur ve ev, insanlık

tarihi kadar eskidir (Ertan, 1996: 1). Sosyal konut ise, bir evsizlik hali sonucunda ortaya çıkar (Revees, 2005: 13).

Barınmanın 'ev'de gerçekleşmesi, evi, "bireyin yaşam biçimini ve standartlarını belirleyen, kişiye özel ve kamusal mekânlarda şahsına münhasır olma değerleri yükleyen, bir anlamda özne olma rolünün kazanıldığı" bir yer haline getirir (Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi [ANAR], 2013: 17). Dolayısıyla barınma bir hak olarak, sadece barınılan yerin neresi olduğu değil, aynı zamanda bu yerin kim/kimler tarafından kullanıldığına da işaret ettiğinden, sınıfsal bir görünüş arz eder (Leckie, 1992: 4).

4.1. Konuttan Sosyal Konuta: Tarihsel Gelişim

Konut, insanların barınma ihtiyaçlarını giderdikleri mekân olarak; sosyal, ekonomik, kültürel, hukuksal, teknolojik olmak üzere birden fazla özelliğe sahip olan, bu yönüyle de toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde bir araç olarak kullanılan, kentsel çevrenin kültürel bir yapıya dönüşmesinde farklı işlevleri olan bir yerdir (Lebe ve Akbaş, 2014). Dolayısıyla konutun içi, konutun dışının üretilmesinde önemli olduğu kadar; konutun dışı da, konutun içinin üretilmesinde önemlidir (Dich and Wilcox, 1991). Bu karşılıklı belirleme sürecinde konut, gerekli görülen durumlarda bireyi ya da aileyi kentsel çevreden ya da kentten korur. Böylece birey/ aile, aynı zamanda hem toplum içinde hem de toplum dışında yaşama imkânına konutlar aracılığıyla kavuşmuş olur (Tekeli, 1996:2).

Engels (2013: 20- 21), konut sorunun tarihsel bir olgu olduğunu ve tarihin her döneminde ezilen sınıfların konut sorunu ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmiş ve bu sorunun çözümünü de (diğer tüm sorunların çözümünde olduğu gibi) işçi sınıfının gerçekleştireceği devrimde görmüştür. Alt gelir gruplarının (işsizler) kentin mağdurları olduğu ve konut darlığı nedeniyle, bu nüfusun ani bir şekilde kentin bir bölümünde/ bölgesinde yoğunlaştıklarını ifade etmektedir. Bu yoğunlaşma, birkaç ailenin aynı evde kalması, bekâr odalarının yaygınlaşması şeklinde görülür. Engels'e göre, sadece alt sınıf mensubu işsizler değil, aynı zamanda küçük burjuvalar da bu şekilde bir arada yaşamaya mecburdur. Çünkü herkese yetecek kadar sağlıklı konut stoku bulunmaz ve yeterli stok olsa da işsizler bu konutlara

erişebilecek ekonomik güce sahip değildirler. Engels konut sorununun sadece işçi sınıfı ile değil, aynı zamanda küçük burjuvalar gibi toplumun diğer sınıfsal katmanlarıyla da alakalı olduğunu ifade eder ve devrimle gerçekleşecek çözümün, “sınıfsal ittifaklarla” oluşacağını belirtir.

Kentsel coğrafyada, modern bir tarzda barınma ihtiyacının karşılanması, ailelerin bütçeleri üzerine ciddi yükler getirmektedir. Ortalama bir aile, barınma giderlerini karşılamak için aylık gelirin %25 ila 35'ini ayırmak durumundadır (Keleş, 1990: 271). Reeves (2005: 115) konut maliyetleri nedeniyle pek çok kişinin, yüksek bütçeli bu giderlerini süreç içinde ortadan kaldırmak amacıyla risk aldığını ve konut edindiğini, ancak verilen yanlış kararlar ve uygulanamaz ekonomik tedbirler neticesinde, aile bütçelerinin tamamen yıkılarak daha büyük zararlar ortaya çıktığını belirtir. Fakat tüm dünyada her gün daha da yoğunlaşan yönelim, konut satın alımıdır. Böylece kişiler kiracılıktan, konut sahipliğine geçiş yaparak bir anlamda kent içinde yerleşmektedirler.

Keleş, ikinci dünya savaşı sonuna kadar yaşanan konut sıkıntısının, devletler tarafından çözüme kavuşturulması gereken konular arasında yer almadığını, ancak 1945 sonrasında devletin bizzat kendisinin konut politikası geliştirdiğini ifade etmektedir. Böylece devlet, sanayi devriminden bu yana, sanayi bölgeleri çevresinde ve kentlerin merkezinde kalan yoksulluk yuvalarının (slum) yok edilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Kent nüfusunun hızla artması, Refah devleti politikalarının gereği olarak dar gelirli ve yoksul kesimlerin ihtiyaç duydukları sağlıklı barınma durumu, savaşlar ve doğal yıkım olayları, tam zamanlı çalışmayı gerekli kılan ekonomik şartlar, devleti bu alanda sorumluluk almaya zorlamıştır (Keleş, 1990: 271).

Keleş (1990: 272-275), konut inşa etmeden önce iki farklı türde çalışma yapılması gerektiğinden bahseder. Bunlar:

- 1- Konut gereksinimi
- 2- Konut istemi çalışmalarıdır.

Konut gereksiniminin ortaya konulması için, öncelikle kişilerin hangi kriterlerle, nasıl bir konuta (büyüklük, mevki, yer vb.) ihtiyaç duyduğu merkezi bir

çalışmayla tespit edilmelidir. Belirlenen ihtiyaç listesine uygun tip ve büyüklükte konutlar yapılır. İkinci tip çalışma ise, konut isteminin ortaya çıkarılmasıdır. Konut istemi, konut inşa edilmesi planlanan bölgede halkın konut talebinin ölçülmesidir.

Görüleceği üzere konut inşasından önce birinci tip konut inşa politikasında konut inşaatından sorumlu olan kurum/ merkez konutların nasıl olacağı, neye benzeyeceği, hangi ihtiyaçları karşılayacağı konusunda konutlarda oturacaklar adına karar verir. İkinci yol ise, kişilerden konutlara ilişkin isteklerin ve konut talebinin toplanıp derlenmesidir. Her iki yöntemin de inşa edilecek konut sayısına ilişkin net bir sayı vermemesi, konut gereksinimi bulunurken arsa fiyatlarının spekülasyonlarla arttırılması, konut istemin bulunurken ise konut isteyecek kişilerin tümüne ulaşmanın çeşitli maliyetler getiriyor olması ve fiilen de mümkün olmaması gibi nedenlerle konut gereksinimi ve istencinin belirlenmesinin, zor olsa da, en azından belirli düzeylerde yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Konutlara ilişkin taleplerinin oluşması için sadece konutun kendi inşaat maliyet hesabının dikkate alınmaması gerekmektedir. Bir konutun uygun fiyatlı olabilmesi için aynı zamanda konutun yeterlilikleri üzerinden, konuta ilişkin diğer mal ve hizmetlerin maliyetleriyle birlikte hesaplama yapılır ve ayrıca bu maliyetlerin tümünün hane gelirleriyle karşılanabilir olması gerekmektedir. Dolayısıyla konut, psiko-sosyal ve kültürel faktörlerden dolayı ya da doğrudan etkilenir ve bu etkilenme, konut maliyetini arttırabilir ya da düşürebilir. Bu da konut talebinin değişkenlik göstermesi anlamına gelmektedir (Durkaya, 2002: 10- 11).

Keleş (1990: 278), sosyal konut kavramının, kentleşme literatürüne 1950'li yıllarda girdiğini belirtir. Ancak Stone, Birinci Dünya Savaşı öncesinde, yani 20. yüzyılın başlarında Amerika ve İngiltere'de eşzamanlı olarak "hayırseverlik" adı altında sosyal konut uygulamalarının gelişmeye başladığını ifade etmektedir. Ayrıca bu uygulamaların, kooperatifçilik faaliyetleriyle işçi sınıfı için barınak (coops) yapımı olduğunu ve güncel sosyal konut düşüncesinin sahip olduğu vizyonu yansıtmadığını da belirtir (Stone, 2007: 3).

Sosyal konut uygulamaları, gelir azlığı ya da yokluğu çekenlerle, toplumsal sınıf, mekânsal konumlamalar gibi unsurları dikkate alarak kamu kaynakları ya da

destekleriyle sağlıklı yaşanabilir bir barınma olanağı sunmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle sosyal konut uygulamaları, toplumsal düzlemde sosyal politikanın da en önemli konularından birini oluşturur. Keleş'e göre (1990: 278) sosyal konut politikası:

“...Gelir, konut ölçünü ya da toplumsal sınıf gibi öncelikleri olan, ulusal kalkınma planlarının içinde yer alan ve ilgili ülkelerin kent ve bölge planlama politikaları ile bağdaşması gereken kurallar, amaçlar ve önlemler bütünüdür”

Sosyal Konut politikasının üç ana özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sosyal konut uygulamasının kalkınma planının içinde yer almasıdır. İkinci özelliği, kentin ve bölgenin gelişme potansiyeline uygun olarak belirleniyor olmasıdır. Üçüncü boyutu ise, sosyal konut politikasının hedef kitlesinin belirlenmesidir. Gelir düzeyi düşük insanlar, memurlar, işçiler, yaşlılar, emekliler, gecekondü sahipleri vb. kategorilerden hangisine konut yapılacağına belirlenmesi, gerek maliyetlerin düşürülmesi gerekse konutun yaşamsal ihtiyaçlarının oluşturulması bakımından önemlidir.

Sosyal konut politikalarına bakıldığında, arz ve talep üzerinden bir konutlaşmaya gidildiği ve doğrudan ve dolaylı uygulamalarla devletlerin konut ürettiği belirtilmektedir.

Tablo 4.1: Devletin Konut Üretimi (Taşar ve Çevik, 2009)

		Uygulama Araçları	
		Üretici Desteği (Arz)	Tüketici Desteği (Talep)
Uygulama Biçimi	Dolaysız	Kamu üretimi, sübvansiyonlar, girdi destekleri	Konut edindirme/kira yardımları sosyal konut sunumu, gelir destekleri
	Dolaylı	Vergisel teşvikler, kredi destekleri, düzenlemeler	Vergi indirimleri, kredi destekleri, kira kontrolleri

Tablodan da anlaşılacağı üzere, devlet uygulayacağı konut biçimini dolaylı ve dolaysız olarak, arz ve talep temelli olarak seçebilmektedir. Avrupa ülkelerinde konut üretimi daha çok talep odaklı olup dolaylı olarak uygulanır. Türkiye’de ise konut üretim süreci dolaysız olarak, arz odaklı gerçekleşmektedir. İleride daha detaylı görüleceği üzere arz odaklı çalışma nedeniyle yoksullar için üretilen konutların %10'luk kısmı boş kalmaktadır.

Sosyal konutlar ilk olarak, sanayi devriminden sonra kentlere iş bulmak amacıyla akın eden nüfusun yaşayabilmesi için yapılmaya başlanmıştır. Kişiyi, yaptığı iş nedeniyle verilen ve iş süresinin bitiminde alınan konutlar (lojmanlar) da sosyal konut sayılmaktadır ve bu dönem sosyal konutların ilk dönemi olarak kabul edilebilir. Sosyal konutlar, tarihsel süreç içinde, nispi artık nüfusun giderek artması ve kent yoksullarının büyük kitlelere dönüşmesi neticesinde değişerek, sadece işgücü piyasalarına bağlananların değil, iş gücü piyasalarına eklemelenememiş kişilerin de yararlandığı bir uygulama haline dönüşmüştür.

İngiltere özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra "sefalet mahallelerinin temizlenmesi" olarak formüle ettiği ve herkesin sağlıklı barınma imkânına kavuşması olarak özetlenebilecek bir sosyal konut politikası izlemiştir. Bu politikanın çıktıları olarak da İngiltere'de 1948-1952 yıllarında inşa edilen konutların %90'ı; 1953-1959 arasındakilerin %50'si; 1960 sonrasında inşa edilen konutların %20'si yoksul ve gelir düzeyi düşük vatandaşlar için yaptırılan sosyal konutlardır (Örücü, 1972: 54).

Fransa ve Almanya'da, 1992 yılına kadar üretilen konutların %50'si, Danimarka'daki konutların %66'sı, İtalya'da ise devlet tarafından inşa ettirilen konutların tamamı sosyal konuttur ve bu konutların hak sahiplerini bulması sırasında gelir yokluğu ya da yetersizliği ile barınma ihtiyacının aciliyeti (doğal afetler, hastalıklar vb.) ile konutlardan yararlanmaya aday olan hanelerin çocuk sayıları gibi özellikler, konut edinme sırasında kişilere öncelik sağlar (Temel, 1992: 19).

Kunduracı (2013), sosyal konutların tarihsel gelişimini, değişen algılar esasında üç döneme ayırmaktadır. Buna göre sosyal konutların birinci dönemi, 1800'lü yılların başından II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar olan süreç; ikinci dönemi, II. Dünya Savaşı'ndan 1980'lerin başına kadar olan süreç ve üçüncü dönemi ise, 1980'lerden günümüze kadar gelen ve halen devam eden süreçtir.

Birinci dönemdeki ilk sosyal konutlar 1889 yılında Belçika'da yapılmıştır. Ardından 1890'da İngiltere, 1894'te Fransa ve 1901'de Hollanda bu süreci izlemiştir (Kunduracı, 2013).

Birinci dönemde sosyal konutların yararlanıcıları, gelir darlığı çeken ve kentte iş sahibi olan işçiler olduğundan, ilk sosyal konut inşaatları aynı zamanda sanayi kentlerinde yapılmıştır. Bu uygulamanın öncelikli hedefi, işçilerin daha sağlıklı koşullarda yaşamasıyla, salgın hastalıklar başta olmak üzere barınma koşullarından kaynaklanan ve üretimi etkileyen tüm olumsuzlukları üretim sürecinden uzaklaştırmaktır. Avrupa'daki konutların yapımında aktif olan güç, daha çok yerel yönetimlerdir. Ancak merkezi yönetim ve özel fabrika/işletmeler de aynı şekilde konut yapım işine soyunmuş, bu maksatla konut kooperatiflerine uygun koşullarda kredi verme, bu kooperatiflerden hisse alma, arsa verme, vergi indiriminde bulunma gibi çeşitli destek modelleri geliştirmişlerdir (Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi [ANAR], 2013: 15-16; Kunduracı, 2013).

Bu dönemin Avrupa'sında inşa edilen konutların hedef kitlesi gelir azlığı içindeki kişiler olmasına karşın Amerika Birleşik Devletleri'nde inşa edilen konutların büyük çoğunluğu orta sınıflar için yapılmıştır. Dolayısıyla sosyal konut sadece gelir yoksulluğu içinde bulunanlara değil, bu kitleye karşı görece daha yüksek gelire sahip olanlara da yapılmaktadır (Stone, 2007: 1-3; Scanlon ve Whitehead, 2007). TOKİ tarafından yaptırılan konutların neredeyse tamamı sosyal konut olarak nitelendirilmektedir. Oysa toplu konut ile sosyal konut farklı iki uygulamadır.

II. Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 80 milyon sivil ve askerin öldürülmesi, bu kişilerin dışında kalanların da savaş sonrasında üzerine düşen savaşın maddi ve manevi yaralarını sarma göreviyle, kentlerin savaşlar sırasında gördüğü zararlar düşünüldüğünde, özellikle Avrupa için yeni bir sosyal ve kentsel düzenleme yapmak için başlangıç noktası oluşturmuştur. Buna göre kentlerin yeniden inşası, refah devletinin "halk" temelli politikalarına uygun olarak kurgulanmıştır (Keleş, 1990: 278; Kunduracı, 2013). 1980'lere gelindiğinde, sosyal konut uygulamaları tüm Avrupa ve Amerika'yı sarmıştır. Bunun yanı sıra II. Dünya Savaşı sırasında ülkelerinden kaçan Alman kent bilimcilerin de Türkiye'ye gelmesi, ülkenin kentleşmesi sürecinde etkili olmuş, çalışan kesimlere toplu konutlar niteliğinde sosyal konutlar yapılmaya başlanmıştır (Akcan, 2012).

Ülkeler farklılaşsa da sosyal konut alanlarında 1945-1955 yılları İngiltere'si hariç olmak üzere, blok halinde yükselen apartmanlar aynı zamanda düşük gelirliilere hizmet vermek üzere inşa edilmiştir (Kunduracı, 2013). Sosyal konutların dikey olarak inşası, bina maliyetlerini düşürmek ve olası arsa spekülasyonlarından en az düzeyde etkilenmek için yapılmaktadır.

Tablo 4.2: Avrupa'da konut yerleşimlere dağılım ve sosyal konut sayıları (Scanlon ve Whitehead, 2007)

	Sahibince oturlan konut oranı (%)	Özel mülke ait kiralık konutta oturanlar (%)	Kiralık sosyal konutta oturanlar (%)	Sosyal konut sayısı
Hollanda	54	11	35	2,400,000
Avusturya	55	20	25	800,000
Danimarka	52	17	21	530,000
İsveç	59	21	20	780,000
İngiltere	70	11	18	3,983,000
Fransa	56	20	17	4,230,000
İrlanda	80	11	8	124,000
Almanya	46	49	6	1,800,000
Macaristan	92	4	4	167,000

Amerika Birleşik Devletlerinde, konutlar ilk başlarda dar gelirli işçi ailelerini ev sahibi yapmak için tasarlanmıştır. 1960'larla birlikte evsizler, kimsesizler, dışlanmış tek ebeveynli aileler gibi iş gücü piyasasının dışında olan kesimlere de konutlardan yer verilmeye başlanmıştır. Daha açık ifadeyle inşa edilen çok katlı bloklar halinde yükselen o toplu konutlara⁷ tüm dezavantajlı gruplar yerleştirilmiştir. Bunun sonucunda konutlarda kira karşılığı oturan ve konutlara tutunma sağlamış olan çalışan alt sınıflar, yeni konut yararlanıcılarının taşınmasıyla birlikte, konutları terk etmiş ve 1960'larla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde konutlar, daha çok dezavantajlı grupların yaşadığı yoksulluk yuvaları (slumlar) haline gelmiştir (Curley, 2005). Bu durum Türkiye'de de gözlemlediğimiz, az da olsa gelir sahibi yoksullarla geliri olmayan çeşitli dezavantajları bulunan kişilerin aynı yerde yaşama istememelerine verilecek dikkat çekici bir örnektir.

1980'ler ile birlikte, başta İngiltere ve Amerika olmak üzere pek çok ülke, refah devleti politikalarını “adalet”, “hak” ve “hizmet” kavramları üzerinden

⁷ Amerikan sistemi sosyal konutun İngilizce karşılığı olan social housing kelimesi yerine toplu konut anlamına gelen public housing kelimesini kullanmayı tercih ederler. Bu tercihin nedeni ise, öncele işçi sınıfının ve dar gelirliilerin barınması için yaptırılan konutlara sonradan bir politika değişikliği ile “toplum dışıların” da alınmasıdır.

eleştirerek yeni bir liberal sisteme geçme istek ve arzusuyla ekonomik ve sosyal politikalarını değiştirmiştir. Bu değişim, maliyet ve sürdürülebilirlik sorunları yaşayan sosyal konutların, kamu üzerindeki giderlerinin artık ödenmeyeceği anlamına gelmektedir. Değişim, “vergi veren dürüst vatandaşların” ahlaksızlık içinde yüzen sosyal konutların yükünü çekmesi anlamına gelmekteyken; toplumsal maliyetin ekonomik ve ahlaki yönünü oluşturunuyordu. Bu dönemde İngiltere, kiralık sosyal konut ilkesine göre kurduğu sosyal politikayı kısmen de olsa, mülkiyete dayalı bir içeriğe dönüştürmüş ve sosyal konutların yararlanıcılarına oturdukları konutları “uygun” bir fiyattan satma yoluna gitmiştir (Morton, 2012: 12-14). Bu satışlar daha çok, inşaat masrafları olan, yenilenmesi gereken konutlardan oluşmuş ve hatta bazı konutlar hakkında yenilenerek satılmak yerine yıkım kararı alınmıştır. Bir başka ifade ile ekonomi politikalarının değişmesi sosyal konut uygulamalarından “kurtulmak” fikrini özellikle Avrupa ve Amerika’da gündeme getirmiştir. Tüm bunların sonucunda İngiltere’de son yirmi yılda sosyal konut stoku %40 azalmıştır (Stone, 2003: 2).

Kunduracı (2013), neo-liberal dönemde sosyal konut inşasının devam etmemesinin sebebi olarak, özellikle gelişmiş kentlere olan göçün durma noktasına gelmesine bağlı olarak ortaya çıkan yeni konut ihtiyacının doyma noktasına geldiğini belirtmektedir. Ayrıca sosyal konut ihtiyacı bulunsa bile, 1980 sonrasında birkaç yılda bir yaşanan önemli krizler, ekonomik politikalar neticesinde yeni konut yapımının da önüne geçmiş olabilir.

Sosyal konutların bir başka önemli sorunu ise, konutların sosyal entegrasyonlarının sağlanmasıdır. Bu konuyla ilgili gelişmiş ülkeler önemli bütçeler ayrılmaktadır. Örneğin 1990’larda Amerika Birleşik Devletleri, sosyal konutlarının içinde bulunduğu açmazları görmüş ve HOPE olarak kısaltılmış olan “Home Ownership and Opportunity for People Everywhere” isimli bir programı hayata geçirmiştir. Bu programın amacı, konut yararlanıcılarına konut kuponlarıyla destek vermek (I, II ve III. aşamaları), sosyal konut yararlanıcılarını sosyal yardımlardan bağımsız yaşatmak (IV. aşama) ve gençler için meslek edindirme kurslarını açarak gençleri iş sahibi yapmaktır (V. aşama). Sosyal içermenin artırılması amacıyla yürütülen HOPE programı, aynı zamanda izolasyon, eşitsiz sosyal hizmet, suç, kronik işsizlik, refah bağımlılığı, azınlıkların yoğun birliktelikleri, sıra dışı yoksul

konutları, tek eşli aileler gibi sosyal konutlarda da karşılaşılan durumları da kapsamaktadır (Curley, 2005; Fogel and Williamson, 2007).

4.2. Türkiye’de Yoksul Sosyal Konut Uygulamaları⁸

Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan şehirleşme, sanayileşme ile birlikte gelişmiş, endüstriyel işgücü ihtiyacının karşılanmasına yönelik “düzenli bir şehirleşme” planı çerçevesinde sürdürülmeye gayret gösterilmiştir. Bu nedenle Batı dünyasının kentleşmesinde temel karakteristik unsur, işgücü piyasalarının varlığı olmuştur. Ancak Batı dışı toplumlarda bu tür bir sanayileşme süreci bulunmaması nedeniyle, “sanaysiz şehirleşme” veya “çarpık kentleşme”nin yaygınlığı açıkça gözlemlenebilir (Sağlam, 2006). Kent mekânlarının organizasyonunda görülen çarpıklığın sosyal okuması ise kentlileşememiş insanların sahip oldukları kent yoksulluğu durumudur.

Türkiye sosyal konut yapımına, pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, ilk önce çalışan sınıfların yoksulluk içinde bulunan kişilerini hedef alarak başlamıştır (Keleş, 1966). Ancak güncel uygulamalara bakıldığında, sosyal konut uygulamaları bir politika tercihi olarak, ülkenin sosyal ve iktisadi yapısına uygun siyasal tercihlerle şekillenen, toplumun farklı kesimleri için konut üretmek ve mevcut konutlarını onarmak, arsa mülkiyetini sağlamaları koşuluyla karşılıksız olarak konut yapmak ya da mevcut konutunu yenilemek gibi çeşitli barınma yardımlarını kapsayacak şekilde gerçekleştirmekte ve sosyal konut dışında da konut probleminin çözümüne ilişkin alternatifler sunmaktadır.

1920’lerin başlarında Türkiye nüfusunun %75’i kır, %25’i ise kentsel alanlarda yaşarken (Kunduracı, 2013), günümüzde bu oran tersine dönmüş ve ülke nüfusunun yaklaşık %70’i kentlerde yaşamaya başlamış, %30’u ise kırsal

⁸ Türkiye’de sosyal konut uygulamalarını yürüten kurum Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’dür. Çalışma kapsamında ilgili Genel Müdürlükten sosyal konutlara ilişkin ellerinde bulunan konut yapım alanları, boş kalan konutların sayıları ve yerleri, konut edindirmede destekleme kriterleri, hazırlamış olduğumuz bir soru formunun kurum yetkilileri tarafından doldurulması ile istatistiksel dokümanlar talep edilmiş ancak bu talebimiz uygun görülmemiştir. Bununla birlikte ilgili genel müdürlüğün internet sitesi incelendiğinde, kamuoyuyla paylaşılan yıllık faaliyet raporunun 2011 yılına ait olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bölümde aktarılan bütün süreçler ASPB tarafından onaylanan “Sosyal Konut Yönergesi”nden ve ilgililerle yapılan görüşmelerde elde edilen bilgilerden oluşturulmuştur. Bilgi için: SYGM. Faaliyet raporları. SYGM. Son Erişim Tarihi: 21.04.2014 <http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.sosyalyardimlar.gov.tr%2Ftr%2Fhtml%2F11506%2FFaaliyet%2BRaporlari&date=2014-04-21>

alandan yaşamaya devam etmiştir. Türkiye'nin 2010 yılına kadar nüfusunun kır ve kent arasında dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 4.3: Yıllar Bazında Türkiye'de Nüfus Değişimi ve Kentleşme Oranı (web: <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGosterger.asp>)

Yıllar	Toplam Nüfus (bin)	Kent Nüfusu (bin)	Kent Nüfusunun Oranı (%)	Kırsal Nüfus (Bin)	Kır Nüfusunun Oranı (%)	Dönemler	Kentleşme Oranı (%)
1970	35.605	10.222	28,7	25.384	71,3	1965-1970	5,3
1975	40.348	13.272	32,9	27.076	67,1	1970-1975	5,4
1980	44.737	16.065	35,9	28.672	64,1	1975-1980	3,9
1985	50.664	23.238	45,9	27.426	54,1	1980-1985	7,7
1990	56.473	28.958	51,3	27.515	48,7	1985-1990	4,5
2000	67.804	38.661	57,0	29.143	43,0	1990-2000	2,9
2007	70.586	47.608	67,4	22.978	32,6	2000-2007	3,0
2008	71.517	49.514	69,2	22.003	30,8	2007-2008	4,0
2009	72.561	50.873	70,1	21.688	29,9	2008-2009	2,7
2010	73.722	52.340	71,0	21.382	29,0	2009-2010	2,9

Kentleşmenin böylesine yüksek artış oranına sahip olması, doğal olarak yoğun konut ihtiyacını da gündeme getirmiştir. Bu çerçevede hem devlet, hem özel sektör, hem de müteşebbis kişiler kendi imkânlarıyla konut ihtiyaçlarını karşılamak için, konut inşa etmeye ağırlık vermişlerdir.

Göç sonucu ortaya çıkan bireysel konut edinim pratiği aslında daha çok gecekondulaşma olgusuna işaret ederken, devlet ve özel sektör (bunun içine kooperatifler de girmektedir) tarafından yaptırılan toplu konut inşaatları da planlı kentleşme pratiğine uygun olarak tasarlanmış alanlarda gerçekleştirilmektedir. Sosyal konutlar bu bakımdan, planlı kentleşme için önemli alanlardır.

Konutlar, insanların sahip olduğu yaşam kalitesinin ve standartların birer göstergesi olarak kabul edildiğinden, konutların nitelikleri/ standartları kişinin yaşantısını doğrudan etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında, konutlardaki standartların düşüklüğü ya da niteliksiz barınma şartları, sağlıksız beslenmeden, çocuk ölümlerine kadar içinde pek çok olumsuz durumun ortaya çıkmasında da etkilidir (Samsunlu, 2007: 357). Bu olumsuz durumların giderilmesi için devletler,

konut yapımına müdahale etmekte ve belirledikleri şartlar çerçevesinde konutların kullanıma açılmasına izin vermektedir.

Sosyal konut politikasının oluşturulması sırasında, yanıtlanması gereken en önemli soru, inşa edilecek konutların mülkiyetinin kimde olacağı ve konut alanlarının nasıl yönetileceğidir. Konut mülkiyetinin kimde olacağından kasıt, konutların yoksul halka mı satılacağı, yoksa mülkiyetin kamu ya da yurt dışı örneklerinde olduğu gibi belediyeler/ kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi sivil toplum örgütlerinde olup, yoksulların ihtiyacına göre kiralanmasının mı yapılacağıdır. Kiralık ve satılık sosyal konut uygulamaları, temelden farklıdır ve bu çerçevede oluşturulacak politikalar da birbirinden tamamen farklı olacaktır.

Türkiye’de, belli sosyal sınıflara ve belli gelir gruplarındaki kişilere, belli standartlara sahip konut üretimleri maalesef, ne ulusal ne de bölgesel ekonomik kalkınma hedef ve olanaklarıyla örtüştürülmemektedir. Bir başka ifadeyle yoksullar için yoksul konut yapılacak olan yerler o kentin yerel yönetimleri ile görüşülmeden, TOKİ’nin yasaya dayalı yetkileri çerçevesinde seçilmekte kaç adet konut yapılacağı ise SYDV’lerce toplanan talep doğrultusunda, siyasi figürlerin isteklerine göre şekillenmektedir. Bu durum, politikalılaştırılamamış bir sosyal konut uygulamasının yürürlükte olduğu sonucunu ortaya çıkartır (Keleş, 1966).

1980’lerde dünya genelinde görüldüğü şekilde, sosyal konut uygulamalarından vazgeçilmesi, uygulamaların azaltılması ya da kamu üzerindeki yüklerinin atılması şeklinde alınan tedbirlerin aksine, Türkiye’nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi sosyal konut imalatları artarak önemli rakamlara ulaşmıştır. Bu çerçevede bakıldığında, inşaat sektörüne yapılan bir yatırım aynı zamanda çarpan etkisiyle çok sayıda sektörün dolaylı ya da doğrudan kalkınmasını da sağladığı hatırlanmalıdır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal konut inşaat sektörünün hız kazanarak büyümesi aynı zamanda demir-çelik sanayi, çimento, kireç alçı vb. imalat sektörlerini, karayolu ve boru hattı taşımacılığını, metal yapı malzeme, tank, sarnıç, buhar kazanı, seramik ürünleri vb. ürün imalat artışlarını, mâli aracı kuruluşların faaliyetlerini, toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu faaliyetlerini, kum, kil ve taş ocaklarının yaygınlaşmasını, perakende ticaret ve kişisel ev eşyası üretimlerini, kok fırını ve rafine edilmiş petrol

ürünleri imalat sektörlerini doğrudan ilgilendirir. İnşaat sektörü, bunların dışında 100 farklı sektörü de dolaylı yoldan etkilemekte ve pazar içinde para döngüsünün de gerçekleşmesini sağlamaktadır (Türkiye Kalkınma Bankası [TKB], 2008).

Sosyal konutların orta sınıflar, alt sınıflar, kent yoksulları, evsizler, sağlıksız barınma koşullarında yaşayanlar gibi farklı hedef kitleleri olsa da, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nca yürütülen konut projelerinin tümü, mülk esasında tanımlanmıştır.

Mülkiyet esaslı sosyal konut uygulaması her anlamda ticari bir etkinliktir ve dar gelirli ile gelirsizlere konut satışını kapsar. Buna göre TOKİ'nin yaptırdığı sosyal konutlar beş başlık altında toplanabilir:

- 1- Dar ve Orta Gelir Grubu
- 2- Alt- Yoksul Gelir Grubu
- 3- Gecekondu Dönüşümü
- 4- Afet Konutları
- 5- Tarım Köy Uygulamaları

Türkiye'de TOKİ tarafından inşa ettirilen bir sosyal konuttan yararlanmak isteyen "alt gelir grubu" üyesi bir hanenin toplam geliri, aylık en fazla 2,600- TL olmak zorundadır⁹. Hanenin bu durumu belgelemesinden sonra kişi hak sahipliği için kuraya tabi tutulur. Kişi konutun %12'lik peşinatını yatırır ve kalan borcunu 120 aya bölünmüş taksitler halinde öder.

TOKİ tarafından "yoksul konutları" olarak tanımlanan (bir anlamda etiketlenen) konutlar ise, idare tarafından finansal garanti kapsamında olduğundan konutların sözleşmelerinin belirlenmesi, uygulanması, taksitlendirilmesi, taksitlerin toplanması vb. konularda TOKİ, fayda sahibi olacak yoksul ile karşılaşmamaktadır. Daha açık bir ifade ile TOKİ, inşa ettiği "yoksul konutları"nın bedelini yıllara yaygın şekilde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan, imzalanan 5 yıllık ödeme sözleşmesi çerçevesinde, peşinen almaktadır. Bu kapsamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nca imzalanan protokoller gereği, 1. etapta 34 bin konut için

⁹ İstanbul için bu rakam 3.100- TL'dir.

2.500.000.000- TL kaynak transferi üzerinde anlaşılmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün henüz inşa edilmemiş olan konutların da parasını taksitler halinde de olsa, Toplu Konut İdaresi'ne ödediği bilinmektedir.

Bu protokol kapsamında TOKİ, SYDTF kaynaklarıyla yaptırdığı yoksul konut projesinde “müteahhit” firma durumuna düşmekte ve iş bitiminde inşa edilen konutların mülkiyetini, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına teslim etmektedir. Bu basit devir işlemi, aslında yoksul konut uygulamalarındaki pek çok aksaklığın görüldüğü/ başladığı kısımdır. Ancak oraya gelmeden önce, yurt dışı örnekleriyle küçük bir karşılaştırma yapılarak ifade edilebilir ki, Türkiye’de sosyal konutların kabulü ve yönetimi; inşaat işini bilen, yapan ve uygulayan bir kamu ya da özel kurumun elinde değildir. Yurt dışında hem belediyeler, hem hükümetler ve hem de sivil toplum kuruluşları, yaptıkları sosyal konutların uygunluğundan ve yönetiminden de sorumludur. Böylece hizmetin devamlılığı sağlanarak, zaten özellikle kötü malzeme kalitesi, hatalı işçilik, bozuk/ eksik çevre düzeni gibi birçok sebepten dolayı dünyanın her tarafında sorunlu olan sosyal konut alanlarının, kısmen düzenlenmesi, eksikliklerinin giderilebilmesi de sağlanabilmektedir.

Türkiye’de sosyal konutlar, içlerinde bir tek inşaat mühendisi, mimar hatta inşaat teknikeri bile bulunmayan Vakıflar tarafından, inşaatlarının bitmesine yakın müteahhit firmadan teslim alınmaktadır. Bu nedenle müteahhit firmanın, konutları plan projeye uygun yapıp yapmadığı, malzeme ve işçilik başta olmak üzere başka hatalarının da olup olmadığı kontrol edilememektedir. İmzalanan geçici kabul tutanağı ile fayda sahipleri konutlarda oturmaya başlamaktadır. Konutların geçici kabulünden bir yıl sonra müteahhit firma konut alanından çekilir ve konutlar artık tamamen SYDV’lerin sorumluluğuna kalmaktadır. Ancak belirtildiği üzere Vakıfların bünyesinde bu alanla ilgili eğitim almış insan kaynakları bulunmaması bunun idare tarafından ihtiyaç olarak görülmemesi de son derece ilginçtir.

Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal konut uygulamalarından bir diğeri de, yine TOKİ tarafından inşa edilen orta ve dar gelir grup konutlarıdır. Bu konutlara başvuru şartına ilişkin özel bir durum aranmamakta olup, %10 peşinat ödenmesi

karşılığında, 8 yıl vade; %15 peşinat karşılığında, 9 yıl vade; %25 peşinat karşılığında ise 10 yıl vade gibi çeşitli ödeme planlarının olduğu bilinmektedir.

Dolayısıyla araştırma konusunu oluşturan yoksul gruba konut edindirme işinin, bir sosyal politika alanı olarak kurgulanmadığı söylenebilir. Bina inşaatları her ne kadar Toplu Konut İdaresi tarafından yapılsa da yaşam alanının kentle/işgücü piyasalarıyla bütünleşmesi, yararlanıcıların sosyal dışlanmaya maruz kalmadan yerel ve genel idarenin sunduğu tüm hizmetlerden aynı kalitede ve sürede/ sayıda yararlanması, konutlardaki fayda sahiplerinin anti sosyal davranışlar geliştirmeden, suç teşekküllerine bulaşmadan, madde bağımlılığı, fuhuş gibi toplumsal çöküntü noktalarına düşmeden nasıl yaşayacağı gibi konular, en başta konutların yapılmasını ihtiyaç olarak görüp bu konutların yapımı için mali kaynaklarını ayıran, aynı zamanda işi sosyal politika üretmek olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın görevidir.

Hedef Kitle Tespiti ve Başvuru

Yoksul konutlardan yararlanabilmek için kişilerin, öncelikle sosyal güvenlik kapsamı dışında bulunuyor olmaları gerekmektedir. Bu sorgulama hane bazlı olarak, Sosyal Yardım Bilgi Sistemleri (SOYBİS) üzerinden yapılmaktadır. Böylece kişinin farklı farklı kurumlardan gelen sorgulamaları neticesinde aldığı yardımlardan, tapuda kayıtlı varlıklarına, hanenin evlilik bilgilerinden o kişilerin sosyal güvenlik şemsiyesinde altında bulunup bulunmadığına kadar yapılan inceleme sonucunda sigorta güvencesi olmayanlar, hak sahibi olmaya aday olabilmektedirler.

Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere, 2009 yılında toplam nüfus içinde sigortalı olanların oranı %84,4'tür. Diğer bir ifadeyle, nüfusun %19,6'sı sosyal güvenlik kapsamı dışındadır. Dolayısıyla bir sosyal konutta hak sahibi aday olmak için zorunlu olan temel göstergesi sağlayan kişi sayısı ülke genelinde, 2009 verilerine göre 14.222.017 kişidir. Elbette bu rakam potansiyel olarak sosyal konut yararlanıcısı olabileceklerin tümünü kapsamaktadır. Bu tablo gerçek ihtiyaç sahiplerini vermese de, yoksul konutlar için temel ölçütün sosyal güvenlik kurumları kapsamında bulunmamak olduğu bir çalışmada/ planlamada hedef kitlenin potansiyellerinin varabileceği yerleri, bu kitlenin kaç kişiden oluştuğunu

görmek adına önemlidir. Ayrıca, inşa edilen konut sayısının 2023 hedefleri kapsamında 100 bin olarak açıklanması, konutlar üzerinde hak sahipliğinin tespit edilmesi işlemini önemli bir noktaya taşımaktadır.

Tablo 4.4: Yıllara göre Türkiye'deki Sigortalılık Değişim Oranı (web: <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx>)

Yıllar	Toplam Nüfus	Tüm Sigorta Türlerinde Sigortalı Olma Oranı (%)	Yıllar	Toplam Nüfus	Tüm Sigorta Türlerinde Sigortalı Olma Oranı (%)
1950	20.947.188	4	2000	64.695.517	68,2
1955	24.064.763	5,1	2001	65.135.000	67,9
1960	27.754.820	5,8	2002	66.009.000	69,8
1965	31.391.421	20,3	2003	66.873.000	71,6
1970	35.605.176	25,8	2004	67.734.000	73,7
1975	40.347.719	39,7	2005	68.582.000	76
1980	44.736.957	46,5	2006	69.421.000	78,4
1985	50.664.458	54,6	2007	70.586.256	79,7
1990	56.709.000	66,3	2008	71.517.100	79,8
1995	62.304.000	76,8	2009	72.561.312	80,4

Öte yandan yoksulluk ölçütü de işin içine girdiğinden, SYDV'ler aldıkları başvuruları, aynı zamanda hane halklarının yerinde incelemesini yaparak da gerçekleştirmektedir. Düzenlenen inceleme formu, hane halkının sahip olduğu olanakları detaylı bir şekilde ortaya koymakta ve bunun neticesinde kişiler hak sahibi adayı olarak kuraya katılabilmektedir. Kurada çıkan isimler, geçici kabul ile birlikte konutlarını almakta ve o tarihten itibaren bu kişiler konutlarda oturmaya başlayabilmektedir.

Konutlara Ait Ödemeler ve Konutlarda Sosyal Hareketlilik

Konut yararlanıcıları, konutlara ait iki tip ödeme yapmayı, imzaladıkları sözleşme gereği kabul etmektedir. Bu ödemelerden biri, konut taksitleri olup; diğeri ise, site yönetim giderleri için ödenen ücrettir.

Konutların tümü 1+1 ve 2+1 olarak inşa edildiğinden, 1+1 konutların bedelinin peşinatsız olarak aylık 100- TL olarak 270 ay vadeyle, toplam 27.000- TL; 2+1 konutların bedelinin ise, peşinatsız olarak aylık 135- TL taksitle, toplam

36.450- TL olduğu gör÷lmektedir. Elbette bu rakamlar kişilerin ödemesi gereken rakamlardır. Alınan bilgilere göre SYDV'ye 1+1 konutun maliyetinin 34- 35bin TL, 2+1 bir konutun maliyetinin ise 54-55bin TL civarında olduğu öğrenilmiştir. Aradaki fark, kişiler adına peşinen TOKİ'ye ödenmektedir.

Türkiye'deki barınma kapsamında uygulanan bir başka sosyal konut tipi de arsa sorununu çözen kişilere, ev yapımı için *karşılıksız* olarak 25bin TL'ye kadar kaynak verilmesidir. Bu açıdan bakıldığında; 1+1 sosyal konut ödemeleri toplam 27bin TL geri ödemeli iken; ev yapımlarının karşılıksız olarak 25bin TL olması, fiilen oturma şartının olmaması, evin satılabilir ve mülkiyetinin kişiye ait olması gibi hususlar sosyal konut ve barınma yardımları arasındaki tezatlığı göstermektedir. Türkiye'de uygulanan ve yukarıda özetlenen iki barınma yardımından sosyal konut uygulamalarının kentlerde, ev yapım yardımlarının kırsal bölgelerde daha yaygın uygulandığı düşün÷lmektedir. Bu çerçevede Keleş (1988), kendi evine yapana yardım uygulamasının Türkiye'deki zihinsel kökenlerini ortaya koyan kişi olarak, belirli bir plan ve program dahilinde sürdür÷lmesi durumunda gerek kentleşme gerekse yoksullukla mücadelede açısından, sosyal risklerden uzak bir model olarak kendi evine yapana yardım modelini daha yararlı görmektedir.

Fayda sahipleri ve SYDV arasında imzalanan sözleşmelerde, konutların taksitlerini ödemeyenler hakkında nasıl bir işlem yapılacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. İlgili kurum içinden yapılan bu görüşmelerden, bu belirsizliğin bilinçli olarak bırakıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, örneğin konuta yerleşen biri, konut taksitlerinin tamamını bile ödemese, konuttan çıkarılma gibi bir riskle asla karşılaşmayacaktır. Böylece “dışarı atılma” korkusu en basit anlamda ‘sonsuz’ bir itaat olarak karşılık bulabilecektir. Sözleşmede, yararlanıcının yerine getirmesi mutlak olarak belirlenmiş tek şey, hak sahibinin kendine çıkan konutta fiili oturma şartını yerine getirecek olmasıdır. Ancak yapılan saha çalışmasında bu konuyla da ilgili olarak Vakıflar tarafından yürüt÷len denetimlerin çok sağlıklı yapılmadığı ve sözleşme şartlarına uymayan pek çok kişi hakkında çeşitli kaygılarla işlem yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Konutlar için fayda sahipleri tarafından ödenen bir başka ücret ise, site yönetim giderleridir. Her bir SYDV, kanun gereği, özel hukuk tüzel kişilik olarak

kurulmaktadır. Ancak sosyal konutların uygulama esasları merkezi olarak SYDTF tarafından belirlenmektedir. Bu çerçevede uygulama yönergesinde (EK 4), yararlanıcıların site giderlerini (aidatlarını) ödemek bulunmamaktadır. Ancak yapılan görüşmelerde, bazı SYDV'lerin yoksul konut sakinlerinin site aidatlarını, elektrik ücretleri, çeşitli tamir onarım ve bakım ücretlerini de ödedikleri gözlemlenmiştir. Bazı SYDV'ler, site yönetimlerini özel şirketlere devretmiş; bazıları ise, site içerisinde ya da SYDV'lerin müteveli heyetleri içinden site yönetimleri çıkararak konut alanlarının yönetimini sağlamaya çalışmışlardır. Yapılan gözlemler sonucunda, konut alanlarının yönetimlerinin özel şirketlerde olduğu sitelerde, site aidatlarına ait ödeme oranının ciddi şekilde arttığı; Vakıf ya da sitenin kendi sakinlerinden oluşan yönetimlerde ise yoksul sosyal konut yararlanıcıları arasında site aidatı ödeme durumunun düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Toplumsal tabakalaşma ve kent açısından işlevsel olan süzülme, sosyolojik kavramsallaştırmada karşımıza yatay ve dikey hareketler olarak çıkmaktadır. Ancak sosyal konutlar ülkemizde, yatay ve dikey hareketlere izin vermeyen yapılarıyla, akarı olmayan durgun, büyük bir su birikintisine benzetilebilir. Bu durumun daha iyi anlaşılması için, başvuru ve ödeme şartlarına daha yakından bakılması yeterlidir.

Yoksul sosyal konutlardan yararlanmak için başvuruda bulunma yaşı 30'dur¹⁰. 22,5 yıllık bir geri ödeme dönemi sonunda konutların mülkiyetini alan kişi, bu konutlar üzerinde tam yetkili olabilmek için 10 yıl daha beklemek durumundadır. Böylece, ancak toplamda 32,5 yıl süren bir periyot sonunda, yani 30 yaşındaki bir kişinin 62,5 yaşına gelmesi ile birlikte, kişi konuttan ayrılacak duruma gelecek, konutun satışını yapabilecektir. Bu durum, yoksulluk etiketiyle daha inşa aşamasında etiketlenmiş olan bir alanda, bir kişinin tüm hayatını geçirmesi, dolayısıyla yoksul olarak doğup yoksul olarak ölmesi anlamına gelecektir.

Yoksul sosyal konutlarında 33,5 yıl sürecek hak sahipliği sürecinde, konut alanlarında yaşayacak olanların sabitlenmiş yaşamı, sosyo-ekonomik seviyede

¹⁰ Bu uygulama 4 yıl yürürlükte kaldıktan sonra 2013 yılında değiştirilmiştir

önemli değişiklikler olmadan ortaya çıkan zorunlu ya da keyfi meydana gelebilen ancak toplumsal dolaşım açısından oldukça önem arz eden yatay hareketliliği en azından konut bölgeleri için sonlandıracaktır. Gelir ve ekonomik yükselmeye ilişkin gerçekleşecek dikey hareketlilikler ise konutlardan ayrılış anına kadar ödenen tüm konut taksitlerinin, konutlarda oturulan döneme ait kira gideri olarak kabul edilmesi de dikey yöndeki sosyal hareketliliği engelleyecektir. Öte yandan refah seviyesi artan kişilerin de uzun zamandır ödedikleri taksitleri göz önüne alındığında, refahları arttı diye evlerinden vazgeçmeleri beklenmemelidir.

Cray ve Pay'in işaret ettiği gibi konuttan memnun olmama, her iki sosyal hareketin de ortak noktasını oluşturur. Morris yaptığı çalışma konut değiştirme isteğinin yakın çevreden ve konutun kendisinden memnun olmama neticesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Doling ve Chevan ise konut sahibinin sosyal, kültürel ve ekonomik göstergelerinin değişmesiyle birlikte, konut değiştirmeyi tercih edeceği ve dolayısıyla toplumsal bir hareketin ortaya çıktığını belirtir (Çakır, 2006: 27- 29). Buna karşın Türkiye'deki yoksul sosyal konut alanlarında yatay ve dikey toplumsal hareketler, uygulama ilkeleri bakımından durdurulmuştur.

4.3. Bazı Avrupa Ülkelerindeki Sosyal Konut Uygulamaları

Sosyal konut uygulamaları pek çok devletin en pahalı yardım/ refah programlarından birini oluşturmaktadır (Leung, Sarpça ve Yılmaz, 2012; Hills, 2007). Dolayısıyla maliyeti çok yüksek olan bu yardım modelinin maksimum fayda ile gerçekleştirilebilmesi için, iyi uygulama örneklerinin ortaya konulması ve programın, bu iyi örneklerden yararlanarak şekillenmesi gerekmektedir.

4.3.1. Hollanda

Hollanda'nın sosyal konut politikası, pek çok ülkeye göre daha geniş bir hedef kitleyi içine alan, 1900'lü yıllara gelmeden başlamış köklü/ tarihsel bir politikadır (Sağlam, 1993).

Sadece gelir darlığı içinde yaşayan alt sınıf mensuplarını değil, aynı zamanda sınıf altı olarak nitelendirilen kişiler de bu konutlardan

yararlanabilmektedir. Konutlar, aynı zamanda diğer orta ve üst sınıflara uygun inşa edilen sosyal konutlara göre daha küçüktür. Bununla birlikte yararlanıcılarının daha çok, yaşlı ve az çocuklu ailelerden oluştuğu ve konutlarda Hollanda vatandaşı olmayan önemli sayıda yabancıların da yaşadığı ifade edilmektedir (Elsinga ve Wassenberg, 2007).

Hollanda, 1945'lerden 2000'lere gelen tarihsel süreçte, sosyal konut politikasına ilişkin temel yaklaşımını aynı tutsa da, Hollanda'nın özellikle neo-liberal yeni dönemde konut üretimi ve maliyetlerine ilişkin çeşitli gerilemelere gittiği gözlemlenebilmektedir (Sarioğlu, 2007). Diğer taraftan Hollanda'daki konut mülkiyetlerinin, konut derneklerinde bulunması nedeniyle, kamu bütçesi üzerine binen bir yük bulunmamakta ve sosyal konut politikası, yaşanan krizlerde ciddi zararlar görmemektedir (ANAR, 2013: 34). ANAR'a göre Hollanda'daki konut derneklerinin devlet tarafından desteklenmesi, konut derneklerinin sermaye yapısını güçlendirmiştir. Hatta konut dernekleri, konut inşası için ülke içine ya da dışına kredi verebilir bir duruma gelmiştir. Sosyal konutlara ait kira toplama oranlarının yüksek olması ve devletin sosyal konutlarda yaşayıp kirasını ödeyemeyecek olanlara kira desteği veriyor olması gibi sosyal konut uygulamalarının sürdürülebilirliğinde dair önemli unsurlar konut yönetimleri tarafından özenle takip edilmektedir.

Hollanda'daki sosyal konut politikası, kiralık konut modeline dayanmaktadır. Bu model çerçevesinde sosyal konutların mülkiyetinin neredeyse %99'u, kar amacı gütmeyen konut kuruluşlarındadır. Belediyeler, yaklaşık olarak %1 oranında konutların mülkiyetine sahip olup konutları yönetmektedirler (Scanlon ve Whitehead, 2007).

Bu ülkedeki konutlar, aralarında orta ve yüksek gelir düzeyinde hane halklarının da bulunduğu mahalleler arasında yer almaktadır. Sadece sosyal konutlardan oluşan mahallelerin sayısı son derece azdır (ANAR, 2013: 33). Bu anlamda mekânsal bir ayrışmanın olmadığı bir sosyal konutlaşmadan söz edilebilir. Sosyal konutların yakınında orta ve üst düzey konutların olması, ülke genelinde orta ve üst düzey ev fiyatlarının pahalı olması da sosyal konutlara her sınıftan kişinin ilgisini yöneltmesine olanak sağlamaktadır. Bu karma yapı,

toplumsal mekanlarda farklı statü ve sınıflara mensup kişilerin bir arada bulunmasını sağlamaktadır.

Hollanda sosyal konut örneğinde görülen bir başka üstün özellik ise, konut derneklerinin aynı zamanda sosyal konut niteliği taşımayan konutlar da yapıyor olmasıdır. Böylelikle kendi sermaye yapısını güçlendiren dernekler, sosyal konut alanlarının bakım ve onarımı ile yenilenmesine ilişkin giderler için kaynak ayırabilmekte ve üst sınıflar için hazırlanan konutların satışıyla, sosyal konut alanlarına kaynak aktarımı gerçekleştirebilmektedir (ANAR, 2013: 34).

4.3.2. Avusturya

Avusturya, sosyal konut sistemi Refah Devleti uygulamalarının canlılık kazandığı II. Dünya Savaşı sonrasında yoksul ve dezavantajlı kişileri daha çok kapsaması için yeniden şekillendirilmiştir. Avusturya, bu anlamda sosyal konut uygulamalarında yoksulluk göstergeleri yanında öncelik olarak evli ve çok çocuklu olmayı da yararlanma sırasında öncelik olarak belirlemiş ve konut uygulamalarını (konut büyüklüklerini) bu kişilerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemiştir (Matznetter, 2002).

Konutlarda yaşayanların profillerine bakıldığında, sadece yoksulların olmadığı, serbest piyasa koşullarında kendilerine konut bulamayan kişilerin de buralara gelmelerine olanak sağlayan ve böylece sosyal polarizasyonun önüne geçilmesi için tedbirler alan bir konut uygulama modelinin olduğu vurgulanmaktadır (Amann ve Mund, ty: 6; Pichler, 1994).

Avusturya'da sosyal konutların sayısı 800,000'dir. Bu konutların %40'ının mülkiyeti, belediyelerde; kalan %60'lık kesimin mülkiyeti ise, "Housing Association" adı verilen barınma kooperatifleri ya da derneklerindedir. Bu dernek ve kooperatifler kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır (Scanlon ve Whitehead, 2007). Konutlaşma sorununun çözümü, Avusturya'da da aynı Hollanda'da olduğu gibi merkezi hükümetlerin ya da kuruluşların karar mekanizmalarından uzağında kurgulanmıştır.

Avusturya'daki sosyal konut politikası da kiralık konut sistemine dayandığından, sosyal konutların kira bedelleri ve bunların artışları üzerinde sıkı denetimler yapılmaktadır. Merkezi hükümet ve merkez kuruluşları sadece kira artış ve kira bedellerini değil, aynı zamanda konutların üretim maliyetlerini de düşürmek adına standart donanım ve donatı ilkeleri geliştirmekte ve böylece sosyal konutların, kâr marjlı bir uygulama olmasının önüne geçmektedir (Coşkun ve Kunduracı, ty: 21) . Devlet tarafından kâr amacı gütmeyen ve konut yaptırmak için kurulmuş dernek ve kuruluşlara, belirli şartları yerine getirmeleri karşılığında konut destekleri de verilmektedir (Reinprecht, 2007; Matznetter, 2002).

4.3.3. Almanya

Almanya'nın sosyal konut politikası, diğer pek çok Avrupa devletinde olduğu gibi devletin merkezi organları tarafından kontrol edilmek yerine daha çok, kâr amacı gütmeyen ya da kâr marjları kontrol altında tutulan ve çok düşük olan kuruluşların ortak çalışmaları neticesinde şekillenmekte ve sürdürülmektedir. Çok taraflı bu uygulama sayesinde Almanya'da inşa edilen sosyal konutların donanım ve donatı kalitelerini yükseltmiş ve konut alanlarının, orta sınıflar tarafından da ikamet etmek için talep edilen yerler olmasını sağlamıştır. Sosyal konutlar, pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, Almanya'da da kiralık olarak tasarlanmıştır. Evlere yerleşmede aranan temel şart, öncelikli olarak yoksul olmaktır. Fakat zaman içinde hane gelirlerinin değişmesi, aranan düşük gelir düzeyinin üzerine çıkılması gibi durumlarda, konut yararlanıcılarına yönelik ayrıcalıklı uygulamalar geliştirilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde gelir bakımından sosyal konutlardan yararlanma üst limitinin, %20 üstüne çıkan haneler daha önceden ödemedikleri konut vergilerini ödemekle mükellef olmakta ve yararlanıcıların sahip oldukları, kendilerinin düşük gelirli olduğunu gösteren belgeyi kullanma hakkını kaybetmektedirler. Bazı yerlerde bu kişilerden sosyal konutları tahliye etmeleri de istenebilmektedir. Fakat bu durum yasal bir zorunluluk olmayıp, sosyal konutlardan yararlanmak için sırada bekleyenlerin yoğunluğu bağlı olarak gündeme gelmektedir. Konutların tahliye edilmesinin istenmeme nedeni ise farklı gelir gruplarının bir arada yaşaması, toplumsal kutuplaşmanın azalması konusundaki politikadır (Ditch, Lewis ve Wilcox, 2001: 109- 111). Böylece hem konut yapı kalitesi hem de konutlarda yaşayanların kendi içlerinde oluşturdukları gelir

desenlemesi, orta sınıfların sosyal konutlara tutunmalarını arttırmıştır (ANAR, 2013: 40).

Almanya'daki sosyal konut sistemi, fayda sahiplerine geniş olanaklar sağlamaktadır. Örneğin, devlet sosyal konutta oturan birine aynı zamanda kira yardımı da yaparak konutları işleten kuruluşların gelir garantisini, kısmen de olsa sağlamaktadır. Böylece konut imalatları, konut donatıları, konut ve donatı bakımları gibi pek çok yüksek gider, kamu üzerinden alınmış; kar amacı gütmeyen ya da kontrol edilen küçük bir kar marjı olan kuruluşlara yüklenmiştir.

4.3.4. Fransa

Fransa'daki sosyal konutların toplam konut sayısına oranı %17 olup, bu rakam 4,2 milyonluk konut stokuna tekabül etmektedir. Fransa'daki sosyal konutlar kendi içlerinde düşük, standart ve yüksek tipte olmak üzere üç farklı türe ayrılmaktadır. Farklı sosyal konut tiplerinin olması, yoksul olan yararlanıcıların kendi içlerinde de polarizasyona maruz kalmaları anlamına gelirken, Fransa günümüzde, daha çok etnik unsurların yaşadığı (özellikle Cezayirli), düşük ve standart düzeydeki konutları, kötü malzeme ve inşaat özellikleri nedeniyle yıkmaya kararı almıştır (Vroelant ve Tutin, 2007: 70- 73). Bu açıdan bakıldığında Fransa'daki sosyal konut uygulamalarının önemli ölçüde dış göçle gelenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak için üretildiği belirtilmelidir.

Fransa, sosyal konut uygulamalarında niceliksel olarak ileri gitmiş/ öne çıkmış olan ülkelerden biridir. Buradaki konutların büyük çoğunluğunun mülkiyeti kamuya aittir. Kamu dışında yine, Almanya'da olduğu gibi, kâr marjları kontrol edilebilen, düşük kar amacı güden ve gütmeyen kuruluşların gerçekleştirip yönettiği konutlar da mevcuttur. Bu konutlarda kalanlara Almanya'da olduğu gibi ayrıca bir kira desteği de yapılabilir (ANAR, 2013: 42).

Özellikle Afrika kökenli kişilerin yoğun olarak yaşadığı ve etnik kimlikli mahallelerin bulunduğu Fransa'daki konutların kalitesiz oluşu ve bakımlarının/yenilenmelerinin yapılmayışı, bu alanları yaşanabilir alanlar olmaktan çıkarmaktadır. Ayrıca banliyölerden oluşturulmuş sosyal konut merkezleri,

ayrımcılıkların yaşandığı sürgün mahalleler olarak da nitelendirilmekte ve şehirlerin dışında bulunan bu “transit şehirler”de yaşayan kişiler, buldukları ilk fırsatta bu konutları terk etmektedirler (Blanc, 1991). Dolayısıyla etnik ayrımlar üzerinden kurgulanan sosyal konut politikasının konutlara tutunmayı azalttığı da söylenebilir.

4.3.5. İngiltere

Sanayi devriminin ilk başladığı yer olan İngiltere, sosyal konut alanında tüm dünya genelinde ulaşılan konut sayısı bakımından Amerika Birleşik Devletleri ve Çin’den sonra gelen üçüncü ülkedir. Buna göre İngiltere’deki sosyal konut sayısı 5 milyonun üzerinde olduğu söylenebilir (ANAR, 2013: 51).

1980’lere gelene kadar İngiltere’de sosyal konut inşası büyük oranda yerel yönetimler (belediyeler) ve konut dernekleri tarafından uygulanmış ve bu konutların mülkiyetleri konutları inşa ettiren kuruluşlara bırakılmıştır. Bir başka ifadeyle İngiltere’de de sosyal konut politikası, kiralık konut modeline dayanmaktadır.

1980’lerden sonra terk edilen ekonomik model neticesinde, konutlar yük olarak görülmüş ve öncelikle yararlanıcıları olmak üzere, talep eden kişilere satılmıştır. Bu çerçevede konutlarda oturan yararlanıcılar, içinde yaşadıkları konutları bakım ve onarım ihtiyaçları göz önüne alınarak %32-74 arasında değişen indirimlerle alma imkânına kavuşmuşlardır. Konutların satışı esnasında konutları alan yararlanıcılar, özel koşullarla verilen çeşitli kredilerden yararlandırılmıştır. Dolayısıyla değişen ekonomik-politik yaklaşım çerçevesinde, 1980-2004 arasında iki milyondan fazla konut satışı gerçekleşmiştir (Reeves, 2005: 130).

İngiltere’deki sosyal konut yararlanıcılarının sosyal profillerine bakıldığında, çalışan alt sınıflar ile sınıf altı olarak ifade edilen kesimlerin yararlanıcı olduğu görülmektedir.

İngiltere’nin 1980’lerde neo-liberal politikaların ortaya çıktığı iki ülkeden biri olarak halen sosyal konut uygulamalarına devam ediyor olması, neo-liberal de

olsa, karakterize olmuş bir refah devleti anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. İngiltere'nin yeni konut üretme pratiği olmasa da, elinde halen üç milyondan fazla kiralık sosyal konut bulunması, yerel yönetimleri barınma sorununun çözümünde halen en önemli kuruluş yapmaktadır.

4.4. Avrupa Sosyal Konutları İle Türkiye'deki Yoksul Sosyal Konutların Temel Farkları

Türkiye'deki sosyal konut uygulamalarıyla Avrupa'daki sosyal konut uygulamaları arasında büyük farklar olduğu görülmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Türkiye'deki sosyal konut politikası mülkiyet esasına dayalı olarak sürdürülürken; Avrupa'daki örneklerinin neredeyse tamamı kiralık konut sistemi üzerinden organize edilmektedir.

Sosyal konutların üretiminden sorumlu olan kuruluşlar farklılaşmıştır. Türkiye'de sadece TOKİ sosyal konut üretirken; Avrupa'daki uygulamalarda başta yerel yönetimler olmak üzere, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar da sosyal konut üretebilmektedir. Birkaç ülkede kâr marjları kontrol altına alınmış ve düşük tutulmuş kuruluşlar da sosyal konut yapabilmektedir. Bu ayrımda Türkiye'nin takip ettiği konut üretim modeli Çin'in yürüttüğü gibi merkezi bir plan ve uygulamayla gerçekleşen modele neredeyse tamamen benzemektedir (Wu, 1996).

Türkiye'de konut imalatında temel yük, kamunun üzerindedir. Avrupa'da ise, konut imalatları yükü, yerel yönetimler, kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlardadır.

Türkiye'de üretilen sosyal konutlardan yararlanmadaki ilk koşul başka bir konut mülkiyetinin olmamasıdır. Onun dışında Fransa'nın uyguladığı gibi farklı standartlarda sosyal konut uygulamaları olduğundan, farklı gelir düzeyindeki kişiler de konut sahibi olabilme imkanına sahiptirler. Yoksul konutlar için ise, durum daha farklıdır. Bu konutlardan yararlanmak için kişinin sosyal güvenlik kuruluşlarına dahil olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal koruma sistemi dışında kalan

kişilerin, yoksulluk durumlarının da tespit edilerek konutlardan yararlanması mümkün olmaktadır. Konutların fiyatları sabit olup, yoksul konularında ödeme SYDFT tarafından yıllık taksitler halinde gerçekleşmekte, diğer konutların satışında ise TOKİ finansman sistemi ile banka borçlandırılması yapılmaktadır. Yoksul konutlarında yoksulların kredilendirilmesi söz konusu değildir.

İncelenen tüm Avrupa ülkelerinde sadece yoksullar değil aynı zamanda çeşitli dezavantajlı kişiler de yararlanıcı olmaktadır. Türkiye’de ise konut yararlanıcısı olma durumunda şehit ya da gazi yakınlığı ve engellilik dışında diğer dezavantajlı durumlara dair bir ayrıcalık işletilmemektedir.

Yurt dışında sosyal konut politikası genel olarak kiralık modelde inşa edildiğinden devlet, kirasını ödemekte zorlanan kişilere kira yardımı yapmaktadır. Oysa Türkiye’de kamu konut taksitlerini ödeyemeyenlere bir yaptırım da yapmadığından ödenmeyen taksitler için kamu tarafından karşılanma ihtiyacı hissedilmemektedir.

Yurt dışında üretilen sosyal konutlarda, özellikle Fransa’da, ülke vatandaşı olmayan, dış göçle gelen kişilerin de barınmalarına olanak tanınırken, Türkiye’deki yoksul sosyal konutlarından sadece ülke vatandaşları yararlanabilmektedir.

Türkiye’de üretilen sosyal konutlar kent içinde ya da kent dışında konumlanabilmektedir. Gözlemlendiği kadarıyla özellikle yoksul konutları olarak belirlenen ve bu çalışmanın da araştırma nesnesi olan konutlar, kentlerin oldukça dışına yapılmakta ve çevresine de yine kendileri gibi gelir sıkıntısı yaşayan kişilere ait olacak konutlar inşa edilmektedir. Avrupa örneklerinde konutların inşası sırasında özellikle dikkat edilen farklı statü ve sınıflardan olan kişilerin bir arada yaşaması ilkesinin uygulandığı görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’deki yoksul sosyal konutlarında yaşayan yoksulların ve dezavantajlı grupların toplumdan izole olmamaları için özel bir çaba sarf edilmediği de söylenebilir.

4.5. Yoksul Sosyal Konutları ve Kentsel Dönüşüm Konutlarının Farklılıkları

Yoksul sosyal konutlarıyla, kentsel dönüşüm konutları çoğu yerde mekânsal olarak bir kesişim göstermekte bir başka ifade ile bu iki konut tipi komşu alanlarda inşa edilmektedir. Bu kesişim alanı, yoksul konutlardaki kişiler aleyhine özellikle norma- ayrımcılığa dayalı dışlanma süreçlerini canlandırmakta ve yoksul sosyal konut yararlanıcılarının yaklaşık aynı ekonomik göstergelere sahip başka bir grup tarafından neden ve nasıl dışlandığının gösterilmesi açısından, yoksul sosyal konutlar ile kentsel dönüşüm konutları arasındaki farkların gösterilmesi önemli görülmektedir.

Kent üzerine yapılan çalışmalar içinde özellikle son dönemde üzerine en çok konuşulan ve en çok tartışılan kavram, kentsel dönüşümdür. Dönüşüm kavramı, konutun yeniden imarı şeklinde özetlenebileceği gibi, bir kentinin tamamının ya da belirlenmiş bölümlerinin başka bir forma girmesi şeklinde de tanımlanabilir. Şehir tasarımcıları, kentin dönüşümünü kentlere yeni yerleşim alanları eklenmesinden farklı olarak, kentin daha önceden var olan kesimlerinin iç yapısında-başka yerleşim bölgeleriyle olan ilişkilerinde meydana gelen değişimleri de anlatmak için dönüşüm kavramını kullanmaktadır (Keleş, 1990: 284).

Tam olarak karşılamasa da, kentsel yenileme (urban renewal, urban renovation), kentsel yeniden canlandırma (urban revitalization, urban rehabilitation), kentsel yeniden yaratma (urban regeneration), kentsel yeniden doğuş (urban renaissance), kentsel yeniden imar (urban redevelopment), kentsel yeniden yapılandırma (urban restructuring), kentsel koruma (urban conservation), kentsel soylulaştırma (urban gentrification) gibi bazı kavramlar, kentsel dönüşüm kavramını karşılamak için kullanılmaktadır. Bu anlamda kentlerin eskimiş, kullanılmaz/ kullanılamaz hale gelmiş olan bölgelerinin yeniden ekonomiye ve topluma kazandırılması yönüyle kentsel dönüşüm kavramı, yukarıda sıralanan tüm kavramları kapsamakla birlikte, bu kavramların hepsinden farklıdır ve bu kavramların her biri de bir diğerinden ayrılarak kentin bir özelliğinin vurgulanmasını işaret etmektedir (Keyder, 1999: 1- 15; Kaprat, 2003: 34-39).

Keleş (1990: 284- 285), kentin yenilenmesi sorununu “tarihsel bir süreçte kurulan ve doğal olarak eskiyen bir yapılaşmanın yıkılarak yeniden inşa edilmesi” olarak görür. Bu açıdan bakıldığında yenileme işlemi, rasyonel bir işlemdir. Fakat kentsel dönüşümün, yüksek maliyetli ve planlı olmaması durumunda mevcut konut sayısının gerisine düşülerek ulusal ekonomi açısından başka ciddi problemler doğurabilme potansiyelleri bulunmaktadır. Bu nedenle kentsel yenilemenin en önemli noktası olan planlamanın, tüm boyutlarıyla (sosyal, coğrafi, jeolojik, mimari, estetik vb.) düşünülmesi gerekmektedir. Oysa sosyal konutlar, kent içinde bir alanın dönüşmesi değil, kent dışında bir alanın konutlaşmaya açılmasıdır. Bu anlamda kentsel dönüşümün bir türü olan “Başka Yere Taşıyarak Dönüşüm/ Yenileme” uygulaması neticesinde inşa edilen kentsel dönüşüm alanları ile yoksul konut alanlarının bazı yerlerde iç içe girdikleri görülmektedir. Yoksul konutlara sahip olmada aranan “mutlak” yoksulluk, sosyal güvenlik sistemleri dışında olma şartı gibi şartların, sınıf altı toplumsal kümelenmenin de en alt tabakasında yaşayanlara işaret etmekte olduğu, fakat kentsel dönüşüm kapsamında ev sahibi olanların en azından belirli bir düzeyde sermayelerinin bulunduğu söylenebilir.

Keleş’e göre Türkiye’de bir kentin oluşumunda %50 oranında gecekondulu, %40 oranında toplu konut, %10 oranında lüks konut bulunmaktadır. Toplu konutların %40 gibi bir oranda olması, gecekondulaşmanın yaygınlığının anlaşılması bakımından önemlidir. Yoksul ya da dar gelirli toplulukların barınma gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde standartlaştırılmış, en az boyut ve nitelikte, sağlık koşullarına uygun, sağlam ve ucuz konut olarak tanımlanan konut türü ise yoksul konutlarıdır. Yoksul konut yapımındaki anahtar özellik, yatırım için ayrılan bütçenin aşılmadan, konut sayısının maksimize edilmesine fırsat verilmesidir. Keleş’e göre, bugünkü hızlı nüfus artışı ve kentleşme karşısında, geniş kitleler, daha uzunca bir süre “çağdaş gecekondulu” denilebilecek olan bu nitelikteki konutlarda yaşamak zorundadır (Keleş, 1990: 327).

5. BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

5.1. Örneklem ve Konut Alanları Hakkında Genel Bilgiler ve Gözlem Notları

Araştırmamızın saha kısmı Van, Konya ve Ankara’da üretilen yoksul konutlarda gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma teknikleri benimsenmiş olup, belirtilen illerde 33 derinlemesine görüşme ile her ilde bir odak grup görüşmesi olmak üzere toplam üç odak grup görüşmesi de gerçekleştirilmiştir. Ayrıca beş adet serbest görüşme daha yapılarak nitel çalışma tamamlanmıştır.

Derinlemesine görüşmelerin gerçekleşmesi için, önceden Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıfları ile irtibata geçilmiş ve site yöneticilerinin isim ve telefonları alınmıştır. Daha sonra, yöneticiler aranarak kendilerine çalışma ile ilgili bilgiler verilmiş ve kendilerinden görüşülecek kişilerle bizi irtibatlandırmaları istenmiştir. Bu kapsamda sosyal konutlarda yaşayan kişiler arasında, sosyal konut yaşantısına hakim, konutlarda yaşayan diğer insanlar tarafından söylediklerine önem verilen bir erkek, bir kadın fayda sahibi ile bizi görüşmeler organize edilmiştir. Randevulaşılan görüşmelerin gerçekleşmesini müteakip, görüşme yapılan kişiler üzerinden başka görüşmecilere (kadın-erkek) ulaşılmıştır. Böylece kartopu örnekleme modeli gerçekleştirilerek, hedeflenen görüşme sayısına ulaşılmış ve yapılan değerlendirmeye belirlenen görüşme sayısının yeterli olduğuna kanaat getirilmiştir. Çalışma kapsamında bazı görüşmeler yapılırken, görüşülen kişinin yanında kendi çevresinden başka kişiler de yer almış ve o kişilerle arasında geçen konuşmalar da kayıt edilmiş, o kişilerin paylaştıklarından önemli olduğu düşünülenler de görüşme çıktılarına dâhil edilmiştir.

Odak grup görüşmelerinin örgütlenmesinde de site yöneticilerinden yardım istenmiştir. Odak gruplar toplam beş kadın katılımcıyla birlikte gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla odak grup görüşmeleri, tek cinsiyetle yapılmıştır. Çalışmanın bu şekilde olmasındaki en büyük etken, mülakatlar sırasında kadın görüşmecilerle birebir olarak görüşme yapılamıyor olmasıdır. Bir başka ifade ile kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler sırasında, kadın katılımcılarının yanında bulunan erkeklerin, kadınların söylediklerine müdahale etmesi ve kadınları kısmen de olsa yönlendirilmeleri kadın görüşmelerinin odak grup olarak yapılmasına neden

olmuştur. Bu nedenle aslında çalışmanın kurgusunda olmasa da üç ilde kadınlarla odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grupların tek cinsiyetle gerçekleştirilmeleri nedeniyle mülakatlara katılan kadın katılımcı sayısı sınırlı tutulmuştur.

Araştırmanın saha çalışması, Kasım 2013 ile Ocak 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, görüşmeler öncelikli olarak yoksul konut yararlanıcılarının evlerinde ya da site yönetim ofislerinde yapılmıştır. Mülakatların ortalama süresi yaklaşık 1; odak grup görüşmelerininki ise ortalama 2,5 saattir.

Yapılan tüm görüşmeler ses kaydına alınmış ve bu durumla ilgili görüşülen kişilere bilgi verilmiştir. Gerek görüşmeler gerekse odak grup çalışmaları, sadece araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve görüşmelerin tümünde etik değerlere uyulmuştur.

Görüşmelere ait dökümlerden ilk başta 18 farklı tema elde edilmiş ve daha sonra temalar çeşitli üst başlıklarda toplanarak sayısı azaltılmıştır. Buna göre görüşme sonucunda 4 çatı temaya ulaşılmış ve görüşmeler yazıya bu çerçevede aktarılmıştır. Öte yandan farklı kodlamalar aynı anda birden fazla temaya da girdiğinden, örneğin mekânsal ayrışma kodu hem mekânsal dışlanmaya hem de ekonomik dışlanma temasına da girdiğinden birden fazla temada aynı kodlara rastlamak mümkündür. Ayrıca alt temalar bulguları da özel bir başlık altında verilmeden aktarılmaktadır.

5.1.1. Gözlem notları ve izlenimler

Van

Van'daki saha çalışması 10 gün sürmüştür. 2011 Van depreminden sonra yoksul konut alanlarının çevresine 2+1 ve 3+1 olmak üzere yeni konutlar inşa edilmiş ve bu konutlarda da insanlar yaşamaya başlamıştır. Dolayısıyla Van yoksul konut alanları, yaklaşık 16 bin kişinin yaşadığı devasa bir mahalle olmuştur. Ancak bu bölgede (Kevenli) ne bir sağlık ocağı, ne bir postane, ne bir banka ne de birkaç dolmuş dışına ulaşım imkânı bulunmaktadır.

Van'daki sosyal konutlar iki ayrı yerde inşa edilmiştir. Buna göre Kevenli bölgesinde 900, Bostaniçi bölgesinde ise 96 adet yoksul sosyal konut vardır ve iki bölgedeki konut tipi de 1+1'dir. Saha çalışması sırasında Kevenli bölgesindeki konutlardan, 400'den fazlasının boş olduğu öğrenilmiştir. Yaklaşık 100 kadar fayda sahibinin de konutlara eşini, dostunu kiracı olarak yerleştirdikleri öğrenilmiştir. Konutlara kiracı yerleştirilmesi, konutlardan çıkarılma gerekçesi olsa da Vakıf tarafından sözleşme hükümlerinin uygulanmadığı açıkça görülmektedir. Saha çalışması sırasında Bostaniçi konutlarında yaklaşık 32 adet boş konut olduğu tespit edilmiştir. Kevenli'deki konut yararlanıcılarının demografik durumlarına ilişkin net sayıya ulaşılamazken, Bostaniçi'ndeki 96 konutun fayda sahiplerinin 15'inin dul, 20'sinin ise engelli kişiler ve ailelerinden oluştuğu bilgisi alınmıştır. Bazı ailelerde birden fazla engelli vardır. Dolayısıyla dolu olan 58 konutun 35 tanesinin yararlanıcısı engelliler ve dullardır. Konut alanlarındaki en güncel/ acil problem site aidatlarının ödenmemesidir. Site aidatının ödenmemesi, kalorifer kazanını yakan kalorifercinin parasının ödenmemesi anlamına geldiğinden zincirleme bir reaksiyon başlatmaktadır. Parası ödenmeyen kaloriferci, çekip gitmekte ve Van'ın soğukunda konutlarda kalorifer yanmamaktadır. Kevenli'deki konutlarda orada olduğumuz dönemde 9 apartmanın kapıcısının olmadığını bilgisi edinilmiştir. Kaloriferi yanmayan 9 apartmandaki yararlanıcıların elektrikle ısınmaya çalıştığı, elektrik faturalarının ise ödenemediği gözlemlenmiştir.

Kevenli ve Bostaniçi bölgesine giden dolmuşların durakları, kent merkezinden yürüme mesafesiyle yaklaşık 10 dakika uzaktadır. Dolmuşlar şehir merkezinden geçmediği için, örneğin üniversiteye ya da hastaneye gidecek olan birisi, sosyal konutlardan bindiği dolmuştan indikten sonra 10 dakika yürüyerek ve ya başka bir vasıtaya binerek istediği yere gidebilmektedir. Dolmuş şoförlerinden öğrendiğimiz kadarıyla, konut alanından sabah ilk sefer, 06.30'dadır ve seferler 22.30'a kadar devam etmektedir. Ancak sefer saatleriyle ilgili olarak yapılan görüşmelerde aksaklıklar ve düzensizliklerin olduğu, yararlanıcılar tarafından defalarca belirtilmiştir. Dolmuşlar dışında, konutlara başka bir ulaşım aracı yoktur. Dolmuş ücretlerini ödeyememe yüzünden çocuklarını okula gönderemeyen aileler olduğu görülmüştür.

Gerek Kevenli, gerekse Bostaniçi konut alanları Erek Dağı'nın farklı yamaçlarına kurulmuştur ve bu alanlardan sonra başka bir mahalle, köy vb. yerleşim birimi yoktur. Konutlara ait son bloğun bitiminden itibaren dağa tırmanış başlamaktadır. Konutların çevresinde, avlu, çeper, duvar, tel örgü gibi konutları konut dışı alandan ayıran/koruyan herhangi bir set yoktur. Bu nedenle hem Kevenli de hem de Bostaniçi'nde köpekler tarafından saldırıya uğramış kişiler olduğu öğrenilmiştir. Bir başka ifadeyle bizim de tanık olduğumuz ve konut yararlanıcılarından birinin ifadesiyle “hayvanlar konut alanlarında fink atmaktadır”.

Konutların güvenliksiz oluşu hırsızlık, gasp, açık alanda uyuşturucu madde kullanımı, hatta taciz, tecavüz gibi daha başka tatsız olayların yaşanmasına da meydan verdiği gözlemlenmiş ve bu durum görüşmeciler tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin çalışma sırasında sosyal konutların kapıları her zaman açık olduğu, binaların bodrumlarında adına “kova” denen ve esrar içilmesinde kullanılan bir düzenek gözlemlenmiştir. Ayrıca yine bir tecavüz olayının, konutların boş ve açık duran bodrumlarında yaşandığı öğrenilmiştir. Bu bölgelerde, hırsızlık ise adli bir olay bile değildir. Kişiler kendi güvenliklerini almak durumundadırlar. Hatta hırsızlık o boyuttadır ki internet ve telefon için çekilen kablolar bile tekrar tekrar çalındığından artık yenisinin döşenmediği bilgisi edinilmiştir.

Yapılan çevre gözlemlerinde sosyal konutlar içerisinde yüksek model ve kaliteli olarak bilinen arabaların park edildiği tespit edilmiştir. Konutların bacalarının bazılarının yanmadığı ve elbette “doğu ve kış” konulu her resimde görülebilecek ayakları, elleri çıplak çocukların kar ve buz dolu sokaklarda oynadıkları görülmüştür. Konutların tümü, henüz daha 3 yıllık olmasına karşın bakımsızlıktan 10-15 yıllık bina görünümündedir. Çocuklara ait oyun alanlarındaki çardaklar, kamelyalar, salıncak ve kaydırak gibi oyuncak kırılmış ve harap olmuştur. Dikkatimizi çeken bir başka unsur ise yıkanmış çamaşırların kurutulmak üzere apartman koridorlarına, girişlerine ya da sokak aydınlatmalarının direkleri arasına çekilen iplerin üzerine asılmasıdır. Herkese açık alanda çamaşır kurutmayla ilgili olarak bir fayda sahibi, espriyle karışık “tüm komşular birbirimizin hangi renk don giydiğini biliyoruz çok şükür” cümlesini kullanmıştır.

Bostaniçi'ndeki konutlarda çelik kapı, mermerit mutfak tezgâhı, sineklikli camlar varken, Kevenli'de fayda sahiplerine tahta kapılı, sıkıştırılmış kağıttan mutfak tezgahı olan ve pencerelerin arasından güneş ışığı geçen, mantolaması kötü evler teslim edilmiştir ve bu iki grubunda aynı borç tutarında borçlandırıldıklarını da belirtmek gerekmektedir. Buna göre bostaniçi konutlarının durumunun daha iyi olduğu gözlemlenmiş olsa da netice itibariyle konutlarda kullanılan malzeme ve işçilikten sürekli şikayet edilmiştir.

Görüşme yapmak üzere sözleştiğimiz bir kişiyi beklerken yanımıza bir konut sahibi gelmiştir. Ortopedik engelli olan bu kişi, Hakkâri'de Merkeze bağlı bir köyde hayvancılık yaptığını, sosyal konutlara başvurduğunu, ikametgâhının da burada olduğu için kendine konut çıktığını, ancak şimdi hayvanlarını bırakıp buraya yerleşemediğini, uygun bir yerde ahır bulsa hayvanlarını da getirebileceğini, çocuklarının okuduğunu, kendisi için olmasa bile çocukları için Van'a mutlaka gelmesi gerektiğini; eğer Hakkari'de köyde kalırsa çocuklarının okuyamayacaklarını söylemiştir. Ayrıca Valilik tarafından konutlarda oturma şartı konulduğunu ve bu yüzden her hafta bir gün buraya geldiğini, konuta perde astığını, böylece kendisini burada yaşıyormuş gibi gösterdiğini de söylemiştir. Dolayısıyla sosyal konut uygulamaları sadece konutları inşa ettiren kurum ve kuruluşların eksikliklerinden dolayı değil, yararlanıcılarının ifadesiyle, yararlanıcı yaklaşımları nedeniyle de “yaşanmaz” hale geldiği söylenebilir. Konutlarda oturma şartına bağlı olarak görüşmelerin yapıldığı tarihler arasında sadece 1 defa SYDV'lerce 'oturma' kontrolü yapıldığına tanık olunmuştur. O kontrollerin de tamamen sağlıklı yapıldığı düşünülmemektedir. Örneğin, konutlarda hak sahibi olan bir ailenin, deprem nedeniyle devlet tarafından 9 ay süreyle Çorum'a gönderildiği, yapılan 'oturma' kontrolünde evinin içinde eşya olmasına rağmen evinde olmadığı gerekçesiyle kendisine ulaşılmadan, konuttan çıkarıldıkları ve şuan mahkemelik oldukları öğrenilmiştir.

Hem Bostaniçi hem de Kevenli konutlarında oturmak, aileler için karşılanması gereken bir maliyet anlamına geldiğinden, yararlanıcıların her şeye para vermekten usandığı gözlemlenmiştir. Yoksul olarak tabir edilen insanlardan site aidatı, su faturası, tamir tadilat gideri vb. isimlerde sürekli para istenmekte ve bu tutarlar içinde en yüksek oranı elektrik faturaları oluşturmaktadır. İstisna

olmaksızın tüm konutlarda faturalar oldukça yüksektir. Kaloriferle ısınan ve tüp kullandıklarını söyleyen ailelerin bile elektrik faturalarının aylık 100-150- TL arasında olduğu, 2013 yılının Haziran ayında Kevenli konutlarında kalanların 2011-2013 yılları arasında ödeyemedikleri için biriken yaklaşık 1milyon tutarındaki elektrik faturasının, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunca ödendiği çalışma kapsamında öğrenilen bilgilerdendir. Bir fayda sahibi durumu şöyle ifade etmiştir:

“Ev 1+1, banyo tuvalet bir. Toplam 4 tane ampul var hepsini ekonomik taktım. Ocağım tüplü. Bir tane televizyon, bir tane çamaşır makinesi, bir süpürge bir de elektrikli şofben var. Onlar da haftada bir yanar. Bana bu ay 204 lira elektrik faturası gelmiş, söyle bana kimi keseyim? Kariyi mi keseyim çocukları mı keseyim? Ben bu parayı nereden bulup ödeyeyim?”

Görüşme yapılan 13 evin 7'sinde küçük de olsa bir LCD televizyonun! var olduğu; 1'inde ise televizyon olmadığı gözlenmiştir. 8 evde, oturmak için koltuk olmadığı; yerde, döşekler üzerinde oturulduğu, bu evlerin aynı zamanda çok nüfuslu ailelere ait olduğu gözlemlenmiştir. 9 nüfuslu bir ailenin yaklaşık 35m² konuta sığabilmeleri için oturma grubu, koltuk gibi normal bir evin donanımını oluşturan unsurları kullanamaması gerekmektedir. Tüm evlerde perde ve halıların yıpranmış olduğu gözlemlenmiştir. Konutların mekânsal düzenlenme bakımından değiştirilmesi, bu mekânsal değişimin mutfak bölümünün alçıpen ile bölünerek, salonun mutfaktan ayrıldığı 2 evde gözlemlenmiştir. Bunun dışında bir kişi zeminden tavana kadar dolap yaptırarak mekânı daha işlevsel kullanma yoluna gitmiştir.

Van Kevenli konutlarında bir adet sosyal tesis bulunmaktadır ve bu sosyal tesis Valilik tarafından, o bölgedeki tüm çocukların yararlanması amacıyla, bir proje kapsamında, özel bir dershaneye hafta sonları ücretsiz hizmet veren bir eğitim kurumuna dönüştürülmesi amacıyla verilmiştir. Ancak, 900 konutluk Kevenli alanında market, pazar, sağlık ocağı, banka, postane, karakol gibi hizmet noktalarının da bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bostaniçi'ndeki konularınsa sosyal tesisi yoktur. Sosyal tesisle birlikte sağlık ocağı, market gibi diğer donatı alanların da olmadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca iki alanda da çocukların spor yapabileceği futbol, basketbol gibi sahalar yoktur.

Dikkat çekici olan bir başka durum ise, konut alanlarında görüşme ve gözlem yapmak için gittiğimiz evlerde bulunan çocukların büyük çoğunluğunun babalarının ya da ailelerindeki yetişkin bir erkeğin hapiste olmasıdır. Bu çocuklara “Neyle geçiniyorsunuz, size kim bakıyor” diye sorduğumuzda pek çok çocuk ‘amcalarım’, ‘ağabeylerim’ yanıtını vermiştir. Görüştüğümüz yetişkin fayda sahipleri de çocukların verdikleri bu yanıtı doğrularken, hapiste olanların hemen hemen hepsinin uyuşturucu suçundan içeri girdiklerini söylemiştir. Van’daki uyuşturucu sorununun yoksul konut alanlarındaki pek çok hanede çeşitli yaralar açtığı gözlemlenmiştir.

Van konutlarında site yönetimi yoktur. Birkaç blok arasından bir kişi seçilmiş ve konut sakinlerinin ifadesiyle ‘çarkı’ döndürmeye çalışan, makbuz olmadan, gayri resmi para toplayan, eksik onarım tadilat yapan/yaptıran kişiler yöneticilik görevini sürdürmektedir. Bu kişiler bu işi gönüllü yaptıklarını, karşılığında bir şey almadıklarını, hatta bir şeyler ters gittiğinde ya da bazı işler başaramadığında, örneğin kalorifer 1 saat geç yandığında, komşularından fırça yediklerini belirtmişlerdir.

Konya

Konya’da inşa edilen konutlar Meram ilçesi sınırlarında olup, kent merkezinden 27 kilometre dışındadır. Yoksul sosyal konutlarının sayısı 880’dir ve bu konutlar, Konya gibi düz bir alanın belki de sahip olduğu tek yükseltide kurulmuştur. Bu alandaki binalar Van’daki binalarla kıyaslandığında daha yeni görünmektedir. Konya’daki saha çalışması 8 gün sürmüş ve görüşmelerin büyük çoğunluğu yoksul sosyal konutların yönetim odasında yapılmıştır.

Kentin oldukça uzağına/ dışına yapılan bu yerleşim biriminin çevresinde 2+1 ve 3+1 evler bulunmaktadır. Ancak yoksul konutlarına yaklaşık 1 kilometre kadar uzakta konuşlandırılmış olan ve görünüşleri bakımından lüks olan bazı konutlar dikkat çekmektedir.

Konya’daki konutlar da 1+1’dir ve balkonu olmadığı için çamaşır kurutma sorunu orada da mevcuttur. Çevre düzenlemesi yine yoktur, ancak Van

konutlarına göre konutların çevresi nispeten; binaların içi ise oldukça temizdir. Buradaki kalorifercilerin haftada bir apartmanların temizliği ile ilgilenildiği öğrenilmiştir.

Konya'daki site yönetiminin oldukça etkin olduğu gözlemlenmiştir. Yönetim özel bir şirkettir. Bu nedenle site aidatlarının toplama oranı yüksektir. Ancak konut taksitlerinin geri ödenme oranlarının düşük olduğu bilgisine de ulaşılmıştır. Site yönetimi konut alanını ağaçlandırmak için bağış aldığı 1300 ağacı dikmiş, fakat ağaçları sulayamadığı için ağaçlar kurumuştur. Belediyeden ucuz su ya da sulama suyu istenip istenmediği sorulduğunda, istendiğini ancak belediyenin ucuz su vermek için bodrum katlarda (kapıcı daireleri ve kalorifer kazanlarının olduğu bölümlerde) ortak kullanılabilecek muslukların kaldırılması şartını koştuğunu, bu durumun kazan dairelerinde su olmaması ve kazanların yanmaması anlamına geleceği, bu nedenle de ucuz su alamadıkları cevabı alınmıştır.

880 konut içinde, boş konut sayısı 140'tır ve bu konutlar iki yıldır boş durmaktadır. Konya Ereğli'den 40 günlük Ayaz bebeğin soğuktan vefat ettiği haberi gazetelerde yer bulurken, burada bulunan 140 evde kaloriferlerin boşu boşuna yanıyor olması içler acısı bir durumdur.

Konya ve Van illerinde görüşmeler yapılırken, bu alanlarda yaşayan kişilerin sınıf altı ve yoksulluk kültürü söyleminde ifade edildiğinden farklı olarak, politik oldukları ve siyasetle yakından ilgilendikleri gözlemlenmiştir. Tüm yönlerden sınıf altı görünümüleri sergileyen, sosyal dışlanmaya maruz kalan kişilerden olan yoksul konut sakinleri, belki de kendini güvence altında görme ya da bir minnettarlık gibi duygularla siyasetin içinden söylemlerle ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yoksul sosyal konut alanlarının neredeyse tüm ihtiyaçlarının SYDV'lerce (kamu kaynaklarıyla) karşılanıyor olması, siyasallaşma gibi literatür bilgisine ters bir durumu yoksul konutlarında görünür hale getirmiş olabilir. Bu durumun diğer nedenleri de siyasal bağlılık ifadeleri kullanarak konutların geleceğinin belirsizliği içinde kendilerine bir yer bulmak, daha yeni şeyler talep etmek gibi farklı hususlar olabilir. Bu gözlem görüşmelerde de kendini doğrulamıştır. Yapılan on görüşme ve 1 odak grup çalışmasında sadece 1 görüşmeci, sosyal konut sistemine ve buradaki eksikliklerin

giderilmemesine, devletin yanlış politikasına açıktan karşı çıkmış ve sorun alanlarını dile getirmiştir.

Konya'daki konutlara ait sosyal tesisin iki yıldır atıl durumda olduğu öğrenilmiştir. Tesisin camlarının birkaç defa kırıldığı, içinde ateş yakılması nedeniyle yangın çıktığı, ancak boş olduğu için çok fazla zarar ziyan oluşmadan yangının söndürüldüğü, bu nedenle de iki yıldır, günde iki vardiya olmak üzere üç özel güvenlik görevlisinin Valilik tarafından görevlendirildiği ve boş duran binayı beklediği bilgisi edinilmiştir. Bu konutların çevresinde de sağlık ocağı, hastane, lise, pazar, market, postane, karakol vb. sosyal donatı alanları yoktur.

Konutlara ulaşım, yarım saatte bir geçen belediye otobüsleriyle sağlanmaktadır. Otobüsler seferleri 23.30'da bitmekte ve 06.30'da yeniden başlamaktadır. Belediye otobüsü dışında bu alana gelen başka bir toplu taşıma aracı bulunmamaktadır ve konutlar yürüyüş mesafesinde değildir. Üniversite hastanesine gitmek isteyen bir kişinin 2 araç değiştirdiği öğrenilmiştir. Ancak daha yakında, tek araçla gidilebilecek bir devlet hastanesi mevcuttur. Kentin bu kadar dışında olan bir yere taksi ile ulaşmak, özellikle yoksul konutlarda oturanlar için imkânsızdır. Dolayısıyla gece hastalanan, fakat “ambulanslık olmayan” bir hastanın, hastaneye ulaşması için yapılacak tek şey arabası olan bir komşudan yardım istemektir. Bu nedenle görüşme yapılan bir kişinin söylediği gibi “burada arabası olan kişiler değerli”dir onlarla iyi geçinmek gerekmektedir.

Konya çalışması sırasında, iki komşunun fiziksel şiddet içeren kavgasına tanık olunmuştur. Bu kavga önce kadınlar arasında başlamış sonra evlerin erkeklerine yayılmıştır. Kavganın konusu, yemek kokusunun yan daireye geçmesidir. Yemek pişiren kadının evinde aspiratör ya da davlumbaz yoktur. Karşı dairede görüşme yaparken tanık olduğumuz bu kavga, diğer komşuların da ayırmasıyla karakolda bitmiştir. İki taraf da birbirinden şikâyetçi olmuştur. Ertesi gün yemek pişiren kadınla yapılan görüşmede, konutlar hakkında söyleyeceği şeyin çalışmamızda mutlaka yer almasını istemiş ve şu sözleri dile getirmiştir:

“Konutları değiştirebilelim. Bak karşı bina boş duruyor ben oraya geçeyim. Canımdan bezdim artık. Havalandırma kötü, iş yok, para yok, bir şey alamıyoruz (davlumbazı

kastediyor) yemek kokusu mecburen evlere dağılıyor... Ama biz de affedersin adam pişirmiyoruz ki, yemek pişiriyoruz! O'nun soğan kokusuna katlanıyoruz üstelik....”

Anlaşılabacağı üzere, çok basit problemler bile toplu yaşam alanı olan yoksul sosyal konutlarda büyük sorunlara dönüşebilmektedir.

Bununla birlikte Konya’da, yoksul konutlarda oturan kişilerin, tüp parası vermemek için apartman çevrelerinde etraftan topladıkları çalı çırpı gibi malzemelerle yaktıkları ateşler üzerinde yemek pişirdikleri gözlemlenmiştir. Çalışmanın gerçekleştiği dönemde 1 büyük mutfak tüpü 85- TL’dir ve 4 kişilik bir ailede bu tüp en fazla 1.5 ay kullanabildiği bilgisi edinilmiştir.

Ankara

Ankara’daki görüşmeler Ocak 2014 boyunca, hafta içi ve hafta sonu, görüşmeler ayarlandıkça gerçekleştirilmiştir. Ankara ilinde, 1176 adet yoksul konutu bulunmaktadır. Ancak bu konutların yaklaşık yarısı boştur. Konutlar, Ankara kent merkezine 24 kilometre uzaktadır. Üst ve orta sınıflar için iş ile ev arasında normal karşılanabilecek olan bu uzaklık, alt sınıfların ulaşım ayıracakları fazladan bir bütçeleri olmadığı için işe, pazara, okula gidememeleri anlamına gelmektedir.

Konutların çevresinde, kentsel dönüşüm nedeniyle inşa edilen ve adına “başka yere taşınarak” kentsel dönüşüm denilen, 2+1 kentsel dönüşüm konutları bulunmaktadır. Ankara’daki yoksul sosyal konutları, tarihi kentleri andırırcasına, oldukça yüksek bir tepenin yamaçlarına sıralanmış surlar gibi inşa edilmiştir. İlk akla gelen şey, araçların bile zor çıktığı bu yerde, özellikle Ankara gibi kış koşullarının ağır geçtiği bir ilde, yaşlı ve engellilerin konutlara ulaşım sorununu nasıl çözdükleri olmuştur. Ancak, sosyal konutun en önemli özelliklerinden biri olan maliyetlerin aşağı çekilmesi konusuyla, konutların yapı maliyetlerini arttıran bir özellik olarak yamaçlara ev yapılması arasındaki mantıksal ilişki kurulamamıştır. Konutlar en düşük maliyetlerle üretilmeye çalışılmalıyken, dik yamaçlara ev yapmak, gerek temel, gerek düzleştirme, gerekse istinat duvarları, kablo, boru, kanalizasyon döşeme vb. açılardan fazladan maliyetlere yol açmaktadır. Eğer bu alanlara konut yapımı fazladan maliyet çıkarmıyorsa bunun nasıl başarıldığı,

TOKİ'nin tüm dünyaya anlatması gereken bir konudur. Anlaşılan o ki bir tepe, konut yapılarak arsalaştırılmıştır. Konut alanındaki yamaç dikliği, o kadar önemli bir sorundur ki yaşlılar camiye ulaşmak için yürümek zorunda oldukları dik yokuşları kendi aralarında “cennet yolu” olarak tanımlamaktadır.

Konut alanına ulaşım saat başlarında geçen belediye otobüslerince yapılmaktadır. Ancak otobüsler kentsel dönüşüm konutlarının bittiği noktadan yukarı çıkmamaktadır. Bu nedenle yoksul konut sakinleriyle otobüs şoförleri arasında önce tartışma, sonra da kavga çıktığı, 3 şoförün dövüldüğü ve o günden sonra otobüslerin yoksul konutların olduğu bölgelerdeki ana arterleri dolaşmaya başladığı bilgisi öğrenilmiştir. Ancak bir başka fayda sahibi, yine de bu işin bir çözüm olmadığını, otobüslerin ilk durakta ağızlarına kadar dolduklarını, bu nedenle kendisinin ilk durağa kadar yürüyüp, oradan otobüse bindiğini ifade etmiştir.

Bununla birlikte çalışmanın devam ettiği dönemde, sosyal konut site yönetimi konutlara toplu ulaşımı sağlayacak dolmuş hatlarının oluşturulması için girişimlerde bulunmaktadır. Yapılan birçok görüşme sonrasında yönetim, Ulus-Karakusunlar arasında çalışan 5 dolmuşu ocak sonu itibarıyla seferlerine başlatmıştır. Bu geçici bir çözümdür, çünkü 1176 konutun yaklaşık 600 tanesi ancak doludur. Kalan 576 konutun da dolması halinde yeni ek seferlerin de başlatılması gerekecektir.

Ankara'daki konutların çevresinde de herhangi bir duvar, çit, çeper gibi koruma önlemi ve çevre düzenlenmesi yoktur. Van'daki duruma benzer bir şekilde buradaki konutlara da özellikle çöp problemi nedeniyle çevreden yaban hayvanları, başıboş köpekler vs. gelmekte ve bu durum konut yararlanıcıları açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Öte yandan konut alanında sokak aydınlatmalarının konulmasıyla ilgili çalışmalar görüşmelerin yapıldığı aylarda devam etmektedir. Sokak aydınlatmaları konutlara yerleşimden neredeyse bir yıl sonra bile halen konulamamış akşam saatlerinde insanların ellerinde fenerlerle yürüdüklerine tanık olunmuştur.

Hırsızlık konut alanlarında başlı başına bir problemdir. Nitekim 2+1 ve 1+1'lerin ortak hizmet aldığı tek market yaklaşık 6 ay içinde 4 defa soyulmuştur.

Kentin 24 kilometre dışında olan bir yere, polisin ulaşması, 30 dakikayı bulmaktadır. Çünkü konutlara gelen esas yol açılmamıştır ve buraya ulaşım Ankara'nın eski çöplüğünün dar yollarından geçerek sağlanabilmektedir. Aynı şekilde, konutlarda da hırsızlık vakaları yaygınlaşmıştır.

Ücretsiz dağıtılan kalitesiz kömürün konut alanlarında kullanımı nedeniyle yerleşim yerinin havası kirlenmiştir. Site yönetimi, kötü ve kalitesiz kömür nedeniyle nefes alınamaz halde olan havayı temizlemek amacıyla, doğalgaza kullanımına geçmek için girişimlerde bulunmaktadır. Ancak konutlarda yaşayanların bireysel olarak, bu dönüşüm işlemini gerçekleştirebilecek ekonomik güçleri yoktur. Site sakinleri böyle bir kaynakları olmadığından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan bu desteği almak için başta yöneticiler olmak üzere çok sayıda kişiyle defalarca görüşmeler yaptıklarını belirtmişlerdir.

Site yönetimi Ankara konutlarında özel bir şirkettir. Ancak 7 ay içinde 4 yönetici değiştiği bilgisi ile yöneticilerin konut sakinlerinden seçildiği öğrenilmiştir. Ankara konutlarında çalışan kaloriferciler de konut sakinleri arasından seçilmektedir.

Ankara'daki konutlarda da sosyal tesis Konya'daki gibi boş durmaktadır. Konut alanında sadece bir market, bir eczane ve bir adet berber dükkanı vardır. Konutların camisi vardır ama camide imamlık yapacak görevlinin bir yıldan fazla bir süredir atanmadığı öğrenilmiştir. İlköğretim okulu bulunmasına karşın, öğretmen eksikliği olduğu bilgisi edinilmiştir. Bunun yanı sıra, konut alanında sağlık ocağı, karakol, banka, postane gibi tesis ve donatılar bulunmamaktadır.

Konut alanlarında uyuşturucu kullanımının da son dönemlerde arttığı yararlanıcılar tarafından dile getirilmektedir. Konut yararlanıcıları uyuşturucunun yaygınlaşmasının nedeni olarak konutlara taşınan kişiler olarak görmektedir. Dolayısıyla konut yararlanıcılarının bu anlamda bir kontrole tabi tutulmadığı da gözlemlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında üç ildeki konut alanların tümünün aslında yararlanıcılara terk edildiği söylenebilir.

5.1.2. Görüşülen kişilere ait demografik ve nitel çalışmadan dönüştürülen veriler

Cinsiyet Dağılımları

Tablo 5.1: Derinlemesine Görüşme (DG) ve Odak Grup Görüşmelerinin (OG) İllere Göre Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	Van		Konya		Ankara		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
Kadın	2	5	1	5	1	5	4	15
Erkek	11	0	9	0	9	0	29	0
Toplam	13	5	10	5	10	5	33	15

Derinlemesine görüşmelere katılan kadınların sayısı 4; erkeklerinki ise 29'dur. Kadın sayısının az olması nedeniyle odak grup görüşmeleri yapılması ihtiyacı hissedilmiş, bu kapsamda 3 ilde kadınlarla birer odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelere toplam 15 kadın katılmıştır. Çalışmanın geneline baktığımızda ise, 29 erkek ve 19 kadın sosyal konut yararlanıcısıyla görüşülmüştür.

Eğitim Bilgileri

Tablo 5.2: Van'daki Derinlemesine Görüşmelerin ve Odak Grup Görüşmelerinin Cinsiyete Dayalı Eğitim- Öğretim Farklılaşması

Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmiyor		İlkokul terk		İlkokul		Ortaokul		Ortaokul terk		Lise		Lise terk		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
Kadın	1	1	0	1	1	2	0	0	0	1	0	0	0	0	2	5
Erkek	0	0	2	0	4	0	1	0	2	0	1	0	1	0	11	0
Toplam	1	1	2	1	5	2	1	0	2	1	1	0	1	0	13	5

Van ilinde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelere katılanların eğitim düzeyi “okuma-yazma bilmiyor”dan lise mezununa kadar değişen bir yelpazededir. Van ilindeki görüşmelerde görüşülen kişiler arasında üniversite mezunu kişiye rastlanmamıştır. Bu ilde yapılan görüşmelerde Kürtçe bilmemek bir sorun teşkil

etmemiştir. Van'daki odak grup görüşmelerinde en yüksek eğitim düzeyi, ortaokul terk olarak gözlemlenmiştir ve bu ildeki görüşmede okur-yazar olmayan bir kişi de görüşme grubuna dahil edilmiştir.

Tablo 5.3: Konya'daki Derinlemesine Görüşmelerin ve Odak Grup Görüşmelerinin Cinsiyete Dayalı Eğitim- Öğretim Farklılaşması

Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmiyor		İlkokul terk		İlkokul		Ortaokul		Ortaokul terk		Lise		Lise terk		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
Kadın	0	0	0	0	0	2	1	0	0	2	0	1	0	0	1	5
Erkek	0	0	1	0	2	0	3	0	0	0	3	0	0	0	9	0
Toplam	0	0	1	0	2	2	4	0	0	2	3	1	3	0	10	5

Konya görüşmelerine katılan kişilerin eğitim yelpazesi, lise mezunundan ilkokul terke kadar gitmektedir. Konya'da gerçekleştirilen görüşmelerde okuma-yazma bilmeyen ve üniversite mezunu olan kişiler görüşme örneklemimize girmemiştir. Konya'da kadınlarla yapılan odak grup toplantısında okuma yazma bilmeyen ve üniversite mezunu olan kişiler bulunmamaktadır.

Tablo 5.4: Ankara'daki Derinlemesine Görüşmelerin ve Odak Grup Görüşmelerinin Cinsiyete Dayalı Eğitim- Öğretim Farklılaşması

Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmiyor		İlkokul terk		İlkokul		Ortaokul		Ortaokul terk		Lise		Lise terk		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
Kadın	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	1	2	0	0	1	5
Erkek	0	0	0	0	1	0	3	0	1	0	3	0	1	0	9	0
Toplam	0	0	0	0	1	1	3	2	1	0	4	2	1	0	10	5

Ankara çalışmasında en düşük eğitim düzeyi ilkokul en yüksek eğitim düzeyi ise lise olarak çıkmıştır. Okuryazar olmayan ve üniversite mezunu olan kişiler

Ankara’da da örneklemimize girmemiştir. Ankara ilindeki odak grup çalışmalarına katılan kadınların eğitim öğretim bakımından en yükseği lise; en düşüğü ise ilkokul mezunudur. Yine üniversite mezunu ve okuma-yazma bilmeyen kişiler yer almamıştır.

Yaş Bilgileri

Tablo 5.5: Derinlemesine Görüşmelere ve Odak Gruplara Katılanların Yaş Dağılımı

Yaş Dağılımı	Van		Konya		Ankara		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
30- 40 arası	6	2	4	3	1	2	11	7
41- 50 arası	5	2	4	2	8	2	17	6
51 ve üstü	2	1	2	0	1	1	5	2
Toplam	13	5	10	5	10	5	33	15

Gerek derinlemesine görüşmelere katılan, gerekse odak grup toplantılarına katılan kişilerin tümü 30 yaş üstüdür.

Medeni Durum Bilgileri

Tablo 5.6: Derinlemesine Görüşmelerin Katılanların Medeni Durumu

Medeni Durum	Van		Konya		Ankara		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
Evli	9	4	9	3	8	2	26	9
Bekar	0	0	0	0	0	0	0	0
Dul/Eşi ölmüş/Terk etmiş	4	1	1	2	2	3	7	6
Toplam	13	5	10	5	10	5	33	15

Görüşmeye katılan kişilerin 13’ü, dul/eşi ölmüş/terk edilmiş durumdadır. Diğer katılımcılar ise evlidir.

Hane Büyüklüğü Bilgileri

Tablo 5.7: Derinlemesine Görüşmelere Katılanların İller Bazında Aile Büyüklüğü

Hanede Yaşayan Kişiler	Van		Konya		Ankara		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
3 kişi ve altı	1	0	2	1	2	2	5	3
4-5 kişi	5	2	4	2	4	2	13	6
6-7 kişi	5	2	3	2	4	1	12	5
8 kişi ve üstü	2	1	1	0	0	0	3	1
Toplam	13	5	10	5	10	5	33	15

Görüşülen kişilerin toplamı göz önüne alındığında, 3 ve altı kişi olarak kalanların sayısının 7; 4-5 kişi arasında yaşayanların sayısının 20; 6-7 kişi sayısında oturanların sayısı 18; 8 ve üstü kişiyle aynı evde oturanların sayısı ise 3'tür. Bu açıdan bakıldığında konutlarda ağırlıklı olarak 4-5 kişi olarak kalındığı anlaşılmaktadır.

İş Durumu Bilgileri

Tablo 5.8: Derinlemesine Görüşmeler Katılanların İller bazında İş Dağılımı

İş durumları	Van	Konya	Ankara	Toplam
Ev hanımı	2	1	1	4
Sigortasız çalışan	3	4	2	9
Sigortalı çalışan	2	2	3	7
Mevsimlik-sözleşmeli işçi	1	1	1	3
İşsiz	4	2	3	9
Esnaf	1	0	0	1
Toplam	13	10	10	33

Odak grup görüşmelerine katılan tüm kadınlar ev hanımıdır. Ancak ev bütçelerine katkı sağlamak amacıyla çeşitli el işi işleri yapıp bunları pazarda sattıkları ya da mağazalara bırakarak satmaya çalıştıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Konutlarda yaklaşık %30 oranında işsizlik görülmektedir. Öte yandan benzer şekilde yaygın sigortasız çalışma görülmektedir.

Gelir Durumu Bilgileri

Tablo 5.9: Derinlemesine Görüşmelere Katılanların Aylık Gelirleri

İş durumları	Van		Konya		Ankara		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
200 TL ve altı	1	0	2	0	2	1	5	1
201-400 TL arası	2	2	2	1	2	0	6	3
401-600 TL arası	3	2	2	1	2	2	7	5
601-800 TL arası	5	0	2	3	3	2	10	5
801-1000 TL arası	1	1	1	0	0	0	2	1
1001-1200 TL arası	0	0	0	0	0	0	0	0
1201 TL ve üzeri	1	0	1	0	1	0	3	0
Toplam	13	5	10	5	10	5	33	15

Derinlemesine görüşmelere katılan kişilerin aylık gelirleri arasında 1201-TL ve yukarısında aylık gelire sahip olan 3 kişi bulunmaktadır. Kişiler ağırlıklı olarak 601-800- TL arasında aylık gelir sahibi olup bu oran %36,36 olarak görünmektedir.

Çalışmaya katılanların yoğunlaştığı bu alan, aynı zamanda asgari ücretin alt yakasını oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile görüşme yapılan konutlar içinde asgari ücret ve üzerinde gelire sahip olup görüşme yapılan kişi sayısı 3'tür.

Odak grup görüşmelerine katılanlarda ise kişilerin ağırlıklı toplamının 400-800 TL arasında değişen bir gelirden yoğunlaştığı söylenebilir.

Konut Taksitlerini Ödeme Durumu

Tablo 5.10: Derinlemesine Görüşmelere Katılanların Konut Taksitlerini Geri Ödeme Durumu

Ödeme Davranışı	Van		Konya		Ankara		Toplam	
	DG	OG	DG	OG	DG	OG	DG	OG
Tamamını ödedim	1	1	0	0	3	0	4	1
Çoğunu ödedim	2	1	2	3	3	3	7	7
Birkaç tanesini ödedim	7	2	5	1	2	1	14	4
Hiç ödemedim	3	1	3	1	2	1	8	3
Toplam	13	5	10	5	10	5	33	15

Konutların geri dönüşleriyle ilgili olarak, görüşme yaptığımız kişilerin ancak 4'ünün geri ödemelerin tamamını ödediği belirtilmektedir. 7 kişi çoğu taksiti ödediğini, 14 kişi ise sadece birkaç taksiti yatırdığını ifade etmiştir. 8 kişi ise hiç ödemediğini belirtmiştir.

Odak grup çalışmalarında ise konutların taksitlerinde, taksitlerin çoğunluğun ödendiği bilgisi edinilmiştir.

Ayrıca inceleme yapılan 3 ildeki yoksul sosyal konutların çevrelerinde inşa edilen diğer konutlarda ikamet eden, Van'da 2, Konya'da 2 ve Ankara'da 1 kişiyle olmak üzere toplam 5 kişiyle serbest görüşme daha yapılmış ve bu kişilerin de konutlar hakkındaki düşünceleri alınmıştır.

5.2. Sosyal Konut Yararlanıcıları ve Sosyal Dışlanma Süreçleri

5.2.1. Konutların Mekânsal/ Kentsel Konumlanması ve Sosyal Dışlanma

Konut ve Kente Bağlanma

Konutların kurgulanması, planlanması ve inşası süreçlerinde konutlardan yararlanacak olan kişilerin kültürel, sosyal ve psikolojik yaklaşımlarına önem gösterilmesi konutun kullanım ve değişim değeri ile yakından ilgilidir. Demirarslan (2005: 102) bu konuyla ilgili olarak konut inşa süreçlerinin iki yönlü incelenmesi gerektiğini söylemektedir. Bunlardan ilki sosyo- kültürel incelemeler olup, diğeri ise fiziksel faktörlerdir. Ailenin yapısı, sosyal ilişkileri, mahremiyet algısı, toplumsal gelenekler, sosyal ilişki kurma becerileri, konut yararlanıcılarının etnik kökeni, dini inançları ve benzeri konularda, konutlarda yaşayacak hanelerin sahip olduğu özelliklerle konutların iklim ve yerleşim yeri bakımından sahip olduğu fiziksel özelliklerin örtüşmesi ideal konutu ortaya çıkartır ve konuttan yararlanan kişilerin konutlardan elde ettiği tatmin düzeyini yükseltir. Bu iki yön konutun kalitesini oluşturmaktadır.

Konut kalitesi yaşam kalitesine, yaşam kalitesi ise toplum kalitesine doğru evrilen olumlu bir etkilenme sürecini başlatır. Konutlara yerleşen ailelerin konutla kendilerini birbirlerine ait hissetmesi, konuttaki hareket özgürlüğü ve ortaya çıkardığı özgüven, psikolojik ihtiyaçların karşılanması, konfor, kültürel formların açıkça gösterilebilmesi ve bunun hane üzerindeki rahatlatıcı etkisi kişisel kaliteden başlayan ve topluma ulaşan bütüncül kalitenin artması açısından da önemlidir (Demirarslan, 2005: 99).

Görüşülen yoksul sosyal konut yararlanıcılarının neredeyse tamamı, daha önce yaşadıkları yerle şuan yaşadıkları yoksul sosyal konutu karşılaştırdıklarında, şuan sahip oldukları barınma olanaklarının daha önceki barınma koşullarına göre kıyaslanamayacak düzeyde iyi olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla ilk bulgu olarak, inşa edilen yoksul sosyal konutların yararlanıcılara eskiye göre daha sağlıklı bir konut sunduğu ifade edilmelidir. Eski ve yeni barınma koşulları hakkında konuşan Konya'dan Nezaket Hanım şöyle söylemektedir:

“Ben buraya gelmeden önce nasıl bir yerde yaşıyordum oğlum biliyor musun? Geceleri yatarken kafamı yorganın içine sokuyordum, ayaklarımı vücudumu sapasarma yapıyordum... Neden biliyor musun? Sıçanlar gelip burnumu gözümü yemesinler diye! Terlik kadar kocaman sıçanlar geziyordu evin içinde... Adam sağ iken iyiydi yaşantımız o ölünce... Öldü işte. Birkaç zaman sonra ben ağılıyordum yine tek başıma taşındığım evde. Muhtar geldi ‘Gel’ dedi seni buraya kayıt ettireceğim. Allah razı olsun beni kayıt ettirdi, ev de çıktı buraya geldim. O evden kurtulmak için ilk ben geldim. Her yer kardı.....”

Daha iyi barınma imkânını yakalayan kişiler sosyal konut uygulamalarının farklı yönlerini eleştiriyor olsalar da konut politikasını oluşturanlara minnet duydukları açıkça görülebilmektedir. Yapılan görüşmelerde konutları kullanan kişiler arasında az nüfusa sahip ya da tek başına yaşayan kişilerin konutlardan diğerlerine göre daha fazla memnun olduğu anlaşılmaktadır. Yaşı daha ileri olan görüşmeciler ise konutların kendileri gibi yaşlı kişilere verilmesinin daha uygun olacağını belirtmişlerdir. Bu kişilerden biride Ankara’dan Feride Hanım’dır:

“Ben 69 yaşındayım. Eşim öldü, çocuklarımın yanında bir süre kaldım ama gelinler istemedi. Sonra kız kardeşimin yanına geçtim. Kız kardeşim, kocası çocukları sağ olsun bana çok iyi baktılar 2 yıl da onların yanında kaldım. O sırada işte buranın başvuruları varmış. Başvurduk çıktı. Sonra da buraya taşındım. Bu eşyalar var ya, kocam yaşarken bile benim böyle eşyam yoktu... Şimdi çamaşır makinem bile var. Hepsi yardımla geldi tabi. Bir de geçen seneden beri aylık 250 lira alıyorum dullara verilen. Bana tek başıma rahat rahat yetiyor burası. Allah bin defa verenden razı olsun... Şimdi yaşlılar sokaklarda kalıyor, parası olan huzurevi muzurevi gidiyor olmayan işte sığıyor onun bunun yanına... Keşke bu evleri bizim gibi kimi kimsesi olmayanlara verseler. Biz burada gül gibi geçinir gideriz....”

Konut politikasının bahsedilen yaşlı ve az nüfuslu aileler için daha olumlu etkileri olduğunu Van’dan Mustafa Bey farklı bir anlatımla şöyle dile getirmekteydi:

“Şimdi bana bu ev çıktı ya sonra boş kalan konutlar için yeniden şey toplanırken, talep toplanırken annemi de yazdırmıştık. Anneme de buranın en üst sıradaki bloklardan bir daire çıktı. Yani ikimiz de buradayız. Babam ölünce dul maaşı almaya başladı. Onun keyfi bizden iyi. Şimdi var ya seçim meçim olduğu zaman benim annem “Allah Tayyip Erdoğan’a zeval vermesin, Allah onu güneş yapsın ay yapsın, onu galip getirsin” diye oruç tutup, namazı kılıyor... kolay mı? Babamın veremediğini Erdoğan verdi. Kadının başını sokacak evi oldu....”

Ancak Ankara’dan Furkan Bey konutların kendileri gibi çok nüfuslu ailelere uygun olmadığını söylerken bu konutların nasıl kullanılması gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

“Konutlar mezardan biraz daha büyük. Buraya getireceksin yaşlıları huzurevi olarak oturtacaksın. Bak kalorifer de yanıyor, sıcak. Cami de şurada gidip gelecekler... 5- 6 çocuk var bazı evlerde, bazı evler tek kişi... Kimisi rahat rahat sığıyor kimisi üst üste... Aslında bu evler bir kişi için iyi, bilemedin iki... Ama bir tane çocuk bile olsa yaşayamazsın. İmkanın varsa mecbur gideceksin başka bir yere”

Canatan (2008b), yaşlanma kavramının nüfus yapısı açısından görünen değişimi ve bu değişimin yönü ile etkilerinin ne olduğunu bulunmasının; yatırım yapılırken nüfusun bu özelliklerinin göz önüne alınmasının yaşlılar için uygun yatırımların gerçekleştirilmesinde yardımcı olacağını ifade etmektedir. Sosyal konutlara bu açıdan bakıldığında yaşlılar için uygun tasarlanmış bir alan olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte konutlarda yaşayan insanların da (özellikle taksitlerini en az 30 yıllık bir süreçte ödeyecekleri göz önüne alınırsa) orta yaşlı kişilerin de sağlıklı yaşlanmalarını engelleyeceği, konut alanlarındaki fiziki yetersizliklere bakılarak söylenebilir. Dolayısıyla konut alanları mevcut yapılarıyla, yaşlılığın gençken planlanması olarak özetlenen; “bireyin yardımlar yerine, sosyal politika kaynaklı, üretken bir döngü içine girmesine izin veren bir zaman akışı içinde yaşlanması sağlanmalıdır” kuramına ters düşmektedir. Oysa sosyal konutlar mekânsal küçüklükleri bakımından “modern bir huzurevi” olarak görülseler de bu amaçla kullanılabilmeleri için başta sağlık ve diğer hizmetlere ulaşım alanında önemli düzenlemelere ihtiyaç duydukları ifade edilmelidir. Ayrıca toplum içinde sahip olunan dezavantajlar bakımından en kötü/ zor durumda olan grup yoksul yaşlı kadınlardır (Canatan, 2008a: 128- 129). Yoksul sosyal konutlarda gözlemlediğimiz kadarıyla yoksul ve engelli yaşlı kadınların içinde bulunduğu durum, Canatan’ın kuramsal tespitini doğrulamaktadır.

Konya’daki konutlar yaşayan 73 yaşındaki Nezaket Hanım buradaki yaşantısıyla ilgili şunları söylemektedir:

“... Benim kimsem yok bir tane oğlum var Amerika’da. O da beni ne arar ne sorar, Bir tane de kızım var, hem de buraya yakın oturuyor ama orada da damatla anlaşamadık. O yüzden o da çok gelmez bana... Ara sıra gelir siler süpürür 10- 15’te bir, o kadar. Ama bir tane daha oğlum var... Oğlum değil ama onu ben büyüttüm zamanında, ona bakmaya giderdim anası çalışıyordu... Bana şimdi o para gönderiyor arada sırada. Bir de 65’lik maaşım var (65 yaş maaşı). Yemeğimi de bazen konu komşu gelip yapıyor bazen bir kuru ekmek alıp ben kemiriyorum, Allah razı olsun gelenden de gelmeyenenden de, bugünlerimizi aratmasın ne diyelim... Geçen pazara gideyim dedim. Aman o ne uzak yermiş öyle. Ben de çok yaşlandım yürüyemiyorum oraya... Komşumu gördüm pazarda da aldığım iki üç torba şeyi taşımama yardım etti yoksa getiremezdim. Yani canın bir şey çekse ya alamayacaksın ya da birini gönderip aldıracaksın... Yine ağız burun bukeceksin birine, minnet edeceksin, yalvaracaksın... Buraya hastane de çok uzak geçen gün hastalandım ambulans geldi götürdüler beni yukarıdaki kadın Allah razı olsun geldi benimle orada işte onu bunu yaptılar serum falan taktılar sonra düzelince biraz, ‘Gidebilirsin’ dediler biz kaldık mı orada! Gelemedik. Kadın o heyecanla unutmuş meğer cüzdanını... Ben zaten kendimi bilmiyorum. Hastanede kaldık, Allahtan kocasını aradı da geldi kocası bizi aldı da geldik...”

Yoksul sosyal konutlarında sadece tek ebeveynli ve az çocuklu aileler, tek başlarına yaşayan yaşlılar bulunmamaktadır. Aksine gözlemlenebildiği kadarıyla konutlarda ikamet edenler genelde geniş/ kalabalık ailelerdir. Geniş ya da kalabalık ailelerin başta konutların büyüklükleri olmak üzere, ortaya çıkan ihtiyaçlarına bağlı olarak, konutlar hakkında oldukça farklı konularda şikâyetleri bulunmaktadır. Konut küçüklüğü o kadar önemli bir alandır ki, konutlar hakkında minnettarlıklarını ifade eden yararlanıcılar bile konut büyüklükleriyle ilgili şikâyetlerini dile getirmektedir.

Konutlar yoksul ailelerin demografik yapılarını dikkate almadan ve burada yaşayacak kişilerin muhtemel ihtiyaçları gözetilmeden imal edildiğinden hatalı bir planlamanın yapıldığının söylenmesi gerekmektedir. Bu noktada, konutların sosyal politika kapsamında inşasından sorumlu olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü uzman ve meslek elemanlarının yaptığı incelemeler ve hazırladığı raporlar neticesinde konut imalatına karar veren makamlar, ancak 2012 yılında 1+1 konut büyüklüklerinin Türk aile yapısına uygun olmadığına dair ikna edilmiş ve 3 yıl üretimi yapılan 1+1 konutlardan vazgeçilerek yeni imal edilecek konutların 2 oda 1 salon ve brüt 65 m² üzerinden balkonlu olarak inşasına geçilmesine karar alırdabilmişlerdir. Bu düzenlemeye rağmen gerek 1+1'ler gerek 2+1'ler, büyüklükleri açısından uluslararası standartlar bakımından özellikle hane büyüklükleriyle kıyaslandıklarında paralellik göstermemektedir.

International Union of Family Organisation (UIOF) ve International Federation of Housing and Planning (IFHP) tarafından yapılan çalışmalarda, 3- 8 kişilik bir ailenin yaşayabileceği *sosyal konut* alanının en az 39.50m² ile 80m² arasında olabileceği belirtilmiştir (Temel, 1992: 32).

Türkiye'deki hane halkı büyüklüğü, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2012) verilerine göre kentlerde 4, kırdan ise 4,5'tir. Yoksul kesimin çocuk sahibi olma durum ve eğilimlerinin daha yüksek olacağı kabul edildiğinde ise sosyal konut projesi kapsamında üretilen konutların, konut büyüklükleri açısından, dünya standartlarının altında olduğu ve dolayısıyla en az 3-4 çocuk sahibi olan ailelerin sağlıklı bir ortamda barınabilmelerine olanak tanımadığını söylemek hatalı bir çıkarım olmayacaktır.

Van'dan Pervin Hanım konutların genel durumları dışında küçüklüğü nedeniyle çevre tarafından nasıl karşılandığını ve çevrenin konutlarına bakışından duyduğu rahatsızlığı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bu konutlar çok küçük. 2+1'lerin bakışlarından bile rahatsız oluyorum artık o derece... Geçenlerde ben dolmuşa bindim. Valiliğe gideceğim... Kadının biri “kardeş sen 1+1'lerde misin dedi?” Evet dediğimde kaç nüfus olduğumu sordu. Söyledim kadın dedi “gündüz olunca çok fark edilmez de desene gece olunca mezara girer gibisiniz”. Elim ayağım boşaldı... Ne yapalım bacım dedim. Ancak bu kadar bizde ama sen söyle sen ölünce seni 2+1'e gömsünler...”

Serbest görüşmelerde de sosyal konutlara komşu olan ve diğer konutlarda yaşayan kişiler, 1+1 konutların fiziksel özellikleri nedeniyle aile tipi bir arada yaşamak için uygun olmadığından bahsetmişlerdir. Van'da serbest görüşmelere katılanlardan biri olan Zülfü Bey, yoksul sosyal konutlarının mekân anlayışıyla ilgili şunu söylemektedir:

“Bizim 2+1'ler bile küçükken 1+1'lerde yaşanmaz. Ben bir defa girdim içine de... Bizim buralarda çocuk berekettir. Adama sorarsın kaç çocuğun var dersin mesela adam der ki “Evimin bereketi yok” yani çocuğum yok der... Van'da herkes de var 4- 5 çocuk. Bu kadar insanı sen 30 metreye (kare), 40 metreye (kare) sıkıştırırsan ne olur? Bizim kültürümüze ters bu, o insanların hali perişanlık...”

Yine yoksul sosyal konutlara komşu olan öğretmen Osman Bey ise yoksul sosyal konutlarının fiziki büyüklüğü hususunda şunları söylemektedir:

“Doğu'da insanlar 2 kişi bile olsa evleri büyük olur. Çünkü çocuk potansiyelleri ve yatılı akraba ziyaretleri, misafirlikler buralarda çok yaygındır. Siz iki kişi olsanız bile evde size gelenler o gece kalacak olanlar mesela onlar çok çocukludur... Eğer konut yaparken siz bu bölgenin ihtiyaçlarını, kültürünü, aile büyüklüğünü düşünmüyorsanız, bu kişileri barındıracak sağlıklı, modern bir kenti imar edemezsiniz...”

Konya'dan Emre Bey konut büyüklüğü ve konutlara gelmeden önce yaşadığı mekânı, konutun küçüklüğünü şöyle ifade etmektedir:

“Ben buraya gelmeden Doğanlar Mahallesi denilen bir yerde yaşıyordum. Müstakil bir evde kalıyordum. Ama üstü açık bir ev. Yani eşeği bağlasan durmaz affedersin. Burası bize bir saray yani... 7 nüfusuz. İki biz, 5 tane de çocuk şimdilik iyi yani sığıyoruz. En azından yağmur kar başımdan akıyor. Ben daha iyi bir hayat görmedim. O yüzden buradan şikâyet etmem. Ha ilerde sorun olur mu? Olur tabi çocuklar büyüyecek ben abimle yatmam diyecek mesela, senin yatağında yatmam diyecek onu diyecek bunu diyecek ama hayat ne gösterir bilinmez. Belki ölüm olur biz eksiliriz belki düşün olur onlar eksilir belki Allah yüzümüze güler bir anda zengin oluruz... Ama ilerde elbet problem çıkacak küçük ev sonuçta...”

Konutların yapılmasından ve bu yoksul vatandaşlara verilmesinden müteşekkir olan bir başka kişi de Van'dan Ahmet Bey'dir. Ahmet Bey konutlara gelmeden önceki yaşantısı ve konut büyüklüğü ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Ben genç delikanlıyken babamın durumu çok iyiydi. Bir tane hırdavatçısı vardı. 8 kardeşlik ve hepimiz de o işin bir ucundan tutuyorduk. Mesela ben gidip iş alıyordum inşaatlardan, birkaç usta buluyordu diğer kardeşim, öteki malları veriyordu, diğeri muhasebe falan yani tüm erkek çocuklar işin başındaydık. Ne zaman babam öldü arkasından işler bozuldu. Biz anlaşılamadık kardeşler olarak. Ağabeylerim de anlaşılamadı ve dükkân da kapandı, babamın evi de gitti her şey bitti. Herkes kendi başının çaresine baktı. Ben de o aralar evlendim. Kiraya çıktım sonra ama iş yok güç yok okumamışız da... İnşaatlarda çalışmak için İstanbul'a gittim. Hanımı ve büyük kızımı burada bıraktım. Annem de bize taşınmıştı. Sonra işte o iş kazası oldu sakatlandım falan çalışamaz oldum. Tekrar geldim buraya... Malulen emekli de olamadım. İş de yok şimdi yıllardır oturuyorum evde. O sırada burada işte bu ev çıktı bize. Oturduğum ev de fena değildi... Ama burası gibi de değildi. Ha bak! Söyleyeyim burasının çok eksikleri var. Hem bizden kaynaklı hem Valilikten....”

Ancak herkes konutların büyüklükleri hakkında iyimser ve güzel konuşmuyordu. Konut büyüklüğünden şikayet düzeyleri çocukların sayısı ve yaşlarının büyük olmasıyla yakından ilişki göstermekteydi. Konya'dan Aydemir Bey:

“Konutların büyüklüğünü görüyorsunuz değil mi? Mezardan biraz daha geniş. Ben dâhil altı kişiyiz. Burada nasıl yaşayalım? Ama yaşıyorsunuz diyeceksin yaşıyoruz da nasıl? Dün akşam mesela televizyon izlemek istedim uykum kaçtı... Benim uykum kaçtı diye çocukların da uykusu kaçacak değil ya. Yok baba sesini kıs. Yok baba ışığı kapat. Yok baba sigara içme... Gece yarısı çıkıp bir tur attım da rahatladım. Bu ev iki kişiye bile küçük ama şimdi deme şükretmiyor bu adam. Çok şükür, binlerce şükür... Ben sadece sordun diye söyledim. Yoksa hani şikâyet etmiş olmayayım ”

Van'dan Coşkun Bey:

“Bu gördüğün ev 1+1. Ben, 4 kızım ve karım kalıyoruz. Kızlarımdan ikisi evlenecek çağda. Ben, eşim 1.5 yaşındaki kızım içerdeki odada yatıyoruz. Diğer üç kızım da burada. Sabah mesela ben kalkıyorum erken.... Odadan çıkıyorum. Her yer yatak yorgan. Kızların üzerinden atlayarak dışarı çıkıyorum çoğu zaman”

Van'dan konutların küçüklüğü ile ilgili olarak Burak Bey standart yanıtların dışına çıkarak ev yaşantısındaki özel hayat/ karı koca mahremiyeti üzerinden konut küçüklüğünü anlatmaktadır:

“Benim aile yaşantım diye bir şey yok, kalmadı. Karımla yanımda sürekli birileri yatıyor. Ya küçük kızım, ya oğlum... 7 nüfusuz. Ayrıca asıl problem bir yetişkin kızım bir de

yetişkin oğlum var. Kızımın oğlum salonda yatıyor... İnsan uyurken nasıl yattığını bilmez üstü açılır falan... Şimdi onların aynı yerde yan yana yatmaları doğru mu? Bence değil. Sana bir şey diyeyim mi imkânı olan bir iki arkadaş vardı. "Böyle iş mi olur ben yaşamam burada" dedi, çekti gitti... Burayı kiraya verdi 200'e mesela... oradan da 450'ye başka bir ev tuttu. 250 lira farkla 3 oda bir salon. Kızlarını ayrı erkeklerini ayrı odaya yatırmaya başladı, kendi de rahat etti. Şimdi kim oturabilir şehir içinde 3 odalı evde 250 liraya. Ama bizim gibi imkânın yoksa gidemezsin, çocukların dışarı çıkmasını gözlersin karınla baş başa kalabilmek için"

Ankara'dan Ceyda Hanım konut büyüklüğü ile ilgili olarak:

"Benim için konut büyüklüğü yeterli. Hatta çok bile. Yarısını alsalar da olur. Ne yapayım kocaman salonu! Şaka şaka! Ben tek başımayım da iki kardeşim geldiğinde oturacak yer bulamıyoruz... İki misafir geldiğinde evde köşe kapmaca oynuyoruz. Biri tuvalete kalksa ayaktaki onun yerine çöküyor. Ama dedim ya ben tek başımayım... Bu evler bir kişi için hadi iki kişi için yeter. Ama 3 kişi olsan bu evde bittin. Giriş katta bir komşu var mesela 6 nüfus. Nerede yatıyor nerede kalkıyorlar, nerede pişirip nerede yiyor... nerede aile oluyor anlamış değilim."

Dolayısıyla konutların inşaatında hane büyüklüğünün göz önüne alınması ve konut üretiminde bu yönde bir çeşitliliğe gidilmesi gerektiği düşünülmektedir. Sosyal konut uygulamaları olan diğer bazı ülkelere bakıldığında Danimarka'daki ortalama hane büyüklüğü 1,9 iken sosyal konut büyüklüğünün 78m², Fransa'nın hane büyüklüğü 2,2 iken sosyal konut büyüklüğünün 56m², Hollanda'nın hane büyüklüğü 2,2 iken sosyal konut büyüklüğünün 58m², Norveç'in hane büyüklüğü 2,1 iken sosyal konut büyüklüğünün 70m², İsveç'in hane büyüklüğü 2,1 iken sosyal konut büyüklüğünün 70m² olduğu da görülmektedir (Temel, 1992; Eurostat, 2014). Bu farklılıklara rağmen dünya genelinde hane büyüklüğü ne olursa olsun 100m²'den daha büyük sosyal konutlar bulunmamaktadır (Keleş, 1990: 323-327).

Konutların küçüklüğü ile ilgili sorun sadece Türkiye'deki konutlara has bir durum değildir. Konut maliyetlerini düşürmek için tüm dünyada kalitesiz malzeme kullanılması ve özellikle konut ihtiyacının fazla olduğu ülkelerde (Çin, Güney Afrika, Amerika gibi) konut büyüklüklerinin diğer ülkelere oranla daha küçük olması yaygın bir durumdur. Şili'de, Güney Afrika'da da küçük konutlar yanında yapının kalitesizliği, kötü mimari tasarım ve ince duvarlar oldukça yüksek oranda şikâyet edilen sosyal konut problemleridir ve Türkiye'deki konut özellikleriyle bu durum paralellik gösterir (Gilbert, 2014).

Van'dan odak grup çalışmalarına katılan Akgül Hanım konut büyüklüğüne ilişkin düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Biz buraya köyümüz boşaltıldığı için geldik. Yoksa gelmezdik. 15 yılı geçiyor bizim köy boşaltılalı. O zaman hayvanlarımız vardı. Sattı eşim buraya gelirken sonra lokanta açtı o parayla. Ama ne anlar ki o yemek yapmaktan, bir adam tuttu aşçı diye, ticaret dedi yaparım dedi girdi... Battı tabi sonra işte ondan sonrası hep kötü hep yokluk. Keşke köyde kalsaydık... Buraya çıkmadan önce Allah var çok kötü bir yerdeydim. O kadar kötüydü ki bir gecekondunun altına adam mazot koymak için (kaçak mazot) yer yapmış onun yanına da bir oda bırakmış orada kalıyorduk. Elde avuçta olmayınca yapacak bir şey yok. O evle kıyaslarsak mesela burası cennet. Ama bakıyorum şimdi benim karşı apartmanında bak yerde diz boyu kar var kalorifer yanmıyor... Benim için cennet onun için cehennem... Benim sekiz nüfusum var evde iki biz, 5 çocuk, 1 de kayınvalide... hele hele yaşlılar varsa evde, küçük ev daha da dayanılmaz oluyor, sürekli burun burunasın, vallahi billahi değil oturup ayaklarını uzatacak, nefes alacak yer yok evde...”

Konya’da odak grup görüşmelerine katılan Meliha Hanım yaşadığı konutun büyüklüğü nedeniyle, konutların iş ve işlemlerini takip eden SYDV’nin çalışanları tarafından maruz kaldığı muameleyi şöyle anlatmaktadır:

“Benim kocam madde bağımlısı. Kullanmadan duramıyor. Bunu herkes de biliyor. 3 tane de çocuğum var 5 kişiyiz. Ben de temizliğe gidiyorum fırsat buldukça. Öyle geçiniyoruz... Bize bu konutları Vakıf verdi. Ben de işe gidemedim hastalandım falan yardım istemek için geçenlerde Vakfa gittim. Orada çalışan iki kişi benimle dalga geçtiler: “Abla sen o kocaman evde enişteyi nasıl buluyorsun” diye...”

Buna karşı siz ne söylediniz diye sorduğumuz da Meliha Hanım:

“Ne söyleyebilirim ki ağabey, Ben yardım almaya gittim. Bir şey desen yardım vermeyecek... Sustum, ama Allah da onu daha küçük bir yerde yaşatsın ne diyeyim! O da karısını kaybetsin bu kadarcık evde... Adamlar sanki babalarının evlerinde yaşıyormuşuz gibi davranıyorlar bize. Çektiğimiz bir çile değil ki sabahında başka akşamında başka...”

Van’da görüşülen Mustafa Bey sosyal konutun küçüklüğünü sahip olduğu çocukların gelecekteki ev yaşantısı üzerinden anlatmaktadır:

“Benim çocuklarım şimdi küçük. Allah cümlemizin çocuğunu bağışlasın 3 tane var. Bu 3 çocuğun ileride büyüdüğünü düşünün iki erkek bir kız. Ne yapacak nerede yatıp nerede kalkacaklar? Ben kızı yanıma alamam. İçerde iki erkek delikanlı... Üstelik iki delikanlının da mı özel hayatları olmayacak?... Mecburen ya buradan gideceğiz ya da buradan gidemezsek münasip bir kısmet bulup evlendireceğiz...”

Konut büyüklüklerinin çocuklar küçükken çok sorun teşkil etmemesine karşın çocukların büyümesiyle birlikte aileler, ortaya çıkacak yeni fizyolojik özellik ve davranışlar nedeniyle çeşitli kaygılar taşımaktadırlar. Konya’dan Engin Bey konutlar ve çocuklarla ilgili şunları söylemektedir:

“Siz bu konutların Türkiye’nin her yerinde yapıldığını söylemişsiniz ya ben şimdi düşünüyorum acaba şimdi Diyarbakır’da 8- 9 çocuğu olan bir kişi nasıl sığacak buraya?

Ben 5 nüfusum yatıracak yer bulamıyorum çocukları. Eşim mesela banyonun girişine döşek seriyor sabah bir kalkıyoruz banyonun önüne yatan çocuk gitmiş diğer köşeye. Mesela bize buraya taşındığımızdan beri hiç misafir gelmez. Gelse biliyor çünkü oturacak yer yok... 18 yaşında bir oğlum var evde durmuyor. Yalnız kalmak istiyor haklı olarak, bilgisayar istiyor, televizyon izlemek istiyor. Sigaraya başlamış... Yani evde onu tutacak herhangi bir şey yok. Çocuk haklı bence... Ben de gittim ne yaptım içeriye bir televizyon daha aldım ama bu sefer de diğerlerinin istekleri olmuyor... Onların günahı ne?"

Büyüyen çocukların ev içinde ihtiyaç duydukları kişisel alanların bulunmaması durumunda, konutları 'otel' olarak kullandıkları belirtilmektedir. Çocukları evde tutmak, onların kontrol altına alındığı anlamına gelmekte ve böylece aileler özellikle de yoksul sosyal konutlarda yaygın olarak gördüklerini söyledikleri uyuşturucu, alkol gibi sorunlardan çocuklarını koruyabileceklerini düşünmektedirler. Bazı aileler, konutlardaki büyük ekran LCD televizyonları, güzel koltuk ve perdeleri, bilgisayarlar ya da tabletleri bu şekilde gerekçeyle aldıklarını belirtmektedir. Bu kaygı, özellikle Van'da çok fazla sayıda görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Van'dan Ahmet Bey:

"... Bakma sen evde dev ekran televizyon olduğuna, bilgisayar olduğuna. Yiyecek ekmek olmuyor bazen. Ama bunları almaya mecbursun. Eğer çocuğunu evde oyalayamıyorsan o çocuk dışarı gider. Orada kiminle karşılaşacağı, ne yapacağı belli değil. Ama evinde çocuğun rahat ederse dışarıdaki pisliklerden onu koruyabilirsin..."

Konutlar kişilerin aynı zamanda sosyalleştikleri alanlar da olduklarından pek çok konut sakini, konutlarda eskisi gibi misafir ağırlayamamaktan şikâyet etmektedir. Yine konutun büyüklüğüyle ilgili Van'dan Akgül Hanım:

"Bizim burada yatılı kalmalar çok yaygındır. Kalmayıp ne yapacaksın. Burada kışın 4'te akşam olur. Ee zaten 5- 6'da anca gidersin 8'de araba yok. Ya yürüyerek döneceksin o karda kışta ya da kalacaksın orada... Hele ramazanda mesela... Biz önceden kardeşlerime, eltilerime eşe dosta akrabalara giderdik. Onlarda kalırdık. Onlar da bizde kalırdı. Meşhurdur buraların ağırlamaları. Sahura kadar oturulur. Sahur yapılır sonra da yatılır. Buraya taşınana kadar biz gidiyorduk mesela.... Taşındıktan sonra da gittik bir süre ama biz beş gittiysek onlar bir geldi. Sonra gelmez oldu kimse... Nasıl gelsin? Buraya boylu boyunca yatsak bile tuvalete gitmek için insanlar birbirinin üzerinden atlıyor. Kardeşi de olsa utanıyor insan. Biz de gitmiyoruz artık."

Konut içinde yaşayanların barınma ihtiyaçlarını karşılaması kadar, bu kişilerin sosyo- psikolojik ihtiyaçları da karşılanmalıdır. Bu ihtiyaçların giderilmesi aynı zamanda sosyal dışlanmanın, yalnızlaşmanın ortadan kaldırılmasıyla da yakından ilgilidir. Es ve Akın'a göre konut ve konut alanları sadece insanların "başını sokabilecekleri" bir yer değildir (Es ve Akın, ty). Bununla birlikte konut alanına

yerleşenlerin kim ya da kimlerden oluştuğu, burada oturanların yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı, konut ve konut alanlarına toplumun geneli ve kamu idareleri tarafından nasıl yaklaşıldığı, buranın nasıl görüldüğü son derece önemlidir. Yığınsal bir küme olarak kötü tasarlanmış ve kötü üretilmiş konutlar, sosyo- ekonomik olarak alt gelir gruplarının üyeleri tarafından tercih edilmekte; genel normlardan uzaklaşması ölçüsünde de toplumsal kutuplaşma ile sosyal dışlanmayı arttıran bir unsur/ beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

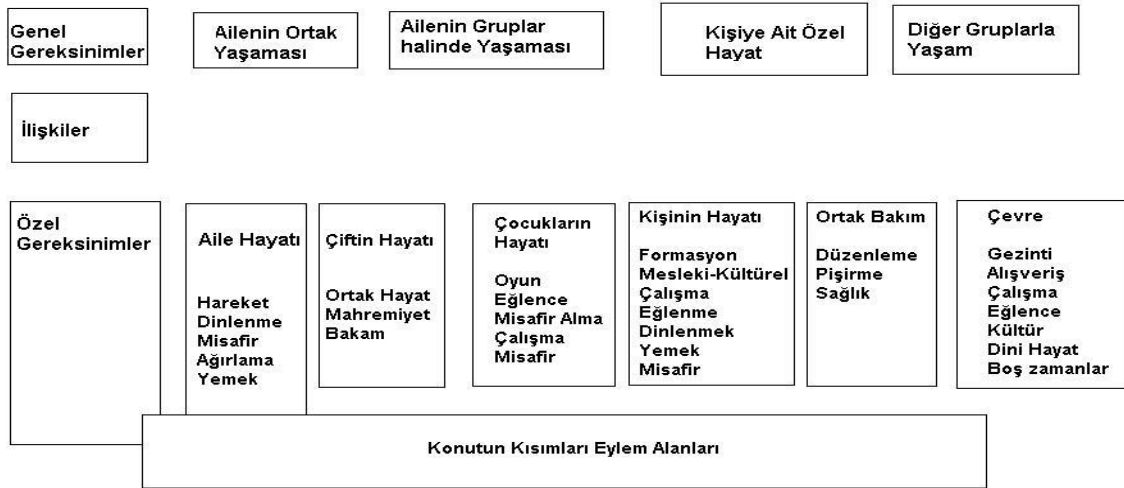
Konut standardı kavramı, konutun yapı malzemesinden, kapladığı alana (büyüklüğüne), kat sayısından, mimarisine, donanımından donatılarına kadar çeşitli olan ve konut maliyetini oluşturan unsurlara verilen genel isimdir. Konutun oda sayısı, barınma yoğunluğu, konut kolaylıkları, yapı sistemi ve gereçleri, hatta konutun bulunduğu çevrenin toplumsal hizmetlere yakınlığı ve konutun kentle olan bağlantısı, konut standartlarına işaret etmektedir.

Bu standartlar, konutun maliyetini belirleyen esas unsurlar olup sosyal konutların düşük standartta olması kaçınılmazdır. Ancak; çalışma kapsamında, yoksul sosyal konut standartlarının düşüklüğünün sosyal konutlarda tutunmayı olumsuz etkileyen bir yönü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim alınan bilgilere göre, bugüne kadar inşaatı tamamlanan yaklaşık 18 bin yoksul sosyal konuttan yaklaşık 1.800 tanesi için defalarca talep toplamasına rağmen boş kalmıştır. Bu %10'luk tutunma kaybının nedeni düşük konut standardıdır. Konut standartlarının yörenin ihtiyaçlarına, aile yapılarına göre kurgulanmamış olmasıdır. Sosyal konutlardaki düşük standartlar, kötü malzeme ve kötü işçilikle birleşince, konut yararlanıcıları tarafından konutların terk edildiği ya da boş bırakıldığı gözlemlenmiştir.

Buna göre konutların 'sağlıklı'/ standart olarak nitelendirilmesi için temelde, genel gereksinim alanlarına sahip olup olmadığı ortaya konulmalıdır. Bir konutun standardının oluşturulması ise yukarıdaki şekilde belirtildiği üzere "Ailenin Ortak Yaşaması" ilkesine uygun üretilmiş olmasına bağlıdır. Ailenin ortak yaşamasından kasıt ailenin hep birlikte dinlenme, yemek yeme, misafir ağırlama, hareket etme ihtiyaçlarının karşılanabiliyor olmasıdır. Bu aynı zamanda ailenin ortak

yaşamına müsaade edecek özel gereksinimleri de gündeme getirmektedir. Bu konunun bir alt maddesi ise çiftin ortak bir yaşam sürebilmesine izin vermesidir. Çiftin ortak hayatı, bakım ve mahremiyet anlamına gelmektedir. Bu iki alt gereksinim, konuta has özellikler olup karşılanmadığı durumda konutların sürekli yerleşimde durması (konut tutunması) zorlaşmaktadır.

Şekil 3.1: Konutların Gereksinim Şeması (Kipdemir, 1984: 27)

Konutlara ait genel gereksinimlerden bir diğeri ise ailenin gruplar halinde yaşamına imkân veriyor olmasıdır. Bu gereksinim özel olarak çiftin hayatı ve çocukların hayatını kendi içlerinde bağımsız olarak yaşayabilmeleridir. Örneğin çocukların dinlenme, eğlenme çalışma, arkadaşlarını ağırlama gibi yaşam alanlarının bulunması ailenin gruplar halinde yaşayabileceği anlamına gelmektedir.

Konutlarda olması gereken üçüncü genel gereksinim alanı, kişinin kendine ait olan ve tasarrufunda bulundurduğu özel alanlardır. Bir başka ifadeyle kişinin kendi formasyonunu geliştirebileceği, mesleki/ kültürel çalışma yapılabileceği, eğlenebileceği, dinlenebileceği, yemek yeme ve arkadaşlarını ağırlama imkânını bulabileceği konutlar modern ailenin ihtiyaç duyduğu konut tipinde yer almalıdır. Çağdaş konutta olması gereken kişisel/ özel alanlardan bir diğeri ise kişilerin kendilerinin düzenleyebilecekleri alanlar ile pişirme ve sağlık ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yerlerin konutta bulunmasıdır.

Konut tatmini bakımından, konutların sahip olması gereken genel gereksinimlerden sonuncusu ise diğer gruplarla ilişkilerin düzenlendiği ortak alanların olmasıdır. Yeşil bir çevre, gezinti, alışveriş yapılabilecek alanlar ile çalışma, eğlence, kültürel faaliyetlerin ve dini ibadetlerin yapılabileceği ayrıca boş zamanların geçirilebileceği alanlar konut alanlarının sahip olması gereken son özelliktir.

Dolayısıyla toplu yaşam alanlarında, yukarıda bahsedilen özelliklerin olması oranın yaşanabilir bir yer olduğu anlamına gelir. Ancak yoksul sosyal konutlarında, konutun alanlarının küçük olması ve çok çocuklu ailelerin farklı cinsteki çocuklarının ayrı odalarda yaşamalarına imkan veren bir yapıda olmaması, konut sakinleri tarafından özellikle Van ve Konya'daki görüşmelerde, kaygı verici bir durum olarak gözlemlenmiştir ve bu kaygı daha çok dini inanç ve yorumlardan kaynaklı kültürel özelliklerden kaynaklanmaktadır. Aile mahremiyetinin yanı sıra aile bireylerinin de kendi içlerinde kişisel bir mahremiyete sahip olmaları talebi, ekonomik olanakları bulunan yoksul konut sakinlerinin konutlardan ayrılmaları için yeterli bir sebep oluşturmaktadır.

Es ve Akın'a göre (ty) bir konutun kalitesi, tasarım ve uygunluk kaliteleri olarak iki boyutta ele alınabilir. Örneğin konutun büyüklüğü, içerisinde kullanılan malzeme türü, balkon, mutfak, banyo gibi farklı donanım gerektiren alanlara özgü malzeme ve bu alanların işlevselliği gibi unsurlar, konutların kullanıma yönelik fiziksel özelliklerini oluşturur. Konutların, yalıtım, dayanıklılık, elektrik- su- gaz vb. tesisat, görünüş ve bakımları gibi hususlar ise konutların estetik tasarım özelliklerini oluşturur. Bir konutun kalitesi ve yukarıda açıklanan konut tatmini bu iki özelliğin belirleyiciliği üzerinden gerçekleşir.

Konut büyüklüğünün yanı sıra konut donanımları ve donatıları da yoksul sosyal konut yararlanıcılarının şikâyet ettiği diğer bir önemli alanı oluşturur. Yoksul sosyal konut alanlarında kullanılan kötü malzemenin kötü işçilik ile birleşmesi konut yararlanıcılarının günlük hayatlarında sürekli gündeme gelen/ şikâyet edilen bir konu olmaktadır.

Gözlem ve görüşmeler sonucunda ulaşılmış olduğumuz konut donanımları ve işçilik sorunlarından memnuniyetsizlik örneklem bakımından yoksul konutları içermeyen alt, orta ve üst gelir gruplarına ait konut yararlanıcılarının memnuniyetini ölçen konut araştırmasının bulgularına paralellik göstermektedir. Bahsedilen araştırmada da TOKİ konutlarının en önemli sorunu %24,9'luk bir oranla "Konutun iç yapısı ve iç yapısında kullanılan malzemelerin kötülüğü"dür. Bu oranı %13,1 ile ikinci sırada yine yukarıda uzun uzun bahsedilen "Sosyal ve kültürel faaliyet alanları"nın azlığı takip etmekte ve TOKİ'nin yaptığı konut memnuniyeti araştırmasında üçüncü sırada en çok şikayet edilen konu ise %11,5'lik bir oranla "İşçilik yetersiz"likleridir. (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı [TOKİ], 2010: 85). Ancak bu durumun sadece TOKİ'nin yaptığı sosyal konutlara has olmadığını dünyanın pek çok ülkesinde inşa edilen sosyal konutların ortak probleminin de inşaat kalitesi ve işçilik olduğu ifade edilmektedir (Joshi ve Khan, 2010),

Ankara'dan Ertunç Bey konutun inşaat kalitesi ve mimari tasarım olarak da kendilerine uygun olmadığını belirtmektedir:

"... Bak ağabey, biz şimdi burada kaç kişi oturuyoruz? 6 kişi değil mi? Sen şimdi tuvalet ihtiyacın olsa şu kapıdan içeri girip o ihtiyacını giderebilir misin? Ben yapamam! Normaldir bu ses çıkar şey olur", görüşme sırasında orada bulunan bir kişi ise "sen de musluğu aç" dediğinde Ertunç Bey: "Musluk açmak sorun değil ki içeride ne yaptığın belli zaten açsan ne olur açmasan ne olur. İlk fırsatta burayı paravan yapıp böldüreceğim. Araştırdım 1.500 liraya yapıyorlarmış. Hem böldürsem şöyle paravan gibi yemek kokuları da bu tarafa fazla geçmez tuvalete banyoya giden de rahat rahat gider..."

Van odak grup görüşmelerinden Akgül Hanım, konutun yeterli büyüklükte olduğunu, kendisine yettiğini söylemesine rağmen konutların malzeme kalitesinden şikâyet etmektedir:

"Benim üst katımda oturan komşum 9 nüfus. Böyle balık gibi diziliyorlar gece olduğunda. Bir gece yine yatarken bunlar mutfak tezgâhı komşumun başının yanına düşüyor. Allah korumuş ölüyormuş kadın... Diyeceksin ki o bir olay her zaman olmaz ama oldu bana da oldu. Mutfak tezgâhım düştü. Başkalarına da oldu gördüm yani. Ben mesela o düşen tezgâhı kullanıyorum hala... Eşim usta getirdiği yaptırdı... Kırık dökük ama kullanıyoruz mecburuz. Ama gücü yetip değiştiren de var"

Konutların mimari tasarımında Amerikan mutfak olması ve banyo/ tuvaletin salona açılıyor olması konut yararlanıcılarının tümü tarafından şikayet edilen konulardan biridir. Kültürel sahipliklerden kaynaklanan bu şikayet bile başlı başına

konutların mimarisinin toplumsal değerlerle uzlaşıp uzlaşmadığı yönünde bilgi vergicidir. Konut tasarımlarında maliyetleri düşürmek adına uygulanan mimari tasarım, yoksul konut yararlanıcılar tarafından, güçleri el verdiğince değiştirilmeye çalışılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Ankara'dan Esra Hanım şunları söylemektedir:

“Ben aynı zamanda dikiş nakıştan da anlarım. Geçen sene buraya geldiğimde yorgan dikmeye başladım. Bir iki ilan astım durağa, direklerle... epey iş aldım. Kazandığım parayla da bu mutfağı yaptırdım. Şimdi bu yaz yine kazanıp banyodaki fayansları değiştireceğim....”

Van'dan odak grup katılımcısı olan Pervin Hanım da konutların malzeme kalitesinden şikâyet etmektedir:

“...Benim kapılarla, tezgâhla ilgili sorunum olmadı ama benim bir çocuğum 16 yaşında sakat. Ona bir hava aldirmek için sırtımda inip kaldırıyorum onca katı. Ben de bel fıtığı da var. Bir gün yığılıp düşeceğim merdivenlerde insan hiç buraya bir balkon koymaz mı? Benim en büyük sorunum balkon! Bu TOKİ hiç mi ev yapmamış hayatında?....”

Konutlarda kullanılan malzemeler ve onların kaliteleri maliyetlerin azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum, maksimum konut sayısına ulaşma ve maliyeti minimumda tutma gayretinin bir göstergesidir. Van'dan odak grup görüşmelerine katılan Dilan Hanım:

“Biz çok büyük depremler yaşadık, o büyük depremlerde alçılar döküldü sıvalar falan döküldü ama binalar çok sağlam yapılmış. Şimdi kimse binaların sağlamlığına bir şey diyemez. Ama gel gör ki ben bu eve geldim o günden bugüne lavaboyu değiştirdim, mutfak tezgâhını değiştirdim, muslukları değiştirdim, klozeti değiştirdim falan yani bu evde ne görüyorsan kapı kollarına kadar hepsini değiştirdim...”

Yoksul sosyal konut alanlarının yararlanıcıları arasında bulunan engelli bireyler için %10'luk konut kontenjanı bulunmasına rağmen, konutlar engelliler için işlevsel özellikleri olarak döşenmemekte ve tasarlanmamaktadır. Bu nedenle konut alanlarındaki engelli aileler gerek asansör gerek çevre düzenlemesi gibi eksiklikler nedeniyle çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Engelli kişilerin yanında konutlarda ikamet eden yaşlılar da yaşlılıklarının ileri dönemlerinde çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Sosyal konutların bu iki dezavantajlı grubunun fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması erişilebilir bir mekanda, sağlıklı yaşlanmaya imkan tanıyacaktır.

Ankara'da görüşme yaptığımız kişiler arasında yer alan eşinden ayrılmış Esra Hanım, engelli bir birey annesi olarak, yoksul sosyal konutlarında özellikle

engelliler için ayrılan bir kontenjan varken bu konut alanlarının engellilere uygun olarak düzenlenmemesinden kaynaklı yaşadığı sorunları şöyle anlatmaktadır:

“Ben buraya gelmeden önce Abidinpaşa’da yaşıyordum. Gecekonduydu damı falan akıyordu. Burası oraya göre harika yer. Ama benim çocuğum “Serebralpalsi”. Engelli yani. Bırakacağım insanlar vardı orada. Burada da komşularım var ama güvenemiyorum. Bize burayı vermeden önce dediler ki engelliler için %10 kontenjan var engelliler için çok güzel bir yer olacak... Nerde? Mesleki Eğitim Merkezi’nin arabası buraya kadar çıkmıyor çünkü konutun etrafından dönecek yer yok. Bakın kapının önünde yol bitiyor ve buradan minibüsün dönmesine imkân yok. Geri geri çıkacak. Per gün onu da şoför yapmıyor. Biz yoldan buraya kadar tekerlekli sandalye ile geliyoruz. Bizim evimiz 4. katta. Benim çocuğum fiziksel engelli. Ben nasıl çıkartayım çocuğumu asansörsüz? Nasıl indireyim. Sırtımda indirip çıkartıyorum şimdilik ama ya ilerde yaşlandığımda? Ben “benim evimi değiştirin boş kalan giriş katlardan verin bana” dedim, olmaz dediler. Konutlar engellilerin yaşaması için düşünülmemiş. Apartman girişlerine rampa koymakla bitmiyor o işler. Tek başlarına kapı açamazlar, yürüyebiliyor olsalar bile mesela çift trabzan yok sadece merdiven kenarına koymuş, engelli evinde iki tarafa da konur trabzan. Evin içi desen o açıdan korkunç. Evi hapis için yapmışlar insan bir balkon koyar. Ben burada yıllarca yaşayacağım. Sen hiç yaşar mısın balkonsuz. Önceki evim gecekonduydu kapısının önünde bile şöyle iki sandalyelik bir çardak vardı... Mutfak tezgâhı kötü, kullanılmıyor. Bir kişiye bile yetmez ben kendim büyüttümdüm. Banyo ve tuvalet aynı yerde ve kullanılan malzeme en adi malzeme... Suyu görünce kayıyor her yer. Engelli birinin bu kadar kaygan olan bir zeminde yaşaması imkânsız... Duşa kabin koymuşlar ne kadar güzel değil mi? Oysa benim oğlum benden iri, nasıl sokayım o daracık yere nasıl yıkayayım nasıl çıkartayım kaydırmadan, düşürmeden? Ben iki defa düştüm banyoda çocuğumu tutmaya çalışırken... Birinde zar zor tutundum öbüründe kapaklandım. 2 hafta yerimden kalkamadım. Kimsem yok, bu kendini zor taşıyan çocuk suyumu getirdi, tabi okula götüremedim. Burada bir tane bile arkadaşı yok üstelik neyse ki site yöneticileri geldi komşular geldi de bize yardım ettiler. Yani düşüp ölsek kimse yok... Allah razı olsun hepsinden”

Görüşmeleri gerçekleştirdiğimiz üç ildeki konut alanlarını, imalat hataları üzerinden kıyasladığımızda Ankara’daki konutlar eksiklikleri bakımından ilk sırada gelmektedir. Ankara’dan Furkan Bey konutların imalat problemleri, tasarımları gibi konularda şu ifadeleri dile getirmektedir:

“Buradaki konutların eksiklikleri mi neler? İlk aklıma gelenleri sayıyorum. Bir, kaloriferler yanmıyor. Çünkü kömür kaliteli değil bir torba ile ısınacak kazan o sıcaklığa gelmesi için 3 torba kömür yakıyor anca... Bu da ne demek? Kömür istihkakının bitmesi demek... Kömür bitince ne olacak? Kış daha yeni başladı... En büyük sıkıntı budur. Ama hoca dikkat et bak kömürün havayı ne hale getirdiğini hiç söylemedim. Etrafta bir tane fabrika mabrika yok burada 10 dakika rüzgar esmesin boğulursun kömürden.... İkinci, evlerin pencerelerinin aralarından soğuk giriyor. İzolasyon yapılmamış. Bir yağmur yağsın aynen hepsi içeride. Üçüncü hepimizin banyosu bir alttakinin başına akıyor. Derz çekmeye üşenmiş adam. Dördüncü eksiklik giderlere inşaat molozu dökmüşler. Harç yapmış adam, atmış... ya da kızmış müteahhide boşaltmış tuvalet giderinden aşağıya tabi temele inince de donmuş. Gidip görmek istiyor musunuz? Bu binanın alt katına inen kanalizasyona çıkan borunun dirseği betonla dolmuş. Bir türlü açtıramadık. Her yer taştı... Bele kadar pislik içinde kaldı bodrum. Biz de diyoruz ki bu koku nereden geliyor.. Bir indik baktık ki felaket. Açılmayınca işte dedik sökün giderleri

nasıl olsa açıktan geçiyor kocaman giderde bilek kadar açıklık kalmış hep beton donmuş dirsekte gidip duvarların halini çekebilirsiniz kanalizasyonun nereye kadar bodrumu bastığını görebilirsiniz... Beşinci eksiklik evlerde kullanılan malzemeler. Klozete oturunca kırılan klozet kapağını dersin... Elini atınca elinde kalan kapı tokmağı mı dersin... Yalama olan musluklar mı dersin... Burada eksik bitmez hocam ve biz daha kaç aydır burada oturuyoruz? 5.ayım bu benim. Prize süpürge takıyorsun çekiyorsun sıva dökülüyor... Bir de en önemli problemlerden biri sokak aydınlatmalarının olmaması. Şimdi saat 5'te hava kararıyor. İşten gelen, okuldan gelen insanlar sanki köyde yaşar gibi ellerinde fenerlerle sokaklarda dolaşıyor. Kaç defa müracaat edildi sokak lambaları için... Bu kaçınıcı müracaat! Aylar geçti açmadılar”.

Konya'dan Hakan Bey de benzer şekilde konutun büyüklüğünden, kullanılan malzemeye konutların büyüklüğüne ilişkin pek çok sorunu şöyle sıralamaktadır:

“Bu binalarda beton dışında her şey problemlili... Pencerelele karşıdan, uzaktan bakın süper. Gel dokun gitmiş. Bu kapılar neden yapıldıysa... Sıkıştırılmış kağıt gibi elini atınca kırılıyor, tümü gönyesiz... Açılırsa kapanmıyor kapanırsa açılmıyor, kilitler de öyle... Mutfak tezgâhı sunta... Bu tezgâha su değmez mi? Değer sonra ne olur şişer... Kaç kişi mutfak tezgahını değiştirdi 1 yılda... Gittiler müteahhide, adamlar dedi tezgâha su değmiş... Yahu mutfak tezgâhında bulaşık yıkıyor nasıl su değmesin? Değiştirmediler, insanlar değiştirdi tezgâhlarını. Ne yapacaklardı ki? Müteahhitler zengin güçlü... Buranın insanı pısırik, sessiz, korkak... Elektrikler sorun. Mesela voltajı bir türlü düzenleyemediler. Sürekli eşyalarımız zarar görüyor. Voltaj gidip gelmesinden buzdolabım yandı benim. Kim karşıladı? Tabi ki ben. Kime gidip diyeyim?.. Bakın ayrıca şu var köşe daireler 36 metrekafe ortadaki daireler ise 33 metrekafe neden biliyor musun? Havalandırma bırakmışlar. Havalandırmaz ev olmaz ama bu demek değil ki benim küçük olan evimi daha küçült kümes gibi yap ve bunu bana 45 metrekafe diye sat, havalandırma yapacaksan başka bir çözüm bul, ne diye benim evimden çalıp bana bu evi 45 metrekafe diye satıyorsun ...”

Van'dan Savaş Bey konut donanımları ve donatılarına ilişkin dikkatleri başka bir noktaya çekmektedir:

“Bakın geçen kış burada oturan bir kıza sabah okula giderken hayvanlar saldırdı. Ben bile bir iki defa apartmanın içinde köpek gördüm. Köpek apartmana nasıl giriyor. Çünkü kapısı açık bacası açık kapanmıyor. Kapı kilitli olsa camlar kırık. Bu dağdan önceki son ev ne yapsın hayvanlar aç kalınca hepsi mecburen buralara iniyor. Çöpler de doğru toplanmayınca bir sürü yiyecek oluyor etrafta... Konutların çevresinde çittir, duvardır bir şey de yok buralara kadar geliyor hayvanlar”

Sosyal konutlarda önemli olan bir diğef husus da sitelerin yönetimleridir. Yönetimler kimi konut alanlarında yararlanıcıların kendisinde, kimisinde ilgili Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfında, kimisinde de özel bir şirkette bulunmaktadır. Konutlarda farklı yönetim birimlerinin olması çoğu yerde konutların ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğın Van çalışmasının yürütüldüğü sırada sıcaklık gündüz -11 dereceleri göstermekteydi. Ancak Van'daki yoksul sosyal konut alanlarında kaloriferleri yanmayan konutlar

bulunmaktaydı. Kaloriferlerin yanmamasını yönetimle ilişkilendiren Kader Hanım konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Biz buraya geldiğimizde sitenin yönetimi Vakıftaydı. Kalorifercilerin parasını onlar veriyordu. Ama 2 ay önce Vakıf buranın yönetiminden elini ayağını çekti. Tabi kalorifercilerin paralarını da bizim ödememiz gerekti. Hiçbir hazırlık yapmamıştık, para falan toplamamıştık. O ay parasını ödeyen blokların kaloriferi yandı ödemeyenlerin yanmadı. Bu soğukta herkes elektriğe yüklendi o zaman da ya elektrik kaldırmadı ya da faturalar çok geldi. Milletin beli büküldü”

Yine Van'dan Serdar Bey yanmayan kaloriferlerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Geçen yıldan beri kaloriferi yanmayan bloklar var. Kazanları arızalanmış. Yönetim Vakıftayken Vakıf yaptırmadı. Şimdi o da vatandaşa kaldı. Biz gittik Valiliğe yardım istemeye bin pişman olduk gittiğimize... Vali Yardımcısı dövmekten beter etti bizi. Gelin benim eve gidelim. Benim evimde 8 nüfus 2'si zatürreeye yakalandı. Herkes öksürüyor ben kimi iyi edeyim kim kime baksın... Sağ olsun Kaymakam Bey bize dedi gidin siz yaptırın kazanlarınızı parasını ben vereceğim. Şimdi pazartesi günü sanayiye gidip usta bakacağız...”

Van konutlarında kaloriferler yanmadığında elektrikli ısıtıcılar kullanılmaktadır. 2013 yılında tüm konutların yaklaşık 1milyon Türk Lirası tutarındaki elektrik faturası Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunca ödendiği bilinmektedir. Faturaları ödenen kişiler, sigortası olmayan daha doğrusu 3294 sayılı yasa kapsamında olduğuna Vakıf tarafından karar verilen kişilerdir. Elbette bu kişiler arasında enformel sektörde çalışanlar da mevcuttur. Fakat yine de yasal olarak, kağıt üzerinde ispatlanamadığı için kayıt dışı çalışan kişilerin de borçlarının kamu tarafından ödendiği öğrenilmiştir.

Tüm konut yararlanıcıları, borçları ödenenler ve ödenmeyenler, bu ödemedi bazılarının yararlanamamasını haksızlık olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan benzer taleplerin diğer konut alanlarından da geldiği (örneğin Kırıkkale Yahşıhan konutları) ve bu konutların benzer taleplerinin Van konutlarının aksine neden kabul edilmediği de bilinmemekle beraber sosyal konutların bazılarının kısmi ihtiyaçlarını karşılamaları bazılarının ise karşılamamaları SYDT Fon Kurulu'nun kararlarında ilkeler bulunmadığı ya da çeşitli nedenlerle bu ilkelerin bazı sosyal konut alanları lehine esnetilebildiği anlamına gelmektedir.

Görüşme yaptığımız konutların hiçbirinde balkon bulunmamaktadır. Çok katlı binaların önemli bir yaşam alanı olan balkon, bu binalarda mimari olarak gerek görülmemiştir. Bunun nedenleri arasında balkon büyüklüğünün konut büyüklüğüne dahil ediliyor ve konutun bunun üzerinden vergilendiriliyor olmasıdır. Maliyet açısından önemli bir fark yaratıp yaratmayacağı tartışmalı olan balkon, sonuç itibarıyla yoksul sosyal konutlarında göz ardı edilmiştir. Konutlara yapılabilecek küçük bir balkonun özellikle engelli bireylerin ve yaşlıların bina dışına çıkmadan hava alabilecekleri, ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir alan anlamına gelirken aynı zamanda çamaşır kurutma, erzak depolama gibi amaçlarla da evin işlevsel bir bölümünü oluşturacağı söylenebilir.

Balkon problemi ve konutların mimari yapısıyla ilgili Van konutlarından görüştüğümüz Mustafa Bey soruna şu şekilde işaret etmektedir:

“Bu adamlar (SYDV ve TOKİ’yi kastediyor) bizi Amerikalı sanıyor ki! Bize Amerikan mutfak yapmışlar. Yahu ben inşaatçıyım. Ömrüm inşaatla geçti. Ne lüks dairelerde çalıştım Amerikan mutfakları yoktu... Ama Van’a bizim gibi ailelere Amerikan mutfak yapıyor. Derdi küçücük konutun alanını arttırmak. Tencere ve kapak birbiriyle uyuşması lazım... Bunu da mı bilmiyorlar? Van gibi çocukların kum olduğu yere bu nasıl bir ev? Benim Amerikan mutfağım var ama içinde kaynayan çorbam yok... Amerikan mutfağım var ama balkonum yok!.. Bir çocuğum astım hastası evde sigara içemiyorum ya çıkıyorum kapının önüne ya iniyorum aşağıya sigara içmeye... Bazen de pencereden uzatıp kafamızı kuş gibi içiyoruz sigarayı. 5 kat bina yapıyorsun balkon yok. Balkon nasıl olmaz vallahi anlamıyorum.”

Balkon sorunuyla ilgili olarak kişiler alternatif çözümler aramakta ve binalara sonradan nasıl balkon ekleyebilir sorusuna yanıt bulmaya çalışmaktadır. Van’dan Ahmet Bey ise elindeki çizimleri göstererek:

“Bak hocam, ben bunları çizdim. Görüyor musun? Bak buradan bir kapı açılacak. Binaya dıştan çelik malzemedan bloklar montajlanacak ve asma balkonlar yapılacaktır. Çok basit bir şey maliyeti de atla deve falan değil. Ben dedim Valiliğe. Siz bizim adımıza yapın bunu neyse taksitlerimize ekleyin. Bunu herkes öder ya da deyin ki şu kadar zaman içinde verin deyin yine verir. Deyin ki balkon yapayım size ama parası şu kadar veririz. Ya da izin versin biz yapalım ama düzensizlik olur... Çünkü biz burada bir ömür geçireceğiz dile kolay, zaten taksitler 22 buçuk yıl...”

Asma balkon yapma fikri sadece Van’a ait değildir. Aynı zamanda Konya’daki konutlarda da balkon yapımı üzerine düşünceler vardır dolayısıyla tüm sosyal konut alanlarını ilgilendiren bu ihtiyaç hakkında Konya’dan Reha Bey şunları söylemektedir:

“Burada balkon yapmayı düşünmemişler. Vallahi bak yemin ediyorum ha mutfak yapmamışsın ha balkon. 4. katta olan bir dairede nefes alacak yer yok. Çamaşır kurutacak yer yok. Bakın apartmanın ortak alanlarına şu koridorlara çıkın bakın çamaşırhane gibi. Tüm komşular birbirimizin hangi renk don giydiğini biliyoruz çok şükür. Ama ne yapacak insanlar? Nerede kurutacak çamaşırlarını? Buraya balkon yapılmalı. İki daireye bir balkon düşecek şekilde bir balkon yapılabilir iki daire kapısının ortasından apartman merdivenlerinden girilir çıkılır balkona. İnsanlar çamaşırlarını kurutur, sonra küçük bir kiler gibi kullanır oraları zaten 30 metre ev en azından biraz ferahlar. Bilirsiniz bizlerin hiçbiri yüksek binalarda yaşamamıştır. Hep düz ayak avlulu binalardan geldik. Yani kapıdan adımımızı attığımızda sandalyemizi çekip oturabileceğimiz ya da eşliğine tünebileceğimiz evlerimiz, avlularımız vardı. Şimdi hapishanedeyiz.”

Görüleceği üzere sosyal konut yararlanıcıları mekânsal darlıklarını ve balkon gibi önemli bir eksikliklerini gidermek üzere çözümler üretmektedirler. Ancak ilgili konutların mülkiyetlerini ellerinde tutan SYDV'lere ve konutların finansmanını sağlayan SYGM'ye kişilerin balkon istedikleri, iyimser bir tahminle en az 30 yıl yaşayacakları bir alanda balkona ihtiyaç olduğunu düşündüğümüzü şifahen söylediğimizde yetkililerin bize “Oraya gelene kadar ne işler var” yanıtını verdikleri de yeri gelmişken belirtilmelidir.

Yoksul sosyal konut alanları, çalışmanın devamında da görüleceği üzere neredeyse tüm yönlerden sorunludur. Ancak kişilerin yaşam alanlarının iyileştirilmesi için gerçekleştirilebilecek ufak bir kaynak transferinin, konutların çekiciliği ve yaşayanların mutluluğu ile konut tutulmasını arttıracak kanaati düşünülmektedir.

Sosyal konut politikasının mülkiyet ekseninde kurgulanması nedeniyle konutların yararlanıcıları konuta yerleştikten 6 ay sonra konutlar için taksit ödemeye başlamaktadır. Yoksul sosyal konutlarda yoğun olan imalat eksiklikleri ve hataları konut yararlanıcılarının, konut sahipliği için yapmaları zorunlu geri ödemeleri azaltmakta, geri ödemeler üzerinde önemli ölçüde olumsuz etki yaptığı gözlemlenmektedir. Daha açık bir ifadeyle konut alanlarına dair kişilerin yatırmakla mükellef olduğu taksitler, konutların kötü imalatı neticesinde SYDV'ler tarafından tahsil edilememekte ya da düşük tahsil edilmektedir. Pek çok yararlanıcı geri ödemelerini yapmamasının nedeni olarak konut alanlarındaki aksaklıkları göstermektedir.

Geri ödemelerin yapılmaması durumunda, bu kişilerin herhangi bir yaptırıma maruz kalmamaları, ödeyebilecek gücü olanları da ödeme yapılmaması yönünde etkileyerek, geri ödemelerin aksamasına sebep olduğu görülmüştür. Öte yandan geri ödemelerin aksaması ise konut mülkiyetinin normal süresinden daha uzun bir sürede alınması anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili olarak Ankara'dan Uğur Bey şunu ifade etmektedir:

“Ben konuta yerleştim işte 6 ay kadar geçti, sonra taksit ödemeleri geldi. Ödemeye başladık. 4 ay ödedim falan... Baktım alt komşum, üst komşum falan ödemiyor. Dedim “Niye ödemiyorsunuz sizi evden çıkarmasınlar?” bir şey olmaz dediler biz ödemeyeceğiz... Birkaç ay daha baktım ödemiyorlar kimse de gelip bir şey demiyor ben de dedim ödemiyorum artık. Enayi miyim ben gidip her ay 100 lira para yatırayım. Yatırsam da bir yatırmamam da... Hem ben 40 yaşındayım. 62.5 yaşında sağ olur muyum? Çocuklar da benden sonra ne yaparsa yapsın, öldükten sonra onunla da mı ben uğraşayım...”

Konutlarda tam mülkiyet hakkı kazanabilmek için 22,5 yıl fiilen oturmak ve konut taksitlerini her ay düzenli ödemek gerekmektedir. Bunun yanı sıra taksitlerin bitiminden itibaren 10 yıl boyunca da konutların satışı yapılamamaktadır. Dolayısıyla sosyal konuta yerleşen bir aile buradan en erken 33,5 yıl sonra çıkabilecektir. Bu uzun vade, bir kuşağın tamamen yoksul konut alanında büyümesi ve eş zamanlı olarak bir kuşağın da bu alanda yaşlanması anlamına gelmektedir. Gececek bu süre içinde, oturulan evde bir balkonun bulunmamasından konutta kullanılan malzemeye o malzemenin binaya dahil edilirken ihtiyaç duyduğu işçiliğe dair sorunlar uzun yıllar sürekli gündeme gelecek olan konulardır. Dolayısıyla konut alanlarındaki kişilerin burada uzun sayılabilecek bir süre oturacak olmaları, 33,5 yıl tutunma sağlamaları konutlarla ilgili şikayetlerin minimuma indirgenmesiyle doğrudan alakalıdır.

Ankara'dan Tümer Bey konuta taşınmış olmasına karşın konuttan ayrılmak isteyen görüşmecilerimizden biridir ve konutlara ilişkin olarak şunları söylemektedir:

“Bana dediler ki buraya yazılırken kuraya girmeden önce, evlerde balkon var, çelik kapı var, sosyal tesis var, o var bu var... Konutun anahtarını almaya gittim bir baktım konutları Elmadağ'a yapmışlar. Bu konutlardan sonra yol yok. Koca Ankara'da yer bulamamışlar gibi... Neyse bir baktım, tezgâh bağlantıları yok, duvarda 3 tane baca deliği var. Menfez koymamışlar. Buz gibi soğuk geliyor ama neymiş merkezi sistem varmış, kömür yardımı da varmış... E yanıyor da kardeşim, bunlar israf! Boşuna yanıyor. Neden orayı kapamıyorsun? Pencerelelerin aralarından güneş ışığı giriyor ya... Bu kadar kötü bina, bu kadar uzağa yapılmış gel otur diyorsun. Biz sanki aynı Allah'ın

kulu değiliz. Bizi ha sürgün etmişsin ha buraya atmışsin aynı şey. En kötüsü de hadi buraya konut yaptın bari balkon yapsaydın. Çıkardı insan otururdu uzaktan İKEA'ya baka baka bir çay içerdi... O da yok. Beni hem kulağımdan tutmuş şehrin dışına atmış yetmemiş bir de evin içine hapsedmiş üstelik benden 27bin lira para istiyor karşılık olarak. Tamam, yoksul olabiliriz ama enayi de değiliz... Ben henüz kararımı vermedim ama oturmayacağım gibi burada”

TOKİ'nin elinde yasal bir hak olarak, kentin yöneticileri uygunluk görüşü vermeseler bile, istediği alanı imara açma yetkisi bulunmaktadır. Elinde böylesine güçlü bir yetki bulunduran bir kurumun, Ankara ve Konya illerinde yoksul sosyal konutlarının kentin bu kadar dışına/ uzağına yapılmasının nedeni merak konusudur.

Bu durum, ekonomik bir tedbirden ziyade klasik bir kentleşme yaklaşımı ile açıklanabilir. Adına “kentsel ekoloji” denilen ve Chicago Okulu olarak da bilinen okulun önde gelen isimlerinden biri olan Burges, kente ilişkin arazi kullanımıyla ilgili kurduğu modelde, kenti 5 farklı parçaya bölerek incelemektedir. Konsentrik Bölge adını verdiği bu bölgelere göre en içte/ merkezde yoğun ticari aktiviteler yer alır. Bunun hemen yanı sıra ikinci bölge olarak daha çok düşük gelirli kişilerin yaşadığı, geçirgenlik özelliği bulunan bölgedir. Üçüncü bölge ise daha çok işçi konutları gibi yüksek standartlar ile alt standartlar arasında konutların olduğu bölgedir. Dördüncü bölge şehrin epey dışında zenginlerin, yüksek kesimlilerin yaşadığı bölgeler yer alır ve merkezin en dışında bulunan beşinci bölge ise çalışmak için kente muhtaç olan ama kent dışına itilmiş kesimin yaşadığı bölgedir (Keleş, 1990: 66- 67). Bu modele baktığımızda bir halka düzeninde olmasa da yoksul sosyal konutların yakınlarında daha üst sınıfların oturduğu mahalleler görülmektedir.

Sosyal dışlanmanın en önemli göstergelerinden biri olan mekânsal ayrıştırma/ dışlanma, hem sosyal konutların sahip olduğu niteliksel özellikler üzerinden hem de kent merkezine yakınlık/ uzaklık ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte kent yaşantısında hayati olan yerel/ genel idare hizmetlerinden de konut alanlarının yararlanamıyor olması sosyal dışlanmanın daha farklı boyutlarını da ortaya koymaktadır.

Yerel ve genel idare hizmetlerinden yararlanma

Konutlar ve donatıları kadar konutların inşa edildiği alanların da konut maliyetlerini önemli ölçüde etkileyen bir unsur olduğu bilinmektedir. Görüşme yapılan illerde Van Kevenli konutları dışında tüm konutlar yüksek bir tepeye ya da dik bir yamaca inşa edilmiştir. Bu husus açıkça konut maliyetlerini arttırmasına rağmen ve çevrelerinde konut inşa edilebilecek düz alanlar bulunmasına rağmen neden dağlık arazilerde konut yapıldığı anlaşılamamıştır. Konutların mimari ve inşaat kaliteleri kadar fiziki konumları da yararlanıcıların yaşamlarını doğrudan etkileyen önemli bir unsurdur. Bu konuda Ankara'dan Yekta Bey:

“Bizim şimdi yapacak işimiz yok. Allah güç kuvvet verdikçe camiye gidip geliyoruz. Gidiyoruz ama buradan oraya gitmek için cennet yokuşunu¹¹ çıkman lazım. Nefessiz kalıyorum tepeye çıkıncaya kadar. Dura dura, dura dura çıkıyoruz. Böylece bir buçuk kilometrelik yolu yürümek için 2 saat önceden çıkıyorsun evden. Eve gelmek daha kolay ama ona da 1 saat lazım yine. Bir de kışın kar buz derken epey zor oluyor eve gidip gelmek... Sonra yine vakit geliyor... Ne yapacaksın içeri girmeden geri mi döneceksin? Bazen hava güzelken gidiyorum camiye öğlen akşama kadar üç vakti geçirip geliyorum. Her zaman cami çevresinde bir kahve, ocak falan da yok ki oturalım... Otursak da bir çay ya içebiliriz ya içemeyiz... Bundan ötürü çoğu zaman da cumadan cumaya gidiyoruz camiye. Çok yanlış yapmışlar. Bak şuradan bir dere var ya... Onun üzerinden iki adamın geçebileceği köprü yapsalar düzayak önce bu yokuşu çıkıp sonra da bu yokuşu tekrar inmek zorunda kalmayacaktık.”

Kent dışında inşa edilen konutların sahip olduğu donatılar, kente uzaklığın dezavantajlı niteliklerini ortadan kaldırması bakımından önemli görülmektedir. Bu açıdan sosyal konut alanlarının donatılarının çeşitli ve kapsamlı olması konut alanını yeni bir çöküntü alanı olmaktan kurtarmakla kalmayacağı aynı zamanda konut memnuniyetini de arttıracığı düşünülmektedir. Konut donatılarıyla ilgili olarak Konya'dan Birsan Hanım:

“Buradan hastaneye ulaşmak için iki araba değiştiriyoruz. Küçük hasta olsak mesela ilaç alabileceğimiz bir eczane yok. Mesela bana abim para gönderiyor onu almak için postaneye gidiyorum ya burada binlerce insan oturuyor ne bir banka ne bir postane yok. Sosyal tesis var sözde ama iki yıldır boş duruyor. Aslında oraya bir sağlık ocağı yapamaz mıydı?”

Konut donatıları açısından, görüşme yapılan illerde, sadece sosyal tesis adı verilen ve genelde de boş duran bir yapının tasarlandığı görülmüştür. İncelenen üç ilin ikisinde boş olan sosyal tesis, sadece Van'da çocuklara hafta sonraları

¹¹ “Cennet yokuşu” dedikleri yol, kişilerin camiye ulaşmak için araç olmaması nedeniyle yaklaşık gidip gelmek zorunda oldukları 1,5 kilometrelik bir yoldur

dershane olarak hizmet veren bir yer haline getirilmiştir. Sosyal tesislerin boş durmasıyla ilgili olarak Konya'dan Onur Bey:

“Ben şeker hastayım, yüksek tansiyon hastasıyım, kolesterolüm var, bel fıtığım var. Yani senin anlayacağın var da var. Ama bunların hepsi sağlık ocaklarında kontrol altında tutulabilir şeyler. Fakat burada sağlık ocağı yok. Bakın kaç bin kişi var burada 2+1'ler olsun biz olalım, buraya bir sağlık ocağı nasıl yapmazlar? Bir küçük nezle olsan hastaneye gidiyorsun onca sıra al, bekle, git, gel... Bir küçük bir şey olsan eziyet... Burada hastalanmak bile suç gibi.. O yüzden burada arabası olan kişiler değerli kişilerdir. Onlarla aranı iyi tutman lazım gelir. Ama şu sosyal tesis diyorlar bomboş duruyor içinde de yazık dikmişler çocukları boş binayı bekliyor... bir sağlık ocağı şart bunca adamın yaşadığı yere”

Konya'daki konutların yönetimi, Sağlık İl Müdürlüğü'ne ve Valiliğe boş duran sosyal tesisin sağlık ocağı yapılması için, 5 ay kadar önce ayrı ayrı dilekçe verildiği ancak henüz konuyla ilgili kendilerine bir dönüş yapılmadığı bilgisini paylaşmıştır.

Yapılan incelemeler sırasında konut donatıları arasında çocukların oynayabileceği, konut sakinlerinin spor yapabileceği alanların bulunmadığı gözlemlenmiştir. Van'dan Serdar Bey, konutların donatıları olarak kabul edilen bu alanlara ilişkin şunları söylemektedir:

“Burayı dolaştınız mı bilmiyorum ama bir bakın etrafınızda bir tane futbol sahası, bir tane basket sahası göremezsiniz. Burada bu kadar alan var ama çocukların top oynayacakları bir yer bile planlamamışlar çocuklar nerede oynuyor peki apartmanların aralarında... Sonra yok cama geldi, yok kapıya geldi, yok gürültü yaptın kimse tutmuyor çocukları... Çocuklar gidiyorlar gözümüzün önünden uzağa... Bir de şu park ve bahçe yapmışlar ya bizim insanımızda da hayır yok. Sen ne istiyorsun da gidip sana yapılan çardağı kırıyor, tahtalarını söküyor, ne istiyorsun o orada duruyor sen oturmuyorsan bile anan baban oturuyor orada, komşun oturuyor gidin bakın konutların arasındaki çardaklara çatısı yok. 3- 4 tane park var üstelik sayıları az çocuklar için bir bakın salıncak kalmamış parkta, kaydıraklar hep kırık... Önce bunları kırmamak lazım ama sonra kırmamak yetmiyor kırılan olursa da onarmak lazım. Benim evimin önündeki kaydırığın üzerine iki defa kar yağıp eridi hep kırık...”

Yoksul sosyal konutlarının hiçbirinin çevresinde sağlık ocağı, lise, karakol, pazar yeri gibi hizmet donatıları bulunmazken, konut alanlarında ihtiyaçların karşılanması için birer market ve manav dışında alışveriş mekânı bulunmamaktadır. Pazar alışverişleri hakkında Van'dan Mustafa Bey şöyle diyordu:

“...En yakın pazar 3.5 kilometre uzakta. Şimdi gitsen oraya elin kolun dolu nasıl getireceksin? Gitmesen buradan almak zorunda kalacaksın burada da sadece bir tane manav, bir tane bakkal var. Fiyatları, tek oldukları için yüksek. Yani adam diyor ki sana istersen alırsın kardeşim, istemezsen git başka yerden al. Mesela diyelim çayın bitti

almayacak mısın? Çay almak için şehre mi gideceksin? Mecbur alıyorsun... Buradan alıyoruz pahalı pahalı. Ama mümkün olduğunca pazarlık şeyleri pazardan almaya gayret ediyoruz... Para olsa buradan da alırım ne olacak....”

Yine Van’dan Kerim Bey:

“Ben bu markete vallahi billahi girmemişim. Girmem de. Ben buraya geç taşındım biraz yani bir yıl kadar sonra taşındım depremden. O zamanlarda bir gittim markete baktım makarna ne kadar X lira şehirde ne kadar 20 kuruş aşağı, salça ne kadar X lira şehirde ne kadar 50 kuruş aşağı, un ne kadar X lira şehirde ne kadar 1 lira aşağı... Dedim “Sen niye böyle pahalıya satıyorsun?” Bana dedi “Dışarı çıkınca kafanı çevir sola bak!” yani diyor ki bak arkanda dağ var, burada benden başka bunları alacağın biri varsa buyur al. Ben de almıyorum. Şehirden taşıyorum. Her gün işe giderken sorarım. Gelirken telefon açar sorarım... Ekmek bile almam. Sol tarafta dağ var ama sağ tarafta da şehir var...”

Uzaklığın göreceli bir kavram olduğu ve aynı zamanda bunun kişinin fizyolojik sağlığına ve yorgunluğuna göre değiştiğini Konya’dan Başak Hanım şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Buraya ben ilk taşındığımda değil pazar, market bile yoktu. Otobüs yoktu aşağıya (4 kilometre kadar) inip yürürdük mahalleden buraya elimizde pazarlıklarla... Ama şimdi pazar neresi ki şurası... 15 dakikaya pazardayız. Hele bir de şu bayırlardan çıkmak için pazar araban var mı? Rahat yani artık buranın pazar sorunu yok. Belediye pazar açınca iyi oldu”

Konutların en önemli donatı eksikliklerinden birinin de kolluk/ güvenlik kuvvetlerinin ve güvenlik hizmetinin verileceği alanlardan mahrum olması olarak görülmektedir. Konuyla ilgili Van’dan Savaş Bey karakol eksikliğini şu şekilde dile getirmektedir:

“Buraya ben polisi çağırıyorum bazen... Burada sürekli olay var. Esrar var, eroin var, kadın var... Polisi çağırıyorum gelmiyor. Çağırıyorum gelmiyor. Çağırıyorum gelmiyor... E neden gelmiyorsun ben mi silahı alıp çıkıp kovalayayım bu esrarkeşi bu p....gi buradan!... Geçen gün yine aradım gelmedi. Sonra baktım sabah saat 6’da açmış sirenlerini geziyor sokaklarda bir aşağı bir yukarı. Herkesi kaldırdı ayağa sabahın o saatinde “vıyvyıvyıvyı” diye. akli sıra bak buradayız diyor. Sonra da bana diyorsun ki sen, onlar bizim için var...”

Yine Van’dan Kerim Bey:

“Bizim buranın gençleri heyecanı severler... Geçen gün yine marketin yanında oturuyorduk, bir çocuk çıktı dedi ki “haydi lastik yakalım”. Hurra... Lastik yandı 5 dakika sonra polisler geldi, taşlar, gazlar... O sırada hiçbir çocuk düşünmüyor ki ölürüm, öldürürüm... Bu onlar için çok heyecanlı bir oyun. Gerçekten olaylara katılan çocukların büyük çoğunluğu için o kovalamaca bir oyun. Yeminle söylüyorum o taş atıyor falan ya... Yorulunca ya da canı sıkılınca sanki top oynuyor da bırakıp evine gidiyor gibi... Çekip gidiyor. Ha diyeceksin ki buradan polis eksik olmuyor o zaman. Hayır, kardeşim, polis burada ne zaman ateş yakılrsa, gösteri yapılırsa geliyor. Ama arıyorsun “Gel fuhuş var!” yok, “Gel kavga var” yok, “Gel esrar içiyorlar” yok, “Gel parklara zarar veriyorlar” yok... Yani protesto, gösteri varsa polis var Doğu’da... Onun dışında yok.”

Güvenlik problemi hemen hemen her konut alanı için geçerlidir ve toplam konut alanlarında yaşayanların sayıları düşünüldüğünde bizim kısıtlı sayıdaki gözlem birimlerimizin neredeyse tamamı konutların güvenlik ihtiyaçları konusunda fikir belirtmiştir. Bu hususta görüş bildirenlerden bir başkası da Konya'dan Hakan Bey idi:

“Bu mahallenin en başta karakola ihtiyacı var... 1+1'lerde oturan insanlar sosyal olarak da görüş olarak da kırsal bölgenin insanları. Cahil insanlar, sorunlu insanlar... Yani hasta insanlar diyeyim... Çoğunluğu değil de ciddi bir kısmı bence ruh hastası. Kim hasta insanla uğraşır? Devlet uğraşır. Polis uğraşır... Halk uğraşmaya kalkarsa hasta insanla uğraşan da hastalanır. Burası da öyle bir yer. Hepimiz hasta olduk. Adam toplu alanda yaşıyor, aspiratör takmamış hadi diyelim parası yok, yemek yapıyor! Camı açacağına apartman kapısını açıyor koku çıksın diye! Burada her akşam kapıcılar çöp alıyor kapımızdan. Bu lüks kimde var, ama adam yemek yemiş gazete kâğıdının üzerinde. Açıyor camı top yapmış gazete kâğıdını aşağı atıyor. Yemek artıklarını camdan aşağı döküyor! Bunlarla kim uğraşacak? Nasıl bir yaptırım yapılacak? Konutlardan çıkmıyorlar, çıkartılamıyorlar... Bir uyarı, iki uyarı... Sonunda da tekme tokat giriyoruz birbirimize... Bu komşuluğa da zarar veriyor. Burada herkes yakın olarak 2- 3 aile ile görüşür. Bizimkiler dizisinden görüyorduk apartman yaşantısını... Gerçekten öyleymiş. Sürekli bir anlaşmazlık, bir tartışma, kavga gürültü... Ama biri birinin canına, namusuna kast etse ortada polis yok...”

Van'dan Fırat Bey konut alanlarındaki güvenlik problemine bir başka noktadan yaklaşmaktadır:

“Buradaki konutların bodrum kapıları, kazan daireleri, kapıları hep açıktır. Su depolarının kapakları açıktır... Bir köpek, bir hayvan düşse, ölse içinde, insanlar günlerce o suyu içebilirler. Yani bir güvenlik tedbiri yok buralarda. Ama güvenlik tedbiri deyince sadece kapı kilitlerini düşünmeyelim. Şöyle bir olay yaşandı bu konutlarda, buraya bir adam gidip geliyordu... Dayısı burada oturuyormuş git gel git gel millet zaten yüzüne alışmış o adamın. Bir gün küçük bir kız çocuğunu kazan dairesine götürmüş ağzını burnunu kapatmış kızın, tam ırzına geçecekken kaloriferci gelmiş de Rabbim müsaade etmemiş o olaya... Adamı öldürüyordu ahali. Zor aldılar ellerinden de yine de polis gelmedi. İnsanlar kendi arabalarına bindirip taşıdılar... Adamın davası hala sürüyor sanırım...”

Ankara'dan Esra Hanım:

“Ben burada çok korkuyorum. Sürekli bir kavga hali var. İnsanlar ellerinde sallama dedikleri şeylerle birbirlerini kovalıyorlar. Polis çağırırsan gelmiyor. Zaten jandarma bölgesindeyiz biz. Yolda çevirme olsa jandarma duruyor. Gelse de bir tur atıp gidiyor. Burada mesela hapçısı var, uyuşturucusu var, alkoliği var... Ben oğlumla yaşıyorum ve oğlum engelli. Biri musallat olsa ve ben arasam jandarmayı gelmezse ben kime güvenirim”

Ankara'dan Ceyda Hanım:

“Ben duyuyorum benim adımla çıkartıyor bazıları. Buraya yok erkek alıyormuşum, yok giren çıkan belli değilmiş... Sanki anam babam onlar! Alırım almam! Kime ne? Arkadaşım da gelir, sevgilim de gelir, kardeşim de gelir! Onlara ne? Alt katta oturan şikâyet ediyor biliyorum... Geçen yine geldi jandarma. “Kim var evde” dedi sana ne

dedim gittiler. Akli sıra beni buradan attırmak istiyor ama yemezler o önce iki karısına baksın!”

Görüleceği üzere yoksul sosyal konut alanlarında çeşitli asayiş olaylarından kaynaklı önemli güvenlik sorunları yaşanmaktadır ve görüşmelere katılan kişiler güvenlik sorunları nedeniyle çağırılan güçlerinin konut alanlarına çoğunlukla gelmediğinden şikâyet etmektedir.

Sosyal konutun ve konut alanının kent dışında örgütlenmesi/ inşaatı, konut yerleşim alanlarının seçimiyle ilgili teorik yaklaşım ve maliyet analizleri ile örtüşmektedir (Özcan, 2006). Ancak inşa edilen yoksul sosyal konut alanlarında sosyal ve demografik hareketliliklerin görülemiyor olması, sonuçları bakımından yoksul sosyal konut sistemini bir problem alan haline getirmektedir.

Konutların hareketliliğinden kasıt konut yararlanıcılarının, konutlara taşınmasını sağlayacak yeterlilikte, ihtiyaçlarını karşılayacak donatıların konut alanlarında bulunmuyor olmasıdır. Okul, hastane, karakol, banka, postane, ulaşım hizmetleri gibi alanlar, konutun temel hareketlilik göstergelerini oluşturur ve bu kavram aile döngüsü üzerinden kurgulanmaktadır (Kendig, 1984). Ayrıca Clark, konutun yer seçimi ile iş yerine yakınlığı arasında ilişkiyi inceleyen çalışmalar yaparak, konut tercihinde iş yeri yakınlığının önemli olduğuna dikkat çekmektedir (Özcan, 2006). Ayrıca konut alanlarında 30 yıldan daha uzun bir süre fiilen oturulacak olması, engellenmiş olan sosyal hareketlilik nedeniyle sosyal konut alanlarına yeni ve taze kan pompalanması anlamına gelir. Öte yandan refah artışına ulaşan kişilerin de mülkiyet derdi ile konutları terk etmemeleri, kent literatüründe süzülme adı verilen ve kentsel hareketliliğe işaret eden değişimin de yaşanmaması anlamına gelmektedir.

Yoksul sosyal konut alanlarının kent dışında bulunmaları nedeniyle yerel ve genel idarenin sunduğu pek çok hizmet konut alanlarına ulaşmamaktadır. Van'daki yoksul konutların diğer konutlardan farklı olarak özel bir duruma sahip oldukları çalışma sürecinde gözlemlenmiştir. Bu durum yerel yönetim ile genel idare hizmetlerinin farklı siyasal anlayış ve yaklaşımlara sahip olmasından öte, bu farklı siyasetlerin birbirlerini dışlamaları nedeniyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bilindiği üzere yoksul sosyal konutlar devlet tarafından inşa edilmektedir. Ancak

Van'daki yerel yönetimin merkezi siyasal yaklaşımdan uzak olması nedeniyle konutların hizmet almaları noktasında önemli aksaklıklar yaşandığı konut yararlanıcıları tarafından dile getirilmiştir. Konuyla ilgili Van'dan Coşkun Bey yaşadıkları bir olayı şu şekilde aktarmaktadır:

“Geçtiğimiz yaz tam iki ay, burada çeşmelerden bir damla su akmadı. Biz çok zorluk çektik. Burada derken bu 3 blokta su akıyordu, sadece 2+1'lerde akıyordu.... Neymiş buraya su çıkmıyormuş, basamıyormuş yani pompalar... E su deposu nerede? Bu konutların da üstünde, yani depo yukarıda... Nasıl yukarıdan aşağıya doğru gelen su burayı atlayarak daha aşağı gider? Onlar biz anlamayız sansınlar.... 2 ay boyunca su taşıdık sağdan soldan... En yakın yer 2+1'ler olduğu için oradan taşımak daha kolay geliyordu... Birkaç zaman sonra artık 2+1'lerden istemeye de utanır olduk. Parasını verelim dedik. 19 litrelik damacanalara var ya onlardan 1 lira, 2 lira bırakıyorduk. Ama insanlar bizden bıktı. Çoğu dedi ki “isteme kardeş, herkes benden istiyor” e normal tabi su bu hem adamın suyunu kullanıyorsun zırt pırt gidip özeli var şeyi var, belki ayaklarını uzatıp televizyon izleyecek tam sen gidiyorsun kapıyı çalıyorsun su... Olmaz tabi, vermemekte haklıydılar.... Su çok önemli, içiyorsun, yemek yapıyorsun, yıkanıyorsun... Taşıma suyla değirmen döner mi?...Biz defalarca gittik belediyeye. Dedik ki bakın sular şu kadar zamandır kesik. Biz perişanız bize su verin çünkü 50 metre aşağıda sular var onlarda akıyor bizde akıyor. Arıza neyse giderin... Bize ne dediler biliyor musun? “Sizin evlerinizi Valilik verdi gidin Valilik versin size suyu”... vallahi billahi tillahi ben oradaydım... Kovdular bizi, biz tekrar imza topladık tekrar gittik tekrar gönderdiler, dilekçelere yanıt bile gelmedi... Biz Valiliğe gittik dedik bizim suyumuz akıyor, belediyeye gittik bizi gönderdiler haftalardır bakmıyorlar bize yardım edin... Bize dediler ki “su işi belediyenindir bizim yapacağımız bir şey yok oraya gidin” bizi topaç yaptılar biliyor musun? Oraya git oraya git oraya git... O kadar pis kokuyorduk ki, biz alışmıştık gerçi ama mesela bir yere girdin değil! insanların yüzlerinden anlıyordun koktuğunu... Bak düşün şu tankerler var ya kamyonlardan bozma, belediye onunla 2+1'lerin çiçeklerini suluyordu bize suyu vermiyordu. (neden vermiyordu diye sorduğumuzda) ...neymiş efendime söyleyeyim o sular pismiş, içilmezmiş... En sonunda olacağı oldu çocuklar hastalandı. Bak mesela bu benim kız (kızın sırtını açıp gösteriyor) bu izler var ya hep o susuzluk zamanından kaldı... Biz bir türlü su alamadık. Konu komşudan da alamayınca buradan indik yola kadar (aşağı yukarı 4 kilometre) oradan su taşıdık sırtımızda. Su diyorsam da sarı su, anla... Dedik toplayalım gazeteleri basın açıklaması yapalım dedik çağırdık... 5- 6 tane gazeteci geldi, kameralar falan, ertesi günü bir gazete yazdı, onu da ciddiye almadı kimse... Tam 2 ay sonra sular geldi... Herkes hastalandı. Burada 3 blok kaç kişi varsa hepsi ama. Yeminle söylüyorum, yiyecek ekmeğimiz yokken biz burada 5 litre suya 3 lira para veriyorduk. Sonra da salçasız bulgurla yemek yapıyorduk....”

Aynı konuda Kemal Bey şunları söylemektedir:

“Ben Valiliğe gittim su için... Üstelik arada bir emniyetçi abimiz de vardı. O da yardımcı olacaktı o dedi Vali Yardımcısına git diye... Gittim ben sekretere dedim böyle böyle beni bu kişi gönderdi Vali Yardımcısıyla görüşeceğim... Dedi “şimdi toplantıda” sonra gelin. Randevu vermeden gönderdi beni. İki gün sonra tekrar gittim yine yok dedi gönderdi. Birkaç zaman sonra bir daha gittim. Bu sefer de bana Vali Yardımcısının çok meşgul olduğunu, dilekçe yazmamı söyledi. Yazdım ben dilekçemi verdim, dışarı çıktım. Şöyle koridorun sonuna kadar gittim gitmedim, telefon numaramı yanlış mı yazdım yoksa diye geri döndüm bir baktım benim yazdığım dilekçeyi yırtıyor. Dedim sen nasıl insansın! Dedim sen nasıl anasın! Bizim çocuklarımız bitlendi hiç mi için sızlamıyor bunu yırtıyorsun! (O ne dedi diye sorduğumuzda) Ne desin! Ben ezberledim

orada yazılanları, numaraları da ezberledim ben Vali Yardımcısına söyleyeceğim onları dedi çıkarttı beni. Ben o gün o kadını nasıl öldürmedim hayret ediyorum. Kuzu gibi çıktım dışarı... Bir daha da yıldırım çarpsın oraya gitmem”

Konut alanlarının seçimi önemli bir konu olduğu kadar aynı zamanda konutların maliyet ve yararlanıcılar tarafından konutta sürekli oturmayı da artırıcı bir unsurdur (Marin ve Altınbaş, 2004) ve Tayyaran’a (1977: 270) göre Amerika’da düşük gelirli ailelerin çoğu kentin dışındaki konut alanlarında yaşamakta olup çok uzak alanlardaki banliyölere ya da kent merkezlerine gidip gelmeleri, herhangi bir işe girip çalışmaları kentten ayrıştırma (segregasyon) nedeniyle mümkün olmamaktadır. Bu sorunun giderilmesi için yapılabilecek en basit ve önemli çözüm toplu taşıma sisteminin geliştirilerek işgücü piyasalarının bulunduğu yerlere ulaşımın sağlanmasıdır. Bununla birlikte alternatif çözüm, konut alanları yakınında iş sahaları açmaktır. Özellikle Amerika ve Fransa gibi kent dışında yoksullardan oluşan kent özbeklerinin yer aldığı ülkelere benzer şekilde Türkiye’de de konut alanı ile iş alanı arasında işe ulaşma bağlamında bir sorun olduğu ifade edilmelidir.

Alternatif taşıma/ ulaşım sistemlerinin bulunmayışı, yoksullar için yapılan sosyal konutların tümünde ulaşım problemi yaşandığı anlamına gelmektedir. Van’da belediye otobüsleri yoksul konutlarının bulunduğu mahalleye hizmet vermezken, Ankara’da sadece 5 araçlık bir dolmuş hattı üzerinden konut alanlarına ulaşım sağlanmaktadır. Konya’da ise belediye otobüsleri dışında yoksul konutlarına giden toplu taşıma aracı bulunmamaktadır. Sonuç olarak yoksul konut yararlanıcılarının kente ulaşmaları noktasında “zorunlu olmadıkça yapılmayan” bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durum yukarıda ifade edildiği gibi mekânsal olarak ayrıştırılan kişilerin, ekonomik olarak da faaliyetsiz kılınması anlamına gelmektedir.

Van’dan Levent Bey konutlara ulaşım ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Ben görüyorum buraya kaç kişi geldiğini... Kaç araba geldiğini görüyorum. Buraya sadece 7-8 tane dolmuş çalışıyor gün boyu. Onun dışında başka bir vesait yok buraya gelmek için. 16 bin kişi yaşıyor bu konutlarda aşağı yukarı... Belediyeden istedik bakacağız dediler. Bugün mesela köylere bile belediye araba gönderiyor köy dediğim de 50- 60 hane... Biz burada kaç bin haneyiz. Buraya belediye otobüsü yok, paralı otobüs bile yok. Dolmuşlar da saat 10’da bitiyor akşam. Ama bak şunu söyleyeyim gece 12’den sonra burası sanırsın İstiklal Caddesi. En az 6- 7 tane taksi geliyor buraya her gece... Sanırsın gazino işletiyoruz da önü de taksi durağı”

Yine Van'dan Aytül Hanım belediye hizmetleri konusunda engellilik ve çevredeki konutlar açısından şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Ben buraya taşındığımda, bizim konutlardan başka kimse yoktu. Ne zaman deprem oldu ondan sonra buraya 2+1'ler, 3+1'ler yapmaya başladılar. İşte o konutlar yapılıncaya kadar bu dolmuşlar 1+1'lerin içinden geçip en yukarıdaki duraklarına çıkıyordu. Dönerken de aynı şekilde içinden geçip iniyordu. O konutlar yapılıncaya kadar bu konutların içinden dolaşmayı bıraktı. Burada çok fazla yaşlı, sakat insan var. Benim üst kat komşumun belden aşağısı yok. O adam karda çamurda 500- 600 metre yolu ellerinin üzerinde sürünerek geliyor. Ben yolda falan görünce dayanamıyorum artık perişanlığına (gözleri doluyor) ellerinde yok avuçlarında yok o insanların. O dolmuş şuradan dönse, inecek adam burada kapısının önünde, o eziyeti çekmeyecek. O minibüsçü de sevabını alacak... Dolaşmıyor. 2+1leri çepe çevre dolaşıyor ama 3+1'leri çepe çevre dolaşmıyor, bizi dolaşmıyor...”

Ulaşım konusunda, görüşmeleri gerçekleştirdiğimiz Ankara ve Konya'da durum birbirinden çok farklı değildi. İki bölgede de sınırlı sayıda araç vardı ve seyrek bir zaman çizelgesinde hareket ediyorlardı. Pek çok kişi taksi parası olmadığı için bu bölgelere gelen son otobüsü kaçırdığında kent merkezindeki akrabalarında kaldıklarını söylemekteydi. Konya'dan Emre Bey ulaşım sıkıntısından zaman zaman muzdarip olanlardan biridir:

“Bazen ben geç kalıyorum. Mesela hurda alacak oluyorum bir yerden yüklü bir miktar... Geç kalıyorum o zaman kardeşlerimde kalıyorum. Çünkü araba olmuyor buraya gelecek. Taksi tutsan zaten aldığın işin parasını verirsin, bazen de bazı yerlere sabahdan gitmem gerekiyor o nedenle de şehirde kaldığım oluyor...”

Konya'dan Ayşe Hanım:

“Buraya 30 dakikada bir belediye otobüsleri geliyor. Ama o kadar kalabalık o kadar kalabalık ki insanlar üst üstte. Erkeği, kadını... Ben başka bir adamla sırt sırta affedersin! Gitmek zorunda mıyım? Hani namus, hani iffet! Otobüslerde burada ne kadar çok taciz ediliyoruz kimse bilmez. Burada kaç bin tane insan yaşıyor elbette boş gelmez otobüsler, buraya dolmuş da koymaları gerekiyor. Otobüs sayısını arttırmaları da! 10 dakikada bir geçsin 15 dakikada bir geçsin ne olacak?”

Ankara'daki konutların coğrafi olarak yüksek bir tepebaşına konumlanması yaşlı ve engelli nüfusun fazlalığı ve az sayıda bulunan belediye otobüslerinin aynı zamanda tüm konut alanını dolaşmaması çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bununla ilgili olarak Ankara'dan Ertunç Bey şunları söylemektedir:

“... Biz tabi söyledik şoförlere hem de defalarca söyledik, bakın burası ile orası arasında ne kadar yol var yaşlı var, hasta var, sakat var... Bizi yürütmeyin diye. Onlar da bize değil idareye söyleyin, idareye söyleyin deyip durdu... İdareye de söyledik tabi ki ama kimse bizi sallamadı. Sonra ben yoktum ama arkadaşlar anlatıyorlar bizim 2. etapta oturan Mahmut Bey var. Acayip yağmur yağıyormuş bu başlamış şoförle tartışmaya... Götüreceksin götürmem, götürceksin götürmem diye... Mahmut Bey de

iri yarı adam... Tutmuş bu şoföre iki tane asılmış. Sonra şoför karşılık falan verince tüm otobüs şoförün üzerine çullanmış az daha linç ediyorlarmış adamı. Bindirmişler otobüse, zorla dolaştırmışlar... İki defa daha şoförler dayak yiyince olay ciddiye bindi. Amirleri geldi belediyeden. Baktı olacak gibi değil gidin demiş... Artık bizim buraları da karşıdaki ikinci etabı da dolaşıyorlar.”

Ankara’dan Banu Hanım:

“Üç ay önce benim üst kat komşum astım krizi geçirdi. Astım hastası... Hastaneye yetiştirelim diye ambulansı aradık. 25 dakika sonra geldi. 25 dakikada götürdük. Etti mi sana indi bindi 1 saat. Düşün şimdi kalp krizi geçirseydi ne olacak? Ama kalp krizi de geçirilecek hepimizde var elbet birimiz yaşayacağız onu da...”

Kentten uzağa konumlanan yaşam alanında genel idarenin en azından bir sağlık ocağı inşa etmesi beklenirken, konut alanlarının okul sorunun olduğu da karşımıza çıkmaktadır. Ankara’dan Uğur Bey okulların olmamasıyla ilgili düşüncesini şu şekilde belirtmektedir:

“Benim üç tane kızım var. Biri küçük ilkokula gidiyor, öteki 8. sınıf en büyüğü lise... Yani liseye gidiyordu. Balgat Ticaret Lisesine kayıtlıydı. Buraya gelince Balgat’a gitmesi günde 4 vesait demek. Benim işim yok, karımın yok... Yol parası sorun bizim için çünkü 2 tane daha okuyanın var. Üstelik ben buradan ta Balgat’a nasıl göndereyim genç kızı... Gitse de bir şey olmayacaktı zaten, bıraktı okulu.”

Konut alanlarına taşınmaları nedeniyle okulunu bırakan çocuklar her ilde gözlemlenmiştir. Ancak yine Ankara’dan Yekta Bey bu durumun yoksulluk kültüründen değil de ekonomik imkânların yetersizliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir:

“Burada çocuklarını okula göndermeyen çok kişi var. Yani sadece bu uzaklıktan kaynaklanmıyor. Uzaklık dediğin ne ki ulaşım imkanı olduktan sonra... Burada çocuklarını okula göndermeyen kişiler arabasızlıktan değil parasızlıktan çocuklarını okula gönderemiyor. 2 vesait değiştirse çocuk 1,35’ten 2,70- lira bir o kadar da dönüş ne yapar? 5,40- lira. Her gün bu adam 5,40 lira bir çocuğu için verse ayda 20 gün mü gidiyor okula ne yapar? 108- lira... Bu sadece yol parası içinde harçlık yok. Onu da koy bütün gün aç duracak değil ya bu çocuk? Ne yiyip ne içecek? Sonra da çocuğuna (aynı ortamda bulunan Uğur Bey’i işaret ederek) yok sen adam olmazsın zaten, okusan da yok bilmem ne... Bir sürü şey söyleyip soğutuyorlar çocuğu... Çocuklar zaten gevşetmek için fırsat kolluyor”

Van’dan Dilan Hanım:

“Benim büyük kızım liseye gidiyordu, Babası işsiz olduğundan yol parasını vermek çok zor oluyordu bir de kitaptı, defterdi, silgiydi, üst baştı... Okul başlayacak diye korkuyorduk yani. Sonra buraya gelince gönderemedik yol parası bulamıyorduk sürekli... Kız zamanla soğudu okuldan gitmeyeceğim ben dedi gitmedi. Şimdi nişanlı bu yaza evlenecek (kızının kaç yaşında olduğunu sordüğümüzda 17 yaşında olduğu yanıtını verdi).

Konya'dan Gülden Hanım:

“Benim iki kızım var. Biri 18 yaşında, biri 8 yaşında. 18 olanın bazı problemleri var. Sürekli onun peşindeyim. Bir dakika gözden kaçırırsam, kaçıyor gidiyor evden. Onu bırakıp küçük olanı okula götüremiyorum... Pencereden bakınca okulu görüyor küçük olan, diyor “Anne ben okula gitmeyecek miyim?” Ben diyorum gideceksin kızım seneye... Kızımı zamanında okula göndermedim diye para cezası varmış onu biraz toplayabilsem hemen götürüp yazdıracağım... Ötekini kurtarayım derken bunu kaybediyorum... Ödeyeceğim cezayı...”

Yoksul sosyal konutların çevrelerinde köklü ve kamuoyu tarafından saygın olarak bilinen okullar olmadığından dolayı pek çok ailenin okula giden çocuklarının eğitimleri yarım kalmaması için kendilerine kurada çıkan konutları teslim almadıkları yararlanıcılar tarafından söylenmektedir. Yukarıda görüldüğü üzere de sadece mekânsal bir uzaklıktan ziyade bu uzaklığı aşacak maddi gücün olmaması çocukların okullara gitmesinin önündeki en büyük engel olarak gözlemlenmiştir.

Buna karşın nadir de olsa çocuğunu okula göndermek istemeyen ailelerin de bulunduğunu yararlanıcılar dile getiriyordu. Ankara'dan Feride Hanım:

“Benim okuyan çocuğum yok ama çocuğunu okula göndermeyenlere neden göndermiyorsun çocuğunu bizim gibi mi olsun dediğimde bana “okuyup ne oluyor ki görüyoruz” diye yanıt veriyorlar. Yani okumak çok da iyi bir şey değil bazılarına göre oysa okusa adam olsa... Burada öyle insanlar var ki okul parası almayacak olsa çocuğunu okula göndermeyecek o parayı, almak için gönderiyor düşün yani, o para ne kadar ki? O kadar fakir...”

Derinlemesine ya da serbest görüşmelerin neredeyse hiçbirinde çocuklarını okutmanın gereksiz, kötü ve zaman kaybı görüldüğüne ilişkin bir işaret alınmamıştır. Bu anlamda konut alanlarında yoksulluk kültürünün etkisinden ziyade ekonomik imkânsızlıklardan kaynaklı bir okullaşma sorunu olduğu düşünülmektedir. Van'dan Levent Bey çocuklarını her ne olursa olsun okutacaklarını söyleyen ailelerden biri olarak konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“... Ben üç kuruş için otuz kişinin kahrını çekiyorum ya! Benim keyfimi bir tek çocuklarımdan derslerindeki notları yerine getiriyor. İyi bir şeyler gördüm mü ne gam ne keder. Geçen hafta cebimde son 50 liram vardı. Öğretmeni küçüğün derslerinin biraz düştüğünü söyledi toplantıda. Odasını ayırın televizyonun yanında ders çalışmasını dedi. Gittim katlanır bir masa aldım ona, içerideki odaya koydum. Ders yaparken masanın üzerindeki yorganları indiriyoruz kenara, ders bitince tekrar kaldırıyoruz. Onlar da ortalıktan kurtulmuş oldu bu arada... Üstelik çocuklarım okusun da deseler çadıra dön tekrar, ne çadırı onlar okusun, sokakta bile yatarım”

Ankara'dan Banu Hanım:

“Yeter ki çocuklarım okusun. Bak her gün buradan Aydınlıktaki liseye gidiyorlar. Burada kaç bin insan var! İnsan bir tane lise yapmaz mı? Binası var ama açık değil, ilkokul var öğretmen yok, biz nereye geldik böyle? Benim zaten param olsa buraya gelmem, daha çok param olsa özel okula veririm, daha da çok param olsa yurt dışına gönderirim... Ama şimdi devlet lisesi yol parasından dolayı bizim için özel okul gibi oldu”

Konut alanlarında genel idare hizmetlerinden yararlanma durumunun aynı belediye hizmetlerinden yararlanma gibi problemlili olduğu açıkça görülmektedir. Ancak bazı konut yararlanıcıları buradaki sorunların zamanla düzeleceğini ifade etmektedir. Onlardan biri olan Van'dan Fırat Bey:

“Burası böyle kurulmuş her geçen gün bir şeyler yapılıyor. Ama millet doyumsuz daha düne kadar tezek yakarken gelmiş. Burada kaloriferli evde oturuyor. Bir şükür yok. Neymiş şehre uzakmış, sağlık ocağı yokmuş, okul yokmuş, o yokmuş bu yokmuş... Allah-u Teâlâ bile dünyayı yedi günde yaratmış. Bunlar istiyor ki o an önce olsun hemen olsun... Üstelik sen bugüne kadar ne yaptın ki devlet sana ne yapsın? Sen gelip burada onu kırıp bunu dökersen ne zamana kadar hep sana karşılıksız verecek? O yüzden yok o yok, yok bu yok diyenleri dinlememek lazım...”

Fırat Bey bunu söylese de Konya'dan Emre Bey kente olan uzaklık konusunda ondan farklı düşünüyor ve bu sorunun kronik hal aldığını şöyle dile getiriyordu:

“Ben hurdacıyım. Sabahtan çıkarım hurda toplamaya, akşama kadar toplar akşam da götürüp satarım. İşler iyiye 30- 40 lira alırdım günlük evime getirirdim. Buraya gelmeden önceydi bunlar, şimdi o para nerde... Buraya gelmeden önce at arabam vardı. Sabah erkenden çıkardım. Bizim dolaştığımız muhitler bellidir anlıyor musun, herkes çıkar gider gezer oraları oralardan toplar. Şimdi ben buraya geldim, at arabasını sattım tabi, buraya nereye koyayım? Hem hayvana da yazık ta nereden nereye sabah akşam... Ben şimdi bir tane üçteker aldım, hurdacıya onu bırakıyorum akşamları, sabah mutlaka almam lazım. E onu almaya gitmem 2 saat, mahallelere ulaşmam 1 saat, gitti mi 3 saat. Saat oldu 11 zaten. Dolaş babam dolaş sokaklarda akşam gel tekrar hurdacıya arabayı bırak malzemeyi sat... Şimdi en fazla 15-20 lira kazanıyorumdur günlük. Zaten onun da on lirası yemekle yola gidiyor. Buraya gelmek o yüzden hem çok iyi oldu hem çok kötü. Çok uzak burası ev güzel ama iş açısından olmuyor yani...”

Kente uzaklık, istihdama dâhil olma, işgücü piyasalarına katılma noktasında negatif yönde önemli bir etkidir. Kişiler çalışmaya başladıklarında genelde aldıkları asgari ücretin önemli bir bölümünü yol ücreti için vermek zorunda kaldıklarından Ankara'dan Yasin Bey mekânsal ayrışma nedeniyle işgücü piyasalarına eklemlenememeyi şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Ben güvenlikçiyim, 1 yıl öncesine kadar da İstanbul'daydım. Sonra oradan hangi akla hizmetse tuttuk memleketimiz dedik, ev çıkmış dedik buraya geldik. Lise mezunu

olmadığım için silahlı güvenlikçi değilim... Başka başka işler bakayım dedim. 1 yıldır iş bulamıyorum. Bulduğum işler çok uzakta, 2 vesait değiştireceğim, gideceğim asgari ücret alacağım, aldığımın yarısını yola, yemeğe vereceğim... Buralarda iş aradım... Gittim 2+1'lere falan kapıcı olayım diye onu da bulamadım... Bizi buraya attılar biliyor musun? Ben Ankara'da değildim dün kadar neden geldim kurulu düzenimi bozdum... Şimdi tekrar da gidemiyorum, neden geldim buraya sefaletle... Çok pişmanım..."

Ankara'dan İskender Bey:

"Ben konutların böyle olacağını bilmiyordum, yani bu kadar kötü olacağını bilmiyordum. Biz resmen buraya sürgün edildik. Yoksulları topladılar aynı yere, siz dediler çıkın gidin Ankara'dan. Biz de geldik buraya. İş yok, güç yok, okul yok, hastane yok, bir kuru ev. Evin duvarlarını yememizi bekliyorlar da yenmiyor"

Dolayısıyla mekânsal ayrıştırma konutların imal edildiği bölgeler göz önüne alındığında son derece kolay gözlemlenebilmektedir. Mekânsal ayrıştırmanın ekonomik faaliyetlerden sağlık hizmetlerine ulaşmada, okul ihtiyacından konut memnuniyetine kadar tüm alanlarda etkili olan bir sosyal dışlanma argümanı olduğu da ifade edilmelidir.

5.2.2. Ekonomik Göstergeler ve Sosyal Dışlanma

Konut alanlarında gözlemlenen en önemli problem, hanelerin yaşadığı ekonomik sıkıntılardır. Yoksul olmalarının 'tescillenmesi'ne bağlı olarak, sınırlı sayıda üretilen konutların kendilerine satılması paradoksu sonucunda hak sahibi olan kişilerin çok büyük çoğunluğu konutların taksitlerinin ödenmesi bir tarafa, yiyecek ekmek bulamadıklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla konutlarda yaşayanların büyük çoğunluğunun henüz gıda yoksulluğu içinde olduğu, kalori hesabına dayanan mutlak yoksulluk göstergelerine dâhil edilebilecek bir grup olduğu ve bu gruba konut satışı yapıldığı; satış sonrasında da ödeme yapılmasının beklenmesinin bir paradoks olarak bulgulandığı belirtilmelidir. Bununla birlikte konut yararlanıcılarının, konutlara taşınmalarıyla birlikte farklı kurumlardan almış oldukları yardımların önemli bir kısmının da kesildiği gözlemlenmiştir.

İşgücü piyasaları, işsizlik ve geçim halleri

Kentler, ortaya çıkışı ve örgütlenişi bakımından, toplumsal sınıfların gözlemlenebildiği bir yer olmuştur. Öte yandan kent sakinleri olan farklı toplumsal sınıflar zorunlu nedenlerden de bir arada yaşamaktadırlar (Onsekiz, 2007: 118-

120). Osmani'ye (2003) göre işsizliğe bağlı ortaya çıkan yoksulluk temelde iki türde görülmektedir. Bunlardan ilki gelir azlığına dayanan fakat işgücüne katılmış yoksulların oluşturduğu grupken, diğer grup ise iş gücüne katılamamış olan işsiz gruptur. Bu yaklaşım doğrultusunda yoksullukları nedeniyle konut yararlanıcısı olan kişileri de üç grupta toplamak mümkündür. Bunlardan ilki iş gücü piyasasına girmek isteyip de giremeyen işsizlerin oluşturduğu gruptur. Diğer grup ise geçimlerini aldıkları yardımlar üzerinden geliştiren kişilerdir. Geçimlerini bu desteklerle sağlayanlar da kendi içinde sigortasız/ kayıt dışı çalışanlar ve hiç çalışmayanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Son grup ise geçimlerini pazardaki emek alım satım süreçlerinden elde ettikleri gelirle sağlayan kişilerin oluşturduğu gruptur.

Yoksul konut yararlanıcılarının büyük çoğunluğunun işsiz olduğu ya da çalışıyorlarsa bile çoğunluğunun sigortasız çalıştığı görüldüğünden sosyal dışlanmanın bir ayağı olan ekonomik dışlanma boyutuna ait tüm göstergelerin yoksul sosyal konutlar için geçerli olduğu düşünülmektedir.

Yoksul sosyal konutların mekânsal ayrıştırılmasıyla birlikte içine girdiği ekonomik etkinlik problemi neredeyse konutlarda ikamet eden her aileyi yakından ilgilendirmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Konya'dan Emre Bey yaşadıkları gelir sıkıntısını şöyle dile getirmektedir:

"... Sabahtan akşama kadar hurda toplarım sonra da hurda satarım. Yani bizim iş anlayacağın 1 gün av eti 40 gün taban etidir. 40 gün dolaşırız 1 gün yeriz... Ortalama olarak 600- 700 lira gelirim oluyor aylık ama tabi yetmiyor"

Ankara'dan Yasin Bey işsizlik nedeniyle depresyona girdiğini ve intiharı bir çıkış olarak gördüğünü ifade etmektedir:

"... Son birkaç aydır intiharı düşünüyorum. Çıkış yolu bulamıyorum. İş bulamıyorum. İşimi bırakıp neden buraya geldim, nasıl böyle bir şeyi yaptım aklım almıyor. Bu hafta elektrikçiler geldi. 4bin lira olmuş toplam elektrik borcu, kestiler. Ben de mührü kırıp tekrar açtım... Şu televizyonda mı çalışmasın yani?... 18 yaşındaki kızım dün bir işe başladı. Bu sabah işe giderken 1,5 lira yol parası bulamadım... 1,5 lira! E dönüş de 1,5 lira etti 3 lira, yok! "Ben hallederim" baba dedi öyle çıktı. Nasıl gitti bilmiyorum (Ağlıyor)... Dedim ya intihar benim için tek seçenek gibi... 1 yıldır işsiz güçsüz oturup babamın aydan aya verdiği 100 liraya muhtaç olmak gücüne gidiyor. 100 lirayla ev geçinir mi? Yakınlarda bir iş bulsaydım!.."

Ankara'dan Selim Bey bize ileride anlamlandıracağımız önemli bir hususun ipuçlarını vermekte, sigortasız çalışma ve sigortasız kalmanın da bir tercih olabileceğini belirtmektedir:

“... Benim sigortam yok. Sigorta pirim paramın bir kısmını da bana veriyor patron, öyle çalışıyorum... Yaklaşık 1300 lira geçiyordur elime... Haftalık alıyorum belli de olmuyor. Ama benim durumum iyi burada oturanların büyük çoğunluğuna göre, Büyükşehirden falan yardım da alıyorum...”

Van'dan Durmuş Bey'in işsizlik nedeni konutların mekânsal ayrıştırılmasından kaynaklanmasa da konuyla ilgili olarak Durmuş Bey şu sözleri dile getirmektedir:

“Ben gaziyim, bakın bu da plaketim. %38 raporum var. Sınır ötesinde vuruldum. 2 ay tedavi gördüm... Sonra tekrar birliğime dönüp görevime devam ettim. Neden biliyor musunuz? Paraya ihtiyacım olduğundan. Gazilik maaşı için başvurdum ama raporum yeterli gelmedi... O zaman keşke ölseydim, en azından çocuklarıma bir maaş kalırdı”.

Konut alanlarının yapılacağı yer hakkında konuşan Konya'dan Hakan Bey, bu alanların sanayi bölgelerine yapılmasıyla birlikte hem konutların doluluk oranının artacağı hem de burada oturan yoksulların işgücü piyasalarına katılımlarının sağlanabileceğine ilişkin önemli tespitler yapmaktadır:

“Bakın burası sanayiye 40 kilometre... Git gel, kim gelsin kim gitsin buraya? Sonra diyorlar ki boş konutlar var, olur tabi... Dağ başını duman almış marşını söyletiyorlar bana! Bakın benim çalıştığım yer Ankara çıkışında, oturduğum ev Antalya çıkışı... Benim gidip gelmem 60- 65 kilometre. Ben aya vursam buraya verdiğim para kadar bir parayı da yola vermiş oluyorum. Diyeceksiniz ki peki öyleyse neden oturuyorsun? Çocuklarıma bir ev kalsın diye oturuyorum. Ben şimdi kalkıp da bir ev alamam ama burayı 100 lira 100 lira alabilirim... Binaları yanlış yere dikmiş TOKİ. Keşke helikopterle kaldırıp yerini değiştirebilseniz ama değiştiremezsiniz... Bundan sonra böyle binalar yapılacaksa yapmasınlar bu kadar uzağa, dağ başına. Burada hiç patron oturmuyor hepsi işçi, amele, hurdacı, atıkçı (atık toplayıcısı)... Bu binaları götürüp kursanıza sanayinin çevresine, yapın orada, insanlar çalışsınlar ekmek yesinler, sen de devlet olarak kurtul. Bunların hepsi ağzını açmış yavru kuşlar gibi biri bir yudum ekmek getirsin de yiyelim diye bakıyor... Getirip dağın başına koyarsan konutları sonra iş bul diyemezsin... Nereye gidip iş arasın? Nereden iş bulsun? İş sanayide olur, şehirde olur. Konya organize sanayi sitesinin 5 kilometre dışına yapmış olsaydı bu konutları dedim ya hem kendi kurtulur hem de gerçekten insanlar konutların paralarını da öderdi... Arsa mı yok koca Konya'da? Var ama fikir yok yapan adamda. Buraya ev yapmanın ne gibi bir mantığı olabilir, akıllı olan bir adam açıklasın bana... Sanayide çalışacak adamı sanayiden bu kadar uzağa atarsan sonra burada başka sorunlar çıkarır...”

Ekonomik yoksulluk konut alanlarının en önemli problemlerinden biri olarak karşımızda dururken, ekonomik dışlanmanın bir başka ifadeyle işsizliğin insanları getirdiği bir noktayı Ankara'dan Furkan Bey şöyle açıklamaktadır:

“Yıllardır bakıyorum hocam, çocuklar nasıl hastalanıyorlar doktor ne ilaç veriyor... Ben artık doktora götürmüyorum çocukları. Eve 450 lira ya giriyor ya girmiyor doktora gitsen para... Verdikleri ilaçlar 8- 10 lira doktora gitsen 10 lira da doktor ücreti etti mi sana 50 lira, gerek yok, evde olanları kullanıyor... Olmayanları da doktor hangi hastalığa ne veriyorsa alıyorum. 20- 30 liraya bitiyor yani... Şimdiye kadar da çok bir problem çıkmadı Allah’a şükür yoksa 450- 500 lirayla aylık 100- 150 lira ilaç, doktor parası yaşayamayız”

Görüşme yapılan konut alanlarında hiçbir iş yapmadan sadece işsizliği yaşayan ve bu duruma müdahale gücü olmayan, geliri sıfıra yakın çok az kişi olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla konut alanlarındaki hemen herkesin ister kayıt dışı ister kayıtlı olsun, gerek enformel gerekse formel alanlarda daha fazla gelir elde etmek için çalıştıklarına tanık olunmuştur. Bu durum bazen ev işi yapmak için temizliğe gitmek, bazen hamallık yapmak, bazen de bir şirkette sigortalı/ sigortasız çalışmak şeklinde gerçekleşmektedir. Konuyla ilgili Van’dan Pervin Hanım:

“Benim kocam yok burada. 2 yıldır da haber alamamışız kendisinden, bir gün çıktı gitti işe gidiyorum diye bir daha da gelmedi, öldü mü kaldı mı bilmiyoruz... O varken yine evimize bir şeyler giriyordu, şimdi eve böyle 250- 300 lira gibi bir para giriyor. Bu paranın 120 lirası yardım parası. Vakıf her ay bana çıkartmış ödüyor, çocuklar okula gidiyor diye çocuk parası falan yatıyor bir de ben şu gördüğün bebekleri yapıp satıyorum. her zaman olmasa da ara sıra satılıyor. işte bilemedin en fazla 400 liraya çıkıyor gelirimiz onunla geçiniyoruz”

Ankara’dan Tümer Bey ile Konya’dan Aydemir ve Reha Beyler çalışmak hususunda sırasıyla şu görüşleri ifade etmişlerdir:

“Ben hayatım boyunca çalıştım. Çocukken daha başladım çalışmaya okumayınca bir meslek öğrensin diye sanayiye vermişti babam ama haytalıktan orada da tutunamadık... Orda burada günlük işlerle geçti hayatım. Son beş yıldır sigortalı olarak bir işte çalışıyorum. Mal dağıtıyorum marketlere ve asgari ücretin biraz üzerinde alıyorum. Normalde yaşıma genç olsa mesela diyeceğim bu para yetmiyor diye ama söz konusu devamlılık artık... Bazı şeyleri artık riske atamayız. Normal olarak razı oluyoruz. Sigorta eksiksiz yatıyor ya şimdi o yüzden işte kıt kanaat de olsa çok şükür yine de bir hayat geçiriyoruz”

“Benim sigortam var çok şükür. Sağlık güvencen varsa doyarsın nasıl olsa... Şükretmeyi Allah sevmez, başımızı sokacak evimiz de var çok şükür... Ben asgari ücretle çalışıyorum eşim evde dikiş mikiş dikiyor geçiniyoruz yani çok şükür”

“Ben mevsimlik olarak çalışıyorum yani yılın 4 ayı iş var... Ne kadar para toplayabilirsem o kadar toplarım inşaatlarda. Sonrasında gelirim evime otururum. Bakın siz gelirken yolda karşılaştık ya ben komşumdan 20 lira borç aldım un almaya gidiyordum. Normalde insan ekmek falan alır değil mi? Ben un alıp ekmek yapacağım. Bir leğen hamur 5 boğaza anca 2 hafta yetiyor”

Van’daki konutların yanında ekmek pişirmek için yapılan tandır, geniş nüfuslu ailelerin barınma ihtiyaçlarından sonra aile ekonomilerinin en önemli giderlerinden

biri olan ekmek giderlerini sınırlı alım güçleri dahilinde karşılamalarını sağlıyordu. 8- 9 nüfuslu bir ailenin günlük kullandığı ortalama 9- 10 ekmek, aile bütçeleri üzerine büyük bir yükür ve tandır bu yükü neredeyse sıfıra indirmektedir. Konya konutlarında ise tandır gibi bir sistem olmasa da apartmanların yan tarafında, çalışmanın eklerinde fotoğrafları görülebilecek olan, ‘ocaklar’ bulunmaktadır. Bu ocaklarda yoksul sosyal konut yararlanıcıları çevreden topladıkları tahta/ ağaç kağıt gibi malzemelerle ateş yakmakta ve yemeklerini orada pişirmekte, banyo yapacakları suları ısıtmaktadırlar. Bu nedenle yine çalışma ekinde yer alan fotoğraflardan görülebilecek bank ve çardakların tahtalarının sökülerek (ki bu davranışın antisosyal bir davranış olup olmadığı tartışmalıdır) bu ocaklarda kullanıldığı yararlanıcılar tarafından çeşitli defalarda belirtilmiştir. Sözkonusu ev dışı ocakları kullananlardan biri olan Reha Bey gelir azlığı/ yokluğu/ yetersizliği durumunu şu şekilde açıklamaktadır:

“1 tüp 85 lira. 1 bilemedin 1.5 ay gidiyor. 1 ay gittiğini hesapla yılda 1000 lira tüp parası veriyoruz. Bu bize göre bir şey değil. Yılda kazansan kazansan 6000 lira kazanırsın onunda 1000 lirasını tüpe mi vereceksin? ... Biz de şu gördüğün ocakları yaptık. Büyük ocaklar, küçük ocaklar... Tencerenin içini doldurabilirsen koyarsın üzerine, altına da sağdan soldan topladığın odun modun, ağaç mağaç tutuşturup yakarsın, o pişer ateşte... Böylece tüp parasından yırtarsın. Su ısıtırsın mesela onunla yıkanırsın, banyonu da öyle yaparsın elektrik de az gelir. ... Biz böyle yaşıyoruz”.

Ekonomik yetersizlikler temelde işsizlik ile açıklanmakta ve sosyal dışlanma ve işsizlik ilişkisi iki boyutla ele alınmaktadır. Bunlardan ilki istihdamdan dışlanmak anlamına gelen işsizliktir (Şenol, 2010: 75). İşsizlikte geçen süre gelir yokluğunun kronikleşmesi, işsizlik nedeniyle yaşanan sosyal dışlanmanın dikey boyutuna işaret etmektedir. İstihdam piyasalarından dışlanmanın ikinci boyutu ise istihdam altında olan kişilerin güvencesiz olarak çalıştırılmasıdır. Ancak işten yoksun olma hali her zaman sosyal dışlanmanın olduğu anlamına gelmemektedir. Çalışmayan kadınların durumu buna örnek oluşturabilir. Çalışmayan kadınların sadece çalışmamaları temelinde bir dışlanma sürecine maruz tutulmaları söz konusu değildir (Sapançalı, 2005: 147). İşsizlik ile sosyal dışlanmanın ilişkisinin kurulabilmesi için bireyin aynı zamanda işsizliği nedeniyle, sosyal koruma sistemlerinin dışında kalması ve önemli bir gelir sıkıntısı çekmesi de gerekmektedir (Cotten, 1999: 60). İşsizlik nedeniyle kişiler, yasal olarak var olmayan, istatistik altına alınamayan, formel sektörlerden enformel sektörlere

doğru değişen kayıt dışı istihdam şekillerine bağlı ekonomik dışlanmaya da maruz kalmaktadır (Şenol, 2010: 77).

Yoksul sosyal konut yararlanıcılarının yaşadığı en önemli sıkıntı olan gelir sıkıntısı, dramatik boyutlar sergilemektedir. İşe gitmek için yol parası bulamayanlar, çocukları hastalandığında doktora götüremeyenler, kurulan semt pazarlarından pazar sonu atık yiyecekleri toplayarak geçinenlerin artık bunu bile bulamaz durumda olmaları, yiyecek ekmeği olmadığı için ailesini Vakıfların verdiği sıcak yemek desteği ile doyuranlar gibi pek çok örnek ile karşılaşılmış ve kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dolayısıyla sosyal konutların kent dışında işsizlik altında izole olmaları ekonomik göstergeler bakımından dışlanma boyutunu arttırmaktadır.

Ekonomik dışlanmanın en karakteristik özelliklerinden biri tüketim süreçlerinin de gerisine düşmektir (Bauman, 1999: 18- 27). Bu anlamda örneklemede defalarca gözlemlenen gelir yetersizliğine dayalı tüketememe eksikliği, yoksul konut alanlarında ekonomik dışlanmanın da etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Şenol, 2010: 77- 78).

Bauman'ın bir dışlanma alanı olarak ortaya koyduğu tüketim, ilk duyulduğunda temel ihtiyaç malzemelerinin tüketimi olarak akla gelmemektedir. Oysa yoksulluk eksenli sosyal dışlanma süreçlerinin asli unsuru temel ihtiyaç malzemeleri ile temel gıda maddelerinin tüketilememesidir. Bir başka ifade ile tüketime bağlı dışlanma yeme, içme, barınma, gibi ihtiyaçları gelir yetersizliği nedeniyle kişinin ailesi ve kendisi için karşılayamaması, bu nedenle de kişinin ve ailesinin toplumsal hayata katılamaması durumudur.

Öktem'in (2011), yoksul alanlarda sürdürdüğü çalışma bulgularında, yoksulların apartman dairelerinin bodrumlarında konfeksiyon atölyeleri, deri eşya/giyim atölyeleri/ tekstil atölyeleri gibi geniş ve görece daha büyük ölçekli üretim birimleri oluşturarak enformel ağın örüldüğünden ve geçinme stratejisinin yaratıldığından bahsedilmektedir. Öktem'in bulguları kadar olmasa da yoksul sosyal konutlarında da fason üretim temelli çeşitli işler yapıldığı gözlemlenmiştir.

Ekonomik göstergeleri zayıf olan ya da gelir yetersizliği yaşayan kişilerin yaşantılarını inceleyen Bahalla ve Lapeyre (1999: 76), sağlıklı ve düzenli gidilen bir işi olmayan kişilerin aile ilişkilerinin de zayıf olduğunu, bu kişiler arasında boşanma oranının daha yüksek olduğunu, buna karşın sosyal faaliyetlere katılımlarının düşüklüğünü, komşular arasında geliştirilen dayanışma ağlarına yoğun katılımlarının olmadığını ve daha düşük eşikli dayanışma ilişkileri geliştirdiklerini belirtmiştir. Yukarıda dile getirilen özellikler/ tanımlamalar yoksul sosyal konutlar için de geçerli olan hususlardır. Fakat bazı noktalarda bunun tersi de gözlemlenebilmektedir. Örneğin Van'dan Savaş Bey komşularla kurduğu yoğun katımlı dayanışma ağını ve nasıl geçindiklerini şöyle anlatmaktadır:

“Ben mevsimlik çalışıyorum. Aylık ortalama 700 lira gibi bir şey geçer elime çalıştığım dönemde. Çalışmadığım zamanlarda o da yok... Aya böldüğümde tüm aldığımı. 7 nüfus olduğunu düşünürsen kişi başı 100 lira düşer. Ama evin giderleri var mutfak masrafın en aşağı 300 lira. Elektrik, suyu... 7 kişiye 80 lira kalıyor ya da kalmıyor tüm borçlar bitince. Okula giderlerken yol parası da veriyoruz ya yine borç almaya başlıyorsun... Hadi bakalım yine eşten dosttan borç al çocuklara ver, sonra yine öde yine al... Biz burada oturan yoksul aileler olarak yaklaşık 30 aile para topladık aramızda. Çerini çöpünü topladık etrafımızdan yok işte sacını getirdik yok kumunu... Tuğlasını falan aldık... Şu kış biter bitmez hemen tandır yapacağız. Böylece bizim gibi çok nüfuslu ailelerin ekmek alma derdi ortadan kalkacak... Biz sadece ekmekle doyuyoruz...”

Ankara'daki Ertunç Bey ise yoksul sosyal konutlardaki yaşantısını kendi kişisel hayatı bakımından fırsata çevirebilen ender kişilerden biri olarak sosyal konutlardaki iş yaşantısı ile ilgili şunları söylemektedir:

“Geçen sene Valiliğe gittiğimde bana dediler ki kaloriferciler alınacak konutlara, bana da konut çıkmıştı ya, dedim biz olabilir miyiz? Zaten dediler konutlarda oturanlardan alınacak... Ben geçen yıl sonbaharda ateşçilik kursuna gittim. Sertifikamı aldım. Dua ederek beklemeye başladım... Neyse, insanlar konutlara yerleşmeye başlar başlamaz başvurumu yaptım, verdim dilekçemi ateşçi olmak istiyorum diye... Başka birkaç kişi daha yapabilirim demiş başvurmuş Vakfa, hepimizi aldılar işe. Şimdi hem sosyal konutta kalıyorum hem de sigortam yatıyor hem de işim var para kazanıyorum. Yani bu konut benim hayatımı değiştirdi.”

Yoksul konutlar Valilikler ya da Kaymakamlıklar tarafından yoksul kişilere verildiğinden, burada yaşayan bazı kişilerin konutlar üzerinden mülki idare ile geliştirdikleri ilişkileri farklı alanlarda özellikle ekonomik çıkar (yardım ya da istihdam) sağlamada kullandığı gözlemlenmiştir. Bu çerçevede Van'dan Coşkun Bey yaşadığı bir durumu şöyle aktarmaktadır:

“Geçenlerde çocuğum hastalandı. Mecbur ambulans çağırdım, kimi bulayım da kimi çağırayım? Ambulans geldi dedi ki “senin çocuğunun acil durumu yok 60lira vereceksin hastaneye gitmek istiyorsan!” Dedim benim çocuğumun durumu acil, biz Valilik koruması altındayız. Bu konutlardaki herkes özel olarak seçildi... Parasız götüreceksin. Adamla tartıştık. Gitti arabada duran bir kişiyle konuştu götürelim demiş götürdüler hastaneye... Yani Valilik koruması altındayız demesek kimse ilgilenmeyecek bizimle. Ölsek gitsek para diyecekler. Depremden sonra Van’da iş imkânları daha kısıtlı hale geldi. Ta o zamandan beri işim yok 2 yılı geçiyor... Garsonum ben adam gibi bir mesleğim de yok... Gelecek bir lokma ekmeğe muhtacız işte...”

Özdemir ve Taşçı, (2008), kentsel istihdamın arttırılmasındaki temel hususun eğitim öğretim kalitesinin arttırılmasına ve nitelikli işgücünün oluşturulmasına bağlı olduğunu belirtmiştir. Ancak yoksul sosyal konutlarına bakıldığında hali hazırdaki eğitim öğretim imkânlarının yetersiz olduğu, ilköğretim düzeyinden sonra yoksul konut bölgelerinde lise düzeyinde herhangi bir okulun bulunmadığı, mekânsal ayrışma nedeniyle kişilerin çocuklarını okullara göndermediği gözlemlendiğinden, bu bölgelerde yaşayan insanların klasik bir kabul olarak eğitimin artışıyla yoksulluğun azalması arasındaki ters orantıyı (Canatan, 2008b) mevcut haliyle yakalayamayacakları ifade edilebilir.

Kızı nedeniyle büyük bir dram yaşayan Konya’dan Gülden Hanım, içinde bulunduğu yoksulluğun özel durumunu şöyle aktarmaktadır:

“Bütün millet ekmek alma derdine düşmüş ben eroin alma derdine! Büyük kızım eroinman oldu. Neler neler, ne kavgalar ne diller ama yapamadık. Rüzgârlı havada dışarı çıksa uçurur o derece zayıfladı son zamanda... Ne güzel kızdı... Benim ilk kocam öldü, ondan 250 lira aylık dul maaşım var ikincisinden de boşandım ama nafaka bile almıyorum. 50 lira da annem veriyor, 300 lira... O halta 2- 3 günde bir 7 lira veriyor kızım. Her zaman para olmuyor onu alacak. Bakıyorum o zaman da alıyor o mereti! Cebinde 1 lirası yok nasıl alıyor? (ağlayarak) Biliyorum nasıl aldığını... Buna kuryelik yaptırıyorlar! Bunu al oraya götür, şunu al oraya götür... Küçük bir kızım da var. 8 yaşında ve okula gönderemedim, okula göndermemenin de suç olduğunu biliyorum ama yok... Önlük alacak para buldum hadi defter alacak para, kalem alacak para nereden bulayım? Kızı götürdüm okula, ötekini nasıl yalnız bırakayım. Lanet gelsin o şeyi bulamadığı zaman camı çerçeveyi indiriyor, kaçıyor gidiyor evvelki ay gece saat 2 de krize girdi. Buradan araba yok o saatte yapma kızım etme kızım bir de burası apartman ne zamana kadar beni çekecekler burada... Kaçtı gitti. Gece 2 de buradan Konya’ya... Diğer kızı bırakıp gidemedim, sabah gittiğimde anneannesinde buldum. Almış rahatlamış o saatte gidip yatmış anneannesine... Buranın taksitlerini ödemiyorum ama site aidatını ödüyorum onu da üç aydır ödemedim gerçi ama... Ben şimdi yaşıyor muyum? Normal bir insan gibi gidip nasıl iş bulayım, iş arayayım?”

Konya’dan Onur Bey sağlık sorunları nedeniyle yoksulluk içinde olduğunu ve sağlığının çalışmaya el vermediği için evinde oturarak çalışabileceği bir iş bulunduğunu, etiket yaparak nasıl para kazandığını şöyle anlatmaktadır:

“Ben ilaçlar olmadan nefes alamam. Kimse de bana bu halimle iş vermiyor. Ağır işler zaten yapamam, yaparım deyip de milleti de kaldıramam. Bir iş bulsam adam şunu yap dese yapamam. Kim bana iş verir? Ben önceden matbaada çalışıyordum baskı makinesindeydim. O işten anlarım mesela ama 2008’de çıkardılar, kriz oldu ya... o zamandan beri işsizim. Evimde 5 nüfus var. Aylık 200 liranın altındadır gelirim. Onu da bize bir adam etiket getiriyor buraya onu yapıştırıyoruz. Oturak işi, zor da değil. Ama o da düşürdü fiyatları. İlk başladığımızda 500 tanesi 1 liraydı. 3 kişi oturarak, kişi başı günde 2000- 2500 yapabiliyorduk akşamları... 12- 13 lira alıyorduk yine günlük. Bize işveren adam da uyandı artık. İş basit ya adam da iş yaptıracak başka kişiler de buldu artık 1000 tanesi 1 lira... Yapıyoruz mecbur. Nereden para kazanabilirim başka?”

İş piyasalarına olan mekânsal uzaklığın mağdurlarından biri de Ankara’dan Banu Hanım’dır:

“Ben önceden Demetevler’de oturuyordum. Demetevler civil civildir. Kalabalıktır. Ben oradayken fırsat buldukça temizliğe giderdim. Eşim de asgari ücretle çalışıyor, yani yine her ay temiz 1000 liramız girerdi eve. Ama o zaman bodrum katındaki kiraya 250 lira veriyordum. 7 de nüfus olduğumuzu düşünürsen halimiz perişandı. Ben de mesela pazar sonlarına kalıyordum alış veriş için. Hem daha ucuz oluyordu hem de ne yalan söyleyeyim pazarcıların döktükleri malları seçip topluyordum... Tezgâha koyamayacağı bir sürü şeyi atıyorlar... Onlardan seçiyordum. Ben babamın evinde de öyle büyüdüm, annem de pazar sonuna giderdi... Biz hep öyleydik...”

Yardımların yoksul konut yararlanıcılarının en önemli geçim kaynağı olduğunu hatta bazı kişilerin aldıkları yardımlar dışında başka bir yerden gelirlerinin olmadığını Ankara’dan Satı Hanım şöyle ifade etmektedir:

“Her ay 150 liram var. O da yardım. 3 çocuk 2 de biz 5 kişiyiz. Adam hasta... Evde bakım parasına başvurduk eski evdeyken ama buraya gelince gidemedik. Aslında ona da gitmek lazım adres değişti demeliymişsiniz. Orada da 4- 5 ay gelmemişlerdi burada gelmezler o zaman... Demek ki 1 yıl sonra anca gelirler incelemeye... Bari adamdan bakım parası alsak da biraz rahat etsek... Yoksa al bir kutu hap ya da tak boynuna ipi sallandır kendini Ankara’ya doğru, IKEA’dan seni seyretsin zenginler”

Odak grup tartışmalarında asgari ücret düzeyinde de olsa geliri olanlar konuşmaya başladığında, geliri olmayan diğerlerinin konuşmaya müdahale ettiği görülmüştür. Bu durum yoksul konutlarında gelir sahibi olanlara tahammülsüzlük gösterildiği, aynı apartmanlarda yaşasalar bile geliri olanlarla olmayanların farklılaştığı anlamına gelmektedir.

Van’dan Kader Hanım, Aytül Hanım’la girdiği tartışmada yardım almakla ilgili şunları söylemektedir:

“Bir bu dul maaşım var. 3 tane çocuk. Bir yatıp bir yatmayan okul parası (ŞNT Yardımları) dışında hiçbir şeyimiz yok. Elektrik faturası gelmiş 900 lira, gittim dedim bende var 120 lira, alırsan almazsan sen bilirsin!.. Bana taksit yaptılar. Dediler ikiye böleceğiz... Dedim anlamadınız galiba ben de var 120 lira. İster böl ister çarp 120 lira

veririm her ay. Onlar böldüler akılları sıra ben de çıktım geldim. Yine ödeyemiyorum. Yetmiyor, hele gıda yardımları olmasa tamamen ölmüştük... Komşum hadi senin yine kocan sigortalı ondan bir gelirin var. Çalışıyor adam... Bizim sigortamız da yok, başımızda adam da yok. Çocukların en büyüğü bu sene liseyi bitirecek, askere gidecek iş bulacak da... Şimdi Allah'ını seversen ağlanma burada. İçimizde belki de en iyi durumda olan sensin"

Aytül Hanım'da karşılık olarak:

"Tabi canım sen zeytin ekmek yerken ben her gün et yiyiyorum. Sen reçel bulamazken ben bal yiyiyorum sanki... Benim kocam sigortalı da ne oldu ne kadar para alıyor? Sana asıl o gıda yardımı getiriyor, bu giysi yardımı getiriyor, o zekât veriyor, bu fitre veriyor... Ayıp ya konuşuruyorsun beni".

Odak grup görüşmelerinde bir başka tartışma da Konya'dan Başak Hanım ile Meliha Hanım arasında yaşanmaktadır. Başak Hanım "Eşim çalışıyor aynı zamanda ben de evde etiket yapıştırıyorum çok şükür Allah'a, muhtaç değiliz açıkta değiliz. Ama insan önce çalışma gayretinde olacak..." dediğinde Meliha Hanım: "tabi senin madde bağımlısı bir kocan, bir kızın yok. Biz işten önce onlarla mücadele etmek zorundayız. Herkese Allah ayrı dert ayrı sınav vermiş. O yüzden insan çalışma gayretinde olsa da Allah çalışmasını istemiyorsa onu çalışmasına fırsat vermiyor..." diyerek yanıt vermektedir.

Geliri olanlarla olmayanlar arasındaki zıtlıklar Ankara'dan Banu Hanım ile Satı Hanım arasında da yaşanmaktadır. Banu Hanım: "Ben çok şükür konut taksitlerimi ödedim, site aidatlarımı da ödüyorum" dediğinde, komşusu Satı Hanım: "Allah daha çok versin" diyerek rahatsızlığını ima etmektedir.

Van'da görüşme yaptığımız Fırat Bey'in küçük bir dükkanı bulunmaktaydı ve hayat pek çok sosyal konut yararlanıcısının belirttiğinin aksine Fırat Bey için iyiye gitmekteydi. Fırat Bey bu anlamda, çalışma hayatıyla ilgili şu sözleri dile getirmektedir:

"Allah çalışmayı sevmez. İnsan ekmeğini taştan çıkarmalı. Rızkının peşinden gitmeli... Ben her gün sabah namazından sonra Kuran okur, sonra bir şeyler yer ve ardından da dükkâna giderim. Dükkân dediğime de bakma küçük bir dükkân 5 metre kare ama Allah'a binlerce şükür, kazanıyorum. Telefon alıp satım işi iyi maşallah..."

Buna karşın yoksul sosyal konutlarında durumunun kötü olduğunu, yoksulluklarından dertli olduklarını, çoğu zaman yiyecek ekmek bulamadıklarını "salçasız bulgur" yediklerini söyleyen kişilerin sayısı da oldukça çoktur. Konut alanlarında işgücüne katılanlar ve katılmayanlar arasında açıktan bir ayırım

görülebilmekte olup, bu ayırım aynı zamanda geliri az olanlar ile hiç olmayanlar arasında da gözlemlenebilmektedir.

Van'dan Ahmet Bey:

“...Şunun şurasında 1 ay sonra Yeşil Kart kalkıyor. Vakfa gelir testine gittim. Bana dediler G bilmem kaçsın sen... Şimdi sigorta ödetecekler 1 lira verecek gücüm yok, 36 lira para ödemem lazım aylık... Nasıl ödeyeyim? Ekmek alamayan adam bunu nasıl öder?”

Dolayısıyla konutlar içinde gelir yetersizliği ya da azlığı en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak Van'dan Savaş Bey:

“Benim çocuğum okulu bıraktı. Dedi baba okumayacağım, sana yardım edeceğim, çalışacağım. Tamam oğlum dedim. Birkaç gün iş aradı, iş nerede? Bir türlü adam akıllı iş bulamadı. Buldukları işler hep kötü, pis, zor işler... Dedim oğlum sen okula dön çalış, Allah ne veriyse biz rızkımızı yeriz, sen bitir okulunu. Hayır dedi biraz daha deneyeceğim. Buradaki markete girdi. Sabah 8’de başlıyordu işe, akşam 10’da bitiyordu. 14 saat! Ve kaç para biliyor musunuz? 5 lira! 2 gün gitti ayakları şişmiş, elleri şişmiş, soğuktan çatlamış... Dedim oğlum gitme yat aşağı, ölürsek de beraber ölürüz. Günlük 5 liraya liseye giden çocuğu çalıştırıyor 14 saat! Üstelik hep ayakta, hep koşturmaca, indir kaldır... Neymiş 5 liraymış ama aldığı bahşişlere dokunmuyormuş! Ulan burada oturan herkesin borcu boğazında, sana kim ne bahşiş verir?”

Karakterize Yoksulluk: Yardıma Dayalı Geçim Stratejisi

Engelli bireylerin bulunduğu aileler, yardım alan aileler içinde özel bir duruma sahiptir. Bu özel durum bizzat kendilerinin ilgilenmek zorunda oldukları ve başkasına devredemeyecekleri engelli bir bireye bakmak zorunda olmalarıdır. Engellilerin bakımının daha iyi gerçekleştirilmesi için geliştirilmiş olan “evde bakım yardımı” modeli hali hazırda bu hedefi inşa etmek üzere kurgulanmıştır. Dolayısıyla geçimleri söz konusu olduğunda, yukarıdaki gruplamaların içine girseler bile, engelli ailesi olması münasebetiyle bu aileleri kategorileştirme dışında tutmanın yerinde olacağı düşünülmektedir. Bir başka ifade ile engelli ailelerinin durumunun değerlendirilirken “işsizlik” üzerinden bir sınıflama yapılmamalıdır. Engelli aileleri ya da engellilerin kendileri, aldıkları yardımlar sayesinde tüketim sürecine katılabilmektedir. Konutlar söz konusu olduğunda özel bir kontenjanı bulunan engelliler, bu yardımlar sayesinde pazar ilişkilerinde daha güçlü bir konuma gelmişlerdir. Daha açık bir ifade ile engelliler bu yardımlar sayesinde başkalarına bağımlı olarak yaşamaktan kurtulmuşlardır. Ancak belirtilmelidir ki engellilik üzerinden özellikle evde bakım hizmet modelinden yararlanan pek çok

kişinin aslında “gerçek yararlanıcı” olmadığı, bu yardımı çeşitli yollarla aldığı yönünde ifadelere rastlanmış olursa da çalışmanın sınırları bakımından bu tartışmalara yer verilmemiştir. Özet olarak engelli ailelerinin ve engellilerin kendilerinin almış oldukları desteklerle toplum içinde daha güçlü konuma geldiği ifade edilmelidir.

Öte yandan engelli olmayıp, yoksulluk dışında özel bir durumu olmayan aileler, yardım alanlar ve almayanlar olarak iki temel gruba ayrılabilir ve bu grupların ekonomik faaliyetlerinin yoksul sosyal konut alanlarında kendi içinde de farklılaştığı söylenebilir. Yardım alanlar ile almayanlar arasında iş gücü piyasalarına katılımın sigortasız olduğu durumlarda alınan yardımların, geçinme stratejilerinde son derece önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir ve yardım alan tüm yararlanıcılar sigortalı bir iş buldukları takdirde aldıkları yardımların kesileceğini ve bu durumun gelir kaybına yol açacağını bildiklerinden, buna göre hareket etmektedir. Sigortalı bir işe sahip olduğu anda alınacak olan muhtemel asgari ücretin geçinmek için yetmeyeceği ya da zar zor yeteceği düşünüldüğünden hali hazırda eve giren ortalama gıda, giysi, eğitim, sağlık yardımlarıyla zekat- fitre gibi yardımlarla geçinmeyi yeğ tutan yoksul konut yararlanıcıları bulunmaktadır.

Diğer taraftan bu kişilerin çok azının çalışmakla ilgili bir problemlerinin olmadığı, aksine büyük çoğunluğunun çalışmak fikrine sıcak baktıkları gözlemlenmiştir. Çünkü gerek kadınlar arasında gerekse erkekler arasında ne kadar yardım alırsa alsın aynı zamanda evinde ya da ev dışında yüksek olmasa da bir miktar gelir elde etmeye çalışan kişilerle karşılaşmıştır. Dolayısıyla yoksul sosyal konutlarında yardım ekonomisi üzerinden geçinenler, yardım ekonomisinin destekleri yanında kendi kişisel çabasıyla geçim kalitesini arttırmaya çalışanlar ve yardım ekonomisinden yararlanmayı reddeden ve emek/ hizmet satışı/ sunumu üzerinden geçimlerini sağlayan üç farklı insan tipolojisinin olduğu söylenebilir.

Sosyal yardımlar yoksul konut alanlarındaki kişilerin neredeyse tamamını yakından ilgilendiren bir olay olarak Ankara'dan Esra Hanım almış olduğu yardımlarla ilgili şunları söylemektedir:

“8 yıldır eşimden ayrırım. Bir engelli çocuğum var. Allah Ak Parti'den binlerce kez razı olsun. Ben 2008 yılında evde bakım yardımı ve 2022 maaşı almaya başladıktan sonra

her şeyimi çocuğuma verebildim. Daha öncesi evliyken benim PVC dükkânım vardı. Eski kocamla beraber işletiyorduk. Şimdi adı batsın onun! Yüzünü şeytan görsün... Hem onurumuzu iki paralık etti hem de bizi batırdı. Asla nafaka bile istemedim, almıyorum. Devletin bana verdiği ile geçiniyorum. Devlet bana çocuğumla birlikte ayakta durmaya yetecek kadar güç verdi Allah razı olsun. 780 lira evde bakım parası alıyorum. 3 aydan 3 aya da 900 lira engelli maaşı alıyorum... Daha ne olsun! Ha ben boş mu duruyorum? Hayır, ben de yorgan dikiyorum. Eşe dosta yorgan dikip satıyorum. Mutfak tezgâhını mesela, bakın, oradan kazandığım parayla yaptırdım... Ben bu halimden çok memnunum... Bunlar olmasaydı ne olurdu biliyor musunuz? Benim yeni bir koca bulup, kendimi ona yamayıp çocuğumu ona baktırmam gerekirdi..."

Yardımların dağıtımından hoşnut olan ve yardımları önemseyen bir başka görüşmeci de Konya'dan Gülden Hanım'dır:

"Ben yardımlar olmasa asla geçinemem. Bana belediye gıda yardımı veriyor, başka bir dernek başka bir paket daha veriyor. Vakıf zaten veriyor... aksi halde onlar olmadan yaşayamazdık... Eğer Ak Parti önümüzdeki seçimi (30 Mart Yerel Seçimlerini kast ediyor) kazanamazsa bizi bu konutlardan çıkaracakmış öyle mi? Bu doğru mu?..."

Konya'dan Engin Bey ise kayıtlı bir işe girerse alamayacağı yardımlar üzerinden şu sonuca ulaşıyordu:

"Aylık 400 lira ya kazanıyorum ya kazanmıyorum. Ben yardımlar olmasa nasıl geçirim? Sigortalı bir iş bulsam, çalışmaya başlasam yardımlar kesilecek. Zaten Vakıf biz bu konutlara geçtik geçeli doğru düzgün yardım yapmıyor. Hatta kurban bayramında bile getirip et dağıtmadılar. Buraya gelmiyor Vakfın yardımları artık. Sebebi de "siz artık konutlarda oturuyorsunuz sizin eviniz var" diyorlar... Hani ev? Tapusu nerede?... Şimdi ben bir tek belediyeden yardım alıyorum, gıda paketi. Onun dışında tek çöp girmiyor eve... Halimiz duman"

Görüleceği üzere enformel alanda bile olsa küçük bir üretim faaliyeti yaparak kişiler geçimlerini sağlamak için kazanç elde etmeye gayret etmektedirler ve bu durum aslında yardımlarla bir arada yürüdüğünde kişinin/ hanenin refahında önemli bir artış sağlamaktadır. Dolayısıyla enformel sektörde çalışmak kötü ve istenmedik bir olay olmamakla birlikte bazen özellikle alınan yardımların devamlılığı noktasında enformel sektörlerde çalışmanın, çalışan açısından işlevsel bir yönünün olduğu belirtilmelidir.

Van'da yardım alma ve yardım talep etmenin daha yaygın olduğu açık şekilde gözlemlenebilirken, yardımlardan yeterince yararlanamamaya ilişkin Kader Hanım şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Ben kızlarıma bir şey alamadım. Ne bir mont alabildim ne bir bot. Kaç sene geçti bir çorap almamışım kendime... Van’a o kadar yardım geldi deprem döneminde... Hepimiz gördük ama yardımlara biz dokunmadık bile. Ne oldu o yardımlar?... Buraya deprem zamanında sadece bir kamyon getirdiler ben gittim aldım, içinden yazlık gecelik çıktı... Kasım ayında yazlık gecelik nedir? Bu mu şimdi yardım?”

Van konutlarında görüşmeler yaparken en çok tanık olunan olay günlük hayatın 2011 yılında yaşanan depremle ilişkilendirilmesidir. Kişiler bugün yaşadıkları tüm sorunların temelinde depremi görmekte, o günlere ilişkin kuvvetli bir gönderme yaparak durumlarını/ yaşamlarını açıklama eğilimi göstermektedirler. Bu açıdan bakıldığında Van’daki yoksul sosyal konutlarda, depremin kişilerin önceki yaşantılarını zihinsel olarak sıfırladığı söylenebilir.

SYDTF tarafından 2012 sonu itibariyle başlatılan ve kamuoyunda “dul maaşı” olarak bilinen yardımların, sosyal konut alanında da etkileri olduğu ve eşleri ölmüş, kimsesiz kişilerin bu yeni yardım kaleminden son derece mutlu oldukları gözlemlenmiştir. Konya’dan Nezaket Hanım ve Ankara’dan Feride Hanım eşi ölmüş kadınlara yapılan yardımlarla ilgili aynı ortak cümlede buluşmaktadır: “Dullara iki ayda bir 500 lira yardım verdiler ya Allah Erdoğan’ın tuttuğunu altın etsin.”

Van’dan Tolga Bey, başka bir yardım türü olan sıcak yemek yardımı hakkında şu sözleri dile getirmektedir:

“Eşim geçen yaz öldü. 5 erkek çocuk, 3 tane kız çocukla böylece kaldık. Erkeklerden 2’si okuyor, 3’ü hayta, kızların hepsi okuyor. 8 nüfus ama çalışan yok. Biz Vakıftan sıcak yemek alıyoruz. Her gün gelip kapıya sıcak yemek veriyorlar. Çocukların okul paralarından oradan buradan yardımlar olarak 700 lira giriyor eve. Ama böl bak 700’ü 8’e kişi başı ne kadar düşüyor... O sıcak yemek yardımı olmasa boğazımızdan bir kaşık çorba geçmezdi. ”

Konutlar genelinde yardım alma davranışı çok yaygındır. Kişiler ister çalışsın ister çalışmasın yardım alma konusunda istekli görünmektedir. Hatta yardım alamamak ya da dağıtılan yardım sırasında atlanmak, geliri olmayan kişiler için büyük bir problemdir. Ankara’dan Yekta Bey yardım sırasının atlanmasıyla ilgili şunları söylemektedir:

“3 ay önce Melih Gökçek (Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı) bir koli göndermiş. Koliyi getiren adamlar çok kabaydı, çok kendini beğenmişti... Şikâyet edilse edilirdi yani ama etmedik... O koli işte bu eve 3 aydır giren tek gıda maddesi. İçinden çıkanla bugüne kadar geldik. Bak çayın sonu... Geçtiğimiz hafta yine getirmişler veriyorlardı

dedik biz yok muyuz? “Hayır” dediler, bizim adımız listede yokmuş. Büyük ihtimalle geçen sefer biraz atışmıştık. O yüzden bu dağıtımda bizi atlادılar. Bakalım şimdi ne olacak bilmiyoruz...”

Ankara Büyükşehir belediyesinin dağıttığı yardım paketinin içinden 2 kg zeytin, 2 kg peynir, 2 kutu domates salçası, 1,5 kg sofr tuzu, 20 paket makarna, 5 litre sıvı yağ, 5 kg un, 2 kg arpa şehriye, 1 kg siyah çay, 6 kg toz şeker, 2 kg reçel, 2 kg tahin helvası, 5 kg pirinç, 2 kg kuru fasulye, 2 kg nohut, 2 kg pilavlık bulgur, 3 kg çamaşır deterjanı, 375 gr tuvalet sabunu, 1 kg banyo sabunu, 2 kg sıvı bulaşık deterjanı çıkmaktadır. Dolayısıyla bu yardımı alabilenler için önemli bir ihtiyacın giderildiği açıktır. Ve çalışmanın kavramsal çıktısı bakımından hatırlatılmalıdır ki yardımlardan sadece sigortasız olanlar, bir başka ifade ile çalışmayanlar yararlanabilmektedir.

Konutlarda yardım almak hayati bir ihtiyacın giderilmesi anlamına gelmektedir. Konya’dan Birsen Hanım yardım almasını ve aldığı yardımın kesilmesini şöyle aktarmaktadır:

“Ben eşimden ayrıldıktan sonra yardım almaya başladım. Önceden bir lokantada çalışıyordum ama artık çalışamıyorum... Astım hastasıyım. Başvurdum işte belediyeye raporlarımı götürdüm... Bana yardım vermeye başladılar. Ben çok şükür onunla yetiniyordum. Tabi o zamanlar eski mahallemde oturuyorduk. Tüm komşularım eski kocamın huyunu bildikleri için benim neler çektiğime tanıklılar... Buraya geldik ben tek kadını... Burada çok dedikodu var. E şimdi eski kocam mecburen buraya geliyor. Daha evin içine almış değilim ama kapıya kadar geliyor, çocuğunu alıyor oynuyorlar, bazen getirip götürüyor yani... Bazen harçlıkta veriyor ama ben nafaka almıyorum... Bunu birileri görmüş ve bana belediyeden yardım getirenlere yetiştirmiş bu kadın evine erkek alıyor, adam para veriyor diye. Kestiler yardımı. Gittim belediyeye neden kestiniz diye bana dediler “senin birlikte olduğun bir kişi varmış”... Dedim yok, anlattım durumu... Dediler yeniden inceleme yapmamız lazım. Bir hafta kadar önce geldiler eve girdiler iki kişi dediler bu perdeler ne? Bu halılar ne? Bu koltuklar ne?.. Dedim onları akrabalarım aldı yeni evimize çıkarken. Perdeler ablamdan, koltuklar teyzemden, halılar diğer teyzemden... Not alıp gittiler. Sonra gittim, çıkmamış bana yardım. Durumum iyiymiş. Ama kimse buzdolabının içine bakmadı yemek var mı diye... Kimse televizyon tüplü mü diye bakmadı... Şimdi açın bakın dolabı, 1 tane çöp bulursanız Allah canımı alsın. (Dolabın kapağını açarak) Bak! Boş. Dolap saati boşuna döndürmesin diye fişi bile çektim...”

Van’dan Dilan Hanım konutlara girdiklerinden bugüne kadar bir kez bile yardım alamadığını, hiçbir kurumun kendine yardım vermediğini şu sözlerle dile getirmektedir:

“Ben kaç kere gitmişim Valiliğe, belediyeye, derneklere... Bana ara sıra birileri getirip veriyor birkaç bir şey, Allah onlardan yüz bin defa razı olsun. Onun dışında buraya

geldiğimizden beri yardımlar tamamen kesildi. Siz diyorlar artık konutlarda oturuyorsunuz yardım alamazsınız eviniz var. Evimiz var da duvarlar kapılar yenmiyor”

Ancak yoksul sosyal konutlarında gerçekleştirilen görüşmelerde, ekonomik göstergeler açısından gözlemlenen en önemli unsur, kişilerin aldıkları yardımları kaybetmemek için sigortalı, kayıt altına girerek çalışmak istemiyor olmalarıdır. Yukarıda birkaç yerde ifade edilen bu husus, Türkiye’deki yardım ekonomisinin temel özelliğini ortaya koymaktadır. Bir başka ifade ile Türkiye’de sosyal yardımlar özellikle dip sınıflar için tasarlanmıştır. Bununla birlikte kayıt altında çalışmak istemeyenler kadar işsizliği bir yaşam tarzı olarak benimseyip yardımlarla geçinmeyi ilke edinen kişiler de yoksul sosyal konutlarında bulunarak yardım ekonomisinin tüketicileri arasında yer almaktadır.

Yukarıda bahsedildiği şekilde Van’daki yoksul sosyal konutların 2011- 2013 yılları arası döneme denk gelen yaklaşık 1 milyon TL tutarındaki elektrik borcu SYDTF tarafından ödenmiştir. “Yoksullar” adına bu borcun ödenmesinin bazı yoksullar arasında farklı yorumlandığı da aktarılmıştır. Ekonomik dışlanma ve marjinalleşme bakımından kişi borçlarının ödenmesi vatandaş sorumluluğu üzerinden tartışılması gereken önemli bir soruna işaret etmektedir. Öyle ki Van konutlarında sosyal yardımlar tarafından borçları ödenen kişilerin çeşitli borçlarının devlet tarafından yeniden ödeneceği düşüncesi hakimdir. Hatta taksitlerini ödemekle mükellef oldukları konutların günün birinde kendilerine hibe edileceğine dair düşüncelere yaygındır. Dolayısıyla yoksulların toplum dışına itilmesi bir tarafa tüm giderlerinin kamu, yani toplumun onlar dışında kalan kesimlerince, karşılanması sosyal devletin tarihsel süreçte görülen açmazlarının yeniden yaşanması gibi çeşitli sorunları barındıracağı düşünülmektedir.

Van’dan Burak Bey:

“Bize 2013 yılına kadar hiç elektrik faturası gelmemişti. Elektrik dağıtım şirketi bizi atlamış, sonra 2013 yılında da 2 yıl sonra demiş ki herkese şu kadar borcun var öde. Bana 4500 lira gelmişti. Yahu sen bu zamana kadar neredeydin? Bana birikmiş faturayı nasıl gönderirsin? Ben nereden bulup ödeyeyim? Ödemedim tabi ki, buradaki çok kişiyi de örgütledim. Onlar da ödemedi. Valiliğe çıktık, vekillere çıktık, ona çıktık buna çıktık gitmediğimiz kapı kalmadı yani biz ödeyemiyoruz yardım edin falan neyse ki Ankara ödedi bu borçları... Hatta Sezgin Tanrıkulu geldi buraya incelemeye, ona da dosya verdik dedik şimdi girme devreye... Çünkü o CHP’liydi düşerdi peşine ama iş olmaya da bilirdi. Son çareydi artık ama ödediler...”

Yine Van'dan Kerem Bey ise aynı konuda şunları söylemektedir:

“Bana 3100 lira elektrik faturası geldi! Sigortam var diye Vakıf ödemedi benim borcumu. Ama ben biliyorum işte burada Burak çalışıyor ama sigortası yok! Ben şoförüm benim sigortam var aynı parayı alıyoruz onunla ama o değnekçi ona sigorta yok ben şoförüm bana var ama bana fatura da var. Mecbur ödeyeceksin dediklerinde borç kimden gidip alayım, bankalar vermiyor zaten, gittim tefeciye düştüm. 3100 liralık borç oldu 4700, hala da gidiyor yukarıya. Bu belaya nasıl girdim vallahi bilmiyorum. Adam gün aşırı kapımda... Para da para, para da para... Ailemde huzurum kalmadı vallahi. Şimdi ben sigortalı çalışıyorum, evime ekmek götürmeye çalışıyorum, devlet benim üzerimden vergi alıyor, para kazanıyor ama ben neden cezalandırılıyorum. Benimle aynı parayı alan adamın borcu ödeniyor, benimki ödenmiyor. Niye? O kaçak çalışıyor... Biz suçluyuz”.

Kaloriferleri yanmayan Serdar Bey elektrik giderlerinin ödenmesi konusunda şunu söylemektedir:

“Benim kaloriferlerimi yakmıyorlar. Beni buraya onlar getirdi! Arıza yapmış, biz Vakıf zamanında buradan aidat topluyorduk neden o paralar bize teslim edilmedi de Vakıfla birlikte gitti? Bana versinler o parayı ben kazanımı yaptırayım... Kazan yapıncaya kadar elektrik kullanmaya devam edeceğim elektrik faturasını da ödemeyeceğim... Geçen sene ödedikleri gibi elektrik faturasını bu sene de seve seve ödeyecekler. Yok, kardeşim! Canımı mı alacak?”.

Konya'da ve Ankara'daki pek çok fayda sahibi Van'daki Serdar Bey'in görüşünü paylaşmaktaydı. Ortak alan ve konut giderlerini ödemeyen kişilerin ortak cümlesi “...Yok işte” oluyordu, “Canımızı mı alacak!”

Van'dan başka bir fayda sahibi olan Levent Bey, borçların kamu kaynaklarıyla daha önce birkaç defa ödenmesi nedeniyle yeniden ortaya çıkacak olan borçların da kamu kaynaklarıyla ödeneceğine ilişkin şu görüşü dile getirmektedir:

“Ben sigortalıyım ama korkuyorum şimdi... Konutlarda oturanlardan sigortasız olanların elektrik borcunu ödedi ya devlet, yarın öbür gün bu konutları hibe edemez mi? Eder. Öyle bir durumda sigortası olmayanlara hibe ederse bize ne olacak? Sigortası olanın elektrik borcunu ödüyor, olmayanın ödemiyor! Böyle iş mi olur? Patronun da kafasının etini yedik sigorta yap diye... Artık öyle bir durum olursa diyeceğiz bizi de çıkar sigortalılıktan da şu haktan yararlanalım, sonra tekrar yaparsın...”

Sigortasız bir işte çalışıp, yardımlardan yararlanma düşüncesindeki temel problem alınan ücretlerin yüksek olmaması ve alınacak ücretle geçinememe kaygısıdır. Görüşülen kişilere ücretleri yüksek olan bir iş söz konusu olduğunda çalışıp çalışmayacakları sorulduğunda, bu kişilerin hepsi yardımları bir kenara bırakarak çalışabileceklerini söylemişlerdir.

Yukarıda özetlenen davranış, yoksulluk kültürü yaklaşımının genel sınırlarının dışında kalmakta ve özellikle yurt dışı örnekleri göz önüne alındığında Türkiye'ye özgü nitelikler ağırlık kazanmaktadır. Örneğin Konya'dan Onur Bey kazanç ve yardımlara ilişkin şu cümleleri ifade etmektedir:

“Bizlere kim iş verir ki? Verdi diyelim ne kadar ücret verir? Asgari ücret. O para yeter mi? Yardımlar devam etmiyorsa insan nasıl yetirir o parayı? 5 nüfus kişi başı tüm aylık giderleri düşünce 80 lira kalmaz eline. Yol parası okul harçlıkları... Olmaz yani bizim için bu yardımlar çok önemli...”

Türkiye’de uygulanan yardım sistemi kişi ya da hanenin ihtiyaç duyduğu gelir düzeyleri üzerinden kurgulanmadığından, kişilerin aldıkları yardımları kaybetmeleri çok kolaydır. Bir başka ifadeyle Türkiye’deki yardımlardan yararlanmanın temel koşulu işsizlik ve gelirsizlik olduğundan kişilerin gerek kamu gerekse sivil toplum kuruluşlarından yardım almak için gelirlerini açıklamaması, gizlemesi bunun sonucu olarak da yardım alan kişilerin aldığı yardımlarla tam zamanlı olarak çalışan kişilerden daha fazla gelir elde edebilmesi mümkündür. Yardım sisteminin asgari gelir düzeyinde olanları kapsamıyor oluşu, asgari ücretlerin düşüklüğü gibi yapısal/ sistemsel problemlerden bir kaçış yolu olarak kişilerin sigortasız çalışmayı tercih etmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Çalışanın sigortasız çalışma isteği ile işverenin sigortasız çalıştırma isteği arasında oldukça önemli bir fark bulunmaktadır. İşverenin çeşitli maliyet kaygılarıyla gerçekleştirdiği “atipik istihdam” (Bölükbaşı, 2008: 62- 63) ile kişinin kendisinin sigortasız çalışma isteği çoğu zaman örtüşme göstermektedir. Bu durumda kayıt dışı çalışma isteği yardımlardan yararlanma durumunun yaşanan yoksulluğu karakterize ettiği söylenebilir. Çünkü alınan yardım, kazanılan gelirle birleştirildiğinde haneye giren toplam gelir artmakta, dolayısıyla toplam hane refahını da gelir ve yardım üzerinden artırılmaktadır. Dolayısıyla karakterize yoksulluk, sistemin eksik ve açık yanlarını kullanarak daha çok gelir elde etmek için yapılan bir geçinme stratejisidir.

Karakter kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre¹² “Bir kimsenin veya bir insan grubunun tutum, duygulanma ve davranış biçimidir”. Dolayısıyla yoksulluğun

¹²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5367fa7d9d0a84.71337803

karakterize olması durumu yoksulluğun bir olay karşısında aldığı davranış şekline işaret etmektedir. Karakterize yoksulluk olarak ifade ettiğimiz yoksul sosyal konut yararlanıcılarının aldıkları yardımların kesilmemesi için kayıt dışı çalışma tutumları/ davranışları, kavramsallaştırmanın etimolojik dayanağını göstermektedir. Bununla birlikte karakterize yoksulluk, durağan bir yoksulluk durumu değildir. Devingen biçimde sürekli olarak değişmese de belirli bir durum karşısında daha iyi olan alternatif gelire de sahip olmak için değiştirilen geçinme stratejisidir.

Bu yoksulluk türünün sosyal konutlarda yaygın olarak görülüyor olmasının temel nedeni, yardım sisteminin tek merkezli, eşikli ve kontrollü yapılmıyor olmasıdır. Türkiye’de yoksullara yardım yapan yerel ve ulusal düzeyde çok sayıda sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Ayrıca kamu kurumlarından başta Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları olmak üzere Belediyeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kamu kurum ve kuruluşları da yoksullara ayni ya da nakdi yardımlar yapmaktadır.

Yoksullara yapılan yardımların, yurt dışında görüleceği üzere asgari gelir desteği, temel gelir desteği çeşitli isimler altında olsa da, bir standart üzerinden yapılmıyor oluşu da yoksulların karakterize yoksulluk alanında hareket etmelerine bir fırsat vermektedir.

Türkiye’de yukarıda belirtilen kurum ve kuruluşların dışında özellikle dini inanç, duygu ve düşüncelerle gerçekleştirilen alternatif bir yardım sistemi daha vardır ki o da zekât ve fitrelerdir. Zekât ve fitrelerin yanına yine aynı kaynaktan çıkan “adak” ve “sadaka” karşılığında yapılan ayni ve nakdi yardımlar da eklenebilir. Zekât, fitre, sadaka ve adak gibi dini temelli gerçekleşen yardımların ekonomik karşılığının tam olarak ne kadar olduğu bilinemese de toplumun dini inanç yaygınlığının sahip olduğu ağ göz önüne alındığında bu rakamın oldukça yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla sadece dini temelli yapılan yardımların değil aynı zamanda yardım yapan diğer kurum ve kuruluşların da birbirinden haberdar olmamaları, sosyal yardımların mükerrerliğini ve hatalı hedef kitle seçimini gündeme getirmektedir (Özbek, 2011).

Örneğin Ankara'daki yoksul sosyal konutlarında yaşayan kişilere, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yanı sıra Mamak Belediyesi de başta gıda paketleri olmak üzere yardım yapmaktadır. Öte yandan sosyal konut yararlanıcılarına Ankara ili Merkez Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kömür yardımlarını yaparken, Mamak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı da zor durumda olan kişilere yardımda bulunmaktadır. Bunların dışında pek çok sivil toplum kuruluşunun da bölgede başta gıda yardımı olmak üzere yardım dağıttığı bilgisi edinilmiştir. Bu durum sadece Ankara'ya özgü olmayıp konut alanlarında gerçekleşen yardım ekonomisinin çeşitliliğini ve büyüklüğünü göstermesi açısından son derece önemlidir.

Dini temelli yardımlar da dahil olmak üzere yapılan tüm yardım çeşitlerinin temel kriteri, kişinin bir iş sahibi olmaması/ çalışmamasıdır. Kişinin çalışmaması/ çalışamaması aslında sınıfsal bir konumlanmaya işaret etmektedir. Çalışan yoksullar için sistem içerisinde hane refahını artırması için tek yol, daha fazla çalışmasıdır. Ancak çalışmayan kişiler için hane refahının artırılması, yardım adı altında gelecek kalemlerin çeşitlenmesi ile miktarlarının artmasına bağlıdır. Bu anlamda karakterize yoksulluğun en önemli göstergesi sigortasız, kayıt dışı çalışmanın tercih ediliyor olmasıdır. Hatta hane refahının rakamsal olarak ölçülebildiği bazı olaylarda sigortalı çalışma "cezalandırma" anlamına bile gelmektedir.

Konya'dan Semih Bey çalışıp para kazanarak hayatını sürdürmek ve yardım almak ilişkisiyle ilgili şunları söylüyordu:

"Bizim evimizde kadın yok. Çoğu zaman meteliğe kurşun atıyoruz, yiyecek ekmek bulamıyoruz ki bu konutların taksitlerini ödeyeyim. Belediyeden aldığım yardım zaten kesildi... Sigortalı işim olsa diğer tüm yardımlar kesilecek... Üstelik ben 3 yetimi bırakıp kimin yanına çalışmaya gidebilirim. Burada şimdi gelirim var. Hem para hem gıda falan, zekâtla, fitreyle, yardımlarla birlikte evime 750 lira kadar bir para giriyordur. Çalışsam da o kadar alırım... Ha bir de konut taksitlerimi ödemediğim zaman, beni kazancım var diye evden de çıkarabilirler öyle de bir şey var yani... Şimdi benim beş kuruş kazandığım bir şey yok, bu halimle kapının önüne koyacak değil ya"

Yardım alıp ve piyasa koşullarında çalışsalar bile asgari ücret üzerinde gelir kazanamayacağını düşünenlerden biri Ankara'da yaşayan Uğur Bey idi. Uğur Bey çalışarak hayatını devam ettirme konusunda şunu ifade ediyordu:

“Ben şimdi sigorta işine girsem bana gelen yardımlar gelmeyecek ve ben yine aynı parayı alacağım yine aynı şekilde çalışacağım. O zaman ben aylık cüzi bir miktar sigorta primi yatırarak sağlık güvencesi alabiliyorsam ya da hiç yatırmama gerek kalmadan bu işi kotarabiliyorsam ne gerek var sigortaya, emekli mi olacağız? Ben de sigortaya yardımları kaybetmemek için girmiyorum”

Van’dan Pervin Hanım da yardımlar ve kazanç elde etme konusunda ailecek sergiledikleri rasyonel davranışı şöyle özetliyordu:

“Kocam şimdi benim sigortalı işe girse devlet bana kömür yardımı yapmayacak, çocuk yardımı yapmayacak. Sağlık yardımı yapmayacak... Sırf sigortam var diye... Peki, sigortaya girsem bana 5 milyar maaş mı verecek? Yo! Yine 800 lira... Şimdi akli olan sigorta işine girer mi? Kocam zaten gidiyor inşaata, hamallığa...”

Engellilik durumunun özel bir durum olduğu ve engellilerin aldıkları yardımlarla sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda sosyal olarak da güçlendirildikleri alt tema çerçevesinde aktarılmış olmasına karşın, karakterize yoksulluk açıklamasında engelli ailelerin ve engelli bireylerin özel bir durumunun olduğu da ifade edilmelidir. Çünkü sadece kömür, çocuk, sağlık yardımları alanlar değil aynı zamanda engellilik durumu nedeniyle yardım alanlar da sigortalı işlerden uzak durmaktadır. Konuyla ilgili Konya’dan Reha Bey şunu söylemektedir:

“Ben mevsimlik olarak çalışıyorum. Ama kamuda değil. Burada bir aracı şirket var yazın buradan adam topluyor İstanbul’a, oraya buraya adam götürüyor inşaatlarda çalışmaya, orada çalışıyorum. O dönemler de sigortalıyım. İşten çıktıktan sonraki dönemde de engelli maaşı alıyorum. Sigortalı olduğum zamanlarda engelli maaşı kesiliyor sonrasında sigorta bitiminde tekrar müracaat edip tekrar maaş almak için başvuru yapıyorum. Bir sürü zaman kaybediyorum. Bu sene şirketten sigorta istemeyeceğim sanırım. Aynı parayı alıyorum ne de olsa. Onların da canına minnet... Sigorta parasının da bir kısmını ben alırım belki, hem engelli maaşımda kesilmez...”

Yoksulların sigortalı çalışma konusundaki çekinceleri görüşme yapılan her ilde gözlemlenebiliyordu. Ancak bu konuyla ilgili Ankara’dan Tümer Bey yaygın geçinme stratejisinin aksine alın teriyle çalışarak kazanmak hususunda şu cümleleri ifade ediyordu:

“Ben affedersin eşek gibi çalışırken adamlar yardım kesilecek diye sigortalı olmuyor! Nasıl yediriyor kendi gururuna başkasına el açmayı anlamıyorum. Tamam, bir defa iki defa olur, herkes dara düşer, herkes şey olur ama her Allah’ın günü de yardım yardım el avuç mu açılır, anlamıyorum”

Yoksul konut yararlanıcılarının arasında açıkça görülebilen bir gelir farklılaşması olmasa da sigortalı çalışıp yardım almayanlarla sigortasız çalışıp yardım alanların bir zıtlık içinde olduğu görülebilmektedir. Hatta aynı zamanda

sigortasız iki işte çalışıp düzenli yardımları alan sosyal konut yararlanıcıları olduğu da görüşülen kişiler tarafından bildirilmiştir.

Karakterize yoksulluğun ortaya çıkış noktasının bir başka anlatım şekli de açlık sınırı ile yoksulluk sınırı üzerinden yapılabilir. Üç farklı sendikanın, dört kişilik bir ailenin açlık ve yoksulluk sınırlarına ilişkin yapmış oldukları tespitler, yoksul konutlarında yaşayan kişilerin ekonomik dışlanmaya neden maruz kaldıklarını açıklamakta ipucu verir niteliktedir. Bem Bir- Sen'in¹³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yararlanarak yaptığı açıklamada, 2013 yılı için açlık sınırı 1024,88- TL, yoksulluk sınırı ise 2808,53- TL olduğu belirtilmiştir. Türk-İş¹⁴ ise 2014 yılındaki açlık sınırının 1.149,2- TL, yoksulluk sınırının ise 3.742,73- TL olduğunu ifade etmiştir. DİSK¹⁵, 2013 yılsonu itibarıyla açlık sınırının 1121- TL, yoksulluk sınırını ise 3544- TL olduğunu ifade etmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı¹⁶ ramazan ayında bir kişinin günlük fitre ücretini 2013 yılı için, 9,5- TL olarak açıklamaktadır. Buna göre fitre bedeli üzerinden 4 kişilik bir ailenin 30 günlük yiyecek ihtiyacının 1140- TL olduğu ortaya çıkar ki bu rakam sendikaların hesapladıkları açlık sınırıyla büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Öte yandan 2014 yılı birinci yarıyı itibarıyla Türkiye'deki asgari ücret (tüm harcamalar dâhil olmak üzere) 846- TL olarak belirlenmiştir. Bugünkü rakamlarla fiili asgari ücret ile açlık sınırı arasındaki 303TL/ ay farkının olduğu rahatça görülebilir. Tüm bu anlatıların sonucunda, yoksul konut yararlanıcılarının ya da genel olarak işsiz olan, çalışan ancak yardım aldığı için kayıt altına girmek istemeyen yoksulların, karakterize yoksulluk geçim stratejisinin açlık sınırının altında kalınan bir ücret politikasının neticesinde ortaya çıktığı ve eşitsiz ve takdir temelli bir yardım sisteminin mevcudiyetinin de karakterize yoksulluk davranışını pekiştirdiği ortaya çıkmaktadır.

¹³ İlgili açıklama için bkz: <http://www.iha.com.tr/aclik-ve-yoksulluk-rakamlari-aciklandi-ekonomi-284643>

¹⁴ İlgili açıklama için bkz:

<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/aclikmart14.pdf>

¹⁵ İlgili açıklama için bkz: <http://www.disk.org.tr/2013/12/disk-ar-aclik-siniri-1121-yoksulluk-siniri-3544-tl/>

¹⁶ İlgili açıklama için bkz: <http://ramazan.bugun.com.tr/ramazan-ayi-fitre-miktari-aciklandi-haberi/711231>

Görüşme yaptığımız sigortasız çalışan kişilere “yardım almadan yaşayabilmeniz için ne kadar ücret almalısınız?” diye sorduğumuzda konut yararlanıcıları ilginç yanıtlar vermişlerdir. Ankara’dan Ümit Bey bu soruya şu yanıtı vermektedir:

“Böyle bizim biraz da işimize geliyor biliyor musun? Ölmeyecek kadar kıt kanaat geçinmeye de alışmışız ya düzen değişsin istemiyoruz. Öyle ya da böyle bir gelirimiz var ama bana mesela 1.500- 2.000 lira verseler sürekli çalışırım yardım falan da istemem. Yoksa şimdi işe gireceksin hem asgari ücret alacaksın hem yardımların kesilecek hem şimdi üç beş kazandığın ek işi de yapmaya vaktin olmayacak... Yani biraz iyi bir ücretle hemen başlanır ama azı olursa hani derler ya kurtarmıyor...”

Van’dan Tolga Bey çok nüfuslu bir ailenin tek ebeveyni olarak çalışabileceği ücret kriterini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Ben ne iş olsa yapıyorum ama sıcak yemek yardımını, çocuk paralarını ve engelli yardımını kaybetmemek için benim en az 4.000 lira falan bir para almam lazım. Bu kadar nüfusu başka türlü nasıl geçindireyim?”

Diğer taraftan sosyal konut yararlanıcılarının yardım almayı tercih etmediği durumlarla da karşılaşmıştır. Balcı (2010), kişinin yardım bağımlılığına düşmeden, çalışarak bir yaşam sürmesi için, Fransızların ekonomik dışlanma ile mücadele kapsamında geliştirdiği “tutunma geliri” yardımının yaygınlaşmasını örnek göstermektedir. Bu bilindiği kadarıyla Türkiye’de henüz uygulanamayan ancak tasarıları oluşturulan bir yardım modelidir. Buna göre farklı yardım kalemleri ve tipleri yerine haneye asgari bir destek sağlanacaktır. Ancak buradaki niteliksel bir farklılaşmaya da Türkiye açısından ihtiyaç vardır. Kişilerin enformel ağlar arasında yeni bir geçinme stratejisi oluşturmaması için ücret desteğinin bilimsel esaslara göre yapılan açlık ve yoksulluk eşiklerinin altında kalmaması gerekmektedir. Sosyal dışlanmanın uzun zamandır önemli bir tartışma konusu olduğu ülkelerde bu tür tedbirlerin alınıyor olmasına karşın Türkiye’de henüz sosyal dışlanmanın engellenmesine ilişkin belirli bir sosyal politika geliştirilmemiştir.

Elbette tüm yoksul sosyal konut yararlanıcıları yardımları kaybetmemek için sigortasız çalışmıyordu. Gözlemlendiği ve aktarıldığı üzere yoksul konut yararlanıcıları arasında yardımları kabul etmeyen, sigortalı ya da sigortasız bir işte çalışan kişi sayısı da oldukça çoktur.

Konya'dan Emre Bey çalışma konusunda şu düşüncelerini aktarmaktadır:

“Ben hayatım boyunca yardım almadım. Bir tek çocuklar için okul parası yatırıyorlar. Eşim gitmiş bir defa benden habersiz Vakfa demiş bize yardım yapın, benim numaramı yazdırmış beni aradılar yardım çıktı diye. Yemin ediyorum söylemedim bile ona. O belki de hala yardım çıkmadı diye biliyor... Ben yardım falan almam elim ayağım tutuyor. 10 getirdiysem 10, 100 getirdiysem 100 yiyecekler, hiç getiremediysem aç kalacaklar. Allah bana sağlık kuvvet versin ben onlara bakarım... Benim keşke bir sigortalı şöyle sabah gidip akşam geleceğim işim olsaydı”

Görüleceği üzere sigortasız çalışmada yardım alıp almama kriteri her zaman belirleyici olmamaktadır. Konuyla ilgili Van'dan Mustafa Bey şunları söylemektedir:

“Bana çok şükür ev çıktı. Yemin ederim başka bir şey istemiyorum. Kurban bayramında et getirdiler Vakıftan, almadım. Benim ihtiyacım yok. Allah rızkımızı veriyor. Olmayanlara da versin” diyordu. Kendisine “sigortalı bir işte çalışır mısın?” diye sorduğumuzda ise “sigortalı iş yok değil bulunabilir yani ama ben öyle bir yere bağlı kalamıyorum. Uzun zaman aynı yere gidip gelince sıkılıyorum. Ben şimdi böyle daha iyiyim.”

Ankara'da da yardım almama ve çalışarak para kazanmaya ilişkin Ertunç Bey şu cümleleri dile getirmektedir:

“Ben hep alın terinin kutsallığına, helal yemenin güzelliğine inandım. Bugüne kadar tek kuruş bir yardım almadım, bu ev kurada çıktı, bu evin de tüm borcunu bugüne kadar ödedim. Çok şükür işim var gücüm var. Allah sağlık sıhhat versin gerisini de öderim... Şimdi benim tek dileğim çocuklarımla okuyup kendilerini kurtarmaları... Başka hiçbir şey istemem”

Dolayısıyla yoksul sosyal konutlarında yaşayan yardım alanlar, hayatını yardımlarla sürdürenler ve yardıma el açmadan çalışarak geçimlerini sağlayanlar gibi farklı kişilerin bir arada yaşadıkları söylenmelidir.

5.2.3. Ayrımcılık, normsuzluk ve sosyal dışlanma

Sosyal dışlanmanın bir türü olan siyasal dışlanma genel anlamda kişinin kendi dışında kalanlara göre eşit yurttaşlık hakkına sahip olmamasıdır. Genelde Batı dünyası için geçerli hak mahrumiyet temelli sosyal dışlanma, Türkiye’de vatandaşlık haklarına ilişkin herhangi bir hukuki kısıtlılık durumu bulunmadığından Batıdaki anlamıyla tartışılması mümkün değildir. Ancak Türkiye’de siyasal dışlanma daha çok ayrımcılık olarak gözlenebilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki siyasal dışlanma, yasa ve hukuk temelli bir kısıtlılıktan ziyade siyasal davranışlar

nedeniyle bir ambargoya maruz kalmak anlamında, siyasal karşıtlıklardan/ farklılıklardan kaynaklanan dışlanma süreci olarak görünmektedir.

Sosyal konutların gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse çevreler tarafından maruz kaldıkları ayrımcılık ve dışlanmışlığa işaret eden göstergeler, nitel çözümlemeler sırasında ayrı bir tema olarak verilerin incelenmesini gerektirmiştir. Bu bölümde siyasi çekişmeler arasında, sosyal konut yararlanıcılarının kamu kurum ve kuruluşları tarafından nasıl gördüğü ve konut dışındaki kişilerin konut yararlanıcılarına yaklaşımlarına dair bulgular sunulacaktır.

Ayrımcılık Yönüyle Sosyal Konutlar

Toplumsal ilişkilerde bireylerin veya grupların birbirlerini algılayış biçimleri büyük oranda geçmiş yaşantılar, deneyimler üzerinden gerçekleşmektedir (Özservet, 2013). Bununla birlikte ortak kabul/ hassasiyet ya da duyarlılıkta olmayan tutum ve davranışlar da birey ve grupların birbirlerini algılayışlarını etkilemektedir.

Yoksul sosyal konut yararlanıcılarının siyasal nedenlerde dışlanma sebepleri arasında ayrımcılık fikri önemli bir yer tutmaktadır. Bu fikrin hem alınan hizmet ve bu hizmetlerin kalitesinde hem de konutlarda hak sahibi olamamış kişilerin konut yararlanıcısı olan yoksullara bakışında etkili olduğu görülmüştür. Örneğin Van ilinde gerçekleştirilen görüşmelerde belediyenin konut yararlanıcılarına hizmet götürmediği ve bu hizmetin götürülmemesinde de konutların devlet tarafından yaptırıldığı, bir devlet yardımı olduğu, bölgede devletin varlığını ve etkisini güçlendiren bir unsur olarak görülmesinin etkili olduğu görüşmecilerinin ifadelerinden elde edilebilir. Hatırlatma babında Van konutlarının yararlanıcıları belediyenin sunduğu içme/ sulama suyu ihtiyacının karşılanmasından, ulaşım problemlerine kadar pek çok hizmete ulaşamadıklarını bu nedenle negatif ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirmektedir.

Van öznelinde olaya bakılırsa ve ifade edilen belediye bakış açısı bir anlık için bile olsa kabul edilse, konut alanlarının genel idare hizmetlerinden en yaygın şekilde yararlanacağı düşünülebilir. Ancak görüşülen kişilerin de belirttiği üzere

konut alanlarında ne bir sağlık ocağı, ne bir lise, ne bir güvenlik birimi ne de genel idare hizmetlerinden (ilcğretim okulu dışında) herhangi birine rastlanmıştır. Dahası zellikle Van ve Konya'da görüşülen kişilerden birkaçının başta SYDV alışanları olmak üzere, mülki idare yetkililerinin de kendilerine kötü davrandıklarını, hatta Van mülki idare amirlerinin fayda sahiplerinin "yakasına yapışarak" odadan dışarı atıldığını söyleyen kişiler de görüşmeciler arasında bulunmaktadır.

Öztepe ve Ulutaş'a (2013) göre temel refah hizmetlerinden dışlanma hem yerel hem de genel idare hizmetlere ulaşamama anlamına gelse de başta sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşamama olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra sosyal güvenlikten ve sosyal yardımlardan dışlanma da refah hizmetlerinden dışlanma olarak görülmektedir. Bu açıdan araştırmaya bakıldığında, sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunmama ve sosyal yardımlardan yararlanma durumunun, bu kişilere konut sahibi olma imkanı tanımıştır. Böylece ilk bakışta ztepe ve Ulutaş'ın ileri sürdükleri negatif anlama sahip dışlanma ve mahrumiyet, konut sahibi olma gibi pozitif bir olayla birleşerek karşımıza çıkmaktadır. Van'dan Mustafa Bey konutların ayrımcılığa maruz kaldığını şu sözlerle ifade etmektedir:

"Burada bulunan konutlardan, 1+1'lerden neredeyse hepsi Ak Parti'li, boş oy çıkamaz yani. 2+1'ler ve 3+1'ler BDP'li. Onlara hizmet gider bize gitmez çünkü belediye BDP'li... Böyle olunca da bize hizmet vermeye sıra gelince sana o yok, bu yok... Bu zihniyet zayıflığıdır... Geçen sene o susuzluk zamanında tankerle sulama yapıyorlardı 2+1'lerin çiçeklerine, biz yalvarıyoruz böyle dilimiz dışarıda yok bize kimse bakmadı. Ben de birkaç arkadaş aldım yanıma Ak Parti'ye gittim... Oradan İl Başkanı bize tankerle su gönderdi. Biz o suyu kullandık"

Negatif ayrımcılığın bir başka türü ise yararlanıcıların engellilere karşı geliştirdiği tutumdur. Engelli ailelerin konut maliyetlerinin karşılanmasındaki yetersizliği üzerinden geliştirilen bu tavrın tüm yoksul konutlarında gözlemlenmediğini ifade etmek gerekirse de Van dışındaki yerlerde yoksul sosyal konut aidatlarının özel bir şirket aracılığıyla toplanıyor olması, yararlanıcıların birbirleriyle para yüzünden çatışma olasılıklarını azalttığı bu nedenle de site aidatlarını deyebilenler ile ödemeyenler/ ödeyemeyenlerin karşı karşıya gelmedikleri de ifade edilmelidir.

Engellilerle ilgili Van'dan Burak Bey "Buraya getirip getirip sakatları koyuyorlar. Yahu ben apartmanı yönetirken para toplamam lazım adamın yok ki neyi versin neyle versin? Benim derdim bana yetiyor bir de kalkmış yanıma getirip sakatları koyuyor ki bunlara da bak diye....", Konya'dan Hakan Bey ise Burak Bey'e benzer bir tepki vererek: "Bizi engellilerle iç içe koydular biz de engelli olduk" diyordu. Dolayısıyla kamu engellileri bir alanda belirli bir kontenjanda toplayarak onlara yardım yaptığını düşünürken, diğer taraftan yaşanan olumsuz durumlardan kaynaklı olarak yoksul sosyal konut alanlarındaki engelli hanelerin komşuları engellilerin yanlarında bulunmasını istemeyerek onlar hakkında olumsuz düşünceler geliştirmektedir.

Van yoksul konutları, inceleme yaptığımız iller arasında siyasi nedenlerle en fazla ayrımcılığa maruz kalan il olarak görünmektedir... Yine Van'dan Durmuş Bey çevresi tarafından dışlanmakla ilgili kaygılarını şöyle aktarmaktadır:

"... Ben gazi olduğumu buradakilere söylersem bana selam verecek 3 kişi bulamazsın. Hepsi diyecek bu adam gerillaya karşı savaşırken yaralandı. Gerilla vurdu, öldürdü... Konutun aidatını bile veremezken ben nasıl yaşarım? Madem bunu söyleyemiyorum en azından bunun karşılığında bir küçük gelirim olsun da çocuklarımın geleceğini bari birazcık garanti altına alayım yoksa şehit olmadık, gazi de olamayacağız... Anlayacağın adımız Niyazi'ye çıkacak."

Siyasal farklılaşmalardan kaynaklı olan dışlanma süreçlerinin en yoğun olanın Belediye hizmetlerine erişimde yaşanmakta olduğu gözlemlenmektedir. Van'daki konutlarda yaşayan Burak Bey konuyla ilgili olarak şunu ifade etmektedir:

"Biz belediyeye kaç defa telefon ettik, kaç defa gidip dilekçe verdik... Şu yola gelin bir asfalt dökün diye. Gelmek ne demek kafalarını çevirip bakmadılar bile. Belediye otobüsü istedik o da öyle... Onları yapmayan belediye, burada sokakları mı süpürecek! Bundan sonra ben kendi adıma belediyeden bir şey istemem. O yaparsa yapar karşılığını da sandıkta alır...."

Van'dan Burak Bey ayrımcılık konusunda başka bir noktaya değinmektedir:

"2+1'lerle aramızda büyük problemler var... Adamlarda doğalgaz var bizde kömür var. Bana diyor ki sen kömür yakıyorsun havayı kirletiyorsun! Utanmaz sen düne kadar benim komşundun ikimiz de tezek yakıyorduk! Şimdi ne oldu da beni kömür yakıyorsun diye aşağılıyorsun, şikâyet ediyorsun? Sadece sorun kömür de değil... Buraya Valilik doldurdu sakatları! Her yer sakat. Bu nedenle de 2+1'ler şikâyetçiler. Sanırsın onlar profesör, bizler cahiliz. Kaç defa söyledik Valiliğe aramıza bir tel örgü çekin bunlarla sürekli tartışma tartışma yakında kavga kopar. Geçen sene Kurban Bayramında ne yaptılar biliyor musun bu 2+1'ler! Kapıcılarını binalarının kapılarına diktiler ellerinde bir çikolatayla! Dayımlara giderken takılayım dedim tanıdığım bir kapıcıya "hayırdır ne diye bekliyorsun elinde çikolatayla kapıda görücü mü gelecek?". "Yok" dedi adam. "Sizin çocuklar gelince apartmana girmesinler diye yönetici bizi kapıya dikti" adam.

İnanabiliyor musun? Bayram günü bizim 1+1 çocukları apartmana girip el öpmeye dolaşmasınlar diye kapıya adam diyor, sanırsın sarayda oturuyor Allah'ın 'gundisi'..."

Konya'dan Aydemir Bey de çevre konutların ayrımcılık temelli yaklaşımından yakınlıkla şunları söylemektedir:

"Geçen sene 2+1'lerde oturan gençler bizim burada oturan kişilere "Erdoğan'ın beslemeleri", "Benim vergimle oturuyorsun orada" diyerek saldırdılar. Bunun sebebi de kömür. Bize Vakıftan verilen kömürün kalitesiz oluşu havayı kirletti... Havayı kirletmede, kalitesiz kömürde haklılardı da, saldırmak nedir?"

Konya'da çevre konutlarda gerçekleştirmiş olduğumuz iki görüşmede bu konu kendilerine de sorulmuş ve aşağıdaki yanıtlar alınmıştır. Buna göre Hasan Bey konutlara bakışını şu sözlerle ifade etmektedir:

"... Geçen sene burada göz gözü görmüyordu. Şu aşağıdan bakıyordun mesela buraya burası böyle bulutlar içinde kalmış bir dağ gibi görünüyordu hava kirliliğinden. Nefes alamıyordun. Sebebi de 1+1'lerin yaktığı kömürdü. Bak bu sene var mı kirlilik? Devlet veriyor bunlara ücretsiz kömürü. O yakıyor oh ısınıyor, ben pisliğini çekiyorum. Bizim gençler iyi yapmışlar..."

Aynı konuyla ilgili Tahsin Bey ise konutların giderlerinin kamu kaynaklarıyla karşılanmasını onaylamamaktadır:

"Ben işsizim. Orada kalanlar arasında çalışanlar bile var. Ben bu konuta her ay para taksit ödüyorum, onlar tek kuruş vermeden kalıyor. Ben üzerime ev olduğu için 1 çöp yardım alamıyorum 2 çocuğum var ve eşim sigortalı diye kimse bizim nasıl geçindiğimizi sormuyor. Ama onlara makarna, bulgur, yağ, şeker yağıyor... O zaman eşim de bıraksın işi, o da sigortasız olsun, bizi de oraya yerleştirsın, oturalım oraya, ekmek elden su gölden yaşayalım gidelim"

Konut yararlanıcılarının haksız yere konutlarda oturduğuna dair oluşan yaygın görüş sadece Konya ilinde mevcut değildi. Ankara'da konut dışında oturan Selçuk Bey de bu konuda sosyal konut yararlanıcıları hakkında şunları söylemektedir:

"Ben buraya kentsel dönüşümden geldim. Rahmetli babamın eviydi, tek çocuktum... Geldiler eviniz kentsel dönüşümde sizi buraya taşıyacağız... Anlaştık geldik. Geldik ama ben çok zengin bir adam değilim. 1200 lira maaş alıyorum. 1 çocuğum var. Eşim var, annem var... Arabam yok ama... Görüyorum buradaki 1+1'lere öyle arabalar geliyor ki Park Caddesinde (Ankara üst sınıflarının eğlence merkezlerinden biri) göremezsin. Geçenlerde durakta bir çift konut bakıyormuş, konuştuk... Dediler ki buradan konut almak isteyen ilk önce AKP'ye gidip kayıt oluyormuş, ondan sonra boş kalan konutlardan veriliyormuş... Onlar da AKP'ye gidiyorlardı kayıt olup ev alacaklarmış... Bu kadar mı kolay?"

Yoksul sosyal konut yararlanıcılarının taşıdığı ve çevre konutlar tarafından üzerlerine yapıştırılmış etiketlerin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bölgelerde yaşayan kişilerin devlet yardımlarına muhtaç olmaları, bu kişilerin yardımla geçinmeleri ve konutlara ilişkin geri ödemelerin takip edilmeksizin kişilere verilmiş olmasının etiketlemeden öte, yoksul sosyal konutlar ile çevre konutlar arasında çatışma yarattığı düşünülmektedir. Özellikle geri ödemelerin yapılmaması durumunda kişilerin konutlarda yaşamaya devam etmeleri, herhangi bir yaptırıma maruz kalmamaları, yoksul sosyal konut yararlanıcılarının öncelikle eski yaşadığı mahallelerde kendilerine takılan “makarnacı”, “kömürcü” etiketlerinin yanına “beleşçi”, “asalak”, “besleme” gibi lakaplarla etiketlendiği, yoksul sosyal konut yararlanıcılarının bu şekilde damgalandıkları gözlemlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında yoksul sosyal konutları, sosyal dışlanmanın hem sebebi hem de sonucunu oluşturmaktadır. Konuya ilişkin Tahsin Bey şu sözleri dile getirmektedir:

“Burada kalanlar diyor ki biz ev sahibiyiz. Sen nasıl ev sahibisin? Kredi mi çektin? Borç mu aldın? Bu evde yaşamının bir bedeli yok mu? Duyuyoruz işte adam konutlara ödemesi gereken parayı bir yıldır ödemiyoymuş, kimse de gidip bir tek kelime etmiyoymuş. Ben şimdi ödemesem ya benim dairem kredisini? Bak gör bakalım nasıl koyuyor kapı dışarı... Ama onlar beleşçi, asalak! Onlar birilerinin adamı olduğu için ödemeseler de sorun yok....”

Konutlarda yararlanıcı olma şartları arasında elbette bir siyasi partiye üye olmak, yakın bulunmak ya da siyasi parti/ kişi referansları bulunmak gibi halk arasında torpil olarak bilinen kısa yollar bulunmamaktadır. Yoksul sosyal konutların, çevreden siyasal bir ünite olarak görüldüğünü yine Van'dan Savaş Bey şu şekilde özetlemektedir:

“Bunlara bakarsan biz hepimiz belliyiz. Ama öyle değil, bize kim bakarsa oyuz. Biz hiçbir şeyci değiliz yani... Biz yoksuluz. Yılın dört ayı çalışıyorum, sekiz ayı yiyorum. Sigortam olunca ekmeğim olmuyor, ekmeğim olunca sigortam. Valilik bizi topladı, buraya getirdi, burada yaşayacaksınız dedi o kadar... Ben daha önce elektrik parası vermiyordum artık elektrik parası veriyorum, ben daha önce apartman parası vermiyordum, şimdi veriyorum. Daha önce 3+1 bir gecekondudaydım şimdi 1+1'deyim. Önceden yol parası vermiyordum, şimdi yol parası veriyorum. Ama ben önceden de yardım alıyordum şimdi de yardım alıyorum. Şimdi öncesine göre daha çok ihtiyacım var eskisine göre daha kötüyüm. Bu nedenle de bana yardım geldikçe herkes beni Ak Partili sanıyor. Değilim kardeşim ben ekmeğimin derdine bakarım” diyordu.

Konya'dan Başak Hanım ayrımcılığın olmadığını düşünürken odak grup katılımcısı Ayşe Hanım ise konutlara karşı negatif ayrımcılığın olduğunu düşünmektedir:

“Ben bize ayrımcılık yapıldığını düşünmüyorum. Herkes nasılsa biz de öyleyiz. Kimse kimseye bir şey demiyor, herkes yolunda gitsin yeter ki... Ama sen birine sataşırsan sana da sataşırlar”

“Öyle tabi... Sen nasılsın sana da öyledirler ama seninle duymadık mı otobüste şu 1+1’ler olmasa burada yaşam ne güzel olur diyenleri? Bakkalda geçen CY14’te kalan adam hani marketten ekmek aldı da market paran yoksa veremem demedi mi? Görmedin mi 2+1’lerin bakışlarını, konuşmadık mı?” dediğinde Başak Hanım: “Onlar istisna olaylar, bana yapılmadığını söylüyorum ben, biri başkasına yapınca öteki de sana yapar”

Van’dan Esra Hanım, çocukların park kavgasını şöyle anlatmaktadır:

“Ben buraya Kevenli’den geldim. Orada bir komşu ile boğaz boğaza gelince Vali Mehmet Bey beni buraya getirdi. Buradaki konutların ne bir sosyal tesisi, ne bir marketi ne bir bir şeyi var. Çocuklar oyun oynamaya 2+1’lerin parkına gidiyor aşağıya... Geçen benim çocuklar gitmişler arkadaşlarıyla bir baktım pencereden, geliyor çocuklar biri burnunu tutuyor, biri dizini... “Ne oldu?” diye sorduğumda 2+1’lerin çocuklarıyla kavga etmişler park yüzünden... Biz mesela çıkıyoruz dışarı arkadaşların küçük çocukları var parka gidiyoruz mesela 2+1’lerin kadınları küçük çocukları “gidin kendi parkınıza” diye kovaladığını çok görüyoruz” diyordu.

Yine Van’dan Pervin Hanım dışlanmayı doğrudan hissettiğini söylemektedir:

“Ben geçen yaz Kuran kursuna gidiyordum camiye. 1+1’lerden bir tek ben gidiyordum. Oradaki kadınlar o kadar çok 1+1’ler hakkında konuşuyorlardı ki ben kursu bıraktım. Gitmedim daha fazla...”

Ankara’daki yoksul konutları ile çevre konutlar arasında ayrımcılık temelli gerçekleşen bir sosyal dışlanma söyleminin pratik görüntüsünü Ümit Bey şöyle aktarmaktadır:

“Benim kızımın bir arkadaşının babası anlattı. Buradaki ilkokula gitmiş 2+1’deki çocukların anne babaları demişler “1+1’lere ayrı sınıf açın, onlar bizim çocuklarımızla birlikte okumasın” bu olayın doğru olup olmadığına yönelik birkaç kişiye sorduysak da çocukların ayrı sınıfta okumalarına ilişkin bize aktarılan bilginin doğruluğunu teyit ettiremedik. Ancak yine de konuştuğumuz herkes bu ayrıma işaret ediyordu. Duygu Hanım: “...Anne baba öyle düşündüğü için çocuklar öyle düşünüyor. Benim kızım gidiyor okula geliyor, iki gözü iki çeşme... 2+1’lerin çocukların neler neler demişler... Mesela para toplanıyor diyelim okuldan ben veremiyorum kızıma o da götürüyor... Arkadaşları “yine mi bizim sırtımızdan geçineceksin” falan diyorlarmış bu tabi üzüyor çocuğu ama ne yapalım yok ki verelim...”

Ankara’dan Esra Hanım 2+1’lerde oturan bir kadınla yaşadığı bir tartışmayı şöyle anlatıyordu:

“Oğlum geldi servisten indirdim ve tekerlekli sandalyesine bindirdim. Ama dedim önce markete gidelim... Kasada beklerken arkamdaki kadın oğlumu işaret ederek evde bakım parası alıp almadığımı sordu. Aldığımı söyledim. Dedi “iyi bari ne güzel... biz de başvurduk bize eşimin maaşı var diye çıkmadı. Ne varsa size var zaten” dedi. Bir cinlerim attı! Ben gidip rüşvet vermemişim, gelirim varken yokmuş gibi yapmamışım,

sahte rapor almamışım. Oğlum %82 raporlu ve hayatı boyunca böyle olacak. Bana ne senin alamamandan! Açtım ağzımı yumdum gözümü ben de... Söylediğine söyleyeceğine pişman oldu. Ne demek hep size hep size... Devlet kime vereceğini belirlemiş kime yeterse o alıyor!”

Yoksul sosyal konut yararlanıcılarının ayrımcılık üzerinden sosyal dışlanma yaşamasının iki temel unsuru vardır. Bu da sosyal konut yararlanıcılarının kendilerinin çevre tarafından negatif ayrıma tabi tutulduğunu düşünmesine karşın, sosyal konut çevresindeki diğer konutların sakinleri ise bu alanların kamu tarafından pozitif ayrımcılığa tabi tutulduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla konutlarda yaşanan ayrımcılığın son derece öznel bir yönünün olduğu söylenebilse de konut alanlarının hem negatif hem de pozitif ayrımcılığa tabi tutulduğunun ifadesinin doğru bir çıkarım olduğu düşünülmektedir.

Normsuzluk ve Toplumsal Alandan Dışlanma

Toplumsal normlar genel ahlak kurallarını da içine almaktadır. Dolayısıyla yoksul sosyal konutları, çevrede bulunan diğer sosyal konutlardan ayıran en temel özelliklerden biri de bu genel ahlak kurallarıdır. Ancak yoksul konut yararlanıcılarının büyük çoğunluğunun bu genel normların takipçisi ve savunucu olduğu gözlemlenmiştir. Yine de yoksul sosyal konut alanında gerek gayri ahlaki gerek suç unsuru barındıran ve konutların etiketlenmesine neden olan önemli bir takım olayların yaşandığı da gözlemlenmiş ve bazılarına tanık olunmuştur. Bu özel durum konut alanlarını çevredeki diğer konut alanlarından ayırır ve bu bölgeyi özel bir yer/ mahalle yapar.

Nimbyism, İngilizce “Not in My Back Yard” anlamına gelen, “benim alanım” vurgusu üzerinden, o alanda yapılacakları belirleme, yapılacaklara müdahil olma halidir. Görüşmelerde, konut alanlarında pek çok defa adli vaka olarak da kayıt altına alınan ve konutlarda yaşayanlar arasında az sayıda kişinin gerçekleştirdiği fuhuş, uyuşturucu kullanımı ve satışı, açık alanlarda alkol tüketilmesi, ortak alanların tahrip edilmesi gibi anti sosyal davranışlar ile hırsızlık gibi olayların yaşanması, konut alanları içinden ve konut çevrelerinden bu olaylarla müdahale eden kişileri ortaya çıkarmış ve genel ahlak ve toplumsal normlara uygun bir davranış tipinin sergilenmesi için istenmeyen bu davranışları sergileyenler üzerinde baskı kurulmaya çalışılmıştır. Konut alanlarında verilen bu mücadele

“benim alanım” düşüncesinden kaynaklanmakla birlikte ortak yaşam standartlarının belirlenmesi süreci olarak da değerlendirilebilir.

Konut alanları içinden ve konutlar dışından uygunsuz görülen davranışların bastırılmasına/ önlenmesine ilişkin çeşitli tedbirler alınsa da bu önleme süreci yoksul sosyal konutların çevre tarafından etiketlenmelerinin önüne geçememektedir. Çevre tarafından gerçekleştirilen bu etiketleme ve yalnızlaştırma sadece “kabul edilemez” davranışları sergileyenlere uygulanamadığı için ya da “uygunsuz” davranışlar sergileyenlerin konut alanlarından ayrıştırılması mümkün olmadığı için, yoksul konutlarında yaşayanların tümü, bu etiketleme sürecine dâhil edilmekte ve bu durum yoksul konutlarda yaşayan herkesi kapsamaktadır. Bu sürecin sonunda yoksul konutlar sosyal çöküntü mahalleleri olarak damgalanmış olmaktadır.

Gürültü yapmak, bağırarak, nara atmak, kavga etmek, uygunsuz yerlerde ateş yakmak gibi başkalarının günlük yaşantılarında kaygı uyandıran ve kişilerin güvenlikle ilgili endişelerini arttıran, onları huzursuz bırakan tüm davranışlar, anti sosyal davranış olarak kabul edilmektedir (ANAR, 2013: 23). Yoksul konutlarda yaygın olarak gözlemlenen kavgalar, toplu yaşamın ortak alanlarına verilen zararlar ve bu alanlara ait eşya ve malzemelerin zarar görmesi ya da kişilerce özel mülk gibi kullanılması, diğer yaşayanların tüm uyarı ve müdahalelerine rağmen çöplerin ortalık yerlere gelişi güzel bırakılması ya da başka birinin mülkiyetinde olan bir mala bilinçli olarak zarar verilmesi gibi anti sosyal davranışlar, yoksul konut alanlarında yaygın olarak görülmektedir.

Anti sosyal davranışlar sergileyenlere hukuksal formlarda ceza verilebilecek olsa da bunun yoksul konut alanları söz konusu olduğunda çok da mümkün olmaması ayrıca bu davranışları sergileyenlerin her ne olursa olsun konut yararlanıcısı olmaya devam etmesi anti sosyal davranışların yaygınlaşmasında ve derinleşmesinde önemli bir pozitif etken olarak gözlemlenmiştir. Anti sosyal davranışlar ve kente olan uzaklık sosyal konut alanlarının suç ve şiddet eğilimini arttırdığını literatür bağlamında söylemek mümkündür (McNulty ve Holloway, 2000).

Komşuluğun geleneksel anlamında farklılaştığı da gözlemlenmiştir. Konut yaşantısı içinde hemen hemen herkesin görüştüğü bir iki ailenin olduğu ancak konutlar içinde geniş dayanışma ağları bulunmadığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Türk toplumunun kültürel bir özelliği olan komşuluğun Nirun'un tanımına dayanarak "belirli bir coğrafi çevre içinde birbirlerini ziyaret eden, şahsen veya ismen tanıyan, karşılıklı yardımlaşan, ödünç alan ve ödünç veren...." (Gündüz ve Yıldız, 2008), basit kültürel formların taşıyıcısı olan ailelerin sayısının az olduğu gözlemlenmiştir. Bu anlamda Türkiye'deki yoksul sosyal konutları, yurt dışı konutlarına benzer şekilde yalnızlaşan (Kauko, 2010) ya da daha net bir ifadeyle dar bir ilişki ağı içerisinde bulunan komşulardan meydana gelen bir yaşam alanıdır. Van'dan Burak Bey yararlanıcıların, normlar açısından dışlanması hususunda aşağıdaki cümleleri söylemektedir:

"... Vakıftan geliyorlar buraya diyorlar ki hepimiz bir aileyiz falan... Ben buna katılmıyorum. Herkesin kendi ailesi vardır ve herkes de kendi ailesinden sorumludur... Şu binada kalan bir tane kadın var. Biliyoruz şimdi açık konuşalım affedersin o... pu. Ben bununla aynı binada oturur muyum? Oturmam. Allahtan benim binamda yok ama olay bitmiyor ki! 2+1'lere git sor bakalım 1+1'lerde kim kalıyor diyecekler? Buraya yazıyorum hepsi, istisnasız "o...pular, keşler" diyecekler. Ha arada bir iki kişi garibanlar kalıyor diyebilir..."

Sadece Türkiye'deki yoksul konutlarda değil, diğer ülkelerde bulunan sosyal konutlarda da uyuşturucu ve hırsızlık gibi sorunların olduğu, hatta bu sorunların yaygınlaştığı, sorunun çözümü için uyuşturucu ile mücadele kapsamında özel maddi kaynaklar oluşturulduğu, bu kaynakların sağladığı olanakla özel güvenlik istihdamının yaygınlaştırıldığı, polis denetimlerinin sıklaştığı ve konut alanlarına polis birimleri kurulduğu, konut alanlarının kameralandırılması gibi teknolojik tedbirlerle uyuşturucu madde kullanımının önüne geçilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir (Anar, 2013: 26- 27).

Konuyla ilgili olarak Van'dan Kerim Bey şunları ifade etmektedir:

"Buradaki binaların bodrum kapıları hep kırık, kilit tutmuyorlar üzerinde. Sonra gelip buraya geceleri esrar içiyorlar, hap atıyorlar. Polis gelmiyor bunları göndermek için. Biz de korkuyoruz, kilitliyoruz kapılarımızı öyle yatıyoruz. Ben sırf bu kişilerden korkumdan, aileme zarar gelmesin diye kapımı çelik kapı yaptırdım."

Bununla birlikte Levent Bey şu ifadeleri dile getirmekteydi:

"Benim kızlarım var bu esrarkeşler burada olduğu sürece rahat aklım hep burada kalacak. Sabah 5 buçukta ekmek çıkar bizim fırında. Biz de 3 buçukta evden çıkarız.... Allah Muhafaza düşünmek bile istemiyorum".

Görüleceği üzere Ankara, Konya ve Van illerinin tümünde uyuşturucu sorunu mevcuttur. Ankara'dan Satı Hanım uyuşturucunun yaygınlığına ilişkin şunları söylemektedir:

“Ben nasıl çocuğumu dışarıya salayım? Kafanı çıkarsan burada başına bir şey gelir. Adamlar çıkıyor dışarı, kamelyalara oturuyor esrar içiyor. Bu kadar da aleni olur mu? Adam hap atıyor, elinde sallamayla karısını kovalıyor sokaklarda! Kendi karısını doğramaya kalkan adam bizi her halde şişe dizer. Ben çocuklarımı salmıyorum dışarıya...”

Konya'dan Reha Bey “Buradan çık şöyle bir dolaş kaç tane bira şişesi bira kutusu bulursun... Adam ev geçindirir onları toplayarak” diyerek konutların aynı zamanda çevresinde alkol kullanımının da yoğun olduğunu söylemekte ve bu durumdan şikâyet etmektedir.

Van'daki yoksul konutların komşusu olan Osman Bey, yoksul sosyal konutlardaki anti sosyal davranış bozukluklarını şu cümlelerle ifade etmektedir:

“1+1'lerle aslında bizim çok da büyük farklarımız yok. Onların da gelirleri kısıtlı bizim de... Aslında çok farklı değiliz. Hepimiz dar gelirliyiz fakat onlar genel ahlak kurullarına uymuyorlar. Hepsini kastetmiyorum tabi ama birçoğunun böyle bir sorunu var. Burada mesela hırsızlık olayı... Geçen yakalandı 3+1'lere girmişler adam orada oturuyor. Uyuşturucuyu açıktan kullanıyorlar. Fuhuş desen gırla... Bizler elbette böyle bir yaşantıyı kabul edemeyiz. Onların içinde de bunu kabul edemeyen insanlar var biliyorum, tanıyorum ama büyük çoğunluğu da umursamaz davranıyor”

Zülfü Bey ise bu tip davranış bozuklukları olan kişilerle aynı ortamda bulunmaktan rahatsız olduğunu belirtmektedir:

“Ben karımın adı çıkmış bir kadınla ya da o kadının arkadaşlarıyla görüşmesini, onların oturduğu yerlere gidip gelmesini, oturmasını istemem. Sen ister misin?”

Van'dan Burak Bey, çevre konutların, yoksul konutlara bakış açılarının değişmesine ilişkin “onlar da daha düne kadar tezek yakıyordu ama tabi onların apartmanlarında her şey kontrol altında, kimse bir terbiyesizliğe izin vermiyor” demektedir ve farklılaşmanın aslında ekonomik göstergeler üzerinden değil de sosyal konutlardaki bazı kişilerin genel normlara aykırı davranışlarından kaynaklandığını belirtmektedir.

Ankara'da yoksul sosyal konutlara komşu olan Selçuk Bey, konut yararlanıcılarının, standart kaygılar taşımayan, gamsız kişiler olduklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Burada dolaşıyor o konutlarda oturanlar ruh gibi... Sanki haplanmış, dünya umurunda değil. Gelse çatsa sana bela olacak. Çocukların parklarına geliyorlar orada takılıyorlar... Çocuklara tembih ediyoruz “onlar geldiğinde çıkın gidin parktan Allah muhafaza çocuk düşüyor kafası yarılmış bir şey olmaz diyor annesi, bizim çocuklarımıza da kötü örnek oluyorlar.”

5.2.4. Kültürel formlar ve sosyal dışlanma

Wilson'un (1981), etnik ayrımcılığı da işin içine katarak kurguladığı sınıf altı yaklaşımı ve buna bağlı ortaya çıkan sosyal dışlanma sürecinin Türkiye'de birebir anlamda karşılık bulmadığı ifade edilmelidir. Bunun birinci nedeni görüşme yapılan yoksul sosyal konut alanlarında mono blok halde etnik kimliklerin birliğine dayalı hak sahipliği sürecinin yaşanmamış olması ya da etnik temelli mahalle oluşturma gayretinin sergilenmemiş olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye'de sadece genel etnik ve kültürel kimlikler içerisinde özel olarak farklı bir alt kimlik ve alt kültür aidiyetine göre şekillenen bir konutlaşma yaşanmamaktadır. Türkiye'deki yoksul konutların oluşturulmasındaki ortaklık, etnik kimliklerden ziyade yoksulluktur. Özellikle Amerika örneğinde olduğu gibi etnik kimlik üzerinden kurgulanan bir gettolaşma burada görülmemektedir. Aksine yoksul sosyal konut yararlanıcılarının geldiği yerlere bakıldığında, gelinen yerlerin getto özellikleri taşıyan ve etniklik temelindeki hemşeri kümelerinden gelen insanlardan oluşan karma bir yapının olduğu açıkça gözlemlenebilir.

Yoksul sosyal konutlarındaki karışımın temel özelliğinin yoksulluk olmasına rağmen bazı durumlarda bir takım etnik kimliklerin konutlardan daha fazla yararlandığı ifade edilebilir. Örneğin konutlara yeterince başvurunun olmaması ya da konutların çeşitli nedenlerle boş kalması gibi durumlarda yerel idareler konutların doldurulması noktasında etniklik temelinde (Romanlarda olduğu gibi) talepler toplayarak, konut alanlarında bazı etnik kimliklerin daha çok rastlanır olmalarına neden olmaktadır. Bu yönde verilmiş kararlar neticesinde konutlarda yaşayan diğer etnik kimlikler, genelinde toplumsal zihinde mevcut olan ve negatif anlamları içinde barındıran damgalanmışlıkları gün yüzüne çıkararak, çeşitli ön yargılarla, idare tarafından baskın kimlik olarak ortaya çıkarılan duruma karşı mücadele etme isteği duymaktadırlar.

Sınıf altı tartışmasının merkezinde alt kültür taşıması yatmaktadır. Özellikle ikinci bölümde dile getirilen ve Amerika Birleşik Devletlerinde Afrika kökenli kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları mahalleler üzerinden geliştirilen sınıf altı yaklaşımı, bu kişilerin kendi kültürel yaşamlarını toplumun genel kültürel davranışları içerisinde sürdürememelerinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de yoksullar için inşa edilen yoksul konutlar içerisinde etniklik temelinde belirlenen bir hak sahipliği durumunun olmaması sosyal dışlanma sürecinde kültürel farklılıkların yol açtığı dışlanma sürecinin açıkça görülmesini imkansız kılmaktadır. Konut yararlanıcıları arasında yer alan ve konutlara yerleşmeyle birlikte yaşanan sürece bağlı olarak açıkça gözlemlenebilen etnik birimler, yoksul olup diğer yararlanıcılarla aynı potada yer almalarına rağmen, hem konutlar içinden hem de konut dışından sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları ifade edilebilir. Bir başka ifade ile Türkiye’deki sosyal konutlarda kalan bazı alt kültürler (romanlar gibi) konut alanlarındaki nüfuslarının artması sonucunda sosyal dışlanma ortaya çıkmaktadır.

Görüşme yapılan illerdeki yoksul sosyal konutları içerisinde yoğun olarak Roman vatandaşların yaşadığı ve bu kişilerle diğer vatandaşların büyük çoğunluğu arasında, bir arada yaşama isteğinin bulunmadığı buna karşın az sayıda kişinin de daha önceden sahip olduğu ön yargıları yıkarak Roman kişilerle aynı apartmanda/sitede yaşamaktan şikâyetçi olmadığı gözlemlenmiştir. Benzer durum sadece Romanlar için değil Kürtler için de mevcuttur.

Van’da Roman’lar ya da başka bir etnik kimlik nedeniyle herhangi bir sosyal dışlanma süreci gözlemlenmezken Ankara ve Konya’da ise Roman etnik kimliği nedeniyle ötekileştirme süreçleri açıkça gözlemlenebilmiştir. Ancak görüşmelere ait anlatılardan da görüleceği üzere etnik kimlik rahatsızlıklarının nedenleri arasında, 38 görüşmeden sadece 2’si somut bir problemi etniklikle ilişkilendirebilmiştir. Dolayısıyla kültürel farklılıklar ve etnik kimlikler kaynaklı bir sosyal dışlanma genel kabuller ve ön yargılar üzerinden yapılmaktadır.

Yapılan görüşmeler göz önüne alındığında yoksul konut alanlarındaki etnik farklılıkların potansiyel bir tehlike olarak görülmesinde fiili bir karşılığın

bulunmadığı söylenebilir. Ancak konutlara yoksulları yerleştirmekle mükellef olan yerel idarelerin sınırlı sayıdaki konuta yerleştirilen ve anti sosyal davranış bozuklukları sergileyen, tamamı olmasa da bir kısmının suçla ilişkili oldukları bilinen bir etnikliğin sosyal karışımının (social mix) dengeli tutulması gibi sorumluluğu hukuki olarak olmasa da sosyal dışlanmayla mücadele bakımından vardır. Aksi halde konutlar boş kalıyor diye konut alanlarını, sadece bir etniklikle baskın unsur olarak doldurmak, daha önceden etniklikleri temelinde etiketlenenlerin tek katlı, düşük profilli konutlardan, çok katlı ve daha iyi konutlarda yaşamasının devamına izin verilmesi anlamına gelmektedir.

Konya'dan Gülden Hanım¹⁷ eroin bağımlısı çocuğunun bulunduğu ortamdan kurtulması için bu konutlara geldiğini ve Roman vatandaşların konutlara yerleşmesini şu şekilde anlatmaktadır:

“Buraya ilk geldiğimizde duydum ki Abdallar¹⁸ da buraya gelmiş. Site yönetimine sordum kaç kişi bunlar diye dediler 3- 4 aile... Başka çarem de yoktu eski mahallemden çıkmalıydım ve ekonomik olarak en uygun olan yer burasıydı. Mecbur buraya geldim. Eğer gelmeseydim çocuğum belki de çoktan ölürdü... Ama biz buraya geldik kızım düzelmedi. Tedavi olmayı kabul etse götüreceğim. Adana’da yatırıyorlarmış 1 yıl belki 1.5 yıl... Nasıl yaparım bilmiyorum ama ben de giderim onunla. Belki bana orada yine böyle evler varsa verirler ben de kızımı tedavi ettirebilirim.... Eski ev Çingene mahallesinin yanındaydı, o yüzden başladı bu b.ka. Neyse kaçıp geldik buraya! Allah Allah! Her gün bir Çingene görmeye başladım gelip giderken. Her geçen gün sayıları artıyor gibi farklı farklı tipler.... Kızım bu arada bırakmadı tabi madde kullanmayı gidiyor, kaçıyor, alıyor, içiyor onu getiriyorum falan... Bir gün evden çıkıyoruz kızım bir kadına selam verdi apartmanda. Dedim “kimdi o?” dedi “işte Hasan’ın annesi!” dedim “Hasan kim kızım?”, “işte” dedi “Bana mal satan Hasan” o anda dünya başıma yıkıldı. Ben onlardan kaçmak için bu dağ başına geldim. Kızlarıma fark ettirmeden gündüzleri birkaç saat kaçıp temizlik yapıp ekmek paramı kazanmaya çalışayım, onlara kimse ulaşmasın diye buraya getireyim onlar gelsinler benim apartmanıma otursunlar... Benim kimsem yok. Bunların babası olacak şerefsiz içkicinin teki hayır yok. Anam babam beni eve sokmaz. Memlekete, Erzurum’a, gitsem kim ne yapacak beni, kardeşlerim selam vermez... Küçüğüm olmasa dünden intihar etmişim o garibimi kime bırakayım da gideyim... Ablasına yalvarıyor “içme ablacım” diyor, “senin sevdiğin bebeğimi vereyim” diyor, “anne bana çikolata alma, ablama döner ekmek al o sever yesin” diyor yalvarıyor içmesin diye... Üçümüz sarılıp ağlıyoruz, Elif (büyük kız) söz veriyor “içmeyeceğim ablacım, içmeyeceğim annecim” diye ama lanet gelsin o kriz gelince yine gidip buluyor buluşturuyor hatta elim kırılınsın ben veriyorum parasını gidip alıyor... (Topluyor kendisini ve öfkeyle) Koca Konya’da

¹⁷ Gülden Hanım, odak grup çalışmasına katılmıştı. Bu bölüm konuşulmaya başlanacağı sırada odak gruptan ayrıldı ancak bahsedilen özel durumu nedeniyle kendisiyle bir görüşme daha yapılarak burada özetlenen düşünceleri alınmıştır.

¹⁸ Abdal kelimesi göçebe Türkmenlere verilen isimdir. Ancak Konya’da Abdal kelimesi romanlar için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma dahilindeki Abdal ifadelerinin tümü katılımcılar tarafından romanları işaret etmek için kullanılmıştır.

yer kalmamış gibi buraya getirdi onları Valilik! Boş kalmış konutlar! Bula bula bunları buldu! Evleri boyunlarının altında kalsın!”

O sırada görüşmeyi yaptığımız odada bulunan site yöneticisi söze girerek: “Güliden Hanım öyle diyorsun ama onların içinde de iyi namuslu senin benim gibi insanlar var” demeye kalmadan Güliden Hanım: “Allah en iyisinin yüz bin defa belasını versin” yanıtını vermiştir.

Güliden Hanım, Roman etnikliğine sahip kişiler hakkında olumsuz yargılara sahip tek kişi değildir. 5 çocuk babası Onur Bey de konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Konutları teslim almayan çok insan var. Kiminin işi çok ters, kiminin çocukları okuyor, kimi sürekli hastaneye gitmeli falan bir sürü nedeni var. Sonuçta burası çok uzak. Bu nedenle de bir sürü ev boş kaldı. Valilik de onları gitti Abdallara verdi... İyi mi yaptı peki? Bizim için hiç iyi yapmadı. İçlerinde iyi olanlar yok mudur? Vardır tabi ama kötü daha çok... Benim çocuklarımdan biri bile yarın öbür gün uyuşturucuya başlasa ben ne yaparım, onları yaşatır mıyım?”

Dolayısıyla Romanların etnik özelliklerinden değil de suç ve suça karışmaları bakımından potansiyel bir tehlike olmaları görüşü üzerinden bir dışlanma yaşanmaktadır. Konya’da gözlemlenen Roman algısının aynısı Ankara’daki konutlarda da bulunmaktadır. Ankara’dan Esra Hanım konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Polis istiyorum derken bu yüzden istiyorum zaten. Akşama kadar bira içip sonra da elinde bıçakla adam kovalıyor bu Çingeneler. Bir gün bir olay olacak maalesef ben çocuğum için endişeleniyorum. Onlar bizden çok farklılar... Mesela çocukları oynuyor dışarıda oynayacak elbette keşke benim çocuğum da oynayabilse ama bir bakıyorsun çocuklar kamelyanın oturaklarını kırmak için taşla vuruyor. Çocuğum yapma etme, yok dinleyen yok seni, üstelik bir sürü de küfür, hakaret... Anasına babasına gidip söyleyen hakaretle kalmaz herhalde dayak da yersin. Seçmiş de getirmişler sanki... Valilik duyduğuma göre boş kalan 600 konutun 200 tanesini bunlara vermiş. Eğer gerçekten öyleyse ben burada kalamam. İnsanın can güvenliği tehlikede yahu... Hepsinde 5’er 6’şar çocuk yalınayak, kızı başı açık...”

Ankara’daki odak grup görüşmelerine Roman vatandaşlar katılmamıştı dolayısıyla Esra Hanım’a karşı fikir beyan edecek kimse olmadığı gibi tüm grup katılımcıları Esra Hanımı desteklemişti. Öte yandan Konya’daki odak grup görüşmelerine katılan Ayşe Hanım kendisinin de Abdal olduğunu söyleyerek konutlardaki romanlar hakkında şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Ben Abdal’ım. Bunu ihtiyaç duymadıkça da hiçbir yerde söylemem. Allah herkesi eşit yaratmış. Her milletin hırsız var, uğursuzu var, osu var busu var. Şimdi Abdallar deseler hırsızdır ben de mi hırsız olacağım? Ne benim ne de çocuklarımla boğazından bir lokma haram geçmedi bugüne kadar!”

Buna karşın Meliha Hanım “... Yenidoğan mahallesi nihayet buraya taşındı da benim kocam mal almaya oraya gitmekten kurtuldu” diyerek karşılık vermişti. Meliha Hanım’ın eşi madde bağımlısı olduğundan artık uyuşturucunun sosyal konutlarda satıldığını belirtiyordu. Tartışmaya Ayşe Hanım “Abdal deme! Ali de Veli de! İsim verin cinsiyle söylemeyin. Onlar öyle yapıyor diye beni de mi aynı kefeye koyuyorsun Meliha?” dediğinde Meliha Hanım “Yok, seni aynı kefeye koymuyorum, sen neden üzerine alınıyorsun ki, sen bizdensin artık” diyerek karşılık veriyordu.

Konya’daki konutlarda yaşayan Emre Bey, kendisiyle yapılan görüşmede etnik kimliğiyle ilgili şunu söylemekteydi:

“Benim babam Abdal, annem Abdal ben de Abdalım. Ama her milletin eğrisi doğrusu olur. Benim kardeşlerimin hırsızlıktan ondan bundan çok suçu var. Çok gençken bir defa ben de girmiştım hapse... O son oldu tövbeliyim. Ne bir kişinin bir çöpünü alırım, ne yan gözle bakarım. Benim babamın evi var Yenidoğan’da. Bıraktım geldim uzak durmak için. Çocuklarım uzak dursun diye... 5 tane çocuğum var. Çok şükür bir şikâyetim yok günde en az 8 saat yürüyerek hurda topluyorum ekmek paramı kazanmak için. Çocuklarım da böyle alın teriyle kazansın diye getirdim onları buraya. Allah bize biz doğmadan vermiş o adı. İster kullan ister kullanma adam seni 500 metreden görünce anlıyor zaten Abdal olduğunu, gündüz feneri gibisin. El mecbur, ama benim çocuklarım düşerse kötü yola, hapse mapse asla affetmem... Ben bu kadar uğraşırken olmaz... Hep onlara bunu söylüyorum zaten. Bana amcalarınız kuzenleriniz gibi yapıp gelmeyin derim...”

Yine Konya’dan Nezaket Hanım etnik kimliklerle ilgili olarak görüşünü şu şekilde belirtmektedir:

“Abdal olmuş, Kürt olmuş bize ne düşer onlara o gözle bakmak. Allah’ın yarattığı candır hepsi. Bakarsın, yaşarsın, görürsün iyi insan mı kötü insan mı diye... Sonra dersin o kötü bu iyi. Önemli olan iyi insan olması...”

Konya’dan Hasan Bey de konutlardaki etnik yoğunlaşma için olumsuz görüş bildirmektedir:

“Son aylarda buraya o kadar çok Abdal geldi ki sanırsınız biz onların mahallesine taşındık... Sabahlara kadar eğlenceler, kavgalar sormayın. Buraya önceden polis bile gelmezdi, polise ihtiyaç yoktu... Ama şimdi zırt pırt polis geliyor, sürekli bir huzursuzluk, sürekli bir hır gür... Otobüse biniyorsun yer kavgası, bakkala gidiyorsun yürütme aşırma hırsızlık, bir de görmedim ama duyuyorum uyuşturucu işi başlamış burada...”

Eğer öyleyse bir dakika durmam taşınırım... Eğer buranın adı çıkarsa evlerin fiyatları da acayip düşer, hatta kimse almaz elimizde kalır, gidemeyiz de hiçbir yere...”

Tahsin Bey ise aynı konuda şunları dile getirmiştir:

“Bu adamlar yetmezmiş gibi bir de Abdalları getirdiler. Hırsızlık aldı başını gitti. Parklar bahçeler harap oldu. En önemlisi de uyuşturucu... Artık gidiyorsun mesela parka buldun bir yer oturdun oh! Yak cigaranı bak keyfine... Etrafta insan var mı yok mu önemli değil...”

Ankara’dan Selçuk Bey de Konya’daki yoksul konut komşularına benzer şeyler söylemektedir:

“...Okulda bu çocuklar münakaşa ediyorlar mesela hemen bu Romanların çocukları bir araya geliyorlarmış. Maşallah sürü gibiler de... Biri birine bir şey desin aralarında çok iyi dayanışma varmış valla, ama kendi içlerinde de her dakika kavga ediyorlarmış. Benim çocuk anlattı ‘Baba’ diyor, “Bir tane kız vardı onlardan, kız gitti gözümün önünde başkasının kalemini aldı, sonra başka bir çocukla bu kız kavga etti o kalemi ben alacağım sen alacaksın diye... Sonra da kalemin gerçek sahibi geldi o kalem benim diye, ikisi birleşip o çocukla kavga ettiler” dedi... Yani içlerinde çok birlikler bunlar.”

Konya konutlarından Engin Bey ise konutlardaki diğer bir etnik kimlik olan, Kürt nüfusla ilgili olarak “Buraya gelenler arasında Kürtler de var. Başka yer yokmuş gibi onlarla bizi bir araya oturtular” demektedir. Kendisine bugüne kadar herhangi bir problem yaşayıp yaşamadığını sorduğumuzda, bize “Ben yaşamadım ama yaşayanlar var. Mesela geçen gün CY’lerde (blokların ismi) gürültü yüzünden kavga çıkmış” yanıtını vermiştir. Olayın etnik köken kaynaklı olup olmadığı araştırma açısından önemli olduğundan kavga çıktığı söylenen konut sakinlerine kavganın nedenini sorduğumuzda etnik kökenle ilgili olmadığını basit bir gürültü tartışmasından kaynaklandığını öğrenilmiştir. Böylece sıradan, günlük ve her yerde yaşanabilecek bir olayın konut yaşantısında etnik kimlikler üzerinden hikayeleştirilmesinin muhtemel olduğu görülmektedir.

Ankara’da da Kürt etnikliği konusunda bir arada yaşamak istemediklerini beyan edenler vardı. Bunlardan biri olan Yasin Bey “Benim komşum öncelikle insan olmalı ben onun cibilliyetine bakmam. Ama yine de kendi insanın olması iyidir etrafında, mesela burada Kürtler olacağına Çankırılılar olsun daha çok isterim. Kendi milletin ne de olsa...” diyordu. Kendisine, burada yaşayan Kürtlerden herhangi bir zarar görüp görmediğini sorduğumuzda “Yok, henüz bir şey görmedim” yanıtını alıyorduk. Dolayısıyla yaşanmış, tecrübe edilmiş bir

olaydan daha çok daha önceden ve çevreden duyduğu şeyler üzerinden Kürt etnikliğinin potansiyel bir tehdit olarak görüldüğü de anlaşılmaktadır.

Öte yandan Van'da gözlemlenen bir diğer husus da sahip olunan etnik kimliğin, dışarıdaki insanlar tarafından sosyal dışlanma nedeni olarak görülmemesine karşın Kürt yararlanıcıların sosyal konut sahipliği için söylediği sözlerdi. Konuyla ilgili Savaş Bey konut alanlarında yaşanan etnik kimlik sorununu Kürt sorunuyla bağdaştırmakta ve konuya yeni bir boyut kazandırarak, "Biz buraya devlet getirdi yerleştirdi. İş yok güç yok... Belediye olsun başkaları olsun bize burada bir sürü baskı yapıyor... Eğer biz hizmet görmezsek Vallahi saf değiştirmekten başka çaremiz yoktur" demektedir. Bu konuşmayı destekleyen başka ifadeler de farklı kişilerce kullanılmaktadır. Örneğin Elmas Hanım, bir oğlunun dağda olduğunu söyledikten sonra "Bana diyor ki çocuklar anne sen o evde otur. Ama sakın onlara inanma... Onlar sana bakmak zorunda...".

Sonuç olarak yoksul konutlarındaki kültürel dışlanma sürecinin temelinde, alt kültür farklılıklarından ziyade suç davranışları bulunan ve kötü alışkanlıkların odağı olarak bilinen etnikliklerle özdeşleşmiş unsurlar bulunmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğu nedeniyle öteki olarak görülen kişiler, genel toplumsal algılar zemininde ve özellikle de yitirilen güven nedeniyle, etnik kimlikleri üzerinden bir daha ötekileştirilerek, "*ötekinin ötekisi*"ni oluşturmaktadır.

Ancak burada atlanmaması gereken bir başka durum da görüşmelerimiz sırasında gözlemlenen ve hane/ kişilerin etnik aidiyetlerini gizlemeden de toplumsal bütünleşme çabasının yaygınlığıdır. Yoksul sosyal konutlar bu anlamda, etnik aidiyetleri olan kişiler için genel toplumsal değerlerin yaşanabileceği; içinden geldiği alt kültürün düzenlediği yaşam alanından uzaklaşabileceği, hanelerin ve bireylerin kendi gelişim süreçlerine farklı kaynaklardan kültürel kabuller ve özellikler katabileceği, bireyin ve hanenin alt kültür formlarına ilişkin sınırlarının geçirgenleştiği yerler olarak da görülebilir.

Dolayısıyla konutlardaki etnik popülasyonların dengede tutulması sadece bu etniklikler karşısında kaygı taşıyanların değil aynı zamanda etnik kimlikleri ve alt kültür kabulleri olan kişilerin de bir üst kimlik ve etniklikten koparak toplumla

bütünleştirilebileceğinin ipuçlarını vermektedir. Bununla birlikte anti sosyal davranışlar gösteren ve sürekli suça karışan kişilerin konutlardan uzaklaştırılma şart ve süreçlerinin işletilmesi ve bunların herkes tarafından bilinir hale gelmesi, güvenlik tedbirleriyle birlikte verilecek sosyal destekler sayesinde konut alanlarının etnik kimlikleri dolayısıyla negatif etiketlenmesinde katkısı olan kişilerin yerleşim alanı olmaktan çıkacağı ve gerek konutlar çevresinde gerekse konutlar içinde kimlik ve kültür tartışmalarının kısa zamanda sonlandıracağı düşünülmektedir.

6. SONUÇ

Barınma sorunu, modern kent yaşantısında önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunun çözümü sırasında toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal, yönetsel, hukuksal, teknolojik boyutların değerlendirilmesi ve gerek kent gerekse barınma ihtiyacı karşılanacak kişilerin özelliklerine uygun konutlar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda genel/ yerel hizmet sunumları çerçevesinde oluşan ve ekonomik faaliyetlere göre belirlenen konut, dolayısıyla da kent, aynı zamanda toplumsal tabakalaşmanın açıktan gözlemlenebildiği alanlardan biridir.

Çalışma kapsamında ele alınan yoksul sosyal konutlar, gelir ve tüketim açısından toplumsal tabakanın en alt katmanındaki kişilerin yaşadığı konut alanlarıdır. Bu konutlar, mutlak yoksulluk göstergeleri içinde bulunan, sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmış ve yoksul oldukları haklarında düzenlenen sosyal inceleme raporuyla tespit edilmiş; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Mütevelli Heyetlerince bu incelemelere dayalı olarak, konut sahibi olmaları için haklarında karar verilen kişiler arasında yapılan kura sonucunda hak sahibi olan yoksullar için yapılmış konutlardır.

Sosyal güvenlik sistemine dahil olmayan, düzenli gelirleri/ işleri bulunmayan, kötü barınma imkanlarına sahip ve kentsel alandan ayrılmış kişilerin aynı zamanda sosyal dışlanma süreçlerine maruz kalmış kişiler olduğunu da söylemek mümkündür. Bu bağlamda yoksul sosyal konut yararlanıcıları, 1970’lerde ilk ortaya çıkan ve bugüne kadar kullanımı giderek artan sosyal dışlanma kavramının iki unsurundan biri olan “dışlananları” oluşturmakta, bir başka ifade ile sınıf altının mensuplarına işaret etmektedir.

Sınıf altı (under class) yaklaşımı, çağdaş sosyoloji tartışmaları kapsamında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak klasik sosyolojideki ana yaklaşımlardan ikisinin yaratıcısı olan Marx ve Weber sınıf altı kavramsallaştırmasına dair önemli tespitler yapılmışlardır. Bu tespitler güncel sınıf altı kavramsallaştırılmasında önemli atıflar almasa da sınıf altının zihinsel kökenlerinin Marx ve Weber’de bulunduğu çalışmamızda gösterilmiştir.

Bu bağlamda, literatürde, bilhassa yerli literatürde, sınıf altı kavramının tartışılması sırasında, Marx'ın lümpen proletarya kategorileştirilmesi tek başına dile getirilmektedir. Lümpen proletarya, sınıfsal tabakalaşma şemasında üretim bandı çevresindeki konumlanmalarda yer almayan/ bulamayan, bununla birlikte burjuvazinin çıkarları güdümünde hareket eden, eski toplumun atıkları üzerinde yaşayan ve yeni hakim sınıf tarafından beslenen 'aşağılık' bir sınıf olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama, sübjektif önermeler içerse de sınıf altı mensuplarının kimlerden oluştuğuna ilişkin yaygın kullanılan bir ifadedir. Çoğu yazar Marxist anlamda sınıf altı tartışmasına yaklaştığında bu tipolojiden bahsetmektedir. Bir başka ifade ile pek çok yazar sınıf altını oluşturan kişilerin, Marx'ın lümpen proletaryasını oluşturan kişilerle bir kesişim kümesi gösterdiğini belirtir. Oysa Marx'ın teorisinde sınıf altına işaret eden kümeleme, sadece lümpen proleterlerden oluşmamaktadır. Marx, Kapital'in birinci cildinde bahsettiği ve aslında güncel sınıf altı kategorileştirmeleri içinde geniş ölçüde görülebilen "artık nispi nüfus" belirlemesini yapmıştır. Artık nispi nüfus, daha çok iktisatçılar için bir işlem birimi ya da tartışma konusu iken sosyal bilimlerin diğer alanları bu kategoriye aynı hassasiyetle yaklaşmamışlardır. Çalışma kapsamında görülmüştür ki, artık nispi nüfus tanımlaması içine giren kişiler aynı zamanda sınıf altı kümelemesinin de mensubudur ve lümpen proletaryanın "insanı küçük gören" içeriği yerine sosyolojik bir perspektifle sınıf altını tanımlamaktadır. Artık nispi nüfusun üç bileşeni bulunmaktadır.

Artık nispi nüfusu oluşturan birinci bileşen, işgücü potansiyelleri bulunmasına rağmen iş gücüne katılamayan kişilerdir. Böylece Marx'ın, günümüzde sınıf altını oluşturan işsizler ordusunu o günlerde artık nispi nüfus içinde tanımlamış olduğu görülebilir. Marx'a göre, üretim maliyetlerini daha aşağı çekmek için üretim çarklarının daha az işçiyle döndürülmesi gerekmektedir ve artık nispi nüfusu oluşturan işsizler ordusu, kar maksimizasyonunun sağlanması amacıyla ortaya çıkmaktadır.

Artık nispi nüfusu oluşturan ikinci bileşen ise çocuk ve düşük ücretlere çalışan diğer işçilerdir. Bu grubun temel tipleri arasında özellikle yoksul, kimsesiz/ sahipsiz çocuklar bulunmaktadır. 1800'lü yılların ortaları ve ikinci yarısında yaygın olarak gözlemlenen çocuk işçiliği, Marx'ın sınıf katmaları arasında bir alt kategori

olarak yer alır. Bu grubun varlığı, aynı zamanda, işsiz yetişkinlerin iş bulmasının önünde duran en büyük engeldir ve bu alternatif işgücü, Weberian bir söylemle, yetişkin işçilerin istihdam piyasasındaki pazarlık gücünü olumsuz etkilemektedir.

Lümpen proletaryadan daha çok sınıf altı kategorisinin içini dolduran ve artık nispi nüfusu oluşturan üçüncü tür ise üretim sürecine katılamayan, fizyolojik engelleri olan kişilerdir. Marx bu kişileri daha çok iş kazalarında yaralanıp çalışamayacak durumda olanlar olarak tanımlamaktadır. Yine 19. ve 20. yüzyılda meydana gelen iş kazaları nedeniyle işçi ölümlerinin yoğun olarak yaşanması; sendikal, siyasal ve sosyal hakların işçiler aleyhine olması göz önüne alındığında önemli bir yığınsal orana tekabül edeceği düşünülebilir. Ancak Marx'ın sadece iş kazaları nedeniyle ortaya çıkan fizyolojik engellileri ya da bu kişilerin ailelerini artık nispi nüfus içine sokmasının güncellenmesi gerektiği düşünülmektedir. Buna göre fizyolojik engellik durumu doğuştan olabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilir ve kişiyi üretim sürecinden alı koyarak yoksulluk sarmalı içine hapsedebilir. Fizyolojik engellilik, sadece bedensel bir uzvun işlevini yerine getirememesi yani sakatlık hali olmayıp, fizyolojik ve psikolojik yetersizlik olarak da yorumlanabilir. Böylece artık nispi nüfus içerisine yaşları nedeniyle işgücü piyasalarına katılamayan kişiler de dahil edilebilir. Artık nispi nüfusun güncellenmesi sınıf altı tartışmalarının klasik sosyoloji içindeki tarihsel köklerini göstermek açısından önemlidir.

Görülebileceği üzere Marx'ın sınıf kuramında sınıf altı, çağdaş sınıf altı yaklaşımlarında yer alan lümpen proleterler, suçlular, keşler, ordudan kovulmuş askerler, hırsızlar, yan kesiciler, dolandırıcılar, fahişeler, kadın tüccarları vb. gibi 'çürümüş' kişilerle birlikte, artık nispi nüfus adı verilen ve emeğini çeşitli sebeplerle işgücü pazarında kiralayamayan ya da kiralasa bile diğerlerinden daha düşük bir ücrete bunu gerçekleştirebilen kişiler de bulunmaktadır.

Sınıf altı tartışmalarının klasik sosyolojideki köklerine inme gayretinin en önemli amacı, çalışmanın omurgasını oluşturan yoksul sosyal konutlarının daha anlaşılır hale getirilmesidir. Bu kapsamda Weber, sınıf kuramında, piyasada emek kiralması ve satın alımı sürecinde bulunmayanların toplum dışında olduklarını belirterek Marx'ın çizdiği sınıfsal tabaklaşmaya yakın, hatta bu kavramla çakışan bir tanımlamada bulunmaktadır. Weber de aynı Marx gibi mülk sahipleri ile

mülksüzleri iki temel sınıf olarak görür ve bunların dışında kalan üçüncü grubu ise “toplum dışı”lar olarak belirler. Fakat Weber kuramında bu kişilerin sisteme nasıl entegre olduklarını, sınıf statü parti kurgusunda açıklar. Bu açıklamayla Marx’ın sınıf kuramındaki proleterlerin, siyasal bir örgütlenmeyle “hemen yarın” gerçekleştirecekleri devrimin neden henüz gerçekleştirilmediği ortaya konmaktadır. Buna göre kişiler “toplum dışı” bile olsalar parti ya da sınıf aracılığıyla bir statü sahibidirler. Örneğin din adamları ya da tarikat liderleri işgücü piyasasında emeklerini kiraya vermeseler hatta hiç çalışmasalar bile sahip oldukları statüler nedeniyle gelirleri ve ayrıcalıkları bakımından üst sınıfların sahip olduğu olanaklara sahip olabilirler. Sahip olunan statüye bağlı bu özelliklerin yaygınlaşması, sınırlarının bir çerçeve dahilinde şekillenmesi statü gruplarını oluşturur. Statü grupları imtiyaz sahibi gruplardır. Bu gruplara doğrudan üye olamayan kişiler, ‘Parti’ aracılığıyla farklı statü gruplarının bir arada bulunduğu bir yapıya girer ve Bourdieu’nun “sosyal sermaye” dediği ilişki ağına sahip olur. Dolayısıyla toplumun ‘dibinde’kilerden toplumun ‘tepe’sinde bulunanlara kadar herkes, parti aracılığıyla aynı çatıya girebilir, ortak amaçlar için mücadele edebilir. Ortak amaçların en genel ifadesi ise iktidar olmaktır ve Weber ‘parti’ yaklaşımıyla, sahip olunan iktidarın tüm getirilerinin, parti üyelerince parti içindeki hiyerarşik konumlar doğrultusunda paylaşıldığını belirtir. İşte bu nokta Marx ve Weber’in farklılaştığı en temel noktalardan biridir. Weber, iktidarın hem oluşumundaki hem de sürdürülmesindeki parti organizasyonunu, yeryüzündeki siyasal devrimlerin azlığı olarak görür ve bu konuya dikkat çeker. Marx ise kurgusunu eşitsiz paylaşım ve sömürü üzerinden gerçekleştirdiğinden yeni bir toplum arzusu ile geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunurken uzlaşmaz çelişkinin gün be gün daha da keskinleşeceğini ve sonunda işçi sınıfının kapitalist düzeni yıkacağını ifade eder.

Yoksulluk çalışmalarında Weber’in toplumsal tabakalaşma yaklaşımı, yaygın olarak referans gösterilmese bile önemli yere sahiptir. Özünde gelir elde etme faaliyeti olan ekonomik faaliyetler aynı zamanda sınıfsal konumlamayı da içerdiğinden, Weber’in sınıfsal tabakalaşması ister mülk sahibi olsun ister olmasın pazardaki değişim ilişkisi üzerinden gelire indirgenebilir. Ayrıca sınıfsal tabakalaşmanın üretim bandındaki konumları, üretim içindeki hiyerarşik ilişkileri ya da sömürü sistemi gibi alanları kapsamıyor oluşu, yoksulluk çalışmalarında

kullanılan pek çok kavramın (görelî yoksulluk, insani geçim endeksi vb.) teorik kökenini/ zemini oluşturur.

Konut üretimindeki genel bulgulara geçmeden önce, yoksul konut edinme sisteminin temel bir eleştirisinin yapılması yerinde olacaktır. Buna göre az sayıdaki konut, geniş yoksul kesimler için yapılmaktadır. Geniş bir kitle içinde az bir kesimin konut sahibi olabilmesi, öte yandan konutların geri ödemelerinin/ taksitlerinin takip edilmemesi, ödemeyenlerden konutlardaki oturum haklarının alınmaması, hatta tüm konut alanlarında yakıt, ortak alan temizlikleri gibi pek çok giderin kamu tarafından karşılanıyor olması kamu vicdanını yaralamakta ve konutlarla çevreleri arasında en iyi ifadeyle açıktan bir tahammülsüzlük ilişkisi kurmaktadır.

Öte yandan geliri olmayan ve geliri olmadığı çeşitli sorgu ve incelemelerle tespit edilmiş kişilere, ücreti mukabilinde satılan konutların, satış bedellerinden, konutların amortisman giderlerinden, konut alanlarına yapılacak yeni yatırımlardan mali olarak sorumlu tutmanın herhangi bir ekonomik modele uygun olmadığı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında yoksul sosyal konutların standartlarının oluşturulurken, yaşayacak kişilerin hane büyüklükleri başta olmak üzere sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması için bir ön çalışma yapılmadığı ya da yapılmış olsa bile yapılan çalışmanın inşa edilen konutlara yansıtılmadığı görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde uzun uzun tartışılan ve gözlemlenen yoksul sosyal konutların, konut standartlarının düşük olduğu düşünülmektedir. Düşük konut standartlarının en başında konut büyüklüğü gelmektedir. Ortalama 35m² büyüklüğünde olan bu konutlarda kalabalık aileler yaşamaktadır. Konut büyüklükleri açısından yaşanan olumsuzluklar aynı zamanda konutun işçilik ve malzeme kalitesindeki olumsuzluklarla da birleşmektedir. Konutların imalatına ilişkin organizasyon şemasının en üstünde Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Teşvik Fonu bulunmakta olup Fon, TOKİ ile imzaladığı protokole uygun olarak nerede konut istediğini TOKİ'ye bildirmekte ve inşa edilecek konutlara ilişkin düzenli taksit ödemelerini TOKİ'ye yapmakta; TOKİ de belirtilen ilçelerde, kendi belirledikleri yerlere konutları yüklenici firma aracılığıyla inşa ettirmektedir. Ancak

bu organizasyon şemasında önemli bir eksiklik bulunmaktadır. Bu da konutların yapımından sorumlu olan kuruluşun aynı zamanda konutların denetiminden de sorumlu olmasıdır. Dolayısıyla TOKİ, kamu sisteminde olmayan bir şekilde, kendi yaptığı işin kontrolörlüğünü/ denetimini yine kendisi yapmaktadır. Konutların imalatındaki pek çok hatanın bu nedenle giderilemediği düşünülmektedir. Ayrıca konut standardının düşük olmasının bir başka nedeni de konutlara dair iş ve işlemleri sürdüren SYDV'lerin inşaat iş ve işlemleri hakkında teknik bilgisi olan personellere sahip olmamasıdır. Kötü malzeme ve işçilik olan konutların SYDV'lerce, TOKİ'nin müteahhit firmalarından bir an önce teslim alınmasına yönelik çeşitli baskılar yapıldığı bilinmektedir. Böylece kamu kaynakları kullanılarak inşa ettirilen konutlar üzerinden denetim süreçleri işletilememektedir.

Konutların mimari ve inşaat eksikliklerinin yanı sıra kente konumlanışları da problemli olan bir başka husustur. Konut alanlarının şehrin dışına kurulmasının en önemli olumsuz etkisi, konutlarda yaşayanların işgücü piyasasına katılamamalarıdır. Karpat'ın ifadesiyle "dikey kondular"ın giderleri işsizlik, dolayısıyla gelir yokluğu/ azlığı/ yetersizliği nedeniyle karşılanamamakta ve inşa edilmiş konut alanlarının sürdürülebilir kılınmasındaki finansal yük, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca karşılanmaktadır. Öte yandan söz konusu Vakıfların sağladıkları mali desteği çekmeleriyle, uzaklık ve işsizlik bir araya geldiğinde yeni çöküntü alanlarını (neo- slums) ortaya çıkarmaktadır.

Kente olan uzaklık, genel ve yerel idarenin sunduğu hizmetlerin alınamamasını, alınan hizmetlerin aksamasını, hizmet sayısının azlığını ve kalitesizliğini de beraberinde getirmektedir. İnceleme yapılan konut alanlarının hiçbirinde okul, sağlık ocağı, yakın bir pazar, karakol, postane, banka vb. hizmetlerinin bulunmaması, konut alanlarına ulaşım da yaşanan sıkıntılar, içme suyu başta olmak üzere alt yapı hizmetine ilişkin yetersizlikler, çevre bakımı vb. konular, konut alanlarının yeni çöküntü alanları haline gelmesini sağlamaktadır.

Sosyal konutların geri ödeme süreleri 270 aydır ve kişiler oturmaya başladıkları tarihten itibaren ilk taksitlerini 7. ayda ödemekle yükümlüdürler. Konutlar, ödemeler tamamlayıncaya kadar SYDV mülkiyetindedir. Konut yararlanıcıları, 270 aylık ödeme süresi içinde (22,5 yıl), 1+1 konutlar için 100-TL,

2+1 konutlar için ise 135-TL olarak, sabit ücretle, konut geri ödemesi yapmakla mükelleftirler. Ancak; yoksul konutlar için çıkartılan yönergede, konut geri ödemelerini yapmayanlar için Vakıfların yaptırımında bulunmalarına imkan veren bir hüküm bulunmamaktadır. Saha çalışması sırasında konut yararlanıcılarının konut taksitlerini ödemedikleri gözlemlenmiştir. Kişiler bu nedenle konutlar üzerinde herhangi bir hak kaybı yaşamamaktadır. Taksit ödemeyen kişilerin konutlardan çıkarılmaması konut taksitlerini ödeyebilecek durumda olanları da konut taksitlerini ödemekten alıkoymaktadır. Dolayısıyla sosyal konut yararlanıcılarının önünde “cezalandırılmayan bir örnek” durmaktadır. Bununla birlikte sosyal konut yararlanıcılarının pek çoğunda “zamanı geldiğinde” bu konutların kendilerine hibe edileceğine dair yaygın bir kanı olduğu gözlemlenmiştir.

Yoksul konutlarında hak sahibi olanlar için yerine getirilmesi gereken tek şart, konutta fiilen oturma şartıdır. Ancak; yine saha çalışmasında bu durumun her konut alanı için uygulanmadığı, Vakıf tarafından takip edilmediği de görülmüştür. Hatta neredeyse çalışmanın yürütüldüğü tüm illerde, hak sahiplerinin kendilerinin olmayan bu konutları kiraya verdiği, bazı yoksul sosyal konut yararlanıcılarının mülkiyeti kendinde olmayan konutları başkalarına sattığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla konutlardaki idari ve sosyal yaşantının düzenlenmesinde yardımcı olacak bir sistemin geliştirilmediği konut alanlarının konut yararlanıcılarına bir anlamda terk edildiği görülmektedir. Sosyal dışlanma etki alanı içinde olan bu kişilerin kamu mülkiyetinde olan konutlarında sorunlarıyla başbaşa kalmaları sosyal dışlanmanın dikey olarak derinleşmesini beraberinde getirmektedir.

Kentleşme kavramları açısından ‘süzülme’ olarak tanımlanan, eski ve kötü bir mahallede/ konutta yaşayan birinin daha iyi şartlara kavuşmasıyla birlikte, o mahalleden/ konuttan taşınarak, söz konusu konuta daha düşük bir mahalle/ konuttan gelen kişinin geçmesi işlemi yoksul konutlarda gerçekleşmemektedir. Bir başka ifade ile yoksul sosyal konutlarında yatay ve dikey toplumsal hareketler görülmemekte böylece konut alanları, geri ödeme süre ve şartları göz önüne alındığında problemlili bir hal alıp uzun yıllar boyunca yoksulluk ve dışlanma ile tanımlanan alanlarda kişiler sabit olarak, fiilen yaşamak durumunda bırakılmaktadır.

Yoksul sosyal konutlarında yaşayan kişilerden, yoksullukları nedeniyle yerleştikleri bu mekânlarda kalıcı olabilmeleri için konut taksitlerini ödemeleri ve neredeyse yoksul ailelerin iki kuşağının gelir elde etseler bile konut alanlarından çıkmayarak bu alanlardaki kültürün üreticisi ve tüketicisi olmaları beklenmektedir.

Yoksul konutlarını “satın alan”, geliri olmayan yoksulların arasında hayatlarını almış oldukları yardımlarla sürdüren oldukça fazla sayıda bir kesim bulunmaktadır. Çalışma kapsamında adına karakterize yoksulluk dediğimiz geçinme stratejisi ile kişiler refah seviyelerini arttırmak için hem yardım alma hem de çalışarak gelir elde etme davranışını bir arada gerçekleştirmekte, ancak çalışmalarını kayıt altına almamakta, sigorta kapsamına girmemektedirler. Bu kişiler esas itibarıyla yardım alma ve yaşamını yardımlar aracılığıyla sürdürme eğilimi gösterilmektedir.

Karakterize yoksulluk olarak tanımladığımız kayıt dışı/ çarpık istihdamın nedeni Türkiye’deki yardım sistemidir. Bütünsel olarak bakıldığında sosyal güvenlik sistemi içinde bulunanlar, gelir azlığı yaşayanlar genel anlamda yapılan yardımlardan yararlanamamaktadır. Her ne kadar 2012 yılında yapılan değişiklikle 3294 Sayılı kanununla belirlenen yardım yapılacak kişiler kapsamı asgari ücretin 1/3’ü olarak genişletilse de uygulamalar bakımından bu kişilere sürekli bir destek verilmiyor olması nedeniyle, eski ve yaygın uygulama olan mutlak yoksulluk eşikleri halen canlılığını sürdürmektedir. Bu nedenle yoksul konut yararlanıcıları iş piyasasına güvenceli kayıt yaptırmayarak hem almış oldukları yardımların devam etmesini sağlamak hem de konutlara ait olası bir geri ödeme zorunluluğunda gelirsizlikleri üzerinden kendilerini güvence altına almaktadır.

Yardım ekonomisi sadece Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının ya da belediyelerin sağladığı yardımlardan oluşmamaktadır. Bunların yanı sıra azımsanmayacak sayıda sivil toplum kuruluşu (dernek ve vakıflar) ile yoksullar pek çok kanaldan yardım almaktadır. Bu formal yardım kanallarının yanı sıra dini inançlar gereği gerçekleştirilen son derece önemli başka yardım şekilleri daha vardır. Bunlar zekât, fitre ve sadakadır. Üstelik bu yardım tiplerinin kayıt altına alınamaz oluşuna ve mali boyutlarının da tam olarak kestirilememesine rağmen önemli bir yardım ekonomisi oluşturduğu düşünülmektedir. Tüm bunların sonucunda yukarıda belirtildiği üzere işsizlik, düşkünlük, yoksulluk gibi durumlar

sonucunda alınabilen yardımların kesilmesi karşısında yoksullar, kayıt dışı çalışma stratejisini güderek sistemin açıklarından yararlanmaktadır. Bu da yoksulluğun değişkenlik gösterdiği dolayısıyla davranışsal bir geçinme stratejisi oluşturularak karakterize edildiğini göstermektedir.

Öte yandan yoksul konutlarda kalan kişilerin, sigortalı/ formel, kayıt altına girerek çalışmak istedikleri, öznel gelir beklentilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin engelli bir çocuğu olan ve çalışmayan 4 kişilik bir aile günümüz şartlarında 800 TL evde bakım yardımı, en az 300 TL de engelli maaşı almaktadır. Bunun yanı sıra 400 ila 500 TL arasında değişen bir ayni yardıma da sahip olabileceği düşünüldüğünde, örnek verilen ailenin aylık gelirinin yaklaşık olarak 1500 TL ye ulaştığı söylenebilir. Bu kazanç pek çok yoksul için kayıtlı olarak çalışıldığında kaybedilebilecek ya da çalışarak kazanılamayacak bir meblağdır. Bununla birlikte yoksul sosyal konutlarında kalan kişilerin kira/ konut taksiti gibi günü gelen ve ödenmesi gereken bir borçla mükellef olmamaları da kişilerin çalışma istek ve azimlerini olumsuz etkilemektedir.

2009 yılından bugüne kadar inşa edilen ve 2023 hedefleri kapsamında inşaatları devam eden yoksul sosyal konutlarıyla inceleme yaptığımız üç ilde bu konutlarda yaşayan kişilerin toplumsal entegrasyonunu arttıracak herhangi bir çalışmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki sosyal konut örneklerinde özellikle Amerika Birleşik Devletlerindeki örneklerde olduğu gibi sosyal içermeye ilişkin geliştirilen programlar Türkiye'deki sosyal konut yararlanıcılarına uygulanmamaktadır. Bu nedenle kişilere istihdama yönelik bir eğitim ve bilgilendirme yapılmamakta, konut alanlarında yaşayan kişilerin iş hayatına katılımları sağlanamamakta, kişilerin okuma yazma gibi temel eğitim durumlarından beceri ve hobi edinmelerine kadar olan kişisel gelişimi arttırıcı, özellikle kadınların potansiyellerini realize edici imkanlar sağlanamamaktadır.

Konut alanlarında bulunan yoksul yaşlıların günlük ihtiyaçlarını karşılayacak ve bu kişilere profesyonel hizmet sağlayacak hizmet ağlarının bulunmaması, bu yaşlıların ihtiyaçlarının giderilmesini, komşular arasındaki klasik yardımlaşma örüntüsünün kısmi yeterliliklerine bırakmaktadır.

Diğer taraftan konut alanlarında ya da çevresinde sağlık ocağı, ihtiyaca göre hastane, kolluk kuvvetlerinin görev yaptığı karakol, pazaryeri gibi hizmetlerin de yer alacağı bir planlamanın yapılması gerekmektedir. Bu donatıların ve hizmetlerin verilebilmesi için yoksul sosyal konutlarının sadece TOKİ tasarrufunda yapılmaması, kentin karar organlarıyla birlikte planlanıp tasarlanması gereklidir. Yoksul konutlarında görülen yerel ve genel idare hizmetlerinin, konutların inşaatının üzerinden uzun süre geçmesine rağmen halen yeterince alınamamasında bu planlama şeklinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Yoksullara konut satışı yerine, asli işi yoksul konut imalatı ve bu konut alanlarının yönetimi olan kurumların kurulması, konut yapım kararlarının merkezi idare ve bu idarenin organları yerine yerel düzeyde alınması ve kiralama sistemine dayalı, toplumsal yatay ve dikey hareketliliğe izin verecek, konut alanlarının açılması, konutlara yerleşenlerin sosyal içerme programlarına katıldığı bir sistemin kurulmasının şuan neo slum özellikler taşıyan bu çöküntü alanlarını kurtaracağı düşünülmektedir.

Konutların yoksul konut olması nedeniyle yeni konut imalatlarının daha kolay karşılanabilmesi ve mevcut konutlarının bakım onarım gibi giderlerinde kullanılmak üzere yerel düzeyde özellikle konut vergileri üzerinden bir fon oluşturulması ve konut maliyetlerinin de buralardan karşılanmasının önemli bir birikim sağlayacağı düşünülmektedir.

Yoksul sosyal konut uygulamalarındaki temel sorun tek tip konut inşasıdır. Oysa konutların potansiyel yararlanıcıları farklı sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel özelliklere sahiptir. Buna göre farklı konut büyüklükleri olan, kent ile iç içe geçmiş ve nispeten daha iyi mahallelerde konut yapılmasının sosyal kutuplaşmayı azaltacağı ve toplumsal karışımı dengeli bir hale getireceği düşünülmektedir. Ayrıca yoksul sosyal konut yararlanıcılarının mevcut/ reel gelirlerini gizlemeyecekleri ancak bunun karşısında ihtiyaç duydukları yardımlara da ulaşabilecekleri ve yardım alma davranışı karşısında çalışarak daha fazlasını kazanabilecekleri, yardım almadan gelire dayalı kazanç elde etme politikalarının belirlenerek, yurt dışı örneklerinde olduğu gibi, asgari gelir/ temel gelir desteği gibi kişilerin sabit bir ücretin altında kaldıkları anda belirlenmiş olan standart bir yaşam

için ücret sınırına kişileri getirmeyi amaçlayan bir yardım sisteminin hayata geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Buna paralel olarak, yoksul olma kriterine göre alınan evlerde oturan bir kişinin 32,5 yıl boyunca, yoksul bir mahallede kalması, yoksulluğun kültürel bir form olarak sonraki kuşaklara aktarılacağına da sinyallerini vermekte olup, bununla birlikte konutların gerek mimari gerek kentsel konumlanmalarının gözden geçirilerek; en azından bundan sonra inşa edilecek konutların, mimari tarzda büyük nüfuslu ailelerin rahatça kalabilecekleri, donatıları bakımından orada yaşayan kişilerin sosyo-kültürel kodlamalarını devam ettirebilecekleri alanlara sahip ve kentin dışında inşa edilerek orada yaşayan kişilere yoksul oldukları için “sürgün” oldukları izlenimini vermeyen, iş gücü pazarlarına yakın, orada yaşayan kişilerin sosyal hizmetlerden yararlanmasına fırsat vererek, onların toplumsallaşmalarına yardımcı olunan konut alanlarının yapılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir.

KAYNAKLAR

- Abbot, P. and Wallace, C. (1992), *The family and the new right*, London: Pluto Press, 12-53
- Akcan, E. (1994). İletişim ve tüketim toplumunda mekansal farklılığa ait çelişkiler. *Toplum Bilim.* 64-65, 39-52.
- Akcan, E. (2012). Ernst Reuter ve Türkiye'de sosyal konut, *Mülkiye Dergisi.* 36 (275), 105- 118.
- Akçalı, İ. S. (2006). Tüketim toplumunda yoksulluk algısı. *Sivil Toplum*, 4 (13-14), 179-188.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 27, 9- 19.
- Altay, A. (2007). Bir kamu malı olarak sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi.* 7 (1), 337- 362.
- Altun, Ö. (2007). *Kent yoksulluğunu önlemede kent yönetimlerinin rolü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 30- 32.
- Alver, K. (2007). *Steril hayatlar.* Ankara: Hece Yayınları, 1- 55.
- Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi, (2013), Sosyal konut ve barınma yardımı araştırması, memnuniyet düzeyi sorunlar ve beklentiler, *ASPBSYG Rapor*, Ankara, 15- 62.
- Arlı, A. (2012). Şehir sosyolojisi., K. Alver (Editör). *Kent Sosyolojisi.* Ankara: Hece Yayınları, 107- 149.
- Ayan, E. (2011). Konut finansmanı sistemi ve Türkiye'de TOKİ uygulamalarının analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 52, 139- 155.
- Aydın, T. (2005). *Kentsel yoksulluğun aşılmasında sürdürülebilir mahalle yenileştirme yaklaşımı ve küçük çekmece örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 9- 15.
- Aytaç, Ö. (2007). Kent mekanlarının sosyo- kültürel coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 199- 226.
- Aytaç, Ö. ve Akdemir, İ. O. (2003). *Türkiye'de yeni kentli yoksulluk sorunu.* İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 50-78.
- Bal, H. (1999). *Kent sosyolojisi.* Ankara: Turhan Kitabevi, 4- 6.
- Bal, H. (2003). *Kentsel yapı ve kentleşme Sürecinde Isparta Van Karşılaştırması*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 1- 93.
- Balaban, U. (2012). Yoksulları ne yapmalı? Belirsizlik ve sosyal politikaya ilişkin bütünlüklü bir inceleme. *Mülkiye Dergisi*, 36 (3), 169- 178.

- Balcı, S. G. (2010). Yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadelede Fransız hukukundan bir örnek: tutunma geliri. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42, 33- 52.
- Batuman, B. (2006). Turkish urban professionals and the politics of housing, 1960-1980. *METU JFA*, 23 (1), 59- 81.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar* (çev. Ümit Öktem) İstanbul: Sarmal Yayınları. (Eserin orijinali ilk kez 1998 tarihinde yayımlanmıştır), 1- 156.
- Bayram, N., Aytaç, S., Sam, N. Ve Aytaç, M. (2010). Yaşam tatmini ve sosyal dışlanma. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 12 (04), 79-92.
- Bhalla, A. S. and Lapeyre, F. (1999). *Poverty and exclusion in a global world*. London: Mac Millan.
- Bilen, M. ve Şan, M. K. (2006). Yoksulluk kültürü ve türkiye’de yoksulluk sorunu, *Sivil Toplum*, 4(13- 14), 167- 178.
- Blanc, M. (1991). Urban housing segregation of north african ‘immigrants’ in france. Elizabeth D. Huttman, Juliet Z. Saltman and Wim Blauw (Eds), *Urban Housing Segregation of Minorities in Western Europe and the United States*, USA. Duke University Press, 145- 155.
- Boon, B. and Farnsworth, J. (2011). Social exclusion and poverty: translating social capital into accessible resources. *Social Policy and Administration*, 45 (5), 507- 524.
- Bölükbaşı, B. (2008). *Türkiye’de sosyal dışlanma ve yoksulluk*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 62- 63.
- Buğra, A. (2005). Yoksulluk ve sosyal haklar. *Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Danışman Raporu*. İstanbul.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*, Web: http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html adresinden 17.05.2014 tarihinde alınmıştır.
- Canatan, A. (2008a). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık, 122-129.
- Canatan, A. (2008b Şubat). *Yaşlılıkta Yoksulluk*, Uluslar arası Yoksulluk Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.
- Cangızbay, K. (1999). *Sosyolojiler değil sosyoloji*. Ankara: Ütopya Yayınları, 122-140.
- Castells, M. (1997). *Kent sınıf iktidar* (çev. Asuman Erendil). James Simmie (Ed). Ankara: Bilim Sanat Yayınları (Eserin orijinali ilk kez 1978 yılında yayımlanmıştır), 25- 32.

- Chow, J. and Coulton, C. (1998). Was there a social transformation of urban neighbourhoods in the 1980s? A decade of worsening social conditions in Cleveland, Ohio, USA. *Urban Studies*, 35 (8), 1359- 1375.
- Conway, J.(2005). *Housing policy*. London: Routledge, 7.
- Coşkun, S. ve Kunduracı N. F.(Eds). (TY). *Dünyada Sosyal Politika ve Sosyal Konut Uygulamaları*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Yayınları, 21.
- Coşkun, S. ve Tireli, M. (2008). *Avrupa birliğinde yoksullukla mücadele stratejileri ve Türkiye*. Ankara: Nobel, 22- 25
- Curley, A. M. (2005). Theories of urban poverty and implications for public housing policy. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 32 (2), 97- 119
- Çabuk, N. (2003). Güneydoğu Anadolu'da yoksulluğun sosyal göstergeleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43 (2), 41- 65
- Çakır, H. K. (2006). *Konut alanlarının yer seçiminde sosyal yapının rolünün saplanmasına ilişkin sistematik bir yaklaşım: "Edirne kaleiçi kaledışı ve yeni yerleşme alanları örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 11- 29.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (3), 83- 104.
- Daly, M. and Silver, H. (2008). Social exclusion and social capital: a comparison and critique. *Theor Soc*. 37, 537- 566.
- Demirarslan, S. (2005). *Türk insanı için yapılan konutlarda yaşam kalitesinin elde edilebilmesi için gerekli faktörler*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 99- 102.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyon raporu 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara: DPT Yayınları No: 2599-Ö K:610, 104.
- Dikeçligil, B. (2009). Sosyal bilimler epistemolojisinde sorunların kaynağı: ontolojiyi unutmak. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(1-6), 47- 67.
- Doğan, C. ve Tek, M. (2007). Türkiye’de gelir dağılımının toplanma oranı yöntemiyle analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 93- 119
- Duman, B. ve Alacahan, O. (2010). Sosyal kaynaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 15 (1), 103- 128.
- Durand, J. P. (2000). *Marx’ın sosyolojisi*, (çev. Ali Aktaş). İstanbul: Birikim Yayınları (Eserin orijinali 1995’te yayımlandı), 65- 118.
- Durkaya, M., (2002). *Türkiye’de konut piyasasının talep yönlü analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 10- 11.

- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik metodun kuralları* (çev. Enver Aytekin). Sosyal Yayınlar (Eserin orijinali ilk defa 1895 yılında basılmıştır), 55- 60.
- Edgell, S.(1998). *Sınıf* (çev. Didem Özyiğit). Ankara: Dost Kitabevi (Eserin orijinali ilk defa 1993 yılında basılmıştır), 12- 90.
- Elsinga, M. ve Wassenberg, F. (2007). Social housing in netherlands, Christine Whitehead and Kathleen Scanlon (Eds), *Social Housing in Europe*. London: Published By LSE.130- 148.
- Engels, F. (2013). *Konut sorunu* (çev. Tekin Genç). Eskişehir: Alter Yayınları (Eserin orijinal ilk defa 1872 yılında basılmıştır), 20- 21.
- Erdayı, U. (2012). Beyaz yakalıların tanımlanması üzerine, “İş- Güç” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14 (3), 65-80.
- Erdem, T. (2003). *Yoksulluk üzerine sosyolojik bir çalışma “ankara kent yoksulları”*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1- 73.
- Erdoğan, G. (2002). Türkiye’de ve dünyada yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler, Can C. Aktan (editör), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak İş Konfederasyonu, 2.
- Ergun, C.(2011). *Kentsel dönüşüm sürecine dönüşüm alanlarından bakmak: İstanbul Maltepe (Başbüyük ve Gülsuyu mahallesi) örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 1- 150
- Ergun, D. (1995). *Sosyoloji ve tarih*. Ankara: İlke Yayınevi, 40- 130.
- Erkan, R. ve Bağlı, M. (2005). Göç ve yoksulluk alanlarında kentle bütünleşme eğilimi: Diyarbakır örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 105- 124
- Erkilet, A. (2011). Sınıf-altı: kuramsal tartışmalar ve İstanbul tarihi yarımada’ya uygulanma imkanları. *Öneri Dergisi*, 9 (36), 137- 146
- Erkul, A. K. (2010). *Ankara’da kent içi hareketlilikte konut ve yer tercihinin aktör-yapı dinamikleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 33- 36.
- Eroğlu, C. (1967), Toplumsal araştırmalarda diyalektik yöntem. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 21 (3), 283- 301.
- Ersöz, H. Y. (2005). Sosyal politika- refah devleti- yerel yönetimler ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi Dergisi*, 55 (1), 769- 775.
- Ertan, M. H. (1996). *Sosyo- ekonomik açıdan konut problemi ve çözüm önerileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1- 3.
- Es, M. (2007). *Kent üzerine düşünceler*. İstanbul: Plato Yayıncılık, 19- 35.

- Es, M. ve Güloğlu, T. (2004). Bilgi toplumuna geçişte kentlileşme ve kentsel yoksulluk: İstanbul Örneği, *Bilgi Dergisi*, 6 (1), 79- 93.
- Fogel, S. J., Smith, M. T. and Williamson, R. A. (2007). Creating new patterns of social and economic activity through planned housing environments: HOPE VI and neighborhood transformation. *Journal of Community Practice*, 15 (4), 97-115.
- Gans, H. J. (1996). From 'underclass' to 'undercaste': some observations about the future of the post- industrial economy and its major victims, Enzo Mingione (Ed). *Urban Poverty and The Underclass*. USA: Blackwell Publishers, 141- 153.
- Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme, toplumsal eşitsizlik ve mekânsal ayrışma. *Sivil Toplum*, 5 (17-18), 69-84.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, Cemal Güzel (Ed). İstanbul: Kırmızı Yayınları, 346-390.
- Gijsbers, G. J. And Vrooman, C. (2007). Explaining social exclusion a theoretical model tested in the Netherlands, *The Netherlands Institute for Social Research Report*, Hague, 20.
- Gilbert, A. G. (2014). Free housing for the poor: an effective way to address poverty?. *Habitat International*, 41, 253- 261.
- Gökçe, B., Acar, F., Ayata, A., Kasapoğlu A., Özer İ. ve Uygun H. (1993). *Gecekonduarda aileler arası dayanışmanın çağdaş organizasyonlara dönüşümü*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 257- 260.
- Görmez, K. (1997). *Kent ve siyaset*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi, 9- 10.
- Gündüz, M. ve Yıldız, M. C. (2008). Türk yazılı kültüründe komşuluk. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (25), 123- 138.
- Haan A.D. (1998). Social exclusion: an alternative concept for the study of deprivation, *IDS Bulletin*, 29 (1), 19- 109.
- Halleröd, B. And Larsson, D. (2008). Poverty, welfare problems and social exclusion. *International journal of Social Welfare*, 17, 15- 25.
- Hamnett, C. (2001). Social segregation and social polarization, Ronan Paddison (Ed) *Handbook of Urban Studies*. London: SAGE Publications, 162- 176.
- Hills, J. (2007). Social housing in europe. Christine Whitehead and Kathleen Scanlon (Ed). *Social Housing in Europe*. London: Published By LSE.,4- 5
- Hondrich, K. O. (1991). Günümüzde sosyal çatışma (çev. Serpil Durak). İsmail Coşkun (Ed), *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, (Eserin orijinali ilk kez 1972 yılında yayımlanmıştır), 219- 238.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları, 30- 70.

İnternet: Adaman F. Keyder Ç. (2005). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma, Türkiye Raporu*. Web: www.hic-mena.org/documents/study_turkey_tr.pdf adresinden 02.04.2014’de alınmıştır.

İnternet: Amann, W. and Mundt, A. (TY). *The Austrian system of social housing finance*. http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.iut.nu%2Ffind%2FOutMore%2FEurope%2FAustria%2FSocialhousing_finance_Amman_Mundt.pdf&date=2014-04-22 Son Erişim: 22.04.2014.

İnternet: Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye’nin değişen refah rejimi*. Web: www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf adresinden 17.05.2014’te alınmıştır.

İnternet: Dicht, J. Lewis, A. and Wilcox, S. (2001). Social housing, tenure and housing allowance: an international review. *Work and Pensions Report 83*, London web: <http://www.cfaa-fcapi.org/pdf/repUK2001.pdf> adresinden 15.05.2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Ersoy, M. ve Şengül, T. (2003). *Kentsel yoksulluk ve geçinme stratejileri: Ankara Diyarbakır Şanlıurfa ve Zonguldak kentlerine ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme*. Sosyal Hizmetler Sempozyumunda sunuldu, Antalya web: www.melihersoy.com/wp-content/uploads/2012/04/Kentsel-Yoksulluk-ve-Ge%C3%A7inme-Stratejileri.pdf adresinden 17.05.2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Es, M. ve Akın, Ö. (ty), Konut memnuniyeti, Yerel Siyaset Dergisi, Web: <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/ocak2008/15.pdf> adresinden 03.05.2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Eurostat, Average Household Size, web: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do;jsessionid=9ea7d07e30d8e2a074eb8876464d94a9c4e191c6eee3.e34OaN8Pc3mMc40Lc3aMaNyTbx0Pe0> adresinden 07.06.2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, (2012). *Sosyal konut projesi uygulama yönergesi*. Web: www.siirt.gov.tr/.../SOSYAL%20KONUT%20PROJESİ%20UYGULAM adresinden 17.05.2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, (2014). *Faaliyet raporu*, feb: www.toki.gov.tr/TR/Genel/t.ashx? Adresinden 17.05.2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Yılmaz, E. Ve Çitçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye’de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35), 252- 267. Web: <http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=9593#.U3osa3bQOAA>

Joshi, S. ve Khan, M. S.(2010). Aided self- help: the million houses programme revisiting the issues. *Habitat International*, 34, 306- 314.

Kamacı, E. (2014). Kent içi hareketlilik ve sosyo- mekansal değişim: 2000 yılı İstanbul’una bakış. *Artium*, 2(1), 1- 15.

- Kara, M. (2012). *Gecekondu dönüşüm projelerinin konut sorununun çözümündeki rolü: Ankara ili Gültepe ve Yatıkmusluk mahalleleri örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 4- 5.
- Karakaş, M. (2010). Küresel yoksulluğun öteki yüzü: yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 1- 16.
- Karpat, K. (2003). *Türkiye’de toplumsal dönüşüm: kırsal göç gecekondu ve kentleşme (çev. Abdülkerim Sönmez)*. Ankara: İmge Yayınları, 1- 51.
- Kauko, T. (2010). Sustainable urban property development and neighbourhood dynamics. *The Open Urban Studies Journal*, 3, 103- 111.
- Kaya, E. (2010). *Yoksullukla mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin sosyal yardım modeli*. Ankara: Başbakanlık SYDGM Yayınları, 15- 20.
- Keleş, R. (1966). Sosyal konut kavramı üzerinde bir deneme ve Türkiye’de sosyal konut politikası. *SBF Dergisi*, 21 (2), 17- 39.
- Keleş, R. (1988). Dar gelirli kentliler için bir konut edindirme yöntemi: evini yapana yardım. *SBF Dergisi*. 43 (1) 81- 112.
- Keleş, R. (1990). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Yayınevi, 1- 327.
- Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), 9- 18.
- Kendig, H. L. (1984). Housing careers, life cycle and residential mobility: implications for the housing market, *Urban Studies*, 21, 287- 283.
- Kerbo, H.(1996). *Social stratification and inequality*. 3. Edition. USA: Mc Graw Hill, 265- 270.
- Kesici, M. R. (2007). Yoksulluk şiddet döngüsünün sosyal politika açısından analizi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 121- 158.
- Keskinok, Ç.H. (2006). *Kentleşme siyasaları*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1- 10.
- Keyder, Ç. (1999). *İstanbul küresel ile yerel arasında*. İstanbul: Metis, 1- 15.
- Kızılcıkelik, S. (1994). *Sosyoloji teorileri 2*. Konya: Yunus Emre Yayınları, 395- 396
- Kipdemir, S. (1987). *Toplu konut tasarımlarında kullanıcı gereksinimlerinin ve fiziksel mekan özelliklerinin bina değerlendirme yöntemi ile belirlenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 27- 29.
- Kocabaş, A. (2006). *Kentsel dönüşüm (yenileş(tir)me)*. İstanbul: Literatür Yayınları, 5- 6.
- Kunduracı, N. F. (2013). Dünyada ve Türkiye’de sosyal konut uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22 (3), 53-77.
- Kurtuluş, H. (2003). Mekanda billurlaşan kentler kimlikler, İstanbul’da yeni sınıfsal kimlikler ve mekansal bazı boyutları. *Doğu Batı Dergisi*, 23, 75-96.

- Lebe, F. ve Akbaş, Y. E. (2014). Türkiye'nin konut talebinin analizi: 1970- 2011. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28 (1), 57- 83.
- Leckie, S. (1992). From housing needs to housing rights: an analysis of the right to adequate housing under international human rights. *IIDE Report*, London.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. London: Willey, 2- 50.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E. And Patsios, D. (2007). The multi- dimensional analysis of social exclusion. *DCLG Report*. Bristol.
- Leung, C., Sarpça, S. ve Yılmaz, K., (2012). Public housing units vs. housing vouchers: Accessibility, local public goods, and welfare, *Journal of Housing Economics*, Elsevier, 21 (4), 310- 321.
- Lipset, S. M. and Bendix R. (1960). *Social mobility in industrial society*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 81- 107.
- Marın, M. C. Ve Altıntaş, H. (2004). Konut yer seçimi- ulaşım etkileşim teorileri: kritik bir literatür incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 73- 88.
- Marx, K. (2003). Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire'i (çev. Sevim Belli). İstanbul: Eriş Yayınları. (Eserin orijinali ilk kez 1852 yılında yayımlanmıştır), 62- 63.
- Marx, K. (2011). Kapital I. Cilt (çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan). İstanbul: Yordam Yayınları. (Eserin orijinali ilk kez 1867 tarihinde yayımlanmıştır), 262- 626.
- Matznetter, W. (2002). Social housing policy in a conservative welfare state: Austria as an example. *Urban Studies*, 39 (2), 265- 282.
- McNulty, T. L. and Holloway, S. R. (2000). Race, crime and public housing in atlanta: testing a conditional effect hypothesis. *Social Forces*, 79 (2), 707- 729.
- Mills, W. C. (1964). Toplumsal tabakalaşma sosyolojisi (çev. Özer Ozankaya). *AÜSBFD*, 19 (19). (Eserin orijinali ilk kez 1959 tarihinde yayımlanmıştır), 125- 142.
- Morton, A. (2012). *Ending expensive social tenancies*. London: Policy Exchange, 12- 14.
- Murray, C. (1996). *The under class: the developing detabe*. Lister Ruth (ed). London: The Sunday Times, 23- 53.
- Münch, S. (2012). *Social exclusion and housing*. Frankfurt: Institute for Social Work and Social Education, 377.
- Myrdal, G.(1963). Challenge to affluence, New York: Pantheon, 10- 28.
- Neuman, W. L. (2010). Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar I- II. İstanbul: Yayın Odası. (Eserin orijinali ilk kez 1991 tarihinde yayımlanmıştır), 21- 24 ve 658- 703.

- Onsekiz, D. (2007). Orta büyüklükteki kentlerde sanayi çalışanlarının konut/ konut alanı talebi farklılaşması- Kayseri kenti örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 118- 120.
- Oppenheim, C. (1998). An overview of poverty and social exclusion. Carey Oppenheim (ed). An Inclusive Society, London: IPPR, 11- 12.
- Osmani, S. R. (2003). Exploring the employment nexus: topics in employment and poverty. ILO - UNDP Programme on Employment and Poverty Report. Genova: International Labour Office.
- Öktem, B. (2011). İstanbul'da neoliberal kentleşme modelinin sosyo- mekansal izdüşümleri. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 44, 23- 40.
- Öngen, T. (2002). Marx ve sınıf. Praksis Dergisi, 8, 9- 28.
- Örücü, E. (1972). Sosyal refah devletinde bir kamu hizmeti olarak konut. İstanbul: İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 53- 58.
- Özbay, F. (2009). Kent yoksulluğu ve sosyal dışlanma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1- 42.
- Özbek, A. (2011). Kentsel yoksulluğun genel bir değerlendirilmesi: Kırıkkale örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, 53- 67.
- Özcan, F. K. (2006). Konut alanı yer seçimi ve hanehalkı hareketliliğine yönelik kuramsal bir inceleme. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 73- 95.
- Özdemir, A. R. Ve Taşçı, H. M. (2008). Kentleşme ve kentsel istihdam, ekonomik büyüme için önemli bir potansiyel midir?. Maliye Dergisi, 155, 55- 71.
- Özdoğan, F. (2010). Yoksulluk kültürü yaklaşımına eleştirel bir bakış. Ankara: Başbakanlık SYDGM Yayınları, 24- 26.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi, 78.
- Özkan, Y. E. ve Sıdal, S. (2008). Kentin dönüşümü ve yoksulluk. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 6 (24), 22- 49.
- Özservet, Y. Ç. (2013). Algının kent mekanına ve mekanda ayrışmaya etkisinin ölçülmesi, Adana örneği. *Artium*, 1 (1), 33- 43.
- Öztepe, N. D. Ve Ulutaş, Ç. Ü. (2013, 17- 18 Eylül). Bir sosyal dışlanma biçimi olarak Türkiye'de refah hizmetlerinden dışlanma. International Conference on Eurasian Economies'de sunuldu, St. Petersburg.
- Peace, R. (2001). Social exclusion: a concept in need of definition. *Social Policy Journal of New Zealand*, 16, 17- 36.
- Pehlivan, M. S. (2010). *Gelir dağılımı eşitsizliğine devletin müdahale araçları: SYDTF örneği*. Ankara: Başbakanlık SYDGM Yayınları, 5- 8.
- Pichler, M. N. (1994). The role of housing policy in the transformation process of central east European cities. *Urban Studies*, 31 (7), 111- 116.

- Polat, S. ve Dostoğlu, N. (2007). Kentsel dönüşüm kavramı üzerine: Bursa'da Kükürtlü ve Mudanya örnekleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 61- 76.
- Poloma, M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (çev. Hayriye Erbaş). Ankara: Gündoğan Yayınları. (Eserin orijinali ilk kez 1979 yılında yayımlanmıştır), 100-285.
- Poulantzas, N. (1992). *Siyasal iktidar ve toplumsal sınıflar*. İstanbul: Belge Yayınları, (Eserin orijinali ilk kez 1968 yılında yayımlanmıştır), 153- 154.
- Pradhan, R. (2006, 3 Temmuz). *Understanding social exclusion and social inclusion in the Nepalese context: some preliminary remarks*. Understanding Social Inclusion and Exclusion: Theories, Methodologies and Data Çalıştayında Sunuldu. Kathmandu.
- Punch, K. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 10.
- Reeves, P. (2005). *An introduction to social housing*, Second Editon, GB: Elsevier, 115- 130.
- Reinprecht, C. (2007). Social housing in Austria, Christine Whitehead and Kathleen Scanlon (Ed). *Social Housing in Europe*. London: Published By LSE, 35- 44.
- Sağlam, H. (1993). Alt gelir grubu konut yerleşimleri: Rotterdam örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8 (2),23- 40.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 5, 33-44.
- Samsunlu, A. (2007). Toplu konut kanunu ve Türkiye’deki uygulamaları, Ayşegül Mengi (Ed), *Kent ve Planlama: Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak- Ruşen Keleş’e Armağan*, Ankara: İmge Kitabevi, 355- 374.
- Sapancalı, F. (2005). *Sosyal dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 125- 195.
- Sarioğlu, P. G. (2007). Hollanda’da konut politikaları ve ipotekli kredi sistemi. *METU JFAK*, 24(2), 1- 16.
- Scanlon, K. and Whitehead, C. (2007). Social Housing in Europe. Christine Whitehead and Kathleen Scanlon (Ed). *Social Housing in Europe*. London: Published By LSE, 8- 35.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*. Ankara: Ağaç Yayınları, 1- 17.
- Shaaban, S. (2011). A conceptual framework review of social exclusion, and its relation with social cohesion and poverty in Europe. *The International Journal of Diversity in Organisations*, 11(1), 117- 131.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: three paradigms, *International Labour Review*, 133(5-6), 531- 578.

- Silver, H. And Miller, S. M. (2003). The European approach to social disadvantage. *Indicators*, 2 (2), 1- 17.
- Smith, A. (1996). Toplumsal değişme anlayışı (çev. Ülgen Oskay). Ankara: Gündoğan Yayınları. (Eserin orijinali ilk kez 1976 yılında yayımlanmıştır), 60-87
- Stone, M. E. (2007). Social housing in the UK and US: evolution, issues and prospects. London: Goldsmiths College, 1- 29.
- Şahin, T. (2010). *Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi*. Ankara: Başbakanlık SYDGM Yayınları, 21- 77.
- Şatıroğlu, A. (2011). Türkiye'de kent araştırmalarının değişimi. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (22), 347- 363.
- Şenol, E. (2010). *İşsizliğin sosyal dışlanma üzerindeki etkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 75- 78.
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları, 80- 96 ve 210.
- Şentürk, M. (2009). Türkiye'de yoksulluk çalışmaları. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (18), 205-233.
- Taşar, M. O. ve Çevik, S. (2009). Sosyal konut ve konut sektörüne devlet müdahalesi: Avrupa ülkeleri ve Türkiye, *Aksaray Üniversitesi İİBF dergisi*, 1 (2), 133-163.
- Taşđın, N. Ş. (2010). *Refah devleti ve insan hakları açısından yoksulluk ve sosyal dışlanma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 53- 55.
- Tatlılđil, E. (1992). Kent sosyolojisi: kuram ve kavramlar, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Sosyoloji Dergisi*, 3, 25- 41.
- Tayyaran, M. R. (1977). *Factors for the study of long- term impacts of telecommuting and intelligent transportation systems on residential and bussiness location choice*. Web: <http://media.tmiponline.org/clearinghouse/udes/tayyaran.pdf> adresinden 03.05.2014 tarihinde erişilmiştir.
- Tekeli, İ. (1996). *Türkiye'de yaşamda ve yazında konut sorununun gelişimi*. Ankara: Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Yayınları, 2- 30.
- Tekeli, İ. (2000). Kent yoksulluğu ve modernite'nin bu soruna yaklaşım seçenekleri üzerine, TESEV (Ed). *Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu*. İstanbul: TESEV yayınları. 139- 155.
- Temel, S. (1992). *Türkiye'de Sosyal Konut ve Sosyal Konut Politikası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 19- 35.

- Tireli, M. (2010). *Küreselleşme ve yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası göstergeleri ışığında bir analiz*. Ankara: Başbakanlık SYDGM Yayınları, 20- 34.
- Tolan, B. (1991). *Toplum bilimine giriş*. Ankara: Adım Yayınları, 160.
- Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, (2010). *TOKİ müşteriye danışma süreci memnuniyet araştırması*. İstanbul: Ömür Matbaası, 85.
- Tosun, E. K. (2007). Küreselleşme sürecinde kentlerde mekansal, sosyal ve kültürel değişim: Bursa örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa, 2- 21.
- Turner, B. S. (2000). *Statü*. Ankara: Ütopya Yayınları, 13- 85.
- Turner, J. H., Beeghley, L. and Powers C. H. (2010). Sosyolojik teorinin oluşumu (çev. Ümit Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayınları (Eserin orijinali ilk kez 1989 yılında yayımlanmıştır), 230- 235.
- Tüfekçioğlu, H. (2003). *Varoşlarda yoksulluğun doğurduğu toplumsal değişimler üzerine*. İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 342- 348.
- Türkdoğan, O. (1977). Yoksulluk Kültürü. 2. Baskı. İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1- 150.
- Türkdoğan, O. (2003). Türk toplumunda yoksulluk kültürü. İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 104- 110.
- Türkiye Kalkınma Bankası, (2008). Türkiye’de inşaat sektörü üzerine bir değerlendirme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü Raporu*, 1- 13.
- Ünal, A. Z. (2011). *Toplumda tabakalaşma ve hareketlilik olgular- kavramlar- kuramlar*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 7- 39.
- Van Cooten, G. (1999). Social exclusion and the flexibility of labour. P. Littlewood (Ed), *Social Exclusion in Europe*. Aldershot: Ashgate Publishing, 63
- Vroelant, L. C. and Tutin, C. (2007). Social housing in France. Christine Whitehead and Kathleen Scanlon (Ed). *Social Housing in Europe*. London: Published By LSE, 70- 90.
- Walker, A. and Walker, C. (1997). *Britain divided: the growth of social exclusion in the 1980s and 1990s*. London: CPAG, 1- 63.
- Ward, N. (2009). Social Exclusion, social identity and social work: analysing social exclusion from a material discursive perspective. *Social Work Education*, 28 (3), 237- 252.
- Warner, B. D. (1999). Whither poverty? Social disorganization theory in an era of urban transformation. *Sociological Focus*, 32 (1), 99- 113.
- Weber, M. (1978). *Economy and society Volume I*. Berkeley: University of California Press, 301- 306.

- Weber, M. (1978). *Economy and society Volume II*. Berkeley: University of California Press, 927- 935.
- Wilson, W., Wacquant, J. And Loic, D. (1981). The cost of racialand class exclusion in the inner city. *The Annals The American Academy Of Political and Social Science*, Pennsylvania: Sage Publications, 8-26.
- Wright, E. O. (1994). *Interrogating inequality: essays on class analysis, socialism and Marxism*. Brooklyn: Verso, (1- 65)
- Wright, E.O. (1979). *Class structure and income determination*. London: Academic Press, (1- 70)
- Wu, F. (1996). Changes in the structure of public housing provision in urban China. *Urban Studies*, 33 (9), 1601- 1627.
- Yalçın, C. (2010). Türkiye'de kentlileşme sorunları üzerine bir tartışma. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 225- 245.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 120- 121.
- Yılmaz, M. (2012). Küreselleşme ve kentsel yoksulluk: sosyolojik bir perspektif. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 293- 323.
- Yücel, A. K. (2012). Odun hırsızlığı kanunu tartışmaları. Sevinç Orhan- Serhat Koloğlugil- Altuğ Yalçıntaş (Eds). *İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx*. Ankara: İletişim Yayınları, s: 13- 45.

EKLER**EK 1: FOTOĞRAFLAR**

Fotoğrafların tümü Mustafa Koçancı tarafından çekilmiştir.

Ek 1.1. Van Kevenli ve Bostaniçi Konutları

Van Kevenli konutları

Van Kevenli konutları

Van Kevenli konutları

Van Kevenli konutları

Van Kevenli konutları

Van Kevenli konutları

Van Bostaniçi konutları

Van Bostaniçi konutları

Van Bostaniçi konutları

Van Bostaniçi konutları

Van Bostaniçi konutları

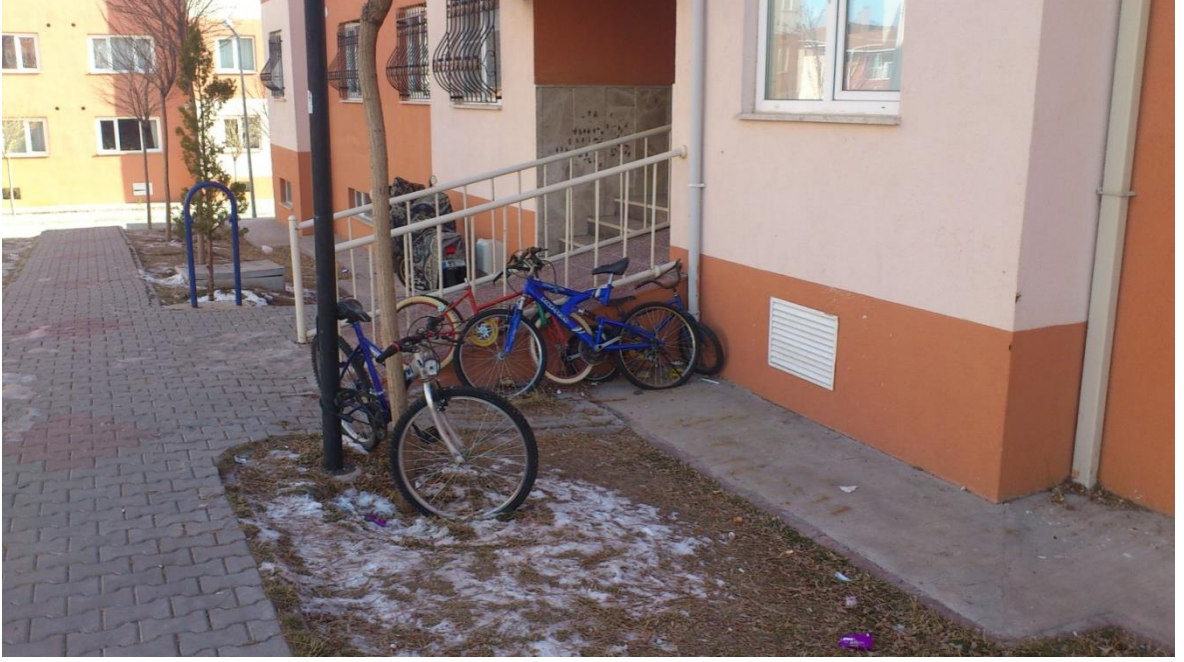
Van Bostaniçi konutları

Ek 1.2. Konya Meram Konutları

Konya Meram Konutları

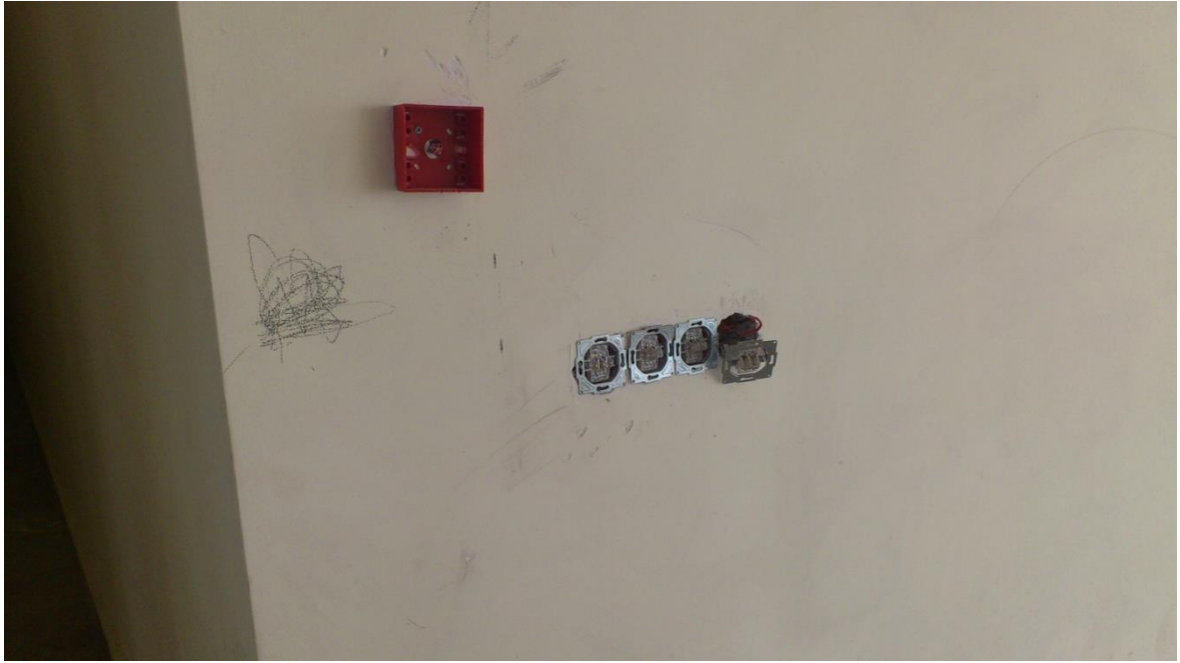
Konya Meram Konutları

Konya Meram Konutları

Konya Meram Konutları

Konya Meram Konutları

Konya Meram Konutları.

Konya Meram Konutları

Konya Meram Konutları

Ek 1.3. Ankara Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

Ankara Mamak Konutları

EK 2: KROKİLER

Ankara Yoksul Konutları İle Valilik Binası Arasındaki Mesafenin Görünümü

Ankara Yoksul Konutları Yakından Görünümü

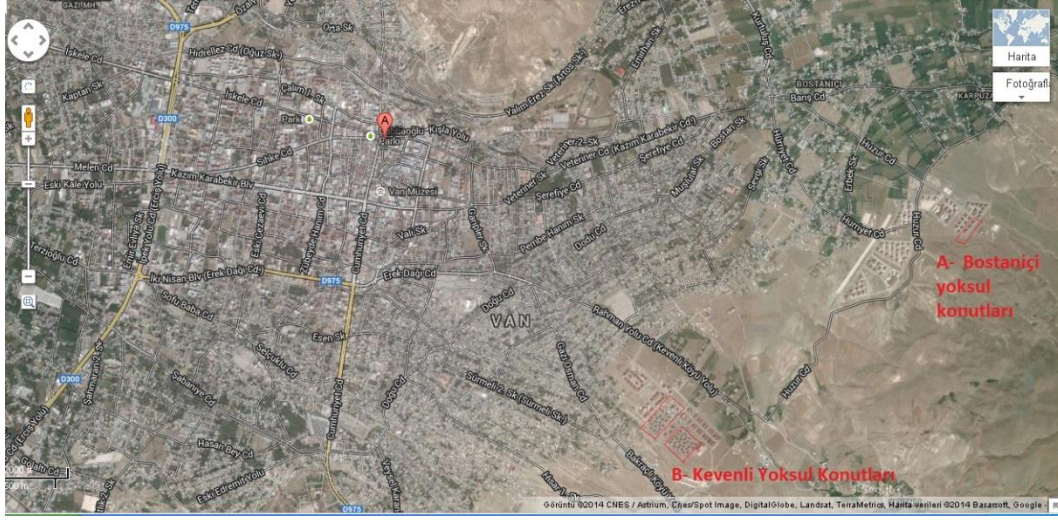
Konya Yoksul Konutları İle Valilik Binası Arasındaki Mesafenin Görünümü

Konya Yoksul Konutlarının Yakından Görünümü

Van Yoksul Konutları ve Valilik Binası Arasındaki Mesafenin Görünümü

EK 3: GÖRÜŞME FORMU

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

- 1- Çocukluğunuz nasıl bir yerde/ mekanda geçti? Anne- baba- aile ilişkileri nasıldı, ailenizdeki bireylerin meslekleri ve eğitimleri nelerdi? Kimlerle komşuluk yapıldı? Çocukluk döneminizdeki bu ilişkileri anlatır mısınız?

Aranan Yanıtlar:

- i) Kır- kent kökeni olup olmadığı,
- ii) Geniş/ çekirdek aile, aile büyüklükleri, kardeş sayısı ve alınan eğitimler,
- iii) Günlük aktiviteler, boş zamanların değerlendirilmesi,
- iv) Kentin oturulan yeri (merkez çevre yoksul semti vb.) ve bu yerin sosyo-ekonomik göstergeleri,

- 2- Eşiniz ve çocuklarınızla ilgili konuşalım. Sizin ve eşinizin eğitimleri nelerdir? Ne iş yapıyorsunuz? Çocuklarınız nerede okuyorlar? Ne iş yapıyorlar? Ailenizi bize tanıttın.

Aranan Yanıtlar:

- i) Aile büyüklüğü,
- ii) Ailenin gelir durumu, iş gücü piyasasının neresinde bulunduğu aktif çalışan nüfus ve yapılan işler
- iii) Aile bireylerinin yaptıkları işler, hayalleri/ beklentileri,

- 3- Yaşadığınız konutun özelliklerinden bahsedelim, Yaşadığınız yer kime ait, hangi malzemeden yapılmış? İçerisinde neler var? Neden burada yaşıyorsunuz?

Aranan Yanıtlar:

- i) Konutun mülkiyet durumu,
- ii) Ahşap, beton, yığma tuğla vs. olup olmadığı içindeki donatılar,
- iii) Yaşadığı yerden memnun değilse neden değiştirmiyor ve bu değiştirmenin sosyal ekonomik kültürel nedenleri neler?
- iv) Konutla ilgili problemler nelerdir?

- 4- Şimdi bize yaşadığınız mahalleyi biraz anlatır mısınız? Neden burada yaşıyorsunuz? Mesela bu sokakları beğeniyor musunuz? Bu mahallenin nelere ihtiyacı var? Yaşantınızdaki komşuluk ilişkileri nasıl? Komşularla yardımlaşıyor musunuz? Aranızdaki sorunları nasıl çözüyorsunuz?

Aranan Yanıtlar:

- i) Hangi alternatifler arasından bu mahalle seçilmiştir? Ayrılmak istenmekte midir?
- ii) Konutu değiştirmemelerinin/ değiştirememelerinin sosyal, ekonomik, kültürel sebepleri neler,
- iii) Mahallenin sosyal donatıları nelerdir (Spor alanları, ibadethaneler vs.) ? Bu anlamda nelere ihtiyaç duyulmakta,
- iv) Okul/ sağlık ocağı/ semt pazarı gibi hizmetlerden memnun mu?
- v) Belediye ile nasıl bir ilişkileri var? Belediye hizmetlerini özel olarak değerlendirelim. Yol, su, ulaşım sorunları neler? Neler talep ediyorlar,

- vi) Burada yaşamının dezavantajları neler? Nelere ihtiyaç duyuyorlar,
- vii) Sosyal dayanışma ne durumda? Borç alma verme, malları ödünç verme/ alma, çeşitli sebeplerle çıkan tartışma kavga vb. durumlarda ortak hareket etme davranışı ne durumda,
- viii) Sorunlar hukuksal yöntemle mi yoksa kişilerin geleneksel ya da kişisel tasarruflarıyla mı çözülüyor örnek olaylar üzerinden konuşalım,
- ix) Bu mahalleye kimler göçüyor, kimler bu mahalleden gidiyor,
- x) Mahalle ile ilgili problemler nelerdir?

5- Sizce bu yaşadığınız mahalleye diğer mahalleler nasıl bakıyor? Örneğin güvenli olarak görüyorlar mı? Size karşı bir ayrımcılık yapıldığını düşünüyor musunuz? Bunun örnekleri varsa sizce nelerdir? Bu dışlanmışlıkla nasıl mücadele ediyorsunuz? Mesela bu mahallenin suçluların mahallesi olduğu yönünde düşünceler var mı?

Aranan Yanıtlar:

- i) Sosyal dışlanmanın ayakları olan: mekânsal, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal dışlanmanın göstergeleri bulmaya çalışalım,
- ii) Dışlanmışlık hissinin önüne ne gibi tepkiler ve davranışlar geliştirerek geçilmeye çalışıldığını görmeye çalışalım
- iii) Bu kapsamda kendini değerli ve özel hissediyor musun? Böyle hissetmek için nelere sahip olmak gerekir?

6- Sosyal yardımlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Onlardan yararlanıyor musunuz? Hangi yardımları alıyorsunuz?

Aranan Yanıtlar:

- i) Yardımın dikey bir dayanışma olması nedeniyle nasıl algılandığı,
- ii) Yardım alınıyorsa hangilerinin alındığı neden ihtiyaç duyulduğu, bunların başka yollarla karşılanmasının imkanının olup olmadığı sorgulanmalı
- iii) Yardım almadan nasıl yaşanabilir onu tartışalım ve verecekleri yanıtlar üzerinden neden yapılamadığını görelim

7- Günlük yaşantınızı anlatır mısınız? Neler yaparsınız? Sosyal hayatta kimlerle görüşürsünüz? Dernek/ Vakıf/ Kulüp gibi yerlere gider misiniz? Buralara üye olduklarınız neler? Orada neler yaparsınız? Ya da gönüllü çalıştığınız işler var mı?

Aranan Yanıtlar:

- i) Boş vakitlerin nasıl ve nerede geçirildiği bunun için ne kadar bütçe ayrıldığı, ailedeki her bireyin böyle bir imkanı olup olmadığı varsa neler olduğu sorgulanmalı,
- ii) Boş vakit kullanımı üzerindeki kültürel etkiler daha fazla
- iii) Organize bir yapıya bağlanma, bağlanılan yapının amaçları doğrultusunda hareket etme,

- 8- Kent denildiğinde neyi anlarsınız? Kafanızda ne canlanır? Kentin hangi bölgelerine gider nerelerini seversiniz?

Aranan Yanıtlar:

- i) Kentte yaşayan biri olarak kişinin kentin en çok hangi bölümlerini/ bölgelerini kullandığı, hangi mekanlarda bulununca kendini güvende ve huzurlu hissettiği,
 - ii) Yaşadığı alanda mutlu olup olmadığı, eğer değiştirecekse bu değişikliğin hangi yolla ve hangi aşamalardan geçerek gerçekleşeceği ve kentin hangi bölgesine gidilmek istenildiği öğrenilmelidir.
- 9- Evde engelli ya da çok yaşlı birey var mı? Sosyal konutta kadınların durumu nedir? Bu kişilerin ihtiyaçları nelerdir? Neleri karşılayabiliyorsunuz? Burada yaşaması onun hayatını nasıl etkiliyor?

Aranan Yanıtlar:

- i) Engellinin/ yaşlının sosyal ihtiyaçları karşılanmaktadır?
- ii) Kadının sosyal izalasyonu önceki yaşantısına göre nasıl değişmiştir?

EK 4: SOSYAL KONUT PROJESİ UYGULAMA YÖNERGESİ

Fon Kurulu Karar Tarih ve No'su: 2013/ 2

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

Madde 1: Bu yönerge, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü işbirliğinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla uygulanan Sosyal Konut Projesi kapsamındaki sosyal konutlar için başvuruların alınmasında, başvuruların değerlendirilmesinde, inşası tamamlanan konutların teslim alınmasında ve site/konut yönetimine ilişkin hususların belirlenmesinde, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının uygulamalarındaki usul ve esasları düzenlemek için hazırlanmıştır.

Kapsam

Madde 2: Bu yönerge Sosyal Konut Projesi kapsamında ilgili Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yapılacak iş ve işlemleri kapsar.

Dayanak

Madde 3: Bu yönerge Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü arasında imzalanan Konut Yapım Ana Protokolü ve Ek Protokoller, ilgili Fon Kurulu Kararları ile 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 4, 18, 19, 20, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34 ve 41. Maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4: Bu yönergede geçen:

- a) SYDTF: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunu,
- b) SYGM: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünü,
- c) SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarını,
- d) TOKİ: Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığını,
- e) 3294 sayılı Kanun: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu,
- f) 634 Sayılı Kanun: 23.06.1965 tarihinde kabul edilen Kat Mülkiyeti Kanunu,
- g) Proje: Sosyal Konut Projesini,

- h) Sözleşme: Hak sahipleri ile ilgili Vakıf arasında belirlenen konut bedeli üzerinden imzalanacak “Gayrimenkul Satış Sözleşmesi”ni,
 - i) SOYBİS: Sosyal Yardım Bilgi Sistemi’ni,
 - j) Yönetim: 634 Sayılı Kanun’a göre kurulmuş ve üç kişiden meydana gelen Site Yönetim Kurulunu,
 - k) Denetim: 634 Sayılı Kanun’a göre kurulmuş ve üç kişiden meydana gelen Site Denetim Kurulunu,
 - l) Cari Yönetim Giderleri: Site yönetiminin, sitenin yatırım planında olmayan işlere dair giderlerini,
 - m) Yatırım Giderleri: Cari giderleri dışında kalan ve Kat Malikleri Kurulu’nca kabul edilerek, 634 Sayılı Kanuna uygun olarak kat maliklerinden toplanarak ayrılan gideri,
 - n) Kat Malikleri Kurulu: Sosyal Konut Projelerinde hak sahibi olan vatandaşların, 634 Sayılı Kanun gereği her yıl toplanan ve site yönetimi, denetimi, yatırım giderleri, aidat gibi konuların görüşüldüğü ve karar vermeye yetkili tek organı,
 - o) Sosyal Konut Proje Modülü: SYGM tarafından hizmete açılacak ve online işlem yapılacak web tabanlı proje takip modülünü,
 - p) Hak Sahibi: Sosyal Konut Projesinde hak sahibi olan vatandaşları,
- ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Başvuruların Alınması

Madde 5: Proje kapsamında başvuruların alınması istenen konutlara ilişkin TOKİ ile SYGM arasında mutabakat sağlanır ve SYGM tarafından ilgili SYDV yapılacak işlemler konusunda yazılı olarak bilgilendirilir.

Madde 6: Başvurular konutların yapılacağı İl ya da İlçe sınırları içerisinde ikamet eden kişiler tarafından, ikametlerinin bulunduğu yerdeki SYDV’ye yapılacaktır.

Eğer konutların yapılacağı yer büyükşehir mücavir alan sınırları içerisinde ise, başvurular büyükşehir belediye sınırları içerisinde yer alan ilçelerde ikamet eden kişiler tarafından İl Merkez SYDV’ye yapılacaktır.

Madde 7: SYGM’nin ilgili Vakfı bilgilendirdiği tarihten itibaren SYDV tarafından görsel ve yazılı iletişim araçları da dâhil başvuru duyurusu yapılacak, duyuru tarihinden itibaren bir ay içerisinde başvurular alınacaktır.

Madde 8: Başvurular özörlöler ve diğler alıcılar olmak üzere iki kategoride alınacaktır.

Madde 9: SYDV tarafından 1+1 ve 2+1 konutlar için eşzamanlı başvuru alındığı durumlarda, talep alınma esnasında başvuran kişilere tercihleri sorulmayacak, ancak 2+1 konutlardan öncelikli olarak hanede yaşayan kişi sayısı fazla olan aileler yararlandırılacaktır.

Madde 10:

11. maddedeki başvuru şartlarına sahip olan kişilerin başvuruları;

“En az % 50 özörlü vatandaşlar” için 1. Kategori,

“Diğler alıcı adayları” için 2. Kategori

olarak iki ayrı kategoride kabul edilecektir.

3294 sayılı kanun kapsamında bulunan özörlü kişiler için söz konusu il/ilçede yapılacak toplam konut sayısının % 10’una kadar kontenjan ayrılacaktır.

Yüzde hesaplanması sonucunda 0,1’lik artış bile özörlölerin lehine bir üst tam sayıya tamamlanır.

Madde 11: Başvuru Şartları

Başvuru sahiplerinin aşağıda yer alan şartları taşıması gerekmektedir.

- a) T.C. vatandaşı olmak,
- b) 21 yaş ve üzerinde olmak, ancak eşi vefat etmiş olan çocuklu dul kadınlarda yaş şartı aranmaz (Fon Kurulu’nun 2013/1 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)
- c) Kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmamak,
- d) 3294 sayılı Kanun’a uygunluğu ilgili SYDV tarafından tespit edilmek ve SYDV’lerden yardım alıyor veya alabilecek durumda olmak,
- e) Konutların bulunduğu yerde (il ya da ilçe ise o il ya da ilçe, büyükşehir mücavir sınırları içerisinde ise büyükşehir belediye sınırları içerisinde yer alan ilçelerde) en az bir yıldır ikamet etmek, (Fon Kurulu’nun 2013/1 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)
- f) Kendisi ile eşinin, velayeti altındaki çocuklarının ve hanede yaşayan diğler kişilerin mülkiyetinde herhangi bir konutu bulunmamak,
- g) Bir hane halkı adına (yani kişinin kendisi, eşi ve velayeti altındaki çocukları adına) yalnızca bir adet başvuru yapmak,

- h) TOKİ konutlarından satın almamış olmak ve TOKİ konut kredisi kullanmamış olmak.

Madde 12: Başvuru İçin Gerekli Bilgi ve Belgeler

a) Başvuru sahipleri;

1. Nüfus Cüzdanı fotokopisini,
2. İkametgâh ilmühaberini (Konutların yapılacağı yer sınırları içerisinde en az 1 (bir) yıldır ikamet ettiğine dair) (Fon Kurulu'nun 2013/1 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)
3. T.C. Kimlik Numaralarını (bütün aile bireylerinin),
4. Ayrıca, özürlü vatandaşlarımız özürlü kimlik kartının fotokopisini veya tam teşekküllü bir devlet hastanesinden alınmış sağlık heyet raporunu (en az % 50 özürlü olduğuna dair)

ibraz edeceklerdir.

Başvuru sahibi ayrıca Başvuru Formunda (EK-1, EK-2) istenilen diğer belgeleri vermekle yükümlüdür.

Eksik evrak ibraz edenler kuraya katılma haklarını kaybedeceklerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Başvuruların Değerlendirilmesi

Madde 13: Başvuruların değerlendirilmesinde;

a) Konutların büyükşehir mücavir alan sınırları içerisinde (birden fazla Vakfın sorumluluk alanına giren) yapıldığı durumlarda;

1. Bir aylık başvuru süreci tamamlandıktan sonra il SYDV tarafından başvuru listeleri vatandaşların ikamet bilgileri baz alınarak ilgili ilçe SYDV'lere gönderilir.
2. İlgili ilçe SYDV tarafından en geç iki ay içerisinde başvuru sahiplerinin durumu incelenir.
3. Yapılan incelemeden sonra 3294 sayılı Kanun kapsamında yer aldığına dair haklarında Mütevelli Heyet Kararı alınan kişilere ait isim listesi söz konusu Karar ile birlikte İl SYDV'ye gönderilir.
4. İl SYDV tarafından 3294 sayılı Kanun kapsamındaki başvuru sahiplerine ilişkin nihai liste oluşturulur ve nihai liste SYGM'ye bildirilir. (Fon Kurulu'nun 2013/1 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)

b) Konutların tek bir SYDV'nin sorumluluk bölgesinde yapıldığı durumlarda;

1. Bir aylık başvuru süreci tamamlandıktan sonra ilgili SYDV tarafından en geç iki ay içerisinde başvuru sahiplerinin durumu incelenir.
2. Yapılan incelemeden sonra ilgili SYDV tarafından 3294 sayılı Kanun kapsamında yer aldığına dair haklarında Müteveli Heyet Kararı alınan başvuru sahiplerine ilişkin nihai liste oluşturulur ve nihai liste SYGM'ye bildirilir. (Fon Kurulu'nun 2013/1 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)

c) Vakıf tarafından 1+1 ve 2+1 konutlar için başvuruların birlikte alındığı durumlarda;

1+1 ve 2+1 konutlar için iki ayrı liste oluşturulur. Listeler oluşturulurken başvuru sahiplerinin ortalama hane büyüklüğü ve yapılacak konut sayısı baz alınacaktır.

Madde 14: Konut Kuralarının Çekilmesi

TOKİ tarafından belirlenecek yer ve tarihte, asil ve yedek fayda sahipleri kurası noter huzurunda çekilir ve kura sonuçları başvuruyu toplayan SYDV'ye bildirilir. Kurada % 50 oranında yedek liste belirlenir.

Talep toplama sürecinin tamamlanması esnasında TOKİ tarafından teslim edilecek konutların belirlendiği durumlarda hak sahibi belirleme kurası ile daire eşleştirme kuraları eş zamanlı olarak yapılabilir.

Madde 15: Kura Sonrası İbraz Edilecek Belgeler

Kurada asil ve yedek olarak belirlenenler il tapu sicil müdürlüğünden başvuru sahibinin, kendisine, eşine ve velayeti altındaki çocukları ve hanede yaşayan diğer bireylere ait tapuda kayıtlı herhangi bir konutunun bulunmadığına dair belgeyi ilan edilen tarihlerde ibraz ederek başvuru şartlarına sahip olduklarını kanıtlayacaklardır.

Kanıtlayamayanların hakları iptal edilecektir.

Madde 16: Kura Sonuçlarının Açıklanması

Kura çekilerek asil veya yedek hak sahibi olanların listesi (bu aşamada ayrıca bir tebligat yapılmaksızın) Valilik/Kaymakamlık binasındaki veya SYDV'nin faaliyet gösterdiği hizmet binasındaki ilan panosuna asılarak ve/veya SYGM'nin internet adresi olan <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr> yayınlanmak suretiyle ilan edilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Satış Sözleşmelerinin İmzalanması

Madde 17: Daire eşleştirme kuraları çekildikten sonra, ilgili SYDV tarafından belirlenen ve ilan edilen tarihlerde konut bedeli üzerinden sosyal konutların bulunduğu yer SYDV-eğer konutların yapılacağı yer büyükşehir mücavir alan sınırları içerisinde ise İl SYDV- ile hak sahibi arasında iki nüsha halinde(Sözleşmenin bir nüshası imza süreci tamamlandıktan sonra hak sahibine verilir, diğer nüshası ise Vakıf'ta muhafaza edilir) "Gayrimenkul Satış Sözleşmesi" (EK-3) imzalanır. (Fon Kurulu'nun 2013/1 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)

Madde 18-İlgili SYDV'ler tarafından, hak sahiplerinin başvurularında belirttikleri iletişim bilgileri nazara alınarak, şifahen veya telefonla hak sahiplerine ulaşıp; hak sahipleri sözleşme imzalamak üzere ilgili SYDV'ye davet edilir.

Kendileri ile şifahen veya telefon vasıtasıyla irtibat kurulamayan hak sahiplerine ise, başvurularında belirttikleri adreslerine iadeli taahhütlü posta yoluyla yapılacak bildirimle 15 gün içinde sözleşmeyi imzalamaları çağrısında bulunulur. 15 günlük sürenin başlangıcı, iadeli taahhütlü çağrının hak sahibinin adresine ulaştığı tarihtir.

Madde 19-15 günlük süre içinde -mücbir sebepler dışında- sözleşme imzalamak üzere Vakfa müracaat etmeyen hak sahibinin hak sahipliği feshedilir. Hak sahibinin sözleşmeyi hastalık, kaza vb. sebeplerle tayin edilen 15 günlük süre zarfında imzalayamaması durumunda; bu durumu yetkili mercilerden alınacak belgelerle kanıtlaması gerekmektedir.

Madde 20-Hak sahiplerince imzalanan sözleşmeler ilgili SYDV Başkanı tarafından imzalanarak sözleşmenin imza aşaması tamamlanır.

Madde 21- Bütün hak sahiplerinin -engelli olup olmadıklarına bakılmaksızın- sözleşme imzalanana kadar becayiş (kendi aralarında karşılıklı konut değişimi) yapmaları mümkündür. Bunun için; her iki asil hak sahibinin de, sözleşmeyi imzalamadan önce becayiş yapmak istediklerine ilişkin Ek-4'de yer alan dilekçeyi imzalayarak Vakfa teslim etmesi gerekmektedir. Sözleşme imzalandıktan sonra yapılacak konut değişimleri geçerli değildir.

Madde 22- Başvuru sahiplerinin durumu Vakıf Mütevelli Heyetince 3294 sayılı yasa yönünden başvuru esnasında değerlendirilecek, hak sahiplerinin sosyal güvenlik durumunda başvurularının Vakıf Mütevelli Heyetince

değerlendirilmesinden sonra meydana gelen değişiklikler hak sahipliğini etkilemeyecektir. (Fon Kurulu'nun 2013/2 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)

BEŞİNCİ BÖLÜM

Konutların Boş Kalması Halinde Hak Sahibi Belirlenmesi

Madde 23- SYDV tarafından çekilen kuralarda asil listede olup daha sonradan bu haklarından vazgeçen ya da hak sahipliği çeşitli nedenlerle düşen kişilerin yerine, yedek listede yer alan kişiler arasından sıra ile hak sahibi belirlenir. Bir dairenin boş kalması halinde yedek listeden sırası gelen kişiye boş daire teslim edilir. Ancak aynı tarihte birden fazla dairenin boş kalması halinde yedek listedeki sırasına göre boş kalan daireler için noter huzurunda daire eşleştirme kurası çekilir. (Fon Kurulu'nun 2013/2 sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)

Madde 24- Boş kalan dairelerin asıl fayda sahibi adaylarına, sözleşmelerinin imzalanması için iadeli taahhütlü mektupla çağrıda bulunulur ve 15 gün süre verilir. Yeni belirlenen fayda sahibi tarafından sözleşmenin imzalanmaması nedeniyle dairenin ikinci kez boş kalması durumunda, söz konusu daireye talip olan yedek listedeki fayda sahipleri arasından, noter huzurunda kura çekilerek yeniden fayda sahibi belirlenir. Aynı işlem söz konusu daire yedek listede yer alan fayda sahiplerinden birisi yerleştirilinceye kadar devam eder.

Madde 25- Yedek listede yer alan kişilerin de yerleştirilmesinden sonra boş kalan konutların bulunması halinde boş olan konutlar kadar ilgili SYDV tarafından İkinci Bölümde yer alan "Başvuruların Alınması" başlıklı bölümde yer alan hükümler doğrultusunda yeni başvurular alınır ve "Başvuruların Değerlendirilmesi" başlıklı üçüncü bölümde yer alan hükümler doğrultusunda gerekli işlemler gerçekleştirilir.

Madde 26- Hak sahiplerinin sözleşme öncesi ya da sonrası vefat etmeleri arasında bir ayırım yapılmaksızın, hak sahibinin sözleşme imzalanmasından önce veya sonra vefat etmesi durumunda sosyal konut hak sahipliği vefat edenin 3294 sayılı kanun kapsamında yer alan kanuni mirasçılara intikal eder. Bu şartı taşıyan kanuni mirasçının bulunmaması halinde vefat eden hak sahibi yerine yedek hak sahipliği listesinden seçim yapılır. Vefat tarihine kadar ödenen meblağ, belediyelerce belirlenen rayiç kira bedeli düşüldükten sonra kanuni mirasçılara iade edilir. Boş kalan daire için bu yönergenin 24. madde hükümleri uygulanır.

ALTINCI BÖLÜM

Konutların Teslim Alınması

Madde 27- Sosyal konutların geçici kabulleri TOKİ tarafından yapılacak olup, geçici kabul tutanağının bir örneği dosyasına konulmak üzere ilgili SYDV'ye gönderilecektir. Geçici kabulün ardından TOKİ tarafından kesin kabul yapılacağından; SYDV'ler geçici kabul ile kesin kabul arasındaki süre zarfında ortaya çıkacak eksiklikleri ve imalat hatalarını TOKİ'ye bildireceklerdir.

Madde 28- SYGM tarafından sosyal konutların tamamlandığı ve teslim alınması gerektiği ilgili SYDV'ye bildirilir. SYDV tarafından hak sahibine sosyal konutunu teslim alması hususu, iadeli taahhütlü posta yoluyla tebliğ edilir. Teslim ihbarında hak sahibine teslim için 15 günlük süre tayin edilir. Hak sahibi, sosyal konutunu teslim ihbarında belirtilen süre içerisinde teslim almakla yükümlüdür. Konutun teslimi aşamasında Dördüncü Bölümde belirtildiği üzere Sözleşmelerim mutlak surette imzalanmış olması gerekmektedir.

Madde 29- Konutların tesliminden önce ilgili SYDV hak sahiplerinin listesini sosyal konutların bulunduğu yerdeki TOKİ veya TOKİ talimatlarına göre çalışan müşavir firma elemanlarına gönderecektir.

Sözleşme imzalanması aşamasında, hak sahiplerinden -TC. Kimlik numarasının bulunduğu Nüfus Cüzdanı hariç- hiçbir belge istenmeyecektir. (Fon Kurulu'nun 2013/ sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)

Madde 30 Hak sahipleri kendilerine tebligatın ulaşmasını takip eden 15 gün içerisinde sosyal konutlarını teslim almak üzere, sosyal konutun bulunduğu yerdeki TOKİ veya TOKİ talimatlarına göre çalışan müşavir firma elemanlarına TC. Kimlik numarasının bulunduğu Nüfus Cüzdanı ve "Sosyal Konut Satış Sözleşmesinin" bir örneği ile birlikte müracaat ederek yüklenici firmadan kendi dairelerini doğrudan teslim alacaklardır. (Fon Kurulu'nun 2013/ sayılı kararı ile değiştirilmiştir.)

Madde 31- Site Yönetimi, fayda sahiplerinin konutlarını teslim almaları sırasında eksik ve hatalı tamamlanan işler varsa söz konusu eksik ve hatalı işleri yüklenici firmaya gördürür.

Madde 32- Hak sahibi, sosyal konutu teslim ihbarında belirtilen 15 günlük süre içerisinde teslim almaktan imtina ederse (mücbir sebepler hariç) herhangi bir bildirim gerek olmaksızın Sözleşmesi SYDV tarafından feshedilir.

Konutların teslim alınmasını müteakip, herhangi bir mani olmaksızın konutlara yerleşmediği tespit edilen fayda sahiplerinin sözleşmeleri iptal edilerek yerlerine yeni fayda seçimi yapılır. Ayrıca konutların, fayda sahipleri tarafından başka şahıslara kiraya verildiğinin tespit edildiği durumlarda ilgili fayda sahibinin sözleşmesi feshedilir. Böyle bir durumda daha önceden yatırdığı konut taksitleri iade edilmez. Sözleşmesi feshedilen kişiler yerine yeni hak sahiplerinin seçimi ise bu yönergenin 24. Madde hükümlerine göre yapılır.

YEDİNCİ BÖLÜM

Ortak Alanların Teslim Alımı

Madde 33- TOKİ tarafından yüklenici firmaya ihale edilerek tamamlanan Sosyal Konutların ortak alanları, iş bitimini müteakip bekletilmeden Site Yönetimleri, Site Yönetimlerinin oluşturulamadığı durumlarca SYDV'ler tarafından teslim alınır. Teslim sırasında yüklenici firma yetkilileri, TOKİ müşaviri ve Site Yönetimi/ SYDV adına Müteveli Heyeti'nin 3 üyesi arasında teslim tutanağı düzenlenir.

Madde 34-Ortak Alanların teslim alınmasından hemen sonra Site Yönetimi oluşturulur. Site Yönetim ve Denetim Kurulları oluşturulur. Bu kurulların oluşturulmasına ilişkin esaslar bu yönergenin 37 ila 39. maddelerinde yer almaktadır.

Teslim alım sırasında TOKİ tarafından düzenlenen "Geçici Kabul Tutanağı"nda belirtilen eksikliklerin tamamlanıp tamamlanmadığına dikkat edilerek, projede olmasına rağmen giderilmemiş eksik ya da hatalı işler bulunmakta ise bunlar tutanakla belirlenir ve yaptırılmak üzere yüklenici firmaya, takip için TOKİ'ye, bilgi için SYGM'ye gönderilir. Ortak alanların teslim alımı, belirlenen eksiklikler yerine getirilinceye kadar bekletilir.

Madde 35-Teslim alımın gerçekleşmesinden sonra elektrik, su ve doğalgaz abonelik işlemleri SYDV tarafından tamamlanır.

Madde 36-Site Yönetimi; TOKİ tarafından gerçekleştirilecek olan kesin kabul tarihinden önce yüklenici firmaya eksik ya da hatalı işlerin bildirilmesini ve tümünün giderilmesini sağlamakla yükümlüdür.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Site Yönetim ve Denetim Kurulları

Madde 37- Site Yönetim Kurulunun oluşturulması

- a) Site tesliminden hemen sonra SYDV tarafından, kat malikleri evlerine yerleşinceye kadar geçecek sürede sitenin ihtiyaçlarının karşılanması, ortak yaşam alanlarının düzenin korunması ve site sakinlerinin alacakları hizmetlerin devamlılığının sağlanması amacıyla site yönetimi oluşturulur.
- b) Site yönetimi üç kişiden oluşur ve oluşturulan site yönetiminin görev süresi bir yılı aşamaz.
- c) SYDV site yönetimi için hizmet alımı yoluna gidebilir ya da belirlediği iki kişiyi site yöneticisi olarak görevlendirir. Site yöneticisi olacak üçüncü kişi mutlaka kat maliklerinden, bu işi gerçekleştirebilecek kişiler arasında SYDV Mütevelli Heyeti tarafından tespit edilir.
- d) SYDV site yöneticileri arasından bir başkan belirler.
- e) SYDV ile üç yönetici arasında iş akdi imzalanır. İş akdinde 634 sayılı Kanun ve ilgili mevzuatta belirtilmiş site yöneticilerinin görev ve sorumlulukları ile ücretleri yer alır.
- f) Site yönetiminin tümünün ya da bir kısmının görevden çekilmesi durumunda yeni yönetim yeniden SYDV’ce belirlenir.
- g) Site yönetimi göreve başladığı tarihi müteakip en kısa zamanda Kat Malikleri Kurulu’nu toplar. Kat Malikleri Kurulu, ilk olarak site aidatlarını belirler. Aidat belirlenmesi sırasında yıllık giderler, Site Yönetimi tarafından tahmini olarak hesaplanır ve kat maliki sayısına bölünür. Kat Malikleri Kurulu’nun toplantısına SYDV adına Mütevelli Heyeti’nin üç üyesi katılır.
- h) Boş kalan kapıcı dairelerinin tasarruf hakkı SYDV’dedir. Kullanımlarına ilişkin hususları SYDV Mütevelli Heyeti karar verir.
- i) Site yönetimi gelir ve giderleri 634 sayılı Kanun ve diğer mevzuatlarda belirtilen şekilde belgeli olarak toplanır/ harcanır ve muhasebeleştirilir.
- j) Birinci yılın sonunda yeniden Kat Malikleri Kurulu düzenlenir. Kat malikleri eğer isterse, site yönetimini kanuna uygun şekilde değiştirebilir/seçebilir. Aksi durumda SYDV tarafından yapılan düzenleme açıklandığı şekliyle devam eder.

- k) Site yönetiminin esaslarını ve görevlerini öğrenmesi amacıyla kat malikleri arasından istekli olanlar yönetimin yapacağı çalışmalara gönüllü olarak katılabilir.
- l) Site yönetimleri, konutların resmi kamu kurumları tarafından sağlanan hizmetleri almaları sırasında, resmi kurumlarla işbirliği içinde olmak zorundadır. Bu anlamda SYDV'ler gerekli koordinasyonu ya da işlemlerin hızlandırılmasında gayret gösterirler. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları konutlarla ilgili yapılacak çalışmalarda, yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin taşra teşkilatlarının konutlara, sosyal sorumluluk projesi kapsamında yaklaşımlarına yardımcı olurlar.
- m) Site yönetimi tarafından site görevlileri istihdam edilir. Site görevli sayısı ortalama her 100 konut için bir kişidir.
- n) Site yönetimi site görevlileri ile sözleşme yapar. Site görevlileri öncelikle sitede oturan ve SYDV'lerin hedef kitlesini oluşturan fayda sahipleri arasından seçilerek istihdam edilir. Site görevlilerinin sözleşmelerinde yer alan hizmet süresi bir yıldan fazla olamaz ve her yıl sözleşmelerinin yenilenmesi gerekir.
- o) Site Yönetim Kurulu, ortak kullanım alanlarının temizlik işleri, güvenlik hizmetleri, elektrik ve su tesisatları, asansör ve hidroforlarının çalıştırılması, bakımı, onarımı, bahçe ve ortak alanların bahçıvanlık hizmetleri, peyzaj hizmetleri ve bütün ortak alanlarının (sokaklar, merdivenler, ortak otopark ve diğer alanların) temizlenmesi ve günlük onarım işlerini, muhasebe, insan kaynakları, aidat takip işlemlerini koordine etmek, yürütmek, yönetmekle sorumludur.

Site Yönetim Kurulu'nun görev ve sorumlulukları 634 sayılı Kanun'da ve ilgili diğer mevzuatta yazan diğer hükümleri de kapsar.

Madde 38- Site Görevlilerinin Görev ve Sorumlulukları

- a) Site görevlileri ortak alanların ve sorumlu oldukları blokların temizlik, çevre düzenlemesi ve basit tamirat işlerinin yapımından sorumludur.
- b) Site görevlileri sorumlu olduğu blokların kalorifercilik işlerini yürütür. Bu nedenle site görevlilerinin kalorifercilik sertifikalarının olması zorunludur.

- c) Site Yönetimi tarafından gerekli görüldüğü takdirde site görevlilerine, müdahale yetkisi olmaksızın dönüşümlü olarak geceleri site gözetim görevi verilir.
- d) Site yönetimi sertifika, bilgi ve belge gerektiren işlerin yaptırılmasında bu işlere haiz olmayan site görevlilerine iş veremez. Bu tür işlerin görülmesinde hizmet alımı yoluna gider.
- e) Site merkezinde uygun olan boş bir kapıcı dairesi site yönetim ofisi olarak belirlenir.

Madde 39- Site Denetim Kurulunun oluşumu

- a) Site Denetim Kurulunun oluşturulması SYDV sorumluluğundadır.
- b) Denetim kurulunun tümünün ya da bir bölümünün görevden çekilmesi durumunda, yeni Denetim Kurulu SYDV tarafından oluşturulur.
- c) Site Denetim Kurulu, Site Yönetimi ile aynı gün göreve başlar.
- d) Site Denetim Kurulu, Mütevelli Heyet Üyeleri arasından iki, kat malikleri arasından da bir kişi olmak üzere toplam üç kişiden oluşur.
- e) Denetim Kurulu'nun görev süresi bir yılı geçemez. Denetim kurulu üyelerine herhangi bir ücret ödenmez. Sadece kat malikleri arasından seçilen denetim kurulu üyesi, görevde bulunduğu süre boyunca site aidatı ödemez.
- f) Birinci yılın sonunda toplanacak olan Kat Malikleri Kurulu, site denetim kurulunu kanunda yazan esaslar çerçevesinde değiştirebilir/ seçebilir. Aksi durumda SYDV tarafından yapılan düzenleme açıklandığı şekliyle devam eder.
- g) Site Denetim Kurulu'nun görev ve sorumlulukları 634 sayılı Kanun'da ve ilgili diğer mevzuatta yazan hükümlerdir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Hak Sahiplerinin Abonelik İşlemleri

Madde 40:

- a) Sosyal Konutların abonelik bedelleri için öncelikle SYDV imkânları kullanılır. Kaynak yetersizliği durumunda abonelik bedelleri SYGM'den talep edilebilir. Abonelik bedelleri sadece doğalgaz, elektrik ve su aboneliklerini kapsar. Yapılan giderler toplamı daha sonra toplam borç

miktarına yansıtılarak ilk taksit tarihinden itibaren 1 yıllık süre içerisinde taksitlendirilir.

- b)** Sosyal Konut Projesi kapsamında yapımı tamamlanan ve teslim alımları gerçekleştirilen konutlara ilişkin yatırım giderleri (güvenlik hizmet alımı, kamera ile site takibi, site etrafının duvar ya da çit ile çevrilmesi, yalıtım giderleri vs.) kat malikleri tarafından karşılanır. Yatırım giderlerinin hiçbir SYGM'den talep edilmez.
- c)** Apartmanlarda ortak alan olarak belirlenen yerlerde elektrik, su ve ısınma giderleri ile boş olan kapıcı daireleri ve çatılara ait olan tüm giderler site yönetimine aittir. Kat maliklerinden site aidatı dışında apartman giderleri için ayrıca para toplanamaz.

ONUNCU BÖLÜM

Ödeme Takibi

Madde 41-Sosyal Konutlar, SYDV'lerce teslim alındıktan sonra, yörede hizmet veren ve vatandaşların kolayca hizmet alabileceği bir bankada, SYDV tarafından ve SYDV adına "Sosyal Konut Proje Hesabı" açılır. Böylece yapılacak ödemelerin SYDV adına banka tarafından tahsil edilmesi sağlanır.

Madde 42- Hak sahibi, Sözleşmede belirlenen meblağ ve taksit sayısı üzerinden geri ödemelerini yaparlar. Proje geri ödemeleri konut teslim tarihini takip eden yedinci aydan itibaren başlayacaktır.

Madde 43- Taksitlerin ödenmemesi halinde 03/02/2011 tarihli ve 2011/1 sayılı Fon Kurulu Kararı gereğince, muacceliyet işlemlerinin başlatılmaması, borçlara faiz işletilmemesi; ancak bu durumda, mülkiyetin hak sahibine devrinin, borç ödemesi tamamlanıncaya kadar gerçekleştirilmemesi gerekmektedir.

Madde 44- SYDV'ye banka tarafından aylık olarak Hesap Döküm Cetvelleri gönderilir. Hesap döküm cetvellerinde fayda sahiplerinin ad/soyad ve TC Kimlik numarası bilgisi ile ilgili ay içerisinde fayda sahipleri tarafından yapılan ödeme bilgileri yer alır.

Madde 45- Banka tarafından SYDV'ye düzenli aralıklarla gönderilen Hesap Döküm Cetvellerindeki bilgiler, SYDV tarafından Sosyal Konut Proje Modülüne

hesap dökümlerinin geldiği hafta içinde girilir. Veri girişinde hangi taksitin ödendiği, ödenen miktar, kalan taksit ve kalan borç miktarlarına dikkat edilir.

Madde 46-Sosyal Konut Proje hesabında toplanan meblağ her ne şekilde olursa olsun başka bir iş ve işlem için kullanılamaz. Bu hesaplarda toplanan meblağ her ayın sonunda SYDTF hesabına aktarılır.

Süreler

Madde 47- Bu yönergede öngörülen süreler, tebliğ ile başlar.

Yürürlük ve Yürütme

Madde 48- Bu yönerge Fon Kurulunca onaylandığı tarihte yürürlüğe girer ve SYGM Genel Müdürü tarafından yürütülür.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KOÇANCI Mustafa
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 30.07.1977
 Medeni hali : Evli
 Telefon : (312) 705 80 77
 Faks : (312) 705 80 98
 e-mail : mkocanci@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi Sosyoloji	2014
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Felsefe Grubu Öğrt.	2006
Yüksek lisans	Ankara Üniversitesi Sosyoloji	2003
Lisans	Ankara Üniversitesi Sosyoloji	2000

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2007	ASPB	Sosyolog

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİ GELECEKTİR..